

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

0414 6747

1131

68

628.

NEDERLANDSCHE
GEDENKPENNINGEN
VERKLAARD.

**NEDERLANDSCHE
GEDENKPENNINGEN**

VERKLAARD,

EN MET VERDERE

BIJDRAGEN TOT DE PENNINGKUNDE

UITGEGEVEN

DOOR

Jeronimo de Vries,

EN

Johannes Cornelis de Jonge,

LEDEN VAN DE TWEEDE KLASSE VAN HET KONINKLIJK-NEDERLANDSCHE INSTITUUT.

TWEEDE DEEL.

**IN 'S GRAVENHAGE EN TE AMSTERDAM,
BIJ DE GEBROEDERS VAN CLEEF.**

1837.

GEDRUKT BIJ C. A. SPIX.

W einig hebben wij ter inleiding van dit Tweede Stuk of Deel onzer Verklaringen van Nederlandsche Gedenkpenningen en Bijdragen tot de Penningkunde te zeggen. Over de belangrijkheid en aangenaamheid der beoefening van het vak der penningen, bijzonder der Vaderlandsche, over ons doel en de wijze ons voorgesteld, om daartoe te geraken, hebben wij in het vorige deel gesproken. De afval van Belgie maakt in een gedeelte van ons plan in zoo verre eenige verandering, dat wij niet zoo zeer de Zuidelijke Gewesten met de Noordelijke voortaan verbinden, en ons dus meer tot de laatste zullen bepalen, uitgezonderd in tijden vóór de Unie van Utrecht, of in enkele gevallen, waaromtrent wij de ons vroeger voorbehoudene vrijheid zullen handhaven. Wij beloofden ten slotte van het vorige stuk eene Fransche uitgave te gelijk met de Nederduitsche, en inderdaad een dubbeltal afdruksels der platen was gereed met een deel der overzetting van den tekst. De tijdsomstandigheden hebben dit met zoo veel andere meer gewigtige voornemens beperkt, en voor als nog zonder uitvoering gelaten.

Wij zeiden in de inleiding van ons vorige stuk, dat wij ééne groote opbeuring, één goed vooruitzicht, éenen vasten steun hadden, waarop wij toen en verder

rekenden: de belangstelling van onzen hartelijk geliefden Koning. Deze steun heeft ons ook niet ontbroken; en door deelneming van Z. M. is dan ook de Heer VAN CLEEF in 's Hage nog eenigzins in staat gesteld geworden, een zoo belangrijk, en durven wij er bijvoegen, wel en onbekrompen uitgevoerd, werk te vervolgen. Het ware niet te verwonderen geweest dat, bij het vervullen van zoo gewigtige pligten, in zoo belangrijken tijd, ons zelve lust en moed ontbroken hadden, om tot verder bezwaar van ons zelve, bij voortdurend, handen aan dit werk te slaan; maar de gedachte, hoe het de pligt van ieder is, in zijn vak iets, al is het nog zoo zwak en gering, bij te dragen om, door bijzondere medewerking, den algemeenen goeden naam en roem van het Vaderland, meer heilig en dierbaar dan ooit, te verheffen, heeft ons weder bemoedigd en het begonnen werk doen vervolgen. Wij rekenen echter meer dan ooit op eene voortdurende inschikkelijkheid, en zijn erkentelijk voor de goedgunstige beoordeeling, welke wij omtrent ons vorig deel ondervonden hebben. Van enkele ons medegedeelde aanmerkingen zullen wij afzonderlijk, in één onzer bijdragen, kortelijk gewagen.

Ten slotte betuigen wij hartelijk onze dankbaarheid aan allen die, door bereidwilligheid en mededeeling, ook nu weder belang getoond hebben in onzen arbeid. Wij zullen niet afzijn hier en daar, waar het pas geeft, daarvan melding te maken.

Hebben wij in den loop van het werk iets vergeten of nader te zeggen; bij het einde zullen wij zulks in een Naschrift, even als bevorens, gaarne mededeelen.

BESCHRIJVING.

PLAAT VII. NOMMER I.

Ter eere van HENDRIK II, Graaf van Nassau.

Voorzijde. Het borstbeeld van den Graaf, naar de regterzijde gekeerd, met het omschrift:

HENRICVS COMES DE NASSOV.

HENDRIK GRAAF VAN NASSAU.

Keerzijde. Een Paard, naar de linkerzijde gewend, waarboven:

Z O.

Alvorens tot de verklaring van dezen Penning over te gaan, dienen wij te onderzoeken, welke de beteekenis van deze beide letters der keerzijde zij, dewijl van de bepaling daarvan de zin van den geheelen penning afhangt.

Er is bij ons de bedenking gerezen, of deze twee letters ook zoodanig zouden dienen verklaard te worden, dat dezelve de beginletters zijn van twee woorden, en wel van: ZU ORANIEN. Doch hiervan worden wij om deze reden teruggehouden, dewijl Graaf HENDRIK van *Nassau* nooit eenige regstreeksche betrekking gehad heeft tot het Prinsdom van *Oranje*, en het ook niet blijkt, dat hij als vader en voogd van zijnen zoon REINIER, den eersten uit het Nassausche stambuis, die dat Prinsdom bezeten heeft, bij deszelfs inhuldiging of eenige andere plegtige gelegenheid,

I *

in *Oranje* geweest is. Hier komt nog bij, dat, bijaldien deze penning tot het genoemde Prinsdom in betrekking stond, waarschijnlijk de Fransche, en niet de Duitsche taal daarop zou gebezigd zijn, terwijl het in allen gevalle nog altijd vreemd zou blijven, dat op dezen penning twee verschillende talen, hetzij dan Fransch of Duitsch, gebruikt worden; iets, hetgeen wij niet hebben kunnen nagaan, dat in den leeftijd van Graaf HENDRIK geschiedde.

Uit dien hoofde, maar vooral, omdat zulks de eenvoudigste en meest natuurlijke verklaring oplevert, houden wij de twee letters Z O. voor een getalmerk, en wel voor het getal *twintig*. Dat de *Twee* hier den vorm van eene Z. heeft, levert geene zwaarigheid op. Men weet toch, dat zulks op oude gedenkstukken meermalen het geval is, en wij kunnen er bijvoegen, dat dit vooral zeer gebruikelijk was op penningen, die in den leeftijd van Graaf HENDRIK geslagen zijn. Ter overtuiging hiervan, sla men slechts het tweede deel van VAN MIERIS, *Nederlandsche Vorsten*, op, en men zal van die gewoonte veelvuldige voorbeelden aantreffen.

Doch nu rijst de vraag: wat beteekent dit getalmerk *Twintig*? Naar ons inzien kunnen deswege slechts twee gevoelens in aanmerking komen, na welker overweging de zin des pennings duidelijk zal zijn. Dit *Twintig* beteekent, of het jaar 1520, en alsdan is de penning ter eere van Graaf HENDRIK geslagen in dat jaar, toen hem het Kapiteinschap-Generaal over Holland werd opgedragen; of het beteekent eenvoudig *twintig*, en alsdan heeft de penning betrekking tot het geboortejaar van genoemden Graaf.

Voor het eerste gevoelen schijnt te pleiten, dat aan Graaf HENDRIK, gelijk wij zoo even zeiden, in den jare 1520 de aanzienlijke waardigheid van Kapitein-Generaal over Holland door Keizer KAREL werd opgedragen, en hij toen reeds, gelijk naderhand, door dien Monarch zeer geacht en bemind werd. Wij zouden ons, uit dien hoofde, met dit gevoelen zeer wel kunnen vereenigen; doch er doen zich op den penning

zwarigheden voor, welke hetzelfde niet aannemelijk maken. Vooreerst, is de afbeelding van den Graaf zonder eenig sieraad, zonder het guldenvlies voorgesteld, tegen de gewoonte dier tijden. Is het te denken, dat de Graaf, terwijl hij reeds sedert eenen geruimen tijd met die orde, op welke de Nederlandsche Adel zoo hoogen prijs stelde, begiftigd was, en terwijl hij met de aanzienlijke waardigheid van Stadhouders en Kapitein-Generaal van drie gewesten bekleed was, zich zoo eenvoudig op eenen penning zou hebben doen voorstellen, in eenen tijd, toen alle mannen van aanzien, op diergelijke gedenkstukken, zich het zij met het guldenvlies, hetzij met eenig ander sieraad deden verbeelden? Zulks schijnt met den geest dier dagen te strijden. Maar ten tweede, was men niet gewoon op de penningen, in den leeftijd van Graaf HENDRIK geslagen, het eeuwgetal weg te laten. In charters en diergelijke gedenkstukken treft men dikwerf slechts het jaargetal aan, zonder dat de eeuw, waarin zoodanig charter of ander gedenkstuk vervaardigd is, uitgedrukt staat; doch op de penningen van het begin der vijftiende eeuw is ons daarvan geen voorbeeld voorgekomen, behalve op éenen penning, en dan nog zoodanig, dat het eeuwgetal daarop tevens vroeger uitgedrukt staat (zie de penningen van JAN VAN LEYDEN, bij VAN MIERIS, *Nederl. Vorsten*, D. II, bl. 415). Wij maken om deze reden zwarigheid, eigen-dunkelijk en bij wijze van uitzondering, vast te stellen, dat het getalmerk *Twintig* zoo veel zou beteekenen als het twintigste jaar van de zestiende eeuw; met andere woorden: wij durven niet aannemen, dat deze penning in den jare 1520 vervaardigd is ter eere van Graaf HENDRIK van *Nassau*.

Het tweede gevoelen, dat het getalmerk *Twintig* betrekking zou hebben tot het twintigste geboortejaar van Graaf HENDRIK, schijnt daaruit kracht te ontleenen, dat zijn gelaat is afgebeeld zonder eenig sieraad, als van eenen man of jongeling, die nog met geene waardigheden bekleed was. Men zal hiertegen misschien aanvoeren,

dat de afbeelding van zijn gelaat niet de trekken voorstelt van een' man of jongeling van dien ouderdom, maar veeleer van eenen man in eenigzins meer gevorderde jaren. Wij ontkennen dit wel niet geheel, doch, behalve dat het zeer mogelijk, ja wel waarschijnlijk is, dat de edelen in die tijden door hunne sterkere lichaams oefeningen spoediger dan thans tot volkomen wasdom geraakten, zoo moeten wij dienaangaande doen opmerken, dat ons een voorbeeld is voorgekomen, insgelijks van eenen Hollandschen edelman, die, als Graaf HENDRIK, slechts den ouderdom van even twintig jaren bereikt had, en echter met geen minder mannelijk gelaat wordt voorgesteld dan Graaf HENDRIK op dezen penning. Wij bedoelen JAN VAN EGMONT bij VAN MIERIS, *Nederl. Vorsten*, D. II, bl. 37, waardoor, naar ons oordeel, deze zwaarigheid vervalt.

Doch, zal men zeggen, zijn er bewijzen voorhanden, dat er in den leeftijd van Graaf HENDRIK penningen geslagen werden, waarop de ouderdom der personen, ter wier eere dezelve gemaakt werden, staat uitgedrukt? Zijn er voorbeelden, dat zulks geschied is ter gedachtenis van jongelingen, die slechts zulk eenen jeugdigen leeftijd hadden bereikt, als wij aan Graaf HENDRIK op dezen penning toekennen?

Het vermelde tweede deel van VAN MIERIS levert bewijzen op, dat er, in den leeftijd van Graaf HENDRIK, niet alleen penningenvoorkomen, waarop de ouderdom der personen, ter wier eere dezelve vervaardigd zijn, uitgedrukt staat; maar de veelvuldigheid dier penningen toont, dat zulks toen ten tijde eene algemeene gewoonte was. Men zie bijv. VAN MIERIS II D., bl. 71, 108, 187, 238, 252 enz. Nog lang daarna bleef die gewoonte bestaan, gelijk blijkt uit de penningen van MUYS en PEREZ, voorkomende onder N. 7 en 9 van deze plaat. En dat het aan geene voorbeelden ontbreekt, dat voor jonge lieden, die den ouderdom van slechts twintig jaren of daaromtrent bereikt hadden, penningen geslagen werden, dit wordt ontegenzeggelijk bewezen door den reeds vroeger aangehaalden penning van Graaf JAN VAN EGMONT, waarop met zoo

vele letteren staat te lezen, dat die penning te zijner eere geslagen is, toen hij *een en twintig* jaren oud was.

Er doen zich derhalve geene zwarigheden tegen het gevoelen op, dat het getalmerk *Twintig*, hetwelk op den penning van Graaf HENDRIK van *Nassau* voorkomt, betrekking heeft tot zijn *twintigste levensjaar*. Dit gevoelen schijnt integendeel bevestigd te worden door het voorbeeld, hetwelk wij in den penning van Graaf JAN VAN EGMONT ontmoeten. Wij houden het er dan ook voor, dat deze penning van Graaf HENDRIK vervaardigd is, toen hij den ouderdom van 20 jaren bereikt heeft, misschien wel, ter viering van eenig plegtig feest, of ter gedachtenis aan zijne eerste krijgsverrigtingen. Het paard toch, dat door de edellieden zoo geliefde dier, hetwelk op de keerzijde van den penning voorkomt, doet ons hieraan denken. Is zulks ook een zinnebeeld, om uit te drukken, dat Graaf HENDRIK op zijn twintigste jaar tot ridder geslagen is, eene gebeurtenis, welke, gelijk men weet, met groote plegtigheden vergezeld ging, en die zeer wel aanleiding kan gegeven hebben, tot het doen vervaardigen van eenen gedenkpenning, ter eere van zulk een aanzienlijk edelman, als Graaf HENDRIK van *Nassau*? Doch indien dit het geval niet mogt zijn, kan deze penning betrekking hebben tot een der vroegste, of tot de allereerste krijgsdaad van den vorst. Graaf HENDRIK werd in den jare 1483 geboren, zoodat zijn *twintigste* jaar in 1503 inviel. Nu lezen wij in de geschiedenis, dat in het laatstgenoemde jaar de oorlog tusschen *Gelderland* en *Holland*, welke reeds eenigen tijd geduurd had, heviger werd. Wie weet, of Graaf HENDRIK geen levendig aandeel aan dezen oorlog genomen hebbe, en of hij aldaar zijne eerste krijgsverrigtingen niet gedaan en door dapperheid hebbe uitgemunt? De omstandigheid, welke door PONTANUS, *Hist. Gelr.* lib. XI p. 632 vermeld wordt, dat Graaf HENDRIK, twee jaren later, door FILIPS den Schoonen tot stadhouder over *Gelderland* werd aangesteld,

zet eenige waarschijnlijkheid aan dit vermoeden bij; een vermoeden, hetwelk hierdoor versterkt wordt, omdat wij bij dien zelfden schrijver lezen, dat de oom van onzen HENDRIK, Graaf ENGELBERT van *Nassau*, die in 1504 overleed, een dergenen was, die den Aartshertog FILIPS den oorlog tegen *Gelderland* ten sterkste hadden aangeraden.

Hoe dit zij, deze penning verdient de opmerking van de beoefenaren der geschiedenis en penningkunde, omdat dezelve ons de beeldtenis bewaard heeft van een' man, die eene zeer groote rol in de Nederlandsche Geschiedenis gespeeld heeft, en van wien zijn doorluchtige opvolger, Prins WILLEM I, in zijne Apologie of verantwoording getuigde: » dat hij degeen geweest is, die Keizer KAREL de keizerlijke kroon op het » hoofd gezet heeft, hebbende het bij de Keurvorsten zoo verre gebragt, dat zij dien » Keizer verkoren boven den Koning van *Frankrijk*, die ook naar dezelfde kroon » was staande." De verdere bijzonderheden nopens het leven van dezen Graaf, die even zeer in krijgs- als staatkunde uitmuntte, zijn te vinden in *Het Leven van Prins WILLEM I*, D. I, bl. 22—25; bij LA PISE, *Hist. des Princes et du Principauté d'Orange*, p. 238 en 239 en bij meer andere schrijvers.

Een andere penning, ter eere van Graaf HENDRIK vervaardigd, doch zonder zijne beeldtenis, wordt medegedeeld door VAN MIERIS, *Nederl. Vorsten*, D. II, bl. 8, op welke plaats en ook verder eenige bijzonderheden van zijn leven voorkomen.

PL. VII. N°. 2.

Ter eere van Keizer KAREL V en Koning FILIPS II.

Deze penningplaat vertoont de borstbeelden van Keizer KAREL V en van Koning FILIPS II, naar de regterzijde gekeerd; achterwaarts ziet men een' Bliksem.

Daar er noch jaartal noch opschrift op deze penningplaat gevonden wordt, is het niet mogelijk, met volle zekerheid te bepalen, wanneer en bij welke gelegenheid dezelve vervaardigd is. Het komt ons evenwel voor, dat er deswege slechts twee tijdpunten en twee gebeurtenissen kunnen in aanmerking komen, namelijk, de afstand van het gebied over de *Nederlanden* door Keizer KAREL V ten behoeve van zijnen zoon FILIPS II in den jare 1555; of wel de luisterrijke overwinning, door de legerbenden van Koning FILIPS te *St. Quintin* in den jare 1557 bevochten.

Op beide tijdpunten en op beide gebeurtenissen zijn penningen geslagen met de borstbeelden van Keizer KAREL en Koning FILIPS, zie VAN MIERIS, *Nederl. Vorsten*, D. III, bl. 372, 378 en 408, welke overeenstemming met onze penningplaat het zeer waarschijnlijk maakt, dat dezelve insgelijks op één dier tijdpunten en gebeurtenissen vervaardigd is. Doch nu rijst de vraag: aan welk dier tijdpunten en gebeurtenissen de voorkeur te geven? Oppervlakkig de penningplaat beschouwende, hielden wij het meest over, om dezelve te brengen tot het tijdpunt der overwinning van *St. Quintin*, dewijl wij in het zinnebeeld van den Bliksem het teeken van de overwinning meenden te herkennen. Doch eene nadere overweging heeft ons van dit gevoelen afgebragt, en ons genoegzaam overtuigd, dat deze penningplaat in den

jare 1555 is vervaardigd, ter gedachtenis van den afstand van Keizer KAREL V. Hetgeen ons tot dit besluit heeft overgehaald komt hier op neder: dat Keizer KAREL op de penningplaat alleen met eene lauwerkroon voorkomt, terwijl het hoofd van FILIPS eene zoodanige kroon mist. Naar ons inzien, wordt hierdoor de omstandigheid van den afstand duidelijk aangewezen. Keizer KAREL was bij dien afstand nog de hoofdpersoon, en er moest dus aan hem de grootste eere, grooter dan aan zijnen zoon worden bewezen. Hierom is het dan ook, dat bij deze laatste plechtige daad aan KAREL boven FILIPS de lauwerkroon, als eene onderscheiding, wordt gegeven, welke hem, nu hij van zijne Rijken en al de wereldsche genoegens afstand deed, na zoo vele behaalde overwinningen, ruimschoots toekwam. Dit gevoel wordt daardoor versterkt, dat wij die zelfde kiesche onderscheiding aantreffen op de gedenkpenningen, die door VAN MIERIS, *Ned. Vorsten*, D. III, bl. 372 en 378 gezegd worden op den afstand van Keizer KAREL geslagen te zijn. Op de voorzijde van deze penningen wordt het gelauwerd hoofd van Keizer KAREL gezien; doch de keerzijde vertoont, even als op onze penningplaat, de beeldtenis van FILIPS zonder eenig sieraad. Deze bijzonderheid maakt het bijkans tot zekerheid, dat onze penningplaat op dezelfde gebeurtenis is vervaardigd, als de door VAN MIERIS medegedeelde penning. En vergelijken wij nu daarmede de op de overwinning van *St. Quintin* geslagene penningen, dan zien wij, ja, dat ook die penningen met het gelauwerde hoofd van KAREL V versierd zijn, doch wij bevinden tevens, dat de beeldtenis van FILIPS II dat zelfde sieraad draagt, waardoor dezelve hierin ganschelijk van onze penningplaat onderscheiden zijn. En geen wonder dat het hoofd van FILIPS bij die gelegenheid ook met eene lauwerkroon versierd was; want, terwijl hij, bij den afstand zijns vaders in den jare 1555, slechts het roer van den Staat in handen kreeg, en hij dus geene aanspraak kon maken om met het teeken der overwinning bekroond te worden, dewijl niets van eenig aanbelang nog onder

zijne pas aangevangen regering was voorgevallen; zoo was thans, nu er overwinningen door zijne legermagt, vooral te *St. Quintin*, op de Franschen behaald waren, de zaak geheel van aard veranderd, en hij mogt, even als zijn roemrijke vader, met den lauwertak worden versierd. Het teeken van den Bliksem levert tegen deze verklaring geene zwarigheid op. Wanneer wij toch de penningplaat met oplettendheid beschouwen, zien wij, dat dit teeken niet achter of boven het hoofd van *FILIPS*, maar achter dat van Keizer *KAREL* geplaatst is, waarom wij het er ook voor houden, dat het tot dien vorst alleen betrekking heeft. En als zoodanig meenen wij, dat hetzelfde hier, even als het zulks bij de ouden in de hand van *JUPITER* was, het zinnebeeld is van het hoog gezag en van de uitgebreide magt, waarmede *KAREL V* als Keizer van *Duitschland*, Koning van *Spanje*, Heer der *Nederlanden* en Gebieder van *Amerika* is bekleed geweest. Daar deze penningplaat, gelijk vele penningen van dit tijdvak, te oordeelen naar teekening en vorm, in *Italie* gemaakt is, kan deze zin aan het teeken van den Bliksem met te meerder grond gegeven worden, omdat de kunstenaars van dat land toen, zoo als ook nu nog, veel voor hunne werken uit de fabelleer en de gedenkstukken der ouden ontleenden.

PL. VII. N°. 3.

Ter eere der waakzaamheid van den Aartshertog MATTHIAS.

Voorzijde. Het borstbeeld van den Aartshertog bloots hoofds, naar de regter zijde gekeerd, met opstaande geplooid kraag en in het harnas.

Rondom:

MATTHIAS. DEI G. RATIA ARCHI. DUX AVSTRIAE D. UX BVRGUNDIAE CO. MES TY. ROLIS.

2 *

MATTHIAS, DOOR GODS GENADE, AARTSHERTOG VAN OOSTENRIJK, HERTOG VAN BOURGONDIE, GRAAF VAN TIROL.

Keerzijde. Een kraanvogel, houdende in den regter opgeheven poot eenen steen. Hij staat met den linker op een borstharnas, en is omgeven van allerlei wapentuig, als helm, zwaard, schild, vaandel, enz. Alles is omringd van een' fraaijen rand van lauwertakken.

Rondsom:

AMAT. VICTORIA. CURAM.

DE OVERWINNING VORDERT ZORG OF ZORGVULDIGHEID.

Wij spraken reeds van dezen zeldzamen penning in ons vorig Deel, bl. 64; noemden deze spreuk de gewone van den Aartshertog, en betuigden dat dezelve penning of liever nagenoeg een dergelijke, doch grooter, te vinden was bij KÖHLER, *Munzbelustigung*, Dl. III, bl. 377. Er is toch eenig verschil in de beide penningen. Het borstbeeld van den Aartshertog op de voorzijde is daar omhangen met het eereteken van het gulden vlies, en onder den afgeknotten arm leest men den naam van den medailleur PAETTE *fecit.* 1590 of 96, dit is niet duidelijk. Hieruit blijkt de tijd, wanneer deze penning ter eere van MATTHIAS, vroeger Landvoogd der *Nederlanden*, en later Keizer van *Duitschland*, vervaardigd is. MATTHIAS toch, geboren in 1557, was Landvoogd der *Nederlanden* van 1577—1580 en werd Keizer in 1612. Hij overleed in 1619, en had in huwelijk ANNA, dochter van FERDINAND, Aartshertog van *Tirol*. KÖHLER brengt dien penning tot de Hungaarsche en Turksche krijgsdaden, hetgeen wij niet tegenspreken; maar dan is het jaartal ook 96, niet 90, omdat hij in 1594 het bevel over het leger tegen de Turken kreeg, en omdat, zoo wij wel meenen, MATTHIAS door den Koning van *Spanje* in 1596 eerst met de ridderorde van

het Gulden Vlies vereerd werd; er kan dus geen vroeger jaar op den grooten penning bij KÖHLER staan. Het verschil der beide keerzijden bestaat hierin: dat op den grooten penning de kraanvogel achterwaarts en niet gelijk op den onzen voorwaarts ziet; dat het Oostenrijksche wapen onder den kraanvogel, en eene stad, denkelijk Gran, in 1595 door MATTHIAS ingenomen, in het verschiet gesteld zijn, terwijl onder de meerdere wapens ook kennelijk Turksche veldteekenen te zien zijn. KÖHLER gewaagt nog van eenen penning op MATTHIAS, ook als veldoverste in *Hungarije*, van 1601, waarop een Leger en *Militemus*, (*Laat ons krijg voeren.*) op de keerzijde. Men kan denzelven afgebeeld en beschreven vinden bij LOCHER, *Samlung Merkwürdiger Medaillen*, Dl. VII, bl. 193 en verv., bij wien men nog twee andere vindt, beide op de krooning van MATTHIAS als Keizer, zie Dl. V, bl. 409 en Dl. II, bl. 49, op welken laatsten ook het afbeeldsel zijner echtgenoot te zien is, gelijk op den fraaisten en grootsten van alle, bij KÖHLER, Dl. XXII, bl. 280. KÖHLER gewaagt Dl. III, bl. 383 van twee andere, één met *Coelesti Numine Surgo!* en de ander met *Manet Ultima Coeli*. Deze beide zijn ons elders niet beschreven of afgebeeld voorgekomen.

De hier door ons medegedeelde penning draagt alle kenmerken van Hollandsch maaksel te zijn, en, met andere van dien tijd vergeleken, is dezelve door niemand anders dan door CORN. BLOC vervaardigd, ja wij mogen met reden gissen, dat deze kleinere Hollandsche, zonder den naam van medailleur, den grooten van Duitschen oorsprong met den naam van PAETTE tot model en voorbeeld gediend heeft; zoodat het mogelijk, zelfs waarschijnlijk is, dat deze Nederlandsche tot de vroegere tijden, toen of even nadat MATTHIAS alhier Landvoogd was, moet gebragt worden, waardoor dezelve in belangrijkheid wint.

Men zou denzelven dan kunnen brengen tot of omstreeks den jare 1580 of iets later; en leze datgene wat wij over den toestand dezer landen, de gevoelens van

den Aartshertog, het omschrift op de tegenzijde, en de *zorgvuldigheid* van MATTHIAS, op dezen penning door de kraan, als zinnebeeld der *waakzaamheid* of *wakkerheid* uitgedrukt, gezegd hebben. Het omschrift *Amat Victoria Curam* is toch ook op beide dezelfde. Wij ontkennen echter ook hier de zwaarigheid niet, dat op den hier medegedeelden de hoedanigheid van *Belgii Gubernator*, (*Landvoogd der Nederlanden*) niet vermeld staat.

PL. VII. N°. 4.

Legpenning, om uit te drukken de hoop der Nederlanders op redding, door hemelschen bijstand en door middel van Prins WILLEM I en deszelfs geslacht; alsmede op het herstel van dien Vorst en zijne aanverwanten in derzelver voormaligen luister.

Voorzijde. Eene hand, komende uit de wolken, houdt een zwaard, hetwelk door het hemelslicht of vuur beschenen of omgeven wordt.

Rondom leest men:

JVSTICE. MAINTIENDRA. 1568.

ZIJ (DE HAND DES HEEREN) ZAL HET REGTHANDHAVEN, 1568.

Keerzijde. Eene bloeiende en met vruchten versierde Oranjeboom, om welke de woorden:

L'ORANGE. FLEVRIRA.

DE ORANJEBOOM ZAL BLOEIJEN.

Onder aan den penning de letters:

G. D. N. P.,

dat is

GUILLAUME DE NASSAU, PRINCE.

Naar het ons voorkomt, is deze legpenning geslagen voor 's Prinsen rekenkamer te *Breda*, gelijk zulke penningen, te dezen tijde, in de heerlijkheden van nog andere aanzienlijke Nederlandsche Edellieden vervaardigd werden, zoo als onwedersprekelijk blijkt uit de legpenningen van HENDRIK VAN BREDERODE te *Vianen* gemaakt. (VAN LOON, *Ned. Penn.*, Dl. I, bl. 74, 78 en 79).

Men weet, dat op de meeste legpenningen, welke in de vijftiende, zestiende en zeventiende eeuwen hier te lande geslagen werden, de eene of andere gebeurtenis, die in den loop van het jaar, waarin de penning gemaakt werd, was voorgevallen, verbeeld werd, of dat althans dezelve door opschrift of anderzins met de geschiedenis van dat jaar in een naauw verband stonden. Wij vermeenen dat, naar het voorbeeld van zulke, de legpenning, van welken wij de afbeelding hier mededeelen, ook eene historische beteekenis heeft.

Het jaar, waarin de penning vervaardigd is, behoort onder de opmerkelijkste van het leven van Prins WILLEM den Eersten, tot welken Vorst deze legpenning ongetwijfeld betrekking heeft, gelijk de naam van den Vorst, op de keerzijde, duidelijk aantoonst. Het was namelijk in dat jaar, dat Prins WILLEM, na in 1567 het Vaderland verlaten te hebben, een magtig leger op de been bracht om, ware het mogelijk, de verdrukte ingezetenen dezer gewesten, door kracht van wapenen, van het juk der Spaansche dwingelandij te verlossen. Natuurlijk was de tijding van het oprukken dezer legermagt voor alle welgezinde Nederlanders een heugelijk berigt, maar voornamelijk voor hen, die, gelijk de ingezetenen van *Breda*, 's Prinsen onderdanen waren, en die de weldadige vruchten van zijn vaderlijk bestuur hadden mogen smaken. Nu hoopte men, dat de Voorzienigheid tusschen beiden zou treden, en de regtvaardigheid op het geweld zou doen zegevieren; dat het Huis van *Nassau-Oranje*, en in het bijzonder hij, die aan het hoofd van hetzelfde stond, de

overwinning zou behalen, dat hij en zijn geslacht bloeijen zouden, en zij dat aanzien en die waardigheid zouden herkrijgen, van welke hij en zijne aanverwanten op de onregtvaardigste wijze waren ontzet.

Omdie gevoelens uit te drukken is deze legpenning, zoo wij ons niet geheel bedriegen, vervaardigd. De met het zwaard gewapende hand des Heeren, welke door het hemelsch licht beschenen of door het hemelsch vuur omgeven wordt, die op de voorzijde vertoond wordt, duidt aan de Voorzienigheid, welke men hoopt en vertrouwt dat, zoo als het rand-schrift het uitdrukt, *de regtvaardigheid of het regt zal handhaven*, dat is, op het Spaansch geweld zal doen zegevieren. De bloeiende en vruchtdragende oranjeboom der keerzijde beduidt de verwachting, welke men voedt, dat het Huis van *Nassau-Oranje*, dat WILLEM I vooral, wiens naam aan den voet van den penning gelezen wordt, de overwinning op ALBA zal behalen. Want, zoo die hemelsche hand, zoo die Voorzienigheid, welke op de voorzijde zinnebeeldig wordt voorgesteld, het regt handhaafde en op het geweld deed zegevieren, dan kon het niet missen, of de oranjeboom, het Huis van *Oranje*, en bovenal Prins WILLEM I, die alles tot redding van het Vaderland hadden aangewend, zouden bloeijen; het zou dat Huis, dien Vorst welgaan; hij en zijn geslacht zouden in eere worden hersteld, en, na de verdrijving van het Spaansch geweld, hetwelk de Prins thans met de wapenen bestreed, zou hij en zijn geslacht weder in het bezit gesteld worden dier waardigheden, welke hun thans op zulk eene onregtvaardige wijs waren ontroofd.

De legpenning bezit dus, naar ons oordeel, eene geschiedkundige beteekenis, en drukt de hoop der Nederlanders uit op de redding van Nederland met hemelschen bijstand, door middel van het geslacht van *Nassau-Oranje*, en in het bijzonder van Prins WILLEM I; en hij geeft tevens te kennen het vertrouwen, dat dit geslacht en die Vorst zouden zegevieren, en, bij die zegeviering, tot vorigen luister zouden terugkeeren.

Wij meenen nog omtrent de afbeelding van den oranjeboom te moeten doen opmerken, dat dezelve drie groote appelen draagt. Is dit toeval, of is zulks opzettelijk aldus verbeeld? Wij vermoeden het laatste, daar zulke drie oranjeappelen ook op andere gelijktijdige gedenkstukken worden gevonden. De dappere Zeeuwen voerden in sommige hunner vlaggen zoodanige *drie* appelen, en op een portret van Prins WILLEM I komen zij insgelijks voor (DE JONGE, *over den oorsprong der Nederl. Vlag*, bl. 56). Maar wat beteekenen deze drie oranjeappelen? De zaak is onzeker; doch kunnen zij ook de zinnebeelden zijn van de *drie* gebroeders uit het Huis van Nassau, welke in die dagen alles voor vrijheid en vaderland opzetterden, van JAN DEN OUDE, van WILLEM DEN EERSTE en van LODEWIJK? Gaarne onderwerpen wij dit denkbeeld aan het onderzoek van kundiger penningliefhebbers dan wij.

Eindelijk, alvorens van dezen penning af te stappen, meenen wij nog dit er te moeten bijvoegen, dat, in hetzelfde jaar, waarin deze legpenning geslagen werd, een andere legpenning gevonden wordt, waarop men leest *Justitia is geslagen dood*, (VAN LOON, *Nederl. Hist. Penn.*, Dl. I, bl. 110,) ter aanduiding van den ongelukkigen en hope-loozen toestand, waarin het vaderland verkeerde. Op den onzen, daarentegen, staan de woorden: Zij (de hand der Voorzienigheid) zal de *justitia*, het regt, de regtvaardigheid, *handhaven*. Is het gebruik van het woord *justitia* in zoo van elkander verschillende zin op deze twee penningen toevallig, of heeft onze penning moeten dienen, om de verslagenheid der gemoederen, welke op den eersten penning wordt uitgedrukt, weg te nemen, en den inwoners dezer landen moed in te boezemen? Het laatste komt ons niet onwaarschijnlijk voor, en, dit zoo zijnde, rijst de historische waarde van onzen legpenning.

Ten slotte willen wij nog melden, dat deze legpenning zeldzaam schijnt, daar zij ons slechts eenmaal is voorgekomen, en wel in de verzameling van den ijverigen en kundigen heer J. J. BECKER, te Amsterdam.

PL. VII. N°. 5.

Noodmunt van Zierikzee.

De *eene* zijde van deze gouden munt heeft een gewapend krijgsman ten voeten uit, met een zwaard in de regter en een schild, waarop de naam van MARS, in de linkerhand. Achterwaarts twee rotsen, met eenige boomen beplant.

De *andere* zijde heeft het wapen van *Zierikzee*, in een zeer fraai gewerkten rand, waarboven het wapen van *Zeeland*; beneden het jaar 1575.

Wij beloofden de mededeeling van deze munt in ons vorig stuk, bl. 31, bij eene dergelijke, afgebeeld Pl. II, N°. 6, welke men vooral met de hier nu medegedeelde moet vergelijken. Men ziet dat het jaartal verschilt. De omschriften zijn echter dezelfde.

AVDACES FORTVNA JVVAT.

DE FORTUIN HELPT DE KLOEKMOEDIGEN.

en:

FORTITVDO MEA DEVS.

GOD IS MIJNE STERKTE.

Dat door den krijgsman Prins WILLEM de Eerste bedoeld wordt, hebben wij, te gelijk met de reden van deze onze meening, bevorens reeds gemeld.

Deze fraaije gouden noodmunt berust in het koninklijk penning-kabinet in 's *Gravenhage* en is kunstig gegraveerd.

PL. VII. N°. 6.

*Ter nagedachtenis van Prins WILLEM den Eerste en het
Burgemeesterlijk Bestuur van Amsterdam.*

Men ziet vier Magistraatspersonen in eene vergadering met elkander raadplegen aan eene tafel, met een fraai bewerkt kleed gedekt. Zij hebben breede ronde heden op het hoofd en weidsche mantels om. Zij zijn gezeten op het kussen in raadsheerlijke of burgemeesterlijke stoelen, in eene zaal met kolommen en fraai bewerkten grond.

Rondom leest men in groote letteren de verzen:

DIT ZIJN DE VADEREN, EN BURGEMEESTERS, DAAR

DIT VRIJE VOLK OP RUST, IN VREE, EN KRIJGSGEVAAR.

Het is de *Keerzijde* van eenen penning, waarvan wij de *Voorzijde* niet hebben afgebeeld, omdat dezelve volmaakt gelijk is aan de voorzijde van eenen soortgelijken penning, voorkomende bij VAN LOON, Deel II, bl. 373, waarop het borstbeeld van Prins WILLEM den Eerste, blootshoofds, in het harnas en met een stijf om den hals geplooiden kraag, is afgebeeld.

Om den rand leest men:

DEN OVDEN WILLEM, VORST VAN NASOV, EN ORANJEN,

DIE WAS DER STAATEN ARM, EN GEESSELROE VAN SPANJEN.

Zoo als de penning hier bij ons is afgebeeld, was dezelve in het kabinet van wijlen den heer P. DE SMETH; zie N°. 1505 van den catalogus. Hij werd toen verkocht voor f 26; en bij de veiling van A. HAARSMA VAN OUCOOP, zie catalogus N°. 521,

voor *f* 30. — De gewone, zoo als bij VAN LOON, was in de verzameling van VAN RIJNERSHOEK VAN HOOGSTRAATEN en gold *f* 60, werdende destijds gekocht door den Heer GEELHAND, die zich toen ook, bij eene bijzondere gelegenheid, eenen als den onzen voor gelijken prijs aanschafte.

Deze penning is, zoo wij ons niet bedriegen, de fraaiste, die er gedreven hier te lande gemaakt is, en heeft alzoo, behalve eene geschiedkundige, eene belangrijke kunstwaarde.

In de geschiedkundige waarde zou hij veel winnen, bijaldien men den juiststen tijd kon bepalen, wanneer, en de gelegenheid, bij welke hij vervaardigd is. Laat ons eerst zien, welke van beide, de hier medegedeelde of die bij VAN LOON, de eerst vervaardigde of oorspronkelijke is.

Het verschil van dien bij VAN LOON en den alhier afgebeelden, hetwelk zich tot de *keerzijde* bepaalt, is eenvoudig hierin gelegen, dat, boven aan in de zaal, tusschen de kolommen, aldaar *zwaarden* zijn opgehangen, dat alle vier de beelden met eereketens, waaraan medailles hangen, versierd zijn, en dat men aldaar rondom in den rand leest:

RIDDER MARTEN HARPERTSEN TROMP, PIETER PIETERSEN HEYN,
JACOB HEEMSKERCK, JAN VAN GALEN.

Wij zijn van oordeel, dat de onze de echte of eerste is, om deze redenen:

Ten eerste, omdat de geheele kleeding der beelden is die van *Raadsleden* of *Burgemeesteren*, niet van *Krijgslieden*.

Ten tweede, omdat de handeling is *raadpleging*, en wel in eene opene hoogverhevene kamer, en dus niets heeft van eene dadelijke *dienstbetooning* van Zeehelden of eene kajuitsvergadering.

Ten derde, omdat de afgebeelde hoofden geen der genoemde Admiralen bijzonder kennelijk aanwijzen.

Ten vierde, omdat het bijvoegen of nader op- en inwerken van zwaarden, eereteekens enz. meer eigenaardig is dan het wegnemen, zonder sporen daarvan achter te laten.

Wij stellen ons de zaak aldus voor: of dat, toen de penning genoegzaam, het zij dan geheel of gedeeltelijk, afgewerkt was, men de aanmerking maakte, dat hier slechts de *politieke steunpilaren* of handhavers *van den vrede*, maar dat liever ook de *militaire steunpilaren in Kriegsgevaaren*, en vooral de handhavers van de alles beslissende zeemagt, de zeehelden, hadden moeten zijn afgebeeld, waarop de kunstenaar, om ook deze lieden genoeg te geven, de vereischte veranderingen welligt zal hebben gemaakt; of, en nog liever, dat, na zeker vertier, hij, eene andere wending aan zijn werk willende geven, bij gelegenheid, gelijk wij straks nader bepaald zullen opgeven, eene tweede keerzijde, zonder nieuw model of teekening heeft gemaakt.

Is de beslissing in dezen niet gemakkelijk, moeilijker is het, de gebeurtenis, waarop deze penning doelt, te bepalen.

VAN LOON brengt denzelven tot het jaar 1653; doch geeft geene andere reden, dan dat VAN GALEN, wiens naam er op vermeld wordt, in dat jaar sneuvelde; hij had er bij kunnen voegen, en ook MARTEN HARPERTSZ. TROMP; doch deze reden doet op zich zelve niet genoeg af, ten minste is niet beslissend.

Om een tijdstip te vinden, dat WILLEM de Eerste en alle *vier* de helden in leven en roemrijk bekend waren, is onmogelijk. WILLEM de Eerste toch stierf in 1584; ook staat er om zijn beeld *was* en niet *is*; dus blijkbaar na zijnen dood. JACOB VAN HEEMSKERCK overwon en sneuvelde bij Gibraltar in 1607; PIET HEYN ver-

meesterde de zilvervloot in 1628 en sneuvelde in 1629, en gelijk wij zagen M. H. TROMP en J. VAN GALEN in 1653. Bij den dood van WILLEM den Eerste hadden dus de vier zeehelden, hier afgebeeld, of geen bestaan, of waren zeker niet zoo bekend, om ze op penningen af te beelden.

Alle vier de Zeehelden waren voor het Vaderland gesneuveld; ook Prins WILLEM de Eerste kwam door vijandig geweer om. Is dus de penning op het sneuvelen der vijf helden, ter hunner gedachtenis, vervaardigd, dan is het jaar 1653, in hetwelk de twee laatste sneuvelden, geene onwaarschijnlijke, of geheel verwerpelijke tijdsomstandigheid; zeker is het, dat de tijd der vervaardiging en der kleeding ten duidelijkste het kenmerk draagt van het midden der zeventiende eeuw of liever van 1648—1672. Hiermede komt ook de spelling der omschriften overeen.

Mogten wij vroeger of hooger opklimmen, zoo kozen wij welligt het jaar 1638 bij de *Intrede van MARIA DE MEDICIS, Koninginne moeder van Frankrijk*. Het lokale als anderzins van de bekende prent van J. SUYDERHOEFF, waarop de vier Burgemeesters ANTHONY OETGENS VAN WAVERE, Ridder, ALBERT COENRAAD BURGH, PIETER HASSELAER en ABRAHAM BOOM, naar de schilderij van KEYZER, thans in 's Rijks Museum te 's Gravenhage berustende, zittende zijn afgebeeld, heeft hier veel aanlokkends. Deze fraaije prent komt, zoo bij de opdracht der *blijde inkomst* door C. BARLAEUS als afzonderlijk, nu en dan voor; Men vergelijke die, of de schilderij. Maar hoe en waartoe dan WILLEM de Eerste? De vraag dus blijft: wie zijn dan die *Vaderen en Burgemeesteren*? Zijn die leden van een Staats- of Stadsbestuur? Leden van de Staten van *Holland* of der Stad *Amsterdam*? *Amsterdam* zeggen wij, omdat, na vergelijking, de penning ons als lokaal aldaar voorkomt. Het is, of men een afbeeldsel of tekening naar eene schilderij van VAN DER HELST of daarnaar genomen aldaar ziet. Wij zochten echter te vergeefs naar een juist model. Indien het de

Burgemeesteren van *Amsterdam* voorstellen moet, tijdens de begrafenis van VAN GALEN in de Nieuwe Kerk aldaar, zouden de beelden zijn die der Burgemeesteren NICOLAAS CORVER, FRANS BANNING COCQ, JAN BICKER GERRITSZ. of JOAN VAN DE POLL, die in deszelfs plaats optrad, en CORNELIS JAN WITSEN. Zou dezelve penning, vroegen wij ons, ook vervaardigd zijn tijdens het sluiten van den Munsterschen vrede in 1648? of liever van den Westmunsterschen in 1654? of wel tijdens de voltooide bouw van het nieuwe stadhuis en de eerste zitting neming van Burgemeesteren aldaar op den 23 Januarij 1655, toen de kunstlievende JOAN HUYDECOPER, CORNELIS DE GRAAFF, JOAN VAN DE POLL en HENDRIK DIRKSZOOM SPIEGHEL Burgemeesters waren?

De voorstelling van het lokaal zet aan deze laatste gissing weder eenige waarschijnlijkheid bij.

Indien men voor een oogenblik dit en het denkbeeld van stedelijke magistraatspersonen laat varen, en alzoo het woord *Burgemeesteren* kon toepassen op hen, die als zoodanig ter dagvaart in de vergadering van de Staten van *Holland* of elders aanwezig waren, zou men kunnen denken om de *grootte vergadering* in 1651, waaraan CATS zulk een groot aandeel had. Het was dan zeer eigenaardig, dat men bij den dood van WILLEM den Tweede zich den staat van zaken bij den dood van deszelfs Grootvader Prins WILLEM den Eerste herinnerde en beide vergeleek. Ook daar was het te doen om *rust en steunpilaren* te vinden, waarin bij *vree en krijg* het *vrije volk* zich veilig kon verlaten.

Na alles wel gewikt en gewogen te hebben, komt ons, boven de voormelde gevoelens, dit het waarschijnlijkste voor: dat de penning te *Amsterdam* en ter harer eere in 1650 is vervaardigd, toen *Amsterdam*, verblijd en verlost door den dood van WILLEM den Tweede, meer dan ooit om vader WILLEM den Eerste dacht, en er op uit was, om op eigen magistraat, op Burgemeesteren en Raden, of

Vaderen zoo veel mogelijk zelve te *rusten*, onder aanvoering van haren CORNELIS BICKER en anderen, die, na 's Prinsen dood, in hunne vorige bedieningen hersteld werden. Op den penning zijn alsdan afgebeeld ANTHONY OETGENS VAN WAVEREN, Ridder, Dr. FRANS BANNING COCQ Ridder, CORNELIS BICKER en NICOLAES CORVER. De vreugde over 's Prinsen overlijden was te *Amsterdam* buiten mate. Men zie den penning met het *holland* paard en *Icarus*, op 's Prinsen dood, en zoo vele andere op het mislukken van zijnen togt, toen vervaardigd. Hiertoe zal dan ook wel deze nu door ons medegedeelde behooren, misschien door meer gematigden voorgeschreven, die, bij den schimp op Prins WILLEM de Tweede de diensten van WILLEM den Eerste en het Huis van *Oranje* toch niet wilden vergeten hebben. Trouwens hoeveel gedreven penningen vindt men op dien mislukten aanval, met allerlei verschil en wijziging vervaardigd, waarvan enkele bij VAN LOON, hoevele hij er ook heeft medegedeeld, nu nog blijken onbekend geweest te zijn? Het eenige, dat hiermede schijnt te strijden, is, dat men eerst in 1655 zitting in het nieuwe stadhuis nam, maar de prent voornoemd van SUYDERHOEFF en de schilderij van DE KEYZER verdedigen dit punt. Hoe men de zaak overlegge, men zal in dezen niets beters, onzes oordeels, kunnen gissen. Zoolang men geen helderder punt vindt, houde men zich dan maar aan onze meening, en alzoo aan 1650. De vervaardiger zal dan in 1653, bij het overlijden van VAN GALEN en TROMP, door het bijvoegen van een viertal zwaarden en een paar ridderketens, met een nieuw randschrift, naar een oud en welgelukt model, nieuw en spoedig vertier hebben gezocht en gevonden. Verkiest men echter liever 1655, bij de zitting neming in het nieuw gebouwde Raadhuis, wij hebben er ook vrede mede. Wij laten toch ieders meening volkomen vrij, en achten genoeg te hebben getoond, dat wij de zaak met eenige vlijt, het zij dan meer of min gelukkig, hebben onderzocht.

Wie de voortreffelijke kunstenaar moge zijn, die dezen penning gemaakt heeft is ons niet bekend; naast komt het drijfwerk aan dat van PIETER VAN ABEELE, een vermaard penningdrijver van dien tijd. In dit geval zal het wel zijn meesterstuk genoemd mogen worden.

PL. VII. N°. 7.

Penningplaat ter eere van ANTONY MUYS VAN HOLY.

De in eene Spaansche kleeding gehulde beeldtenis van ANTONY MUYS VAN HOLY, naar de regterzijde gewend.

Rondom:

ANTONIUS MUYS ANNO SUAE AETATIS XXXXI.

*ANTONY MUYS IN HET EEN EN VEERTIGSTE JAAR VAN
ZIJNEN OUDERDOM.*

ANTONY MUYS, van wien wij hier eene Penningplaat mededeelen, behoorde tot het aanzienlijke Hollandsche geslacht van muys, hetwelk van een jonger zoon uit den huize van Heemstede afstamde, naar zekere Hofstede, HOLY geheeten, nabij *Schiedam* gelegen, den naam van HOLY bij deszelfs geslachtsnaam voegde, en dat onderscheiden Mannen heeft opgeleverd, die met eereambten zijn bekleed geweest en zich aan het Vaderland hebben verdienstelijk gemaakt, gelijk men bij verschillende Schrijvers vinden kan; zie onder andere de Woordenboeken van HOOGSTRATEN of LUISCIUS, KOK en SCHELTEMA. Men vindt in de Geschiedenis van dit Geslacht van 1342 tot het begin der *Achttiende Eeuw* vijf met den naam van ANTHONY. De eerste en oudste, Burgemeester van *Schiedam*, was gehuwd met SOPHIA VAN DER MEULEN, de dochter van NICOLAAS. De tweede, in 1572 insgelijks Burgemeester van *Schiedam*,

gehuwd met MARIA, ALLARDS dochter, overleed in 1581, en liet drie kinderen na, waarvan een WOUTER, Procureur-Generaal van den Hove van *Holland*. De derde was de Zoon van JACOB en CATHARINA VAN PUTTEN. De vierde, Zoon van PIETER en ERMGARD VAN ALBLAS, gehuwd met MARIA VAN SLINGELANDT en in 1577 overleden is. De vijfde Zoon van SIMON en waarschijnlijk van MARIA VAN RHYN. Deze laatste ANTHONY overleed zonder kinderen. Uit deze één moettende kiezen, gelooven wij ons best te kunnen bepalen bij den vierden. ANTONY toch, ter wiens eere de Penningplaat vervaardigd is, schijnt, naar zijne kleeding te oordeelen, omtrent de helft der zestiende Eeuw geleefd te hebben, en was dus zeer waarschijnlijk de hierbovengenoemde Zoon van PIETER MUYS VAN HOLY, meermalen schepen te *Dordrecht*, en een broeder van dien moedigen voorstander der Nederlandsche vrijheid, JACOB MUYS VAN HOLY, Schout en Burgemeester van *Dordrecht*, door den Koning van *Spanje* Kapitein der Rebellen genoemd, die in de eerste dagen der Spaansche Omwenteling zich niet ontzag, zijn leven en alles wat hem dierbaar was in de waagschaal te stellen tot verlossing zijner vaderstad van het Spaansche juk. Hij was bij WILLEM den I, die hem tot de geheimste bezendingen gebruikte, in volkomen vertrouwen. Wat aanleiding gegeven hebbe tot het maken van deze Penningplaat ter eere van ANTONY, durven wij niet stellig bepalen. Dat vervaardigen doet met reden vermoeden, dat hij, hetzij in den oorlog, het zij in staatszaken, even als zijn broeder, zal hebben uitgemunt, daar het niet te denken is, dat zulk een gedenkstuk ter zijner gedachtenis gemaakt zou zijn, bijaldien hij zich niet op eene of andere wijze had onderscheiden. Zijne kleeding heeft veel overeenkomst met die, welke te zijnen tijde door de krijgslieden gedragen werd, waarom wij zouden durven gissen, dat hij, even als een andere zijner broeders, JAN geheeten, die in een togt tot ontzet van *Haarlem* gekwetst werd, en kort daarna te *Leyden* aan zijne wonden, in den jeugdigen ouderdom van 26 jaren, over-

leed, de wapenen voor het Vaderland zal hebben aangegord en in den strijd tegen den gemeenen vijand boven anderen zal hebben uitgemunt. Men vindt van dezen ANTHONY aangeteekend, dat hij jong, dat is welligt niet oud, is overleden. Niet onwaarschijnlijk is deze penning dus op zijn overlijden, en als dan in den jare 1577, vervaardigd, toen hij 41 jaren oud was. Zijn vader stierf in 1569 in den ouderdom van 69 jaren, zijn broeder PIETER in 1592, oud 70 Jaren. Wij beslissen hier weder niets, en onderwerpen onze meening aan het oordeel van diegenen, welke beter omtrent het geslacht van MUYS onderrigt zijn. Misschien moedigt de bekendmaking van deze Penningplaat den één of den anderen aan, om iets naders omtrent onzen ANTONY in het licht te geven, die tot hiertoe in het lot van zoo vele voortreffelijke Nederlanders gedeeld heeft, van genoegzaam onbekend te zijn gebleven. Zijn huwelijk met MARIA VAN SLINGELANDT, zeker uit het geslacht van den later beroemden Raadspensionaris, maakt hem des te belangrijker. Men zie overigens over het geslacht van MUYS VAN HOLY de beschrijving van *Dordrecht* door BALEN en de *Batavia Illustrata* door VAN LEEUWEN.

PL. VII. N°. 8.

Noodmunt van Kamerijk.

Deze Noodmunt voert even als die welke in het Eerste Deel, door ons, Plaat VI, N°. 8, is medegedeeld, het wapen der Stad

CAMBRAY

KAMERIK

met het jaartal der vervaardiging

1581.

4*

doch verschilt hierin van dezelve, dat zij niet in omloop geweest is, voor de waarde van *vijf* patards of stuivers, maar van *twee*.

Deze Noodmunt dient uitnemend, om, met die in ons eerste deel medegedeeld, degenen, welke door VAN LOON, Dl. I. bl. 299, zijn in het licht gegeven, aan te vullen.

PL. VII. N°. 9.

Ter eere van LUDOVICUS PEREZ.

Voorzijde. De naar de regterzijde gekeerde beeldtenis van LUDOVICUS PEREZ, gehuld in eene zoogenoemde Spaansche kleeding. Onder aan den arm het jaartal 1597; rondom het opschrift:

LUDOVICUS PEREZ, AETATE LXVI.

LUDOVICUS PEREZ, IN DEN OUDERDOM VAN ZES EN ZESTIG JAREN.

Keerzijde. Tusschen eenige sieraden de woorden, welke zijne zinspreuk schijnen te zijn geweest:

IN CHRISTO VITA.

IN CHRISTUS HET (of IS MIJN) LEVEN.

Onder aan, het jaartal 1597.

Het adelijke geslacht der PEREZ is uit *Oud-Kastilië* afkomstig, en heeft onderscheiden Mannen opgeleverd, die door geleerdheid of bedrevenheid in staatszaken hebben uitgemunt. Onder deze laatste is bijzonder bekend ANTONIO PEREZ, die, na geheimschrijver en vertrouweling van Koning FILIPS II geweest te zijn, in ongenade verviel, en het slagtoffer werd van zijne eigene heerschzucht en van den achterdocht des Konings. (Zie hierover, onder anderen, HOOFD, *Nederl.*

Hist. XIIe. boek.) Onder de geleerden uit dit geslacht muntte één dichter in *Spanje*, en één hoogleeraar te *Leuven* uit, die beiden verschillende werken hebben uitgegeven, welke bij hunne tijdgenooten hoog geacht werden, en van welke sommige thans nog gezocht worden.

Wat onzen LUDOVICUS of LODEWIJK PEREZ betreft, het is zeker, dat hij tot het Spaansche geslacht van dien naam behoorde, doch er zijn omtrent zijn persoon en verrigtingen slechts weinige bijzonderheden tot ons gekomen. Volgens den penning, welke wij mededeelen, had hij in den jare 1597 den ouderdom van *zes en zestig* jaren bereikt, zoodat hij in den jare 1531 het eerste levenslicht zag. Hij was de zoon van LODEWIJK PEREZ en LOUIZA SEGUERA, en trad, tot mannelijke jaren gekomen, in het huwelijk met MARIA BERCHEM, dochter van HENDRIK VAN BERCHEM, Heer der Heerlijkheid van dien naam, en behoorende tot een der aanzienlijkste Zuid-Nederlandsche geslachten. Het mogt hem intusschen niet gebeuren, zich lang in het bezit van deze hem dierbare vrouw te verheugen; want reeds op zijn *acht en dertigste* jaar werd zij hem door den dood ontrukkt, en bleef hij met twee dochters over, stervende zijne echtgenoot op den 6 October des jaars 1569. Hoezeer hij deze vrouw beminde en hoogachtte blijkt uit het navolgende grafschrift, hetwelk hij in de kerk der geestelijke dochters van St. Clara te *Antwerpen* ter harer gedachtenis deed stellen:

Forma, decus, mores, probitas, tecum mihi conjux
Erepta, heu! reliqua et unica moestitia.

D. (EO) V. (ERO) S. (ACRUM):

Mariae Berchem, Henrici F. (iliae), annorum XXVIII.
Ludovicus Perez uxori incomparabili moerens pos (uit).
S. (it) T. (ibi) certa quies
Rapta est Pr (idie) Nonae Octobris CXCIX.

DAT IS :

Schoonheid; sieraad, bevalligheid, dat alles, ach! is mij met U, mijne Echtgenooten ontroofd; de droefheid alleen is mij overgebleven.

AAN DEN WAARACHTIGEN GOD TOEGEWIJD.

Ter gedachtenis van Maria Berchem, acht en twintig jarige dochter van Hendrik, heeft Ludovicus Perez, haren dood beweenende, dit grafschrift voor deze zijne onvergelykbare echtgenooten gesteld.

Dat eene ongestoorde rust uw deel zij.

Zij is op den 6 October des jaars 1569 mij ontnomen.

Men vindt dit grafschrift in het *Théâtre Sacré de Brabant*, T. II. p. 147, en ook in zeker handschrift van den heer GÉRARD, getiteld *Epitaphia Antverpiensia*, in 4°, berustende op de Koninklijke Bibliotheek te 's Gravenhage. Of PEREZ, na het overlijden van deze zijne geliefde echtgenooten, hertrouwd is, blijkt niet duidelijk; een schrijver ondertusschen getuigt zulks.

Van de verdere lotgevallen van LODEWIJK PEREZ is niets ter onzer kennis gekomen, zoodat wij niet durven beslissen, of hij als geleerde of als staatsman heeft uitgemunt, dan wel of hij in den handelsstand zich door ijver en naauwgezetheid heeft onderscheiden. In beide eerste vakken muntten, gelijk wij boven gezegd hebben, eenige leden van zijn geslacht uit, en dat ook in hetzelfde mannen gevonden werden, die den achtbaren handelsstand tot eere verstrekten, leert de geschiedenis, welke melding maakt van een Antwerpsch koopman, MARCUS PEREZ geheeten, die der partij van Prins WILLEM I. was toegedaan en dien Vorst in de kommervolle dagen der Spaanschen beroerten met geld bijstand hielp bieden. (Zie WAGENAAR, *Vaderl. Hist.* Dl. VI. bl. 285.) Het eenige, dat wij meenen met

zekerheid van **LODEWIJK** te kunnen zeggen, is, dat hij, even als zijn bloedverwant **MARCUS**, te *Antwerpen* te huis behoorde, waar zijne echtgenoot **MARIA** en hij zelf begraven werd. Zijne regtschapenheid wordt zeer geprezen, en van hem wordt getuigd, dat hij een wijs of voorzigtig man was. Dit laatste leeren wij uit het opschrift, hetwelk, na zijn overlijden, zijne beide dochters en neef **MARCUS ANTONIUS PEREZ** te *Antwerpen* ter zijner eer en nagedachtenis in de kerk der Franciskaner monniken boven zijn graf deden plaatsen. Volgens dat graf-schrift viel zijn dood op den *dertienden December* des jaars 1602 voor, toen hij den ouderdom van *zeventig* jaren bereikt had. Deze laatste opgave strijdt intuschen, voor zoo verre zij den ouderdom aanbelangt, met den penning, welken wij mededeelen, daar **PEREZ**, wanneer hij in den jare 1597, gelijk onze penning vermeldt, 66 jaren oud was, in den jare 1602, het oogenblik van zijn overlijden, niet 70, maar 71 jaren moet geteld hebben. Het verschil is gering en gemakkelijk te vereffenen; ook is welligt het afschrift kwalijk nageschreven, en moet er 70 in plaats van 71 gelezen worden. Hoe dit zij, wij laten het genoemde graf-schrift hier volgen, gelijk zulks voorkomt in het *Théâtre Sacré de Brabant* Vol. II. p. 129. Hetzelve luidt aldus:

D. O. M.

Ludovicio Perez, Ludovici (Filio), Nobili Prosapia ex Hispania oriundo, rarae Integritatis et Prudentiae viro, Adriana et Catharina Perez filiae, et Marcus Antonius Perez, Eques, ex fratre nepos, haeredes, Patri-Patruoque p (oni) c (uraverunt) Decessit XII Dec (embris) a (nni) Christi CIOROCII, cum vixisset a (nnos) LXX.

DAT IS :

AAN DEN BESTEN GROOTEN GOD.

Ter nagedachtenis van LODEWIJK PEREZ, zoon van Lodewijk, een man, uit een edel Spaansch geslacht voortgesproten, en met eene zeldzame regtschapenheid en wijsheid begaafd, hebben Adriana en Catharina Perez, zijne dochters, en Marcus Antonius Perez, ridder, deszelfs broeders zoon, zijnde zijne erfgenamen, dit gedenkteeken aan hunnen Vader en Oom doen oprigten. Hij is overleden den 13 December des jaars 1602, in den ouderdom van 70 jaren.

De oudste der beide dochters van LODEWIJK PEREZ, van welke in het Grabschrift gesproken wordt, ADRIANA genaamd, was reeds vóór het overlijden van haren vader, in den jare 1589 in huwelijk getreden met NIKOLAAS ROCKOX, die verschillende malen Burgemeester van *Antwerpen* geweest is. Zij sierf in den ouderdom van 51 jaren, in den jare 1619. Van de jongste dochter vindt men niets aangeteekend, doch MARCUS ANTONIUS PEREZ, een der medeoprigters van het gedenkteeken voor LODEWIJK, komt meermalen als Schepen van *Antwerpen* voor, en werd in 1609 door Koning FILIPS III. tot ridder geslagen. Men zie over dezen en over eenige andere leden van het geslacht PEREZ: *Le Supplément au Nobiliaire des Pays-Bas*, Tom. III. pag. 90, 120 en 171.

Men vergelijke daarmede en zie ook over eenige andere leden van het geslacht PEREZ, HOOGSTRATEN of LUISCIUS op het woord. Van onzen LODEWIJK echter wordt niets opgegeven.

PL. VII. N°. 10.

Ter Eere van FREDRIK HENDRIK, Prins van Oranje.

Deze Penningplaat vertoont in eene versierde lijst of breede ornamentrand het borstbeeld van Prins FREDRIK HENDRIK van Oranje.

Onder de woorden :

PATRIAEQUE PATRIQUE.

VOOR MIJN VADERLAND EN VOOR MIJN VADER.

Schoon de naam van den Prins op deze Penningplaat niet vermeld staat, zoo bewijst dit onderschrift met de gelijkenis ongetwijfeld, dat men dezelve op Prins **FREDERIK HENDRIK** toepasselijk moet achten. Immers hetzelfde omschrift vindt men op andere Penningen en Penningplaten van dien Prins, als b. v. op de groote en zeldzame ovale Penningplaat bij de aanvaarding van het Stadhouderschap, **VAN LOON**, Dl. II, bl. 159, n°. 1; op die ter zijner eere, als Ridder van den Kouseband, als voren, bl. 168, n°. 2; op het winnen van Fernambuko, als voren bl. 193, n°. 2; op den slag op het Slaak, als voren bl. 200, n°. 6; en op de overwinning van Rijnberck en Maestricht, als voren bl. 211. En het is tot dezen laatsten tijd, en dus tot 1632 of 1633, dat wij meenen, uit hoofde van vergelijking met de voormelde afbeeldsels en den stijl des pennings, dat de hier medegedeelde Penningplaat moet gebragt worden. Dezelve is ons slechts éénmaal voorgekomen en dus zeldzaam.

PL. VIII. N°. 1.

Toegangs-penning tot de Rederijders-kamer de Witte Levenderbloem.

Van dit achtkantig Penningplaatje is bereids door ons melding gemaakt in ons vorig stuk, bl. 81 en 82. Toen gaven wij niet onduidelijk te kennen, hetzelfde nader, dat is in een volgend stuk, te zullen mededeelen, en thans voldoen wij aan deze belofte.

Het heeft, gelijk wij bereids zeiden, op de *eene* zijde drie hoog opgeschoten bloemplanten, boven dezelve:

WITTE LEVENDER.

Om den rand:

BRABANTSCHER CAMER A°. 1629.

Aan de *andere* zijde een wapen, misschien behoorende tot een geslacht, dat AMERONGEN was genaamd, en dat verwant was met BARTHOOT VAN DER NIENBURG, lid der stedelijke regering van *Haarlem* en overleden in den jare 1625.

Men zie wat wij vroeger hiervan en van eenen anderen Toegangs-penning van dezelfde Rederijders-kamer te Amsterdam gezegd hebben.

Het is opmerkelijk dat dit belangrijk gedenkstuk eener Nederduitsche Dichtschool, uit *Brabant* naar *Amsterdam* verplaatst, in het Russische Muntkabinet van den Heer VON BLANKENHAGEN te *Riga*, waarvan wij in ons vorig Deel, bl. 103 spraken, berustende geweest, en vandaar in 1828 weder naar *Amsterdam* is overgebracht. Het bevindt zich, even gelijk het volgende, thans in de verzameling van den eersten uitgever van dit werk.

PL. VIII. N°. 2.

Toegangs-penning tot de Amsterdamsche Kamer.

Dit zeer net bewerkt Penningske heeft aan de *eene* zijde het Amsterdamsche wapen met de Keizerlijke kroon.

Rondom:

AMSTERDAMSE CAMER 1632.

Aan de *andere* zijde is ingesneden:

M.

PAPENBROECK.

Wij zullen hier niet herhalen, wat wij bereids in ons vorig Deel van de Amsterdamsche Rederijdkamers gemeld hebben, noch wat VAN LOON bij de afbeelding van vier Toe-

gangs-penningen tot de Kamer of Akademie, zie Dl. II, bl. 498—501 heeft aangeteekend, maar alleen de bijzondere aandacht vestigen op het jaartal 1632 als belangrijk in dezen.

Het Penningje, niet geheel gelijk het vorige gesneden of gegraveerd, maar met de voorzijde geslagen of gedreven, bewijst, dat hetzelfde vervaardigd is op, of tijdens de *vereeniging* der Nederduitsche *Akademie te Amsterdam*, behoorende destijds aan het Burger Weeshuis aldaar, met de Kamer *in liefde bloeiende*, van welker spelen het Oudemannenhuis voordeel trok. Er ontstond namelijk tusschen de beide Kamers zoo veel naijver, dat groote tweedragt daaruit geboren werd. Men ontzag zich niet elkander de beste tooneelspelers te onttrekken, waardoor beide Godshuizen voormeld schade leden. Op de klagten, door Bestuurders daarvan gedaan, vonden Burgemeesteren der Stad goed, in dat jaar 1632, waarin ook de Doorluchtige School der Stad werd ingewijd, beide Kamers of Schouwburgen te vereenigen, en beider blazoën tot één te brengen.

De opkomst der Rederijkers, Dichters en Tooneelspelers in Holland, omtrent het midden der vijftiende eeuw onder het blaken der Hoeksche en Kabeljauwsche twisten, is bekend. Zij kunnen als de oprichters van de eerste Schouwburgen hier te lande aangemerkt worden. Zij noemden de vergader- en vertoonplaatsen *Kamers*, zich zelve *Kameristen*. De Kamer *in liefde bloeiende* of *de Oude* te Amsterdam, speelde omtrent den jare 1615 ten voordeele van het Oudemannenhuis. De vermaarde SAMUEL COSTER rigtte in 1616 een' *nieuwen* Schouwburg op ter zelfder plaats, waar de voorlaatste Schouwburg stond, die in 1772 afbrandde. Die van COSTER werd in 1617 ingewijd, en daar men het godsdienstigen pligt rekende, eenig voordeel mede den armen te gunnen, sloot men eene overeenkomst voor den tijd van zes jaren, waarbij het Burger-weeshuis één derde en COSTER met de zijnen twee derden, der voordeelen erlangden. Na verloop daarvan, den 9^{den} October 1622, werd COSTERS Akademie, met alle erven en den toestel, gekocht en overgenomen door Regenten van het Burger-weeshuis. Toen

nu de Brabandsche Kamer *Wt Levender Jonste* of de *Witte Lavender* omstreeks 1625 of 1630 verliep, en er groote twist ontstond tusschen de Oude Kamer en de Nieuwe Akademie, welke twist tot Regenten der beide Godshuizen oversloeg, werd op bevel van Heeren Burgemeesteren, in 1632, de vereeniging, waarvan wij spraken, tot stand gebracht, ter welker gedachtenis ons voorkomt, dat dit penningje, hetwelk daarna tot een toegangs-penningje met insnijding achterop van den naam der Akademist of Kamerist schijnt gebezigd, is vervaardigd. De Regenten der beide Godshuizen besloten kort daarna, om de vereenigde Akademie of Schouwburg, die slechts van hout was, geheel te vertimmeren. Volgens uitspraak van Burgemeesteren moesten de kosten van dit werk voor twee derden door het Weeshuis en één derde door het Oude mannenhuis gedragen worden. De voordeelen van de vereenigde Akademie of Schouwburg werden op gelijke wijze verdeeld. De Akademie van coster had tot blazoen eenen *Bijenkorf* met het woord *IJver*. Men voegde nu den *Egelantier* daarbij en de nieuwe zinspreuk werd *IJver in liefde bloeiende*. De latere geschiedenis van den Amsterdamschen Schouwburg is meer algemeen bekend.

Wie M. PAPENBROECK geweest is, valt moeilijk na te vorschen. Er komt wel te dezen tijde zekere MARTIN PAPENBROECK of VAN PAPENBROECK voor, doch het blijft onzeker, of het de bedoelde persoon zij, en evenzeer welke betrekking hij in de maatschappij bekleed hebbe. Naar alle waarschijnlijkheid is hij een' der voorvaderen geweest van den Schepen GERARD VAN PAPENBROECK, groot voorstander van geleerdheid en fraaije kunsten, die in 1743 die verzameling van geschilderde Portretten van beroemde geleerden aan het Amsterdamsche Athenaeum ten geschenke gaf, welke, met andere, thans de groote zaal dier Doorluchtige School versieren, gelijk mede aan de Hooge School te *Leyden* de verzameling van Oudheden, welke den grondslag heeft gelegd voor het thans zoo rijk, en in vele opzigten merkwaardig Rijks museum te *Leyden*.

PL. VIII. N°. 3.

*Op het gezantschap van JOAN HUYDECOPER, lieer van Maarsse-
veen, namens de stad Amsterdam, aan FREDRIK WILHELM,
Keurvorst van Brandenburg, bij gelegenheid dat de
stad Amsterdam het Peterschap had aangenomen over
den zoon van den Vorst KAREL AEMILIUS.*

De Voorzijde heeft het wapen der stad *Amsterdam*.

De Tegenzijde de woorden:

CAROLO AEMILIO PRIMOGENITO FREDERICI WILHELMI BRANDENBURGICI SANCTI
ROMANI IMPERII ELECTORIS FILIO PER SANCTUM BAPTISMUM CHRISTIANAE
ECCLESIAE SOLEMNITER INSERTO JOANNE HUYDECOPER EQUITE MARSE-
VENIAE DYNASTA AMSTELDAMENSIS REIPUBLICAE CONSULIS ET TUNC
CIVITATIS NOMINE SUSCEPTORIS MUNUS OBEUNTE X MAJ: AD CIDIICLV.
COSS (CONSULES) AD REI MEMORIAM MONUMENTUM HOC

FIERI C.URAVERUNT.

*TOEN KAREL AEMILIUS, EERSTGEBOREN ZOON VAN FREDERIK WIL-
HELM VAN BRANDENBURG, KEURVORST DES HEILIGEN ROOMSCHEN
RIJKS, BIJ DEN HEILIGEN DOOP IN DE CHRISTELIJKE KERK PLEGTIG
WAS OPGENOMEN, JOAN HUYDECOPER, HEER VAN MAARSEVEEN,
BURGEMEESTER VAN AMSTERDAM, DESTIJD, IN NAAM DER
STAD, HET PETERSCHAP VERVULLENDE OP DEN 10^{den} MEI 1655,
HEBBEN DE BURGEMEESTERS DIT GEDENKTEEKEN DOEN
VERVAARDIGEN.*

Deze penning is gegraveerd. Een gouden daarvan berust onder den Heer JOAN HUYDECOPER van *Maarsseveen*, te *Amsterdam*, en eenige weinige in het zilver, bij voorbeeld voor de overige Burgemeesters, destijds CORNELIS DE GRAAF, JOAN VAN DE POLL en HENDRIK DIRCKSZ. SPIEGEL, vervaardigd, zullen, zoo wij meenen, slechts aanwezig zijn.

Wij zullen over de zaak en over de personen eenigzins uitweiden.

FREDRIK WILLEM, Keurvorst van *Brandenburg*, was gehuwd met LOUIZA HENRIETTA, dochter van PRINS FREDRIK HENDRIK, en dus zeer naauw verbonden aan het Huis van Oranje, op welks belangen hij eenen geruimen tijd veel invloed gehad heeft. Het is belangrijk, na de gewigtige voorvallen in 1650 met de stad *Amsterdam* en PRINS WILLEM den tweeden, de betrekkingen en handelingen van deze Stad omtrent het vorstelijk Huis, en wederkeerig die van deszelfs leden en ook van den voorgenoemden Keurvorst omtrent de Stad na te gaan. Het is hier echter de plaats niet, in het breede daarover uit te weiden. Wij willen slechts kortelijk het een en ander daarvan herinneren, als in zich zelve, en hier ter plaatse inzonderheid aanteekenesswaardig, bij voorbeeld: dat, toen PRINS WILLEM de tweede, niet zonder teekenen van blijdschap van velen, en zoo men meende ten regten tijde voor *Amsterdam*, gestorven was, echter acht dagen daarna zijne Weduwe van eenen Prins bevallende, de Stad besloot, terstond zich als Peter over den jonggeboren aan te bieden en hem daarna eene pillegift te doen van één duizend gulden 's jaars. De Weduwe wilde al dadelijk den jongen Prins tot Stadhouder, Kapitein-generaal en Admiraal bevorderd hebben; doch *Holland*, en vooral *Amsterdam*, besloot daarin niet te treden. Het besluit van de Vroedschap der Stad van den 2 December 1650, in welk jaar zoo veel gewigtigs voor het vorstelijk Huis en deze Stad voorviel, is hieromtrent aanmerkelijk. Toen in 1651 het geschrift, waarin PRINS WILLEM de tweede de reden van den Aanslag op *Amster-*

dam en van het vatten der zes Heeren vermeld had, door den Raadpensionaris CATS ter tafel gebragt, geopend, in handen van Gemagtigden gesteld, en de aanslag afgekeurd was, vond de Stad geraden de voormelde *redenen en motiven* van wijlen den Prins te wederleggen, en het gedrag der Heeren BICKER te prijzen. De handelingen van *Amsterdam* in 1653 omtrent den Vrede met *Engeland* en het voldoen van wege deze stad aan de begeerte van CROMWELL, om het huis van Oranje door *Holland* te doen *uitsluiten* van de hooge waardigheden, bekend onder den naam van *Acte van Seclusie*, zijn met den daarop gevolgden Vrede bekend en niet minder opmerkenswaardig te dezen aanzien.

Eene der eerste daden echter van de stads Regering, zitting genomen hebbende op het nieuwe stadhuis in 1655, hetwelk gebouwd was onder het oppertoezicht van de Heeren HUYDECOPER van *Maarsseveen*, DE GRAAF, VAN WAVEREN, EN GEELVINCK, en als 's werelds achtste wonder door eenen HUYGENS terecht geroemd werd, was dit Peterschap over den Keurvorst van *Brandenburg*, zoon van de voornoemde Keurvorstin, ten naauwste verbonden aan het Prinselijk huis. Zulks geschiedde op aanbod van den Keurvorst, hetgeen op zich zelve in de omstandigheden des tijds alweder opmerking verdient.

Om deze zaak alhier op te helderen, zouden wij slechts de Resolutieboeken van *Holland*, en inzonderheid van de vroedschap der stad *Amsterdam* behoeven aan te halen, om te doen zien, hoe de Keurvorst destijds door de Stad met geld werd bijgestaan, men Tractaten met hem ontwierp, en het hoogst gewigt aan eene goede verstandhouding met hem gehecht werd. Wij zullen slechts het volgende uittreksel uit het register van de Vroedschap der stad *Amsterdam*, en wel der zitting van den 17 April 1655, mededeelen:

» Op het voorstellen der Heeren Burgemeesteren aangaende het geconcipieerde trac-

» taet met den Cheurfurst van *Brandenburgh*, is, na rijpe deliberatie, het voltrekken
 » van hetzelfde in deze conjuncture en gestaltenis der tijden, zeer dienstig en noodzaeckelijk
 » geoordeeld, en ingevolge verstaen, dat de Heeren Gedeputeerden hun best zullen
 » doen, om die zaake door den Heer Raedpensionaris ter vergaeding van H. Ed. Gr.
 » Mog. wederom op het tapijt te doen brengen, ofte bij deszelfs weigering of uitstel, die
 » zelve voor te stellen, pousseren en behartigen, zoo ter Vergaeding van H. Ed. Gr.
 » Mog. als elders, daer zij het zullen oordeelen noodigh te wezen.”

Hierop volgt terstond:

» Gelezen wezende eene missive van Hooghgamelde Zijne Cheurfurstelijke Doorluchtig-
 » heid, geschreven den 3 Maart 1655, en aan de Heeren Burgemeesteren alhier overgeleverd
 » bij den Raedtsheer ZAYMAN, daartoe expresselijk gecommitteerd, daerbij hij aan de Raedt
 » notificeert, dat het Godt Almaghtig hadde gelieft, door het gelukkig leggen van Zijne
 » Vorstelike Genaeline zijne illustre familie te vermeerderen met een jongen Cheur-Prins,
 » en aanbiedt het Peterschap: is hetzelfde eenstemmelijk, om verscheidene redenen, geaccep-
 » teerd, en geresolveerd, dat men voor eene pillegaef daarover aan Zijne Cheurfurs-
 » telijke Doorluchtigheid zal doen behandigen een rentebrief van duizent guldens
 » jaarlijks ten lijve van den hooggemelten Cheurprins, tot laste van deze Stad, besloten
 » in eene goude doos van zoodanigen gewicht en figure, als de Heeren Burgemeesteren, na
 » hunne wijsheit, zullen oordeelen bequaem te wezen, die midts dezen tot het effectue-
 » ren van hetgeen voorschreven is, worden verzocht en geauthoriseerd.”

Het tractaat en het Peterschap schijnen dus met elkander in verband te staan.

Omtrent de uitvoering van het beslotene in de Vroedschap, vinden wij het volgende in het Groot-memoriaal der stad destijds opgeteekend:

» Nadien het God Almagtigh, na zijne oneindelijcke genaede en goedertierenheid, gelieft
 » heeft den Doorluchtigsten Hooggeboren Vorst en Heer FREDRIK WILHELM, Marckgraef
 » tot *Brandenburg*, des Heiligen Roomschen Rijcks Aertskamerer en Cheurfurst, Hertog

» van *Maagdenburg* in *Pruissen*, tot *Gulick*, *Kleef*, *Bergh*, *Statyn*, *Pommeren*, enz. te be-
 » gaven, en Zijne Cheurfurst. Doorl. Illust. Familie te vermeerderen een jongen
 » Cheurprins, door het gelukkig leggen en verlossen van Zijne Hooggemelte Cheur-
 » furst. Doorl. Gemaelinne, de Doorluchtigste Vorstinne Vrouwen LOUISE, Marckgravin,
 » en Cheurfurstin van *Brandenburg*, geboren Princes van Orangie, Hertogin van *Maeg-*
 » *denburgh* in *Pruissen*, *Gulick*, *Kleef*, *Bergh*, *Statyn*, *Pommeren*, enz., en voorschr.
 » Hooghgedachte Zijne Cheurfurst. Doorl. zich heeft laeten gevallen niet alleen zoodaenige
 » geboorte van den jongen Cheurprins, bij Missive van dato 3 Maart 1655, aen Burge-
 » meesteren en Raden van *Amstelredam* te notificeren, maer oock met betuiging van
 » zonderlinge toegedane genegentheid, dezelve te eligeren en te verzoeken tot Peters of
 » Getuigen over den Christelijken Doop van Hoogghemelten jongen Cheurprins, en zulks
 » de voorschreven stadt daarmede gunstigh te vereeren: zoo is het, dat wij Burgemeesteren
 » en Rhegeerders der stadt *Amstelredam* voornoemd, achtervolgende de Resolutie in de Vroed-
 » schap alhier daerop genomen den 17^{den} dezer (bij welke het voorschreven Peterschap
 » eenstemmiglijk en met speciale danckzegging en verheuging over de voors. geboorte
 » is geaccepteerd) van gemelte onzer stadtswege beloofd hebben, gelijk als wij beloven
 » bij dezen, tot eene pillegave alhier binnen *Amstelredam* door de Heeren The-
 » saurieren der voorz. stadt, uittereycken en te betalen aan Hoogghemelten Cheurprins of
 » die van Zijne Cheurfurst Doorl. wege daartoe gemaghtigd of geordonneerd zal wezen, eerte
 » somma van Duizent Karolus Guldens jaerlijks, als Lijfrenten, zoolang gedurende van
 » jaer tot jaer als meer hooggemelte jonge Cheurprins in levende lijve wezen zal: zullende
 » de eerste duizent guldens vervallen zijn een jaer na de geboorte van voorsch. Hoogghemelten
 » Cheurprins. Tot betuiging en bevestiging van al hetwelk hebben wij Burgemeesteren
 » en Rhegeerders dezer Stede Secreete-zegel hieronder gedrukt en aangehangen op
 » den 23 April 1655. In *Amstelredam*, was onderteekent, N. NICOLAI, hebbende onder
 » uithangende aan een dubbelde platte koord van fijn gouddraet en roode zijde te zaemen

» gevlochten, (Het gheheel was een curieus doorwerkt stuk) het secreteet zegel dezer » stadt in roode was gedrukt.»

Wij vonden onder de stads Archieven noch den originelen brief van den Keurvorst, noch de magtiging op, noch verslag van den Burgemeester HUYDECOPER, maar wel, dat de Prinses weduwe van FREDRIK HENDRIK in hetzelfde jaar 1655, hier ter stede zeer statelijk langs den Amstel ingehaald, op Stads kosten dagelijks in 's Heeren-logement vorstelijk onthaald werd, en dat de Burgemeester VAN DE POLL, dezelfde HUYDECOPER, HEND. DIRCKSZOON SPIEGHEL en de beroemde NICOLAAS TULP met zijn zoon DIRK en den Sekretaris CORNELIS BACKER met de Prinses spijzigden.

Bij het noemen van den naam van NICOLAAS TULP, denken wij met eerbied aan dezen waarlijk grooten, edelen en geleerden Burgemeester, die in dit jaar, waarin eene hevige pestziekte de stad scheen te zullen ontvolken (zijnde er alleen in de eerste maanden meer dan *dertien duizend vijfhonderd* menschen gestorven), het edel voorbeeld als burgervader en geneesheer gaf van zelsopoffering, in het bezoeken van pestkranken, ter aanmoediging van huiverige ambt- en kunstgenooten.

Intusschen vergat de Stad haar financiëel belang, in betrekking tot het Vorstelijk huis, ook niet.

In het vermaarde jaar 1650, omtrent denzelfden tijd, dat over het vasthouden van den uit *Brazil* teruggekeerden vice-admiraal WITTE in 's *Gravenhage*, en eenige kapiteinen van zijn Eskwader, te Amsterdam het ongenoegen tusschen de stad en den Prins toenam, en de Wethouderschap alhier de kapiteinen met geweld op vrije voeten stelde, verzocht de Prins de Stad, hetgeen bijzonder klinkt, ter betaling van zijne *zware* schulden, eene leening van *twee millioenen* gulden, tegen een matigen interest. De somme werd hem tegen vier ten honderd verstrekt,

onder verband van het Graafschap *Leerdam*, enz. en de Prins beloofde die binnen zes of tien jaren terug te geven. In 1655, het jaar van het gezantschap van HUYDECOPER, in welks voorjaar een millioen daarvan moest afgelost geweest zijn, hield de Stad bij de Voogden over den Prins van *Oranje*, waaronder, gelijk men weet, onze Keurvorst van *Brandenburg* de voornaamste was, aan, op aflossing van die twee millioenen. Men sloeg voor, óf bij gedeelten van *f* 20 - à *f* 25,000 aflossing te doen, door bijzondere personen, die dan in het verband, door WILLEM den tweeden met de Stad gemaakt, treden zouden, óf zulke van 's Prinsen goederen door de Stad te doen verkoopen, als zij zou goedvinden. Noch het één noch het ander gebeurde. Een gedeelte der schuld werd later afgelost, en er verliep nog een geruime tijd, eer de Stad op zekere wijze volkomen voldoening kreeg. Wij vinden namelijk aangeteekend, dat in 1674 de stad nog viermaal honderd duizend gulden van Zijne Hoogheid te vorderen had van de schuld van twee millioenen van 1650; dat in dat zelfde jaar, op haar' voorslag, bij de Staten van *Holland* besloten werd, den Prins, met vele schulden bezwaard, die hem van een luisterrijk huwelijk zouden kunnen terug houden, van twee millioenen schulds aan den Staat te ontheffen, en die ten laste der Provincie over te nemen, en dat in 1679 de Stad hare schuldbrieven, ten laste van Zijne Hoogheid meest in die ten laste der Provinciën, en voor een klein gedeelte ten laste van het markgraafschap van *Bergen op Zoom* verwisselde.

Wij zouden meerdere bijzonderheden kunnen bijbrengen, om den bijzonderen stand en betrekking van *Amsterdam*, tot en met de leden van het Vorstelijk Huis in dezen tijd te bespiegelen en te overwegen, doch zullen alleen ten slotte melden, dat ons in den jare 1656, een zeer geheime en gewigtige brief van den Keurvorst aan de Stad is voorgekomen, omtrent de oorlogsaangelegenheden des tijds, en dat

in 1659, deze Keurvorst en Keurvorstin van *Brandenburg*, met den Prins van ANHALT, gehuwd met de zuster der Keurvorstin HENRIETTA KATHARINA van *Oranje*, en de Prinsessen Weduwen van Prins FREDRIK HENDRIK en van Prins WILLEM den tweeden, tot *Amsterdam*, door denzelfden JOAN HUYDECOPER werden genoodigd. De Weduwe van Prins WILLEM den tweeden en haar' Zoon echter bleven achter, zoo men zegt, om verschil van rang met de Keurvorstin van *Brandenburg*, de overige kwamen.

Wat HUYDECOPER betreft, deze was geboren in 1601 en de zoon van JAN JACOB BAL van *Wieringen* gezegd HUYDECOPER en van ELIZABETH VAN GEMEN. Hij kocht, of verwisselde de Heerlijkheid van *Maarsseveen*, voor die van *Thamen*, en *Blokland*, enz. bij de Staten van *Utrecht*, omtrent 1640, en werd door Koningin CHRISTINA van *Zweden*, tot Ridder geslagen, en met alle zijne nakomelingen tot den adelstand verheven, met vernieerding der sieraden van zijn wapenschild. Hij werd Schepen in 1629, Raad in 1630, en Burgemeester in 1651, welke laatste waardigheid hij het laatst in 1660 bekleedde. Hij was een man van fijnen smaak, zeer veel beschaving, een voorstander van de kunsten, inzonderheid van de schilderkunst, die hij in 1654 krachtadig bevorderde, toen aan VONDEL, die een vriend van HUYDECOPER was, als hoofd der dichteren, op het St. LUCAS-feest, de lauwerkrans werd opgezet. VONDEL heeft twee gedichtjes (*) op zijne afbeelding gemaakt; waarvan een op- of onder zijn marmeren borstbeeld, door den vermaarden QUELLIN beeldhouwd, en nog bij den Heer Mr. JOHAN HUYDECOPER van *Maarsseveen*, alhier met hetzelfde te vinden en te lezen. Het luidt aldus:

Zoo vat de beitel van Quellijn in louter marmer
Naer 't leven wat ons oogh in Huydecoper ziet,

(*) VONDELS Poëzij, Dl. I, bl. 567 en 568.

Den Burgervader en trouwhartigen beschermer

Der Koopstadt, daer de Nijt haer pijlen op verschiet,
Christine heeft dien Helt het Ridderzwaert gegeven;

De Keurvorst welkomt hem als Stads-Gezant in 't Hof.

Zijn Raet stut Indiën, zoo wijdt ons zeilen zweven,

En Maerseveen draeft hoogh en groeit op 's Ridders lof.

Het lust den Burger hem in marmersteen t' aenschouwen:

Maer schooner staet de Man in 't hart des Volks gehouwen.

Hij was, behalve Heer van *Maarsseveen*, *Naerdyk*, en *Diependal*, Bewindhebber der Oostindische Compagnie en Raad van de Admiraliteit. Zijn grootsten roem verkreeg hij in 1650, toen hij, Schepen der Stad, bij den aanslag op *Amsterdam*, den Burge-meester BICKER, 'destijds als zoodanig alleen in de Stad, met raad en hulp nabij was, de stad in tegenweer stelde, en Graaf WILLEM aan het hoofd van het leger digt onder dezelve aan den Amstel, namens de Stad moedig aansprak, en waarschuwde, zoodat de aanval werd afgekeerd, gelijk bij WAGENAAR en elders in het breede te lezen is. Hierop doelt JAN VOS, wiens gedichten op zeer vele plaatsen overvloeijen in lof van HUYDECOPER, als hij op de afbeelding van hem, door JANSSEN geschilderd, (bl. 188) zegt: .

Dus toont zich Maarsseveen een hooft van 't Hooft der steden,

Die 't leger, door zijn woord, deed aarzelen van vrees.

Wie zielewang bemint, hij helpt die vloek vertreden.

Is hij hier niet omheint van burger, weeuw en wees?

Men vindt hem zoo tot dienst, in huis, op markt en straten.

Elk maalt zich zelve best door deugd aan onderzaaten.

Hierop volgt (bl. 189) een ander bijschrift op het voornoemde marmeren beeld

van QUELLIN, waarin ook van het *gezantschap van Berlijn* wordt melding gemaakt.

Op de terugkeering van dat gezantschap waarvan de Penning, door ons medege-
deeld, getuigt, vervaardigde vos zijne *Blijde Inkomst* aan HUYDECOOPER (bl. 215) en hieruit
blijkt, hoe plegtig de Heer van *Maarsseveen* toen te *Amsterdam* werd ingehaald.

Al 't volk is op de been. Van Waavrens rusterstoet

Rijt u, vol moedigheid, gewapend te gemoet.

Op uwe wederkomst gaan alle harten open.

Zoo toonde zich Berlijn, toen 't u te moet quam loopen

Met dartel handgeklap tot roem van d' Amstelvloedt.

Een volgend gedicht (bl. 217) is getiteld: *Yvooren-kop door zijn Keurvorste-
lijke Doorluchtigheid van Brandenburg gedreit, en aan den Ed. Heer JOAN
HUYDEKOOPEr, enz. Gezant wegens Amsterdam te Berlijn vereert*. In dit gedicht
prijst JAN VOS den Keurvorst, die door *beitel geen minder lof verdiende, dan door
zijn kling*. Wij laten het nadenken over den aard van dezen gift gaarne aan onze
lezers over, maar wij prijzen HUYDECOOPER, die, gelijk uit dit gedicht blijkt, het vors-
telijk geschenk, *zonder goud of gesteente*, gelijk vos zegt, maar hem dierbaar om
den gever en maker, ten goede gebruikte, op deze wijze:

Nu ziet men Maersseveen, omheint van dichgenooten,

De kop ten kim vol wijn, ombrengen, op 't geluk

Van 't magtigh Brandenburg, tot schrik van heir en vlooten.

Een strijdbre stam, zegt hij, verdraagt geen lastig juk.

Zoo leeft de schenker door zijn gift bij dankbre menschen.

HUYDECOPERS dochter LEONORA, gelijk deszelfs overige dochters, in de gedichten
van vos hooggeroemd, kreeg, blijkens een gedicht daarop (bl. 222) *een barnsteen*

koffertje van de Keurvorstin van Brandenburg. Toen de Keurvorst met de Vorstin voormeld en Burgemeesteren bij den Heer HUYDECOPER te *Amsterdam* ter maaltijd waren, maakte *vos*, (bl. 281) weder een gedicht, en zeide te regt:

De stads- en staatszorg moet bij wijlen aassem haalen.

Nu worden Brandenburg, Oranje, Amsterdam

En Maarsseveen veel heil gewenscht met kop en schaaalen.

Toen zal de *gvoeren* kop van den Keurvorst en de zilveren roemer van *Maarsseveen*, waarop de Burgemeesteren van *Amsterdam* gedrukt waren en die hoog geroemd wordt (bl. 248), te zamen, op de wijs der vaderen, wel zijn rondgegaan.

De gedichten van dien tijd zijn vol van lofspraken, zeiden wij, op HUYDECOPER; daaruit, en uit vele andere bewijzen blijkt, hoe groot een deel de Heer van *Maarsseveen* had aan het stichten van vele nuttige inrigtingen, en inzonderheid aan de bouwning en inwijding van het Stadhuis; hoe hij dat het eerst als voorzittend Burgemeester betrad; hoe hij wijsheid, kennis en wetenschap, door voorzigtigheid, smaak en kunstliefde verhoogde; hoe hij bij allen bemind was, zich naar tijden en omstandigheden wist te voegen, de spil van het stadsbestuur, de beschermer der kunsten, de steun en middelaar van hooger bestuur was; hoe hij zelf geëerd, geacht en ontzien werd bij het Huis van *Oranje*. Zijn eigen huis was zoowel de verzamelplaats van schilders, beeldhouwers en dichters, als van vorsten en grooten; ja nooit werd er, gelijk gezegd werd, de arme of hulpbehoevende burger afgewezen. Geheele bladzijden vindt men bij dichters van dien tijd gevuld, om het huis van den Heer HUYDECOPER te *Amsterdam*, de buitenplaats *Goudestein*, de zalen, portalen en binnenplaatsen, vol schilder- en marmerwerk, te bezingen.

Hij was gehuwd eerst met ELIZABETH BISSCHOP, daarna met MARIA COYMANS of COEIMANS, en vader van vele kinderen, waaronder een zoon, mede JOAN genaamd

en mede met eene COYMANS, doch sofia genaamd, getrouwd. Deze, Hopman, Schepen enz. verzelde zijnen vader in het gezantschap naar *Berlijn*, beklom de *Alpen* en *Apenynen*, en is door VONDEL, vos en anderen mede bezongen, waarop men wel dient te letten, om vader en zoon niet te verwarren. Dat onze HUYDECOPER en niet gelijk men meent, de zoon, de kapitein is, afgebeeld op het vermaarde schilderstuk van GOVERT FLINCK, aan de stad *Amsterdam* toebehoorende, en thans op de bovenzaal van de Koninklijke Galerij te *Amsterdam* berustende (*), is ons, bij vergelijking, ten duidelijkste gebleken. Het is in 1648 geschilderd, en geeft eenig licht, dat HUYDECOPER in 1650 een der hoofden van de gewapende burgers was. Bij VAN LOON, Dl. II, bl. 348 heeft men een' penning afgebeeld, gemaakt tijdens het beleg van *Amsterdam*, waaruit blijkt, dat Mr. JOAN HUYDECOPER, Ridder, Heer van *Maersseveen*, Kapitein, en zijn zoon Vaendrik was van een der vierendertig compagnien die bij de gewone twintig vaendels gevoegd werden. Vader en zoon zijn op dezen penning ten voeten uit afgebeeld. Behalve het marmeren borstbeeld, heeft men nu nog twee fraaije geschilderde portretten van hem bij den Heer JOAN HUYDECOPER van *Maarsseveen* voormeld. Bij WAGENAAR vindt men een goed portret, gegraveerd door J. HOUBRAKEN, gemaakt naar het fraaije en boven allen uitmuntende van THEODOOR MATTHAM, in 1651 vervaardigd.

In 1652 werd HUYDECOPER door *Holland* met JOAN DE WITT, destijds Pensionaris van *Dordrecht*, gemagtigd, om *Zeeland* te doen afzien van het besluit, om den jongen Prins van *Oranje* tot Kapitein en Admiraal-Generaal aan te stellen. Hij was in 1660 met CORNELIS VAN VLOOSWIJCK en de Pensionarissen COENRAAD VAN BEUNINGEN en PIETER DE GROOT, van *Amsterdam* naar 's *Gravenhage* afgezonden, om KAREL den Tweede als Koning van *Engeland* te begroeten, en hem tot een verblijf te *Amsterdam* te noodigen. Toen de Koning dit niet aannam, noodigde het ge-

(*) Zie Catalogus N°. 94, waar eene breede beschrijving, het Gedicht van JAN VOS enz.

zantschap zijne zuster, de koninklijke Prinses, met den jongen Prins van *Oranje*, haren zoon, ten zelfden einde uit, die ditmaal daaraan gehoor gaf, en op het allerprachtigst te *Amsterdam* ingehaald en hartelijk ontvangen werd, bijzonder door den invloed van den Heer van *Maarsseveen*, oudsten Burgemeester in dat jaar, die kort daarna, dat is op den 26 October 1661, tot groot verlies voor de stad overleed, of, gelijk vos zegt (bl. 714):

De val van deeze zuil deedt 't heele Raadthuis schreien,
 't Oost-Indisch-huis bezweem. Het Hoofdschool stond verzet.
 De Dichtkunst liet haer pen, de Maalkunst haar palet,
 Mit dat zijn ziel vertrok, uit klem der vingers vallen.
 De Boukunst, die door hem aan d' Amstel raakt' aan 't brallen,
 Gaf passer, haak en rij te knagen aan de roest.

en verder:

De liefde kent men best in tijdt van ongenucht.
 De Beurs heeft om zijn doot erbarmelijk gezucht
 En sidderde van angst, als toen de Britsche vlooten
 Het Tessel naderden, om onze waterslooten,
 Door moorden en geweldt te stroopen op de zee. —
 Het droevig' Amsterdam, de Hoofdmarkt van Europe
 Riep, toen zij Maarseveen voor haar verslagen zag:
 De sterkste steunpilaar, die mij te stutten plag,
 O onverwachte smart! leit hier ter aardt gezonken.

Uit alles blijkt, dat HUYDECOOPER zeer verdienstelijk en zeer bemind was, en zijn dood diep betreurd werd. De man is eene afzonderlijke lofrede ten hoogste waardig.

Het lust ons als bij deze gelegenheid aan te stippen, dat de stad *Amsterdam* meermalen als Peter over vorstelijke personadiën stond op soortgelijke wijze. Bij voorbeeld in 1632 over den Prins GUSTAAF ADOLF, zoon van de Koningin van *Bohemen*, tegelijk met de Staten van *Overijssel*, de Prinses van *Oranje* en de Vrouwe van *Brederode*. De pillegift bestond toen mede in eenen lijfrentebrief ten laste der stad, doch van *f* 600 's jaars, liggende in eene doos waardig *f* 1500, waarbij nog kwam een geschenk van *f* 450 voor de kraamkamer. In 1641 was de stad Peter over den zoon van JOAN CHRISTIAAN, Hertog van *Sleeswijk-Holstein*, wien een rentebrief als voren van *f* 300 's jaars, in een koffertje van *f* 600 tot pillegift werd toegelegd, met omtrent *f* 300 voor de kraamkamer. In 1682, de gemalin van Hertog FERDINAND ALBERT van *Brunswijk-Lunenburg* op den 14 Maart van twee zonen verlost zijnde, werden Burgemeesteren en Raden der stad tot Gevaders over een' der zonen, ERNST FERDINAND, verzocht, en werd deze eer aanvaard, doch de jonge Prins met een stuk zilverwerk, ter waarde van *f* 600, in eens beschonken; gelijk in October 1689, op gelijke wijze, ter waarde van *f* 800, geschiedde omtrent den zoon van HENRIK, Hertog van *Saxen, Gulik, Kleef, Berg* enz., toen hem een zoon geboren, en de stad tot Peter gevraagd was. Beter en nadere betrekking had tot de stad, en ruimer gift daarom ontving de jonggeborene dochter van HENDRIK CASIMIR, Prins van *Nassau* en Erfstadhouder van *Vriesland*, van wien de stad den 27 Julij 1686 kennis kreeg, dat hij den volgenden dag bij den doop de stad als gevader dacht te laten vertegenwoordigen. De jonggeborene erlangde een' lijfrentebrief van *f* 600, liggende in eene gouden doos, en daarenboven gaf men *f* 500 ter beschikking in de kraamkamer.

Het is mogelijk, dat de stad latere pillegiften gegeven heeft, doch wij hebben daarvan geene aanteekening gevonden. Het was eene welgekozene wijze, om

Vorsten destijds aan zich te verbinden; misschien is het in lateren tijd te zeer verwaarloosd.

Om ook met een enkel woord van den Keurvorst van *Brandenburg*, zijne gade, zoon enz. te gewagen, moge het volgende strekken.

De Keurvorst FREDRIK WILHELM van *Brandenburg*, een Vorst van zeer veel invloed in dien tijd, is om zijne dapperheid *de Grootte* bijgenaamd. Hij was geboren den 6 Februarij 1620 en huwde den 27 November 1646 met LOUIZA HENRIETTA van *Oranje-Nassau*. Zijn eerste zoon WILLEM HENDRIK in 1649 in zijne vroegste jeugd gestorven zijnde, werd hem deze CAREL AEMILIUS op den 6 Februarij 1655 tot groote vreugde geboren. Deze was dus eigenlijk niet, zoo als op den penning staat *primogenitus*, maar wel de oudste en eenige zoon destijds. Hij volgde zijnen vader in den oorlog aan den *Rijn*, en overleed te *Straatsburg* den 27 November, zoo wij gissen in 1674; wij vonden geboekt 1647, hetgeen blijkbaar fout is. LOUIZA HENRIETTE van *Oranje*, geboren in 's *Gravenhage* den 17 November 1627, is overleden den 15 Junij 1667 te *Keulen* aan de *Spree*. Men heeft eene medaille op haren dood bij VAN LOON, en ook aldaar onderscheidene op den Keurvorst, haren man. Deze hertrouwde met DOROTHEA, dochter van PHILIP, Hertog van *Holstein-Glucksburg*, en verwekte bij haar nog zeven kinderen. Men geeft hem na, dat hij driftig, ja opvliegend van aard, doch moedig en oorlogzuchtig; ook volleerd in de zaken en geheimen van *Europa* was, maar dat hij al te spoedig van partij veranderde. Hij had, zoo men zegt, een stalen geheugen, was godsdienstig, en zocht de vereeniging van Lutherschen en Gereformeerden te bewerken. Hij was prachtig in zijne hofhouding en hield een geducht leger op de been, waardoor zijne onderdanen gedurende eene vijftigjarige regering zwaar gedrukt werden in het opbrengen en dragen van lasten.

Het was wel eens der moeite waardig, afzonderlijk de handelingen en betrek-

kingen van dezen Vorst met en tot het huis van *Oranje*, en met en tot ons vaderland, na te gaan; doch wij hebben ons reeds te lang bij dezen Vorst en dezen penning opgehouden, en haasten ons, nu tot eene volgende over te gaan, ten slotte meldende, dat meergenoemde Keurvorst den 19 Mei 1688 is overleden, en dat, onder anderen, zijn afbeeldsel te vinden is in het *Ontroerde Nederland*. *Amst.* 1674, 4to, Dl. I, bl. 128.

PL. VIII. N°. 4.

Ter eere van MICHEL ADRIEANSZON DE RUYTER, *Luitenant-Admiraal van Holland en West-Vriesland, wegens de doór hem behaalde luisterrijke overwinning, in den jare 1667, op de rivier de Theems, bij Chaltham.*

Voorzijde. Het borstbeeld van DE RUYTER, van voren gezien, versierd met de ridderorde van ST. MICHEL.

Rondom:

MICHEL ADRIAENSZON DE RUYTER. RIDDER LUITENANT ADMIRAAL VAN
HOLLAND EN WESTVRIESLAND ETC.

Onder den arm:

PIETER VAN ABBELE. FECIT.

Keerzijde. Twee Nederlandsche schepen, welke bezig zijn de Engelsche zeemagt, waarvan een schip reeds is gezonken en een ander in brand staat, te bestrijden. In het verschiep ziet men de Engelsche kust.

Op den voorgrond leest men :

JUNY 1667.

DOOR ORDER VAN HAER. E.DEL-HOOGH. MOGENDHEDEN ONDER 'T BELEYT VAN
DEN HEER RIDDER MICHIEL ADRIAENSZ. DE RUYTER LUITENANT ADMIRAAL GENE-
RAEL SYN BESPRONGEN OP DE RIVIER VAN CHATTAM DES CONINCKX
OORLOOGH-SCHEPEN EN DIE VERBRANT EN GESONCKEN.

Wij hebben gemeend dezen Penning, ofschoon dezelve wat de keerzijde betreft niets nieuws oplevert, als komende dusdanig, hoewel met eenige kleine veranderingen, reeds bij VAN LOON, Dl. II, bl. 559 voor, niet te mogen terughouden, omdat dezelve alhier beter nog dan daar een geheel uitmaakt, en als tegen- of keerzijde van eenen Penning op DE RUYTER nog eigenaardiger voegt dan als voorzijde bij dien op den Bredaschen vrede. Met eerbied aanschouwt men op dit gedenkstuk van vaderlandsche grootheid de beeldtenis van den grootsten onzer zeehelden, zoodanig als die tot hiertoe nog nooit is uitgegeven of gezien. Men vergelijke de overige Penningen van DE RUYTER en zal het verschil opmerken, maar vooral brengen wij denzelfden gaarne aan het licht, omdat dezelve vervaardigd is ter vereeuwiging van eene der roemrijkste daden van de Nederlanders ter zee, ter welker uitsluitende gedachtenis tot hiertoe, voor zoo verre men wist, geen Penning bestond; wij bedoelen de vernieling der Britsche zeemagt op de rivier de Theems bij Chattham, in den jare 1667. Het is waar, men vindt bij VAN LOON, Dl. II, bl. 555 en 559 onderscheidene penningen, welke betrekking hebben tot hetgeen de Nederlanders in dat jaar te *Chattham* verrigtten; doch de herinnering hieraan wordt in al deze penningen verbonden met de sluiting van den vrede te *Breda*, welke kort daarna voorviel, en die, door de overwinning, door de Nederlanders behaald, slechts zeer werd bevorderd; zoodat geen dier Penningen gezegd kan worden, eenig en alleen te dienen tot verheffing van

den roem des Helds, die over de Nederlandsche zeemagt bij die gelegenheid het bevel voerde, evenmin als tot vereeuwiging van den heldenmoed der Nederlandsche zeelieden toen in het algemeen. De Gedenkpenning, welken wij thans mededeelen, heeft uitsluitend die strekking en mag uit dat oogpunt, en uit het oogpunt der kunst of fraaije bewerking beschouwd, aangemerkt worden als een gedenkstuk van groot belang. Deze Gedenkpenning is zeer zeldzaam (*).

PL. VIII. N°. 5.

*Op den moord der Gebroeders JOHAN en CORNELIS DE WITT,
op den 20 Augustus 1672.*

Voorzijde. De hoofden der beide broeders, naar de regterzijde gewend.

Rondsom:

JAN DE WIDT EN CORNELIS DE WIDT.

Keerzijde. Vertoont in het midden eene soort van lijksteen of langwerpige steenen plaat. Aan de beide zijden staan twee Geniussen, waarvan de een een omgekeerde en uitgebluschte fakkel schijnt te dragen. Het bovenstuk is met een zandlooper, het zinnebeeld des tijds, twee vleugelen en twee wierookvaten versierd. Een doodshoofd, op twee doodsbeenderen en twee zegepalmen rustende, strekt tot voetstuk. Op den lijksteen leest men de navolgende woorden:

(*) In ons vorig Deel, bl. 90, gaven wij te kennen, dat een looden afdruk van een afbeeldsel van DE RUYTER, eenig in zijne soort, onder den eersten uitgever berustende was, thans is hij zoo gelukkig dezen geheelen Penning, dat is dien wij hier beschreven hebben, in het zilver te bezitten. Dezelve is ons, behalve dezen, slechts eenmaal nog voorgekomen.

OP EN
 ONDERGANG
 DER
 GROOTEN
 VERTOONT DEN
 20 AUGUSTI
 1672
 DOOR

Dit opschrift, hetwelk met het woord *door* eindigt, schijnt onvolledig te zijn, doch eene nadere opheldering zal doen zien, dat hetzelfde moet worden aangevuld en alsdan een' zeer goeden zin oplevert. Het opschrift namelijk, dat met het woord *Door* als eindigt, is gegraveerd op een plaatje of deksel, hetwelk met naauwelijks merkbare scharnieren is vastgemaakt, en dat zich van onderen opent. Dit plaatje of deksel geopend zijnde, bevat de Penning eene ruimte of holte, waarin twee zilveren plaatjes, met vier, en dus aan wederzijden op dezelve plaatjes, en nevens den Penning verbeelde, zeer kunstig gegraveerde voorstellingen of afbeeldingen, zich bevonden. De eerste dezer verbeeldt den *aanval* op de beide Broeders voor de Gevangenpoort te 's *Gravenhage*; de tweede, de verdere *mishandelingen* der Gebroeders nabij het *Groenexoodje*; de derde, hunne *vermoording*, en de vierde of laatste, de snoode *onteering hunner lijken*. Deze vier voorstellingen doen duidelijk zien wat de vervaardiger van den Penning bedoeld heeft met het woord *door*, en maken de aanvulling van den afgebroken zin in het opschrift gemakkelijk. Hij wilde zeggen, dat de op- en ondergang der Grooten, of liever de ondergang, dat is de moord, na een hoogstverdienstelijk leven in hoogheid ten beste van den Staat, van de gebroeders DE WITT, op den 20 Augustus des jaars 1672,

in dezen Penning vertoond wordt door de vier daarin beslotene, of heimelijk bedekte afbeeldingen of voorstellingen.

Deze hoogst opmerkelijke Penning is ons slechts nog eenmaal buiten dezen voorgekomen, en is dus zeer zeldzaam. Dezelve zal, naar wij vermoeden, kort na den dood der beide Broeders door een hunner bewonderaren vervaardigd zijn. Wij meenen voor dat vermoeden grond te vinden in de geheimzinnige wijs, waarop de daarbij behoorende verbeeldingen in den Penning besloten zijn. Vele der voorstanders van het Huis van *Oranje* waren toen hevig ontstoken tegen de beide DE WITTEN; velen der staatsgezinde partij droegen hun onbepaalde achting en eerbied toe, en verfoeiden de gruwelen aan hen gepleegd. Dit heeft waarschijnlijk een der laatstgenoemden bewogen, om ter hunner nagedachtenis dit gedenkstuk te vervaardigen of te doen vervaardigen, doch de voorzigtigheid of de vreeze voor de toen hovendrijvende partij zal denzelfden tevens hebben raadzaam gemaakt, om de voorstellingen van de mishandeling der Gebroeders in den Penning op eene geheimzinnige wijs te doen opsluiten. Hoe dat zij, wij achten dezen Penning van veel belang, zoo om zijne eigene waarde, als ook, omdat dezelve tot aanvulling strekt voor de reeks der Penningen, welke ter eere van JOHAN EN CORNELIS DE WITT zijn geslagen, en die door VAN LOON, in zijne *Historiepenningen*, zijn afgebeeld en beschreven.

De door ons medegedeelde komt, wat het uitwendige aangaat, nog het meest overeen met den laatsten door VAN LOON medegedeelden Penning, Dl. III, bl. 90, n°. 3. De namen zijn op de voorzijde in den rand ingesneden, terwijl de keerzijde kleiner van steen of plaat is, ja zelfs kleiner dan de laatst voorgaande n°. 2, waarop de mishandelde lijken. De eerste uitgever van dit werk, welke al de Penningen, bij VAN LOON op de Gebroeders DE WITT vervaardigd, en ook de hier medegedeelde, bezit, heeft daarenboven nog de volgende verscheidenheden: 1°. den meest gewonen bij

VAN LOON, Dl. III, bl. 87, n°. 3, met de Dichtregels van ANTONIDES: (zie Gedichten, bl. 445) *Twee Witten eensgezind* enz., met eenen breeden rand en oog, zoodat hij, gelijk meerdere, blijken draagt openlijk gedragen te zijn. 2°. Denzelfden n°. 3, zonder rand of ring, maar met het omschrift op den rand: *Violenta morte deleti Hagae Comitum 20 Aug. 1672*. 3°. Denzelfden doch met een ander ingesneden randschrift: *Niemant gelukkig voor zijn Dood, anno 1672, den 20 Augustus*. 4°. Dien met de verbrijzeld wordende schepen, bl. 37, n°. 4, met het randschrift: *Violenta morte etc.* 5°. Denzelfden n°. 4, doch met het randschrift: *Navemque virosque sub aequore mersit Hagae 20 Aug. A°. 1672*. 6°. Dien bij VAN LOON, bl. 90, n°. 7, met een weinig grooter steen of plaat, waarop het gedichtje *Twee Witten eensgezind* enz. 7°. Dien bl. 87, n°. 1, doch veel verkleind, zonder het randschrift, en met het wapen van DE WITT boven den band of 't lint, waarin de namen geschreven zijn; op de tegenzijde heeft men het beeld van JOHAN VAN OLDENBARNEVELD, iets kleinder dan dat op de voorzijde, bij VAN LOON, Dl. II, bl. 109, n°. 1 en 2 en iets grooter dan dat op n°. 3. Deze verzameling is dus hieromtrent eenig in hare soort.

PL. VIII. N°. 6.

*Ter gedachtenis van den intogt der Franschen te Utrecht in den
jare 1672, en van het verlaten dier stad door dezelve.*

Om geene plaats te doen verloren gaan, hebben wij dit zilveren plaatje, hetwelk eene zekere geschiedkundige waarde bezit, hierbij gevoegd. Hetzelve vertoont aan :

De *Voorzijde* het door twee leeuwen ondersteunde wapen der stad Utrecht, met het opschrift:

UTRECHT.

Op de *Keerzijde* leest men :

DEN 22 JUNY 1672 SYN DE FRANSE IN UTRECHT GEKOOMEN, DEN 23
NOVEMBER 1673 HEBBEN DE FRANSE UTRECHT VERLATEN.

Waarschijnlijk is dit plaatje, waarin het wapen en de opschriften gegraveerd zijn, vervaardigd door een of ander liefhebber der Geschiedenis of der Penningkunde, die de gedachtenis der gewigtige gebeurtenis van het bezetten en ontruimen der stad Utrecht op deze wijs heeft willen bewaren. Verdere toelichtingen heeft dit stukje niet noodig. Hoe het zich bij dat bezetten en die ontruiming heeft toege- dragen, kan men bij WAGENAAR en andere onzer Geschiedschrijvers vinden. Zie ook omtrent het bezetten VAN LOON, Dl. II. bl. 66, en wegens het verlaten bl. 126 met de beide gedenkpeuningen daar afgebeeld, tot welke het door ons medege- deelde penningplaatje eene niet onaardige bijdrage is.

PL. IX. N°. 1.

*Begrafenis-penning, ter nagedachtenis van HENDRICK VOL-
LENHOVE, Kapitein ter zee, onder de Admiraliteit van
Amsterdam.*

Voorzijde. De Nederlandsche en Engelsche vloten in het gevecht; op den voorgrond een zinkend schip.

Om den rand :

HIER STRYCKT HET BRITSCH GEWELT, VOOR NEDERLANT DE VLAGH
DE ZEE HEEFT NOIT GEWAEGHT VAN ZULK EEN ZWAEREN SLAGH.

Daar deze voorzijde geheel overeenkomstig is aan die van de Penningen op den vierdaagschen zeeslag, (zie VAN LOON, *Nederl. Hist. Penn.*, Dl. II, bl. 549 en 550), waar zij als tegenzijden van de Penningen, ter eere van DE RUYTER, CORNELIS EVERTSEN EN CORNELIS TROMP voorkomen, hebben wij gemeend, die bekende afbeelding gevoegelijk te kunnen achterwege laten.

Keerzijde. Het midden van den Penning vertoont een uitgebreid of hangend gordijn, waar men boven en onder twee zinnebeelden, van den tijd en de vergankelijkheid van het menschelijk leven, ziet, als namelijk: een' zandlooper, en een doodshoofd, rustende op twee kruiseling liggende doodsbeenderen, terwijl onder de laatste geschreven staan, de woorden:

GEDENCKT TE STERVEN.

Ter zijde van het gordijn vertoonen zich twee seizen en eenige korenaren, insgelijks zinnebeeldige figuren, voorstellende den dood en het leven of wel de eeuwigheid.

Op het gordijn staat het navolgende opschrift:

TER GEDACHTENISSE VAN DEN
MANHAFTIGEN CAPITEYN
HENDRICK VOLLENHOVE,
IN DEN HEERE GERUST ANNO
1669, DEN 28 SEPTEMBER
OUD ZYNDE 39 JAAR.

Rondom den Penning worden de volgende dichtregelen gelezen:

8 *

GIJ DIE ALS VRIENDEN MIJ, GEDRAGEN HEBT TER AARDEN,
WILT VOOR UW LAATSTE DIENST DIT, MIJ TER EER, AANVAARDEN.

De persoon, ter wiens nagedachtenis deze Begrafenis-penning werd geslagen, is HENDRICK VOLLENHOVE, Scheeps-Kapitein onder de Admiraliteit van *Amsterdam*, in welke hoedanigheid hij meermalen in 's Lands geschiedbladen voorkomt. Volgens onzen Penning is hij in het jaar 1669 in den jeugdigen ouderdom van *negen en dertig* jaren overleden, zoodat het jaar zijner geboorte, hetwelk van elders niet bekend is, in 1630 invalt. Omtrent zijn geslacht en zijne vroegere lotgevallen zijn geene bijzonderheden tot ons gekomen; doch het blijkt uit echte stukken, dat hij, in het begin des jaar 1665, met den rang van Luitenant of tweeden Bevelhebber op een oorlogschip (er was te dien tijde slechts één Luitenant op elk schip) bekleed was. In de lente van hetzelfde jaar werd hij door den Raad der Admiraliteit van *Amsterdam* tot den rang van Kommandeur bevorderd, en verkreeg als zoodanig het bevel over het met 46 stukken gewapende oorlogschip *de Zon*, zijnde één der twintig bodems, die, op bevel van Hare Hoogmogendheden, en onder waarborg der Staten van *Holland* en *West-Vriesland*, door genoemden Raad buitengewoon werden uitgerust en in dienst gesteld, ter betere bestrijding van de Britten, met wie een hevige strijd andermaal was uitgebroken. (Zie de *Notulen der Admiraliteit van Amsterdam*). Destijds door dapperheid en beleid uitmuntende werd VOLLENHOVE daarna opgenomen onder de gewone kapiteinen van het kollegie der genoemde Admiraliteit, in welken rang hij zich tot aan zijnen dood getrouwelijk van zijnen plicht kweet.

HENDRICK VOLLENHOVE heeft dus slechts gedurende vier jaren als Kapitein den Lande gediend; doch deze vier jaren behooren juist tot de meest gedenkwaardige der Geschiedenis van ons Zeewezen, daar in dezelve menigvuldige en zeer bloedige

zeeslagen werden geleverd, en de Nederlanders, onder aanvoering van den grooten DE RUYTER, door hunne dappere daden, eenen onsterfelijken roem verwierven. De meeste dier zeeslagen woonde VOLLENHOVE bij, en door zijne kloekmoedigheid deelde hij in den algemeenen roemt zijner landgenooten.

Naauwelijks waren er twee maanden verstreken, nadat hij tot Kommandeur benoemd was, of VOLLENHOVE liep met de magtige Nederlandsche vloot onder den Luitenant-Admiraal VAN WASSENAAR OPDAM in zee, waar hem, bij het vijfde smaldeel onder den Vice-Admiraal CORNELIS TROMP, eene plaats met zijn schip *de Zon*, hetwelk thans 48 stukken geschut en 195 man voerde, werd aangewezen. Onder het geleide van dit dappere Opperhoofd, woonde hij den ongelukkigen zeeslag op den 14 Junij 1665 bij, waarin de Nederlandsche Opperbevelhebber met zijn schip in de lucht vloog, en de vloot van den Staat andere gewigtige verliezen leed. Er zijn geene bijzonderheden bekend nopens het gedrag van VOLLENHOVE in dit noodlottige gevecht, doch de omstandigheid, dat zijn naam niet voorkomt onder degenen, die zich aan wanbedrijven hadden schuldig gemaakt, en omtrent welke een scherp onderzoek werd in het werk gesteld, geeft genoegzamen grond om aan te nemen, dat hij onder de weinige kapiteinen mag gerangschikt worden, die zich bij deze gelegenheid van eed en plicht naar behooren hebben gekweten; een gevoel, hetwelk daardoor versterkt wordt, dat wij VOLLENHOVE met zijn schip *de Zon* wederom ontmoeten onder de verdedigers des Vaderlands, die in Augustus van het genoemde jaar 1665, onder het opperbevel van den Luitenant-Admiraal DE RUYTER zee kozen.

Na eenigen tijd in zee te zijn geweest, werd hij met nog vijf andere schepen onder den Schout-bij-Nacht STACHOUWER naar de *Sont* gezonden, om van daar eenige koopvaarders te halen, welke hij in veiligheid hielp brengen.

Hierdoor ontging hij den hevigen storm, welke 's Lands vloot kort daarna op

de kusten van *Noorwegen* teisterde, en waardoor een aantal schepen verging of beschadigd werd, en eenige afgedwaalde in 's vijands handen vielen.

Zoo vele rampen ontmoedigden echter de Nederlanders niet; want, terwijl DE RUYTER, niettegenstaande de gevoelige verliezen, nog in hetzelfde jaar de Engelsche kusten door zijne tegenwoordigheid verontrustte, en aldus Brittanjes magt braveerde, werden, met het begin van het volgende jaar, verdubbelde krachten ingespannen, om aan den vijand te toonen, dat het *Nederland* nog niet aan moed en magt ontbrak. Eene vloot werd in gereedheid gebragt, welke die des vorigen jaars in zwaarte van schepen, sterkte van wapening en menigte van volk overtrof.

Onder deze vloot bevond zich weder HENDRICK VOLLENHOVE, die thans het bevel voerde op het schip *de Tromp*, hetwelk met 46 stukken geschut en ruim 200 matrozen voorzien was, en dat tot het smaldeel van den Luitenant-Admiraal CORNELIS TROMP behoorde.

Weldra werd de vijand ontmoet, en nu ving de beroemde strijd aan, welke van weêrszijde, gedurende vier dagen, met de uiterste volharding en de levendigste geestdrift werd voortgezet, doch waarin de Nederlanders telkens de overwinning behaalden en ten laatste de Britten met zwaar verlies op de vlugt werden gedreven. Omtrent het gedrag van VOLLENHOVE in dezen strijd zijn, evenmin als van vele andere scheepsbevelhebbers, ook wederom geene bijzonderheden tot ons gekomen; doch daar wij weten, dat hij tot het smaldeel van TROMP behoorde, hetwelk zich in dit vermaard gevecht bijzonder onderscheidde, kunnen wij gerustelijk vaststellen, dat hij zich ook bij deze gelegenheid uitmuntend van zijnen plicht zal hebben gekweten, en dat hij alles zal gedaan hebben wat in zijn vermogen was, om mede te werken, tot het bereiken van die heerlijke uitkomst, welke te regt als een der luisterrijkste bedrijven van ons zeewezen is te boek gesteld.

Negentien dagen na dezen voorbeeldeloos hevigen strijd, koos 's lands vloot, van hare geledene schade hersteld, en volkomen toegerust, op nieuw zee, en met haar onze VOLLENHOVE, op hetzelfde schip, waarmede hij den vierdaagschen zeeslag had bijgewoond. Hij werd thans niet onder het smaldeel van den Lt.-Admiraal TROMP geplaatst, maar onder dat van DE RUYTER zelve, die wederom de helft zijner schepen, van welke dat van VOLLENHOVE één was, aan het geleide van den Lt.-Admiraal VAN NES toevertrouwde. Ook thans geraakte men spoedig in gevecht met de Britten, doch niet met zulk eenen gelukkigen uitslag als in den vorigen strijd. Verscheidene dappere Opperhoofden sneuvelden in het begin van het gevecht, en TROMP, ofschoon wonderen van dapperheid bedrijvende, ondersteunde DE RUYTER niet naar behooren. Deze beide omstandigheden veroorzaakten verwarring bij een gedeelte der vloot, en het andere gedeelte, met DE RUYTER en VAN NES aan het hoofd, werd door den vijand zoodanig omsingeld, aangetast en gedrongen, dat het behoud van de eer van den Staat en van 's Lands zeemagt, alleen te danken was, aan het beleid en den moed dier twee voortreffelijke opperhoofden en aan de dapperheid van het klein getal kapiteinen, hetwelk onafgebroken bij hen was gebleven en hen in hunne wanhopige verdediging ondersteund had.

Onder het klein aantal dier dapperen komt ook HENDRICK VOLLENHOVE voor (zie BRANDT, *Leven van DE RUYTER*, bl. 518), die, de zijde van den vlootvoogd nimmer verlatende, hem in den uitersten nood getrouwen bijstand bood, en met zijn schip en zijne manschappen het gevaar, dat het Admiraalschip in dezen hagcheliijken strijd door eenen Engelschen brander liep, hielp afwenden. Zoo strijdende, kwam hij met de overige in de zeegaten behouden binnen, wanneer de gesteldheid van zijn schip alleen genoegzaam was, om te bewijzen, hoe moedig hij zich van zijnen pligt had gekweten. Doornageld en aan tuig en want zwaar beschadigd, moest

hetzelve met eenige andere, tot voor *Vlissingen* gebragt worden, om van de geledene nadeelen te worden hersteld.

Spoedig liep de vloot weder in zee, maar er viel dit jaar niets meer van gewigt voor. Doch in de lente van het volgende jaar 1667 werd op nieuw eene magtige vloot in gereedheid gebragt, bij welke aan VOLLENHOVE het bevel over een zwaarder schip, de *Agatha* genaamd, voorzien met 50 stukken en 250 man, onder het smaldeel van den Lt.-Admiraal VAN GENT werd opgedragen.

Er was besloten, den vijand, zoo mogelijk, het laatst geleden verlies betaald te zetten, en door één of ander luisterrijk wapenfeit de aangevangen vredes-onderhandelingen, te bevorderen. Ter uitvoering van dit ontwerp, begaf de vloot zich naar de rivier van *Londen*, en nu werd de Lt.-Admiraal VAN GENT, bij wien zich de Ruwaard CORNELIS DE WITT, als afgevaardigde van Hare Hoog Mogendheden voegde, gelast, om met een smaldeel genoemde rivier binnen te loopen, en zoo vele schepen der Britsche vloot te nemen of te vernielen, als men bereiken kon. HENDRICK VOLLENHOVE was één der scheepsbevelhebbers, die tot dezen togt verkozen werden, ja hij genoot bovendien de hooge onderscheiding, dat, en de Lt.-Admiraal VAN GENT, en de Ruwaard DE WITT, zich bij hem aan boord begaven; eene onderscheiding, welke ten duidelijkste toont in hoe grootte achting zijn moed en zijne bekwaamheid stonden. Met deze beide mannen deelde hij voor *Sheernes* en *Chattam* het gevaar, maar ook den roem van dezen vermaarden togt, welke door het innemen en vernielen van eenige Engelsche fort en door het vermeesteren en verbranden van ettelijke der schoonste en zwaarste Britsche oorlogschepen zoodanig eene verslagenheid bij het Engelsche hof verwekte, dat de vrede spoedig daarna gesloten werd.

Met het sluiten van den vrede kwam het vaderland tot rust, en mogt ook

VOLLENHOVE, die zulk een werkzaam deel aan den nu geëindigden oorlog had genomen, eenige rust smaken. Hij ging evenwel reeds in het volgende jaar weder in zee met een smaldeel, dat bestemd werd om langs de kusten van *Spanje* en *Portugal* en in de straat van *Gibraltar* te kruisen, waarschijnlijk om den Nederlandschen handel en scheepvaart tegen de rooverijen der Algerijnen en andere bewoners der Barbarijsche kust te helpen beschermen.

Wij hellen zeer over tot het denkbeeld dat hij aan eene ziekte is overleden. Dit alleen staat, volgens onzen Penning, vast, dat hij op den 28 September des jaars 1669, in den jeugdigen ouderdom van 39 jaren overleed, tot groot verlies van het Vaderland, dat van zijnen moed nog menige dienst had kunnen trekken. Zijn lijk werd, blijkens de begravenis-registers, op den 3 October 1669 in de Oude Kerk, te *Amsterdam* begraven. Zijne woonplaats schijnt geweest te zijn, op het Bicker-eiland aldaar, ten minste zijn lijk werd *van het Eiland* ter kerke gevoerd. Omtrent zijne familiebetrekkingen, bij zoo vele VOLLENHOVE's, zoo te *Amsterdam*, *Rotterdam* en elders, hebben wij dusverre geene bepaalde narigten bekomen. Hoe dit zij; hij strekt zijn geslacht tot eer, en de naam van HENDRICK VOLLENHOVE verdient bewaard te blijven in 's Lands geschiedenis. De heldendaden, door hem in de laatste vier jaren van zijn leven bedreven, maken hem waardig, dat zijne nagedachtenis door dezen zeldzamen Penning, van welken ons slechts één exemplaar is voorgekomen, thans berustende in het vermaarde Kabinet van wijlen den ijverigen verzamelaar RUDOLPHI te *Berlijn*, en te voren in dat van den Heer HAERSMA te *Leyden*, den 10 Januarij 1831 openbaar te *Amsterdam* geveild, (zie dezen Penning onder n°. 186) tot de nakomelingschap werd overgebracht.

PL. IX. N°. 2.

Ter eere van den Veldmaarschalk PAULUS WIRTZ.

Het is, wij erkennen het, niet zonder eenige huivering, dat wij dit opschrift hier ter nederstelden. Wij doen het toch bij onderstelling, en als met eenige waarschijnlijkheid, geenszins met eenigen grond van zekerheid. Het beeld toch op deze Penningplaat, hoewel duidelijk kenmerk dragende van te behooren tot een, zoo niet vermaard, ten minste zeer aanzienlijk man van de laatste helft der zeventiende eeuw, heeft noch aanwijzing van jaar, noch naam, noch wapen, noch iets anders, dat ons bepaald tot eenigen vrij zekeren grond of vaste gissing leiden kan. Blootshoofd met eene breede afhangende, kraagsgewijze geplooiden das, is het aan de niet of zeer weinig aangeduide kleeding niet eens zichtbaar, of hij wel tot de krijgsdienst, en dan nog niet te onderscheiden, of hij tot de land- of zeedienst behoort. De breede afhangende das was gemeen aan allen.

Er zijn er die gissen, dat het afbeeldsel welligt is van ADRIAEN BANCKERS, Lieutenant-Admiraal van *Zeeland*, op wiens afbeeldsel, vooral dat toegevoegd naderhand aan die bij WAGENAAR, *Vaderl. Geschied.*, Dl. XIV, bl. 288, alsmede op dat in het *Ontroerd Nederland*, bij Dl. I, bl. 186, het niet kwalijk gelijkt.

Men vraagt dus met reden: wat ons beweegt dit beeld aan den Veldmaarschalk WIRTZ toe te schrijven? Wij antwoorden: nadat wij met veel moeite allerlei portretten op penningen, prenten, schilderijen en teekeningen hadden vergeleken en ook eenige afdrukken van deze penningplaat aan eenige kundige vrienden hadden omgedeeled, ter opheldering en teregtwijzing, gelijk wij gaarne doen, verklaarde

wijlen onze geachte vriend JACOBUS KONING, dat zijn zoon FLORIS den afgebeelden man had uitgevonden, en dat het geen ander was dan de Veldmaarschalk PAULUS WIRTZ. Beiden, vader en zoon, schenen van de waarheid en het geluk hunner opsporingen diep doordrongen, en toonden die vreugde, welke anderen, vreemd aan dienstvaardigheid en lust tot onderzoek, in dergelijke zaken, naauwelijks kunnen beseffen. Beiden zijn niet meer, en gaarne brengen wij toch nog dank en hulde aan hunne moeite, ijver, kennis, en nagedachtenis. De onvergetelijke JACOBUS KONING toonde ons, ten bewijze, onderscheidene portretten van WIRTZ, en vooral die, voorkomende in het *Ontroerd Nederland*, bij bl. 188, in de *iweejarige geschiedenissen*, voorgevallen in 1674 en 1675, (zijnde het vervolg van het zoo even genoemd werk) bij bl. 174. En inderdaad moeten wij toestemmen, dat door ons geene afbeeldingen zoo zeer nog gelijkende, of met meer waarschijnlijkheid overeenstemmende met die op deze Penningplaat, gevonden zijn, zoodat wij, het gevoelen der waardige Heeren KONING hoewel geenszins nog geheel toestemmende, verre zijn van het tegen te spreken, en geene betere bestemming althans weten. Geheel zonder opschrift kon de vermelding ook niet wel, en bij nadere teregtwijzing deelen wij een beter gevoelen van anderen gaarne hierna mede. Intusschen houden wij de afbeelding voor die van WIRTZ: zonder er vast op, veel min voor in te staan, en in plaats van bij deze gelegenheid over PAULUS WIRTZ uit te weiden, besparen wij zulks tot latere gelegenheid bij den Penning, Plaat X, N°. 1, op den dood van zijne dochter BARTHA.

PL. IX. N°. 3.

*Noodmunt van Groningen en ter gedachtenis aan de
inneming van Koevorden, in den jare 1672.*

Voorzijde. Het gekroonde wapenschild van *Groningen*, tusschen de woorden: 50 *stuivers*, zijnde de aanwijzing der waarde, waarvoor deze rijks- of velddaalder, gedurende het beleg der stad, is in omloop geweest.

Rondom:

JURE ET TEMPORE 1672

DOOR HET REGT EN DEN TIJD 1672.

Deze voorzijde is dezelfde, als die, welke afgebeeld is bij VAN LOON, *Ned. Hist. Penningen*, Dl. III, bl. 96, n°. 1, uitgenomen dat het wapen kleiner is op den door ons hier medegedeelden. Wij hebben gemeend dezelve achterwege te kunnen laten.

Keerzijde. Op dezelve leest men het navolgende daarin gesneden opschrift:

DOOR RABENHAUT ZYN WYSEN RAET,
EN DOOR EIBERGENS HELDEN DAED
VIER SICKENGEN VAN GROTE MOEDT,
CLINGH, LOSECAET EN GRUIS TE VOET,
HEBBEN COVERDEN MET KLEIN MAGT,
DAPPER IN EEN UIR TYT VERCRAFT,
HETWELCK DEN BISCHOP DAPPER SPYT,
EN GRONINGEN OP 'T HOOGST VERBLYT.

Uit bovenstaande beschrijving blijkt, dat deze Noodmunt de strekking heeft,

zoo wel om de gedachtenis aan het beleg van *Groningen*, als aan de inneming van *Koevorden* te bewaren. Daar dezelve echter niets nieuws oplevert nopens de eerste gebeurtenis, zullen wij ons alleen bepalen tot de laatste, waartoe het opschrift op de keerzijde, dat in vervolg van tijd, na de inneming van *Koevorden*, er op geplaatst zal zijn, betrekking heeft.

Het is hier de plaats niet, om een omstandig verhaal te geven nopens hetgeen door verrassing bij *Koevorden* is voorgevallen; alleen zullen wij zeggen, dat deze gewigtige gebeurtenis op den 30 December des jaars 1672 plaats vond, en wel voornamelijk op het voorstel, naar de ontwerpen, en door het beleid van zekeren MEINDERT VAN TIENEN, of eigenlijk MEINDERT MINNES VAN DER THYNEN, voormaals Schoolmeester en Koster te *Koevorden*, doch die, kort na de vermeestering dier stad door de Munsterschen, dezelve met andere ingezetenen verliet, en zich naar *Groningen* begaf, waar hij aan den moedigen Veldheer RABENHAUPT den voorslag deed om *Koevorden* door verrassing te hernemen. Men mogt dus verwachten, dat de naam van dien man op dezen Penning aan het hoofd zou staan dergenen, door wier raad en dapperheid *Koevorden* gezegd wordt binnen één uur tijds te zijn ingenomen; doch ook hier, gelijk in de meeste verhalen van deze belangrijke en stoute onderneming, wordt de naam van VAN DER THYNEN met stilzwijgen voorbijgegaan, en wij zouden weinig van het aandeel, hetwelk die vernuftige en moedige man aan deze treffelijke daad gehad heeft, weten, zoo niet enkele schrijvers van hem hadden gewaagd, en bijaldien vooral de vlijtige SCHELTEMA in zijn *Geschied- en Letterkundig Mengelwerk*, Dl. II, ons niet hadde medegedeeld het dagboek van VAN DER THYNEN zelve, en daarbij tevens onderscheidene bijzonderheden nopens dezen zonderlingen persoon had doen kennen. Dit dagboek of journaal geeft daarenboven eene zeer naauwkeurige beschrijving van alle omstandigheden, welke bij de ver-

rassing van *Koelvorden* hebben plaats gevonden, en het is deze beschrijving, gevoegd bij het verhaal, in andere werken voorkomende, die eene verklaring van het op de keerzijde dezes Pennings voorkomende opschrift, hetwelk, in het voorbijgaan gezegd, door onzen teekenaar niet geheel volkomen naauwkeurig is gevolgd, gemakkelijk maken.

Wij leeren daaruit, namelijk, dat **RABENHAUPT**, na de voorstellen van **VAN DER THYNEN** aangehoord, zelve die gewikt en gewogen, en aan de Gecommitteerden tot verdediging der provincie *Groningen* medegedeeld te hebben, besloot den aanslag te wagen; dat hij daartoe de noodige voorbereidende maatregelen nam, en eindelijk last gaf, denzelven ten uitvoer te leggen; waarom met reden de verovering der stad op onze Noodmunt *aan zijnen wijzen raad* wordt toegeschreven. Wij leeren daaruit vervolgens, dat het bestuur van deze onderneming door **RABENHAUPT** opgedragen werd aan **FREDRIK VAN EYBERGEN**, Luitenant-Kolonel over het regiment van *Graaf van Koningsmark*, die, ook, naar hetgeen men op onzen Penning leest, door zijne *heldendaden* zeer heeft medegewerkt tot het welslagen dezer hagchelijke onderneming. Wij vernemen daaruit al verder, dat *vier* leden van het aanzienlijke Groningsche geslacht **SYCKYNGHE**, **SICKINGE** of **SICKINGA**, als namelijk de Majoor **JOAN SICKINGA**, die de aanvoerder der ruitery was, **ROELOF SICKINGA**, die lid der Staten-Generaal was, en uit liefde tot het vaderland als vrijwilliger dezen togt bijwoonde, deszelfs broeder **HENDRIK SICKINGA**, ritmeester, en jonkheer **FYE SICKINGA**, zich bij de verovering van *Koelvorden* bijzonder hebben onderscheiden, gelijk wij mede leeren kennen zekere *monsieur* **FRUIS** (op onzen Penning **GRUIS**) genoemd; Kapitein **STEVEN KLINGE** of **CLINGH**, die met geweld één der poorten voor de Nederlandsche ruitery opende, en daardoor veel tot de inneming toebragt; en den Kapitein **LOSECAET**, die met groot gevaar van zijn eigen leven, ééne der biesbruggen, die tot den overtogt dienden, een geruimen tijd, tot aan den hals in het water staande, vasthield, en daardoor den overgang

der krijgsknechten over het zwakke ijs en water bevorderde; waarom te regt ook aan denzelven *grootte moed* op onzen Penning bij de verovering der stad wordt toegeschreven. Wij leeren, eindelijk daáruit, dat de Majoor JOAN SICKINGA, om de bestorming van het bastion *Overijssel* te kunnen bewerkstelligen, van zijn paard afsteeg, de kappen van zijne laarzen afsneed, en aan de onder zijne bevelen staande manschappen vroeg: wie zijn voorbeeld wilde volgen, hetgeen niet slechts door de gemeene ruiters, maar ook door onderscheidene officieren, met name door de bovenvermelde vier SICKINGA's en PRUIS of GRAUS met de meeste bereidvaardigheid gedaan werd; uit welke bijzonderheid wij de beteekenis leeren kennen van hetgeen op den Penning gelezen wordt, dat de vier SICKINGEN, CLINGH, LOSECAET en GRAUS, te voet hebben medegewerkt tot de inneming van *Koevorden*.

Onze Penning of Noodmunt is dus, als geschiedkundig gedenkstuk beschouwd, belangrijk, omdat dezelve de gedachtenis bewaard heeft van verschillende min bekende omstandigheden, welke bij de verrassing van *Koevorden* zijn voorgevallen. Dezelve verdient bovendien daarom opmerking, omdat onderscheidene omstandigheden, welke bij die gebeurtenis hebben plaats gevonden, en die in het dagboek van VAN DER THYNNEN staan opgeteekend, op denzelven voorkomen, waardoor de geloofwaardigheid van dat dagboek niet weinig wordt bevestigd.

Voor het overige is het waar, hetgeen men op onzen Penning vermeld vindt, dat *Koevorden* met eene *kleine magt binnen één uur tijds* vermeesterd werd, daar het getal der onzen niet meer dan uit ruim 900 man, een aantal ruiters, en eenige vrijwilligers bestond, die alleen van schietgeweer, maar niet van geschut voorzien waren, terwijl de vijandelijke bezetting zeker even talrijk was, eene menigte kanon ter harer beschikking, en sterke vesten ter harer verdediging had, en evenwel, niettegenstaande hare wakkere verdediging, voor het beleid en de

dapperheid der onzen binnen het uur moest bukken, en zich grootendeels geven geven.

Dat het verlies dezer stad den Bisschop van *Munster dapper speet* en *Groningen*, daarentegen, *op het hoogste verblijdde*, zoo als de Penning zegt, laat zich ligt beseffen. De voortgang, welken de wapenen van den Bisschop tot hier toe in deze gewesten gemaakt hadden, werd door de inneming niet alleen gestuit, maar zijne magt verbroken. Daarentegen herrees de moed der van alle zijden benarde Nederlanders door deze heugelijke gebeurtenis, en *Vriesland*, doch voornamelijk *Groningen*, dat tot hiertoe steeds aan de invallen der Munsterschen had blootgestaan, waren na de verovering van *Koevorden* beveiligd, en met hunne beveiliging nam de verzwakte kracht van het Vaderland aanmerkelijk toe.

Wij zouden hier gevoegelijk van onzen Penning kunnen afscheid nemen, doch ons is onder de staatsstukken de navolgende brief der Staten van *Groningen* aan Hun Hoogmogenden, ten voordeele van den voornamen aanlegger der inneming van *Koevorden*, MEINDERT VAN DER THYNEN, voorgekomen, welken wij meenden niet te mogen terughouden, deels omdat hij op zich zelve belangrijk is, deels omdat hij bevestigt, dat hetgeen deze verdienstelijke man omtrent zijne verrigtingen tot herneming der stad in zijn dagboek heeft opgeteekend, volkomen aan de waarheid overeenkomstig is. Deze brief luidt aldus:

Hooge Mogende Heeren!

Meester MEINHART VAN THYNEN, voor desen schoolmeester binnen *Coeverden*, ende hem de fortificatiën meede verstaende, is door den Bisschop van *Munster* in syne voors. functie gecontinueert, ende daerby aengesocht om denselven Bisschop als ingenieur daer benevens te willen dienen, hetwelcke by hem beleefdelyck afgeslagen synde, heeft ook voorts syne functie aldaer ende alles wat hy hadde tot *Coeverden* gelaten uit liefde

tot het Vaderland ende vast vertrouwen op Godt, dat d' Heere het met hem elders versien soude. Dieselve MEINHART VAN THYNEN heeft aan den Heer Lieutenant-Generaal ende d' Heeren Gecommitteerden tot defensie deser provincie d' eerste aanleydinge tot het dessein op *Coeverden*, alsmede tot de correspondentie van binnen gegeven, tot dien eynde op ordre van voors. Heeren Gecommitteerden de biesbruggen in 't provinciael magazyn gemaect, ende sich oock in d' attaque als voorganger laten gebruiken op die plaetse, waer door het casteel gedwongen is; en doordien sodane diensten aan het Land gedaen, bijzonderlyck behooren beloont te werden, om daerdoor de deugdt nae verdiensten t' erkennen, ende ook andere goede en vrome patriotten te meer t' encourageren ende aan te prickelen, om diergelycke saecken aen de handt te geven en te doen executeren; soo souden wij U Ho: Mo: seer vriendelyck versoecken, dat denselven Meester en Ingenieur MEINHART VAN THYNEN met het een ofte ander employ in gemelte forteresse van *Coeverden* willen gelieven te versien op een tractement op den staet van oorloge te brengen. Waarmede eyndigende, bevelen U, Hooge Mogende Heeren, in Godes heylige protectie,

Groningen den 24 December

(ouden stijl) 1672.

U Hoog. Mog. goede Vrienden,

De Staten van Stadt Groningen en de
Ommelanden.

Ter Ordonnancie derzelver,

P. BUSCH, *Secret.*

Het gevolg van dezen brief was, dat de Staten-Generaal, vijf dagen na deszelfs ontvangst, d. i. op den 14 Januarij 1673, MEINDERT of MEINHART VAN DER THYNEN, aan den Raad van Staten aanbevalen, om hem met den post van Kommies over de levensmiddelen en kriegsbehoefden in de vesting *Koelvorden* te begunstigen, hetgeen kort daarna zijn beslag kreeg, (zie SCHELTEMA, bl. 115.)

Men zie verder over deze verovering van *Koevorden*, den *Hollandschen Mercurius* van de jaren 1672 en 1673, VALKENIER, *het Verwarde Europa*, Dl. I, bl. 845, SYLVIVS, Vervolg op AITZEMA, Dl. I, bl. 520 en vooral het *Ontroerde Nederland*, Dl. I, bl. 481 en volgende, in welk laatste werk een omstandig verhaal voorkomt, en waarin aan het beleid en de kloekmoedigheid van VAN DER THYNEN regtmatige hulde wordt toegebracht, gelijk ook nog onlangs de Hoogleeraar SIEGENBEEK deed in zijne *Geschiedenis der Burgerwapening in Nederland*, bl. 137.

PL. IX. N°. 4.

Noodmunt ter herinnering aan het beleg en de verlossing van Groningen, in den jare 1672.

De *Voorzijde* is dezelfde noodmunt, als die bij VAN LOON, Dl. III, bl. 96, n°. 1.

Keerzijde. De stad *Groningen* met hare gebouwen en vestingwerken kunstig gegraveerd; onder aan leest men:

GRONINGEN BELEGERT DEN 9 JULY,

VERLATEN DEN 17 AUGUSTI 1672.

Deze Noodmunt, ter waarde van vijftig stuivers, werd, even als de voorgaande, oorspronkelijk geslagen, gedurende het beleg van *Groningen* in den jare 1672, met het doel, om te dienen tot betaling der bezetting; doch nadat het beleg der stad door de Munsterschen en Keulschen was opgebroken, liet een of ander welkenk ingezeten de keerzijde daarop graveren, ten einde aan die munt, door op dezelve de benaauwde stad te doen verbeelden, en de dagteekening van den

aanvang en van het einde van het beleg te doen insnijden, eene meerdere geschiedkundige waarde bij te zetten. Als zoodanig verdient deze Noodmunt dan ook onder de eigenlijk gezegde Gedenkpenningen te worden opgenomen, en het is uit dien hoofde, dat wij aan dezelve eene plaats hebben ingeruimd bij de andere.

PL. IX. N°. 5.

*Noodmunt, ter herinnering aan het beleg en de verlossing
van Groningen en aan de inneming van Koevorden,
in den jare 1672.*

De *Voorzijde* is weder dezelfde Noodmunt, als bij VAN LOON, Dl. III, bl. 96, n°. 1.

Keerzijde. Op dezelve leest men het navolgende:

DOEN DE VIANDT HAD' IN HANDEN
STEDEN EN GEHELE LANDEN,
WIERDE GRONINGEN OOCK BELEIDT
DOOR BISsCHOP COLN EN MUNSTER BEIT
DOOR VEEL BOMBEN EN GRANATEN;
SY VERNIELDEN HUIS EN STRATEN,
MAER DER BORGERS TROTS GEMOET,
SCHEEN DAER DOOR TE SYN GEVOEDT.
VAN MAENT JULY NEGEN DAGEN,
SY TOT AUGUSTI SESTIEN LAGEN.

SO 'T BELEGH HAER BATEN NIET
 'T VERLATEN DOEN WEER IS GESCHIET.
 OP DECEMBER TWINTICH WARLIK
 'T JAER VERTOONT DE MUNT ONS KLAERLIK
 WIERT DOOR 'T GRONINGER GUARNISÖ(BN),
 VEROVERT COEVORDEN COEN.

GRONINGEN CONSTANT.

Wij behoeven weinig tot verklaring van deze Noodmunt of Penning te zeggen, daar het genoegzaam bekend is, en wij ook reeds in de beide vorige nommers met een woord hebben gezegd, dat *Groningen* in den jare 1672 door de Keulsche en Munstersche krijgsmagt fel aangetast, en gedurende bijkans zes weken hevig beschoten werd, doch door de dappere burgers en bezettingen met zoo veel kloekmoedigheid en standvastigheid verdedigd werd, dat de vijand ten laatste genoodzaakt werd, het beleg op te breken en met schande af te trekken.

Het is tot herinnering hieraan, dat het bovenstaande opschrift op deze Noodmunt geplaatst is, waarbij tevens gedacht wordt aan de kloeke verrassing van *Koevorden* door de Groningsche krijgslieden en vrijwilligers, welke in hetzelfde jaar 1672 voorviel, en die wij onder N°. 3 breeder hebben omschreven. Zulke twee dappere daden, in één jaar bedreven, boezemden aan de ingezetenen van *Groningen* een zelfvertrouwen in, hetwelk slechts te velen van hunne landgenooten in die hagchelijke oogenblikken misten, en vuurden hen tevens aan, om, des vereischt wordende, wederom voor vaderland en stad goed en bloed op te offeren, gelijk zij, en bij het beleg van *Groningen* en bij de inneming van *Koevorden*, betoond hadden, daarvoor veil te hebben. De bijvoeging der woorden onder het opschrift: *Gro-*

ningen constant is dus niet ongepast, en kan aangemerkt worden als eene uitboezeming der gevoelens, waarmede de burgers van *Groningen* te dezen tijde waren bezield. Door volharding hadden zij de dreigende gevaren van hunne eigene stad afgewend; door standvastigen moed hadden zij *Koevorden* vermeersterd; *Groningen* zou zich ook in het vervolg *constant*, volhardend, standvastig, betoonen.

Wij meenen hierbij nog te moeten doen opmerken, dat op onzen Penning gezegd wordt, dat *Koevorden* door de Groningsche bezetting op den *twintigsten* December 1672 werd ingenomen, welke dagteekening ook voorkomt op de door VAN LOON medegedeelde Gedenkpenningen op die gebeurtenis, terwijl wij boven, onder N°. 3, zeiden, en het ook uit de geschiedenis blijkt, dat de verrassing der stad niet op den *twintigsten* maar op den *dertigsten* December is voorgevallen. De tegenstrijdigheid welke in deze opgaven heerscht, is gemakkelijk te vereffenen, daar zij verklaard moet worden uit het gebruik van den ouden stijl in de provincie *Groningen*, zoodat de dagteekening van twintig December naar onze tijdrekening de dertigste van die maand is.

De eerste Uitgever van dit werk, welke alle de hier medegedeelde bezit, heeft onlangs nog een Rijksdaler of Noodmunt als den laatstgemelden erlangt, waarop van achteren gegraveerd:

ALS BOOMMEN BEERNT DEDE VOOR GROENINGEN DE MIS

SLOEG MEN DESE PENNINGEN TOT GEDACHTENIS.

VOORGEKOMEN 9 JULY

VER(LATEN) 17 AUG.

Wij houden dit opschrift voor een soort van spot- of schimpschrift, hetwelk de eerste regel, maar vooral de benaming van *Boommen Beernt*, schijnt aan te duiden. *Beernt* is de verkorting van den voornaam des Munsterschen Bisschops

Bernhardt, aan wien hier de titel van *Boommen* wordt toegevoegd. Doch wat beteekent dit woord? Wij houden het er voor, dat *Boommen* misschien zijn moet *Boo-men*, en zoo veel beduidt als *Booze-man*. BERNHARDT VAN GALEN droeg bij onze soldaten dien naam, en neemt men daarbij in aanmerking het spreekwoord: *De Duivel leest de mis*, dan krijgt de zaak al meer waarschijnlijkheid, en wordt de verklaring van het opschrift gemakkelijk. Zeer opmerkelijk is hieromtrent eene plaats, te vinden in het *Ontroerde Nederland*, Dl. I, bl. 140, waar men achter het manifest of de oorlogsverklaring van genoemden Bisschop de navolgende woorden leest: » Deze Munstersche oorlogsdeclaratie was zeer schandelijk, — vol valsche, opge- » raapte en versierde logens. — 'T kon zijn, dat deze Bisschop had leggen droomen, » dat *Hij*, als *Knecht BERENT* van zijnen *zwarten Meester*, is ontwaakt, die *Hem*, » deze *Helsche* openbaringen van moord en brandstichting, waarmede hij, door » *Duivelsche bommen*, stinkpotten en granaten gewoon is omtegaan, geopenbaard en » verklaard heeft." *Boommen Berent* zou dus zoo veel zijn als *boozen* of *duivelschen* BERNHARDT. Het kan ook zijn, dat het bijvoeglijk woord *Boommen* eene zinspeling is op de *bommen*, van welke die Bisschop in het beleg van *Groningen*, zoo bijzonder en veelvuldig, gebruik maakte, zoodat het zoo veel zou beteekenen, als de *bomschieter*, de verwoester door *bommen*, tot welke gissing de boven aangehaalde plaats en het gebruik der koperen bom-plaatjes, zie VAN LOON, Dl. III, bl. 97, wel eenige aanleiding schijnen te geven. Men vergelijke de woorden op de hier door ons medegedeelde n°. 5, bl. 75. Het één en ander onderwerpen wij echter, zoo als altijd, aan beter oordeel.

Overigens bestaan er nog meerdere Groninger Noodmunten, welke op de keerzijde met eenige verbeelding of opschrift versierd zijn. Onder andere is ons bekend een stuk van *twaalf en een halve stuiver*, dat op de keerzijde prijkt met den gekroonden dubbelen arend, op welks borst het wapenschild der stad gezien wordt.

Dat het ontzet van *Groningen* ook thans niet vergeten wordt, toont het verdienstelijk, onlangs uitgekomen, *Vaderlandsch Treurspel, Groningen ontzet*, door JOHANNES RUYS, op den Amsterdamschen Schouwburg, in April dezes jaars, in bijzijn der Koninklijke familie vertoond.

PL. IX. N°. 6.

Op het uittrekken van twaalf compagnien Amsterdamsche stads-soldaten, ter bezetting van Breda, in den jare 1674.

Voorzijde. De Prins van *Oranje*, WILLEM III, te paard, in volle wapenrusting en met den Veldheersstaf in de regterhand.

Rondom :

WILHELMVS III DEI GRATIA PRINCEPS AVRANIAE. COMES NASSAVIAE.

d. i.

WILLEM III, DOOR GODS GENADE PRINS VAN ORANJE,
GRAAF VAN NASSAU.

Het geheel is besloten binnen eenen breeden lauwerkrans.

Keerzijde. Twee met schietgeweer en pieken gewapende krijgslieden staan op den voorgrond; verder drie met de Nederlandsche vlag versierde wachthuizen.

Aan den voet des Pennings het gekroonde wapenschild der stad *Amsterdam*, tusschen het jaartal 1674.

Rondom leest men :

ONS HERT EN HANT IS VOOR HET LANT.

Deze Penning schijnt zeer zeldzaam te zijn, en is ons op de verpligtendste wijze medegedeeld door den Heer WILLEM CAREL ESDRÉ, in wiens keurige verzameling van Gedenkpenningen, welke betrekking hebben tot gebeurtenissen, de stad *Amsterdam* aangaande, of welke op last der regering van die stad vervaardigd zijn, dezelve berust.

De aanleiding tot het maken van dezen Penning is vrij duister, daar er niets op denzelfden voorkomt, hetwelk eenige bepaalde daad, zaak, of gebeurtenis aanwijst. Wij vermoeden evenwel, uit de daarop voorgestelde verbeeldingen, dat dezelve vervaardigd is bij gelegenheid dat, toen in de maand October des jaars 1674, door Burgemeesters van *Amsterdam* besloten was, om twaalf van de vijftien kompagnien stads-soldaten, die in het kommervolle jaar 1672 waren aangenomen, af te danken, op begeerte van Prins WILLEM III, eene verandering in dit besluit kwam, en er vastgesteld werd, de voornoemde twaalf kompagnien nog eenigen tijd in dienst te houden, en naar *Breda*, ter bezetting van die vesting, te zenden. (Zie WAGENAAR, *Beschrijving van Amsterdam*, Dl. VI, uitgave in 8°, bl. 13, en de aldaar aangehaalde *Resolutien der Vroedschap* van 4 en 12 October 1674). In de eerste dezer Resolutien wordt hoofdzakelijk gezegd, dat men, met vergoeding en zonder nadeel der belanghebbende officieren, de stads-kompagnien, onder de Kapiteinen TAK, PIJL, VAN EEDEN, VAN HEUSDEN, DE CHESAUX, DE SPRIJ, VAN DEN BERG, SLOSSER, RIFFELIJN, VAN DER STEL, GENITS EN LANTER licentieert; dat de Majoor JACOB BICKER, en de Kapiteinen LAMBERT WITSEN EN CORNELIS GEELVINK gelast werden te completeren uit de gelicentieerde militie tot twee honderd koppen, en dat men Heeren Gecommitteerde Raden van *Holland* zal verzoeken, zonder verder uitstel, de stads-kompagnien, uit de *West-Indiën* teruggekeerd, van de schepen naar *Amsterdam* te willen doen komen. In de laatste, de Resolutie van 12 Oc-

tober leest men hoofdzakelijk, dat Gecommitteerde Raden hadden herroepen de opene patenten door Haar Ed. Mog. aan het Collegie ter Admiraliteit te *Amsterdam* gezonden, om te werden gevuld, en deze stads-militie naar *Heusden* te doen vertrekken; dat bij particulieren brief van den Raadpensionaris FAGEL aan den Burgemeester VALCKENIER, ter begeerte van Zijne Hoogheid, was te kennen gegeven, de Stads-militie die men besloten had te licentieren, nog voor den tijd van drie weken aan te houden, en, op patent van Zijne Hoogh., naar *Breda* te zenden, om de Staats-militie, die Zijne Hoogh. van daar naar *Grave* deed komen, te vervangen.

En hierop viel het Raadsbesluit: de militie nog eenigen tijd te continueren, en dezelve, op de patenten van Zijne Hoogh., naar *Breda*, of, op die van de Gecommitteerde Raden, naar *Heusden* te laten uittrekken.

Waarlijk een uitnemend blijk, hoe het stadsbestuur, ook door de ondervinding geleerd, gematigd, wijs en voorzigtig handelde, ten aanzien van zulke zaken, waarvan de geheugenis nog diep in de gemoederen was ingeprent.

Het zij dan dezer stede gewapende magt naar *Breda* of *Heusden* zij uitgetrokken, het zij zelfs deze onze Penning al dan niet op dit, maar op dergelijk geval, doelt, hetzij de afgebeelde manschap eenvoudige schutters zijn, die hunne gehechtheid aan Vorst en Vaderland op deze wijze wilden toonen, hoogst opmerkelijk is het omschrift op de tegenzijde:

ONS HART EN HAND

IS VOOR HET LAND;

omdat juist die zelfde spreuk de leus was, waaronder men in 1650 de gemoederen ter verdediging der stad *Amsterdam*, en ter afwering van 't leger van 's Prinsen Vader, stemde; men zie b. v. de Penningen bij VAN LOON, Dl. II, bl. 344, n° 3, bl. 345, n° 1 en 2, bl. 348, n° 2 en bl. 350, n° 1, op alle welke deze zelfde

woorden voorkomen. Hoe was nu alles veranderd! Gaarne voldeed men aan 's Prinsen verlangen. Verre van spotternij, beschimping en tegenstelling wilde nu de uittrekkende of wachthoudende manschap, bij veranderde omstandigheden, weder gelijke medewerking, in de verdediging van den vaderlandschen grond uit drukken, maar tevens daarbij betuigen zijne verkleefdheid aan den jongen held, die in deze dagen niet te onregt, na de Voorzienigheid, als de redder van *Nederland* wordt aangemerkt. De voorstelling van 's Prinsen beeld op de eene, de vertooning der twee ten oorlog toegeruste manschappen op de andere zijde, en de verklaring, in het omschrift vervat, *dat hun hart en hand voor het Vaderland waren*, in andere woorden, dat zij alles veil hadden voor het behoud des Vaderlands, zijn inderdaad treffend en roerend.

Overigens verdient te worden vermeld, dat Prins WILLEM III, op dezelfde wijs als op onzen Penning, nog op eenen anderen wordt voorgesteld, namelijk op één dergenen, die in den jare 1672 ter gedachtenis aan zijne verheffing tot Kapitein en Admiraal-Generaal geslagen zijn; zie VAN LOON, *Nederl. Hist. Penn.*, Dl. III, bl. 51, n°. 1, met dit onderscheid echter, dat daar noch het beeld des Prinsen noch de penning met een' lauwerkrans omgeven is. De reden van deze versiering zal denkelijk moeten gezocht worden in de onderscheidene voordeelen, welke de Vorst sedert zijne verheffing behaald had; en welke, weinige dagen na het nemen der bovengemelde besluiten door de regering van *Amsterdam*, nog vermeerderd werden met de luisterrijke inneming van het belangrijke *Grave*, welke stad op den 28^{en} October 1674 hare poorten voor den Prins opende. Men vergelijke ook met den zoo evengenoemden dien bij VAN LOON, Dl. III, bl. 123, n°. 3, en vindt beiden bij elkander in BIZOT, *Med. Hist.* bl. 272, en met den door ons medegedeelden Schutterspenning dien bij VAN LOON, Dl. III, bl. 72.

PL. IX. N°. 7.

Op het overlijden van ANNA VAN DEN VONDEL.

Voorzijde. Een gewone begrafenispenning, met een gelauwerd doodshoofd en doodsbeenderen, boven een gevleugelde zandlooper, ter zijde zeissen. Onder het doodshoofd staat in een met palmtakken omgeven schildje:

DE DOOT IS EEN INGANCK TEN LEVEN.

Rondom de teekenen des doods staat als op een omgeslingerd lint:

SALICK SYN DE DOODEN DIE IN DEN HEERE STERVEN, WANT SY RUSTEN
VAN HAREN ARBEYT.

Om den rand leest men:

MYN LICHAEM, DAT NU RUST, SAL WEDEROM VERRYSEN,
EN, MET MYN SIEL VEREENT, MYN HEYLANT EEUWIG PRYSEN.

De *Keerzijde* heeft op een langwerpig schild, met een krans gekroond, de regels ingesneden:

DE ZVIVERHEIT DER LELI
BLINKT SCHOON IN 'T EVANGELI.

Hier onder is eene Lelie aangeduid.

Lager leest men:

TER GEDACHTENISSE VAN ANNA VAN DEN VONDEL, GESTORVEN DEN 2da
EN BEGRAVEN DEN 6da IN WINTERMAENT 1675.

Rondom den rand van den Penning:

TER EEREN EN GEDACHTENIS ZOO WILT DIT AANVAERDEN,
OMDAT GHY MY DUS DEUGHDELYCK HEBT GEBRACHT TER AERDEN.

Zijnde een gewoon omschrift van dezen en dergelijke begravenispenningen, waarvan de woorden op het schild veelal eeniglijk veranderden in aanduiding van naam en verdere bijzonderheden.

Wij hebben de tegenzijde van dezen Penning slechts afgebeeld, omdat de voorzijde van algemeene toepassing is, en, met eene andere keerzijde, dikwerf op het afsterven, bijzonder van Roomsche Geestelijken, voorkomt.

De regels op de tegenzijde

De zuiverheid der Leli

Blinkt schoon in 't Evangeli.

zijn eene navolging van, of toespeling op, dergelijke regels, door JOOST VAN DEN VONDEL, vader van deze ANNA, bij de aanneming of der *Staatsie van Jonkvrouwe D. N.* zijnde eene geestelijke dochter, DINA, gemaakt, waarin deze fraaije regels voorkomen: (zie *Poezy*, Dl. I, bl. 521).

Van ouds was geen triomf zoo groot,

Dan als een maeght in 't hart besloot

Den bloezem van haer dagen

Den Hemel op te dragen,

Hem t' offeren den eersten geur,

Den verschen dauw, en 't levend kleur

Der onbesmette Leli,

Geplant door 't Evangeli.

Ook ANNA VAN DEN VONDEL was geestelijke, gelijk blijkt uit het *Leven van VONDEL*, door G. BRANDT, bl. 61, waar BRANDT van deze dochter tevens zegt: *dat zij naar den Vader aardde, en schrander van verstand was.*

Haar moeder was MARIA DE WOLEF, eene vrouw, aan VONDEL en zijne belangen veel te vroeg ontvallen. Behalve eene dochter SARA, en een zoon KONSTANTIJN, beide jong gestorven, had zij, volgens BRANDT, hem twee kinderen nagelaten, deze ANNA, en eenen naamgenoot van VONDEL, JOOST genaamd, van welken laatsten hij zoo veel verdriet had, dat hij tegen zijne vrienden zeide: (zie BRANDT bl. 61 en 62) *noemt geene kinders naar uwen naem, want die wordt gebrandmerkt als ze niet doogen.* Des te meer, ja groot genoeg, had hij van deze brave dochter ANNA, wier juist afsterven nergens anders dan uit dezen Penning blijkt. VONDEL verkeerde op het laatst zijns levens, trouwens hij had gedurende geheel zijn leven het nooit rijkelijk, en vooral niet na zijn vrouws overlijden, in behoefte, bijzonder ook door het slecht gedrag en de verkwisting van zijnen zoon JOOST. Na de afreize van dezen, door den vader met moeite en dwang naar de Oost-Indien opgezonden, maar op reis overleden, en bij welken, volgens BRANDT, bl. 62: *men houdt, dat VONDEL omtrent f 40,000 liet zitten, vondt VONDEL, veel schade geleden hebbende bij anderen, die hij 't zijne betrouwde, zich in groote verlegentheit, weinigh anders overigh hebbende dan 't moederlijke goet van zijne dochter ANNA VAN DEN VONDEL, hem niet eigen. Aan haar heeft hij dat goed, en wat hem van 't zijne nog overschoot, gerechtelijk opgedragen, om, indien de zoon, van wiens overlijden hij nogh geen tijding had, weer nieuwe schulden maakte, dat overschot tegens alle schuldenaars, ten behoeve van zijn dochter, die bij zijn verlies schaade genoeg reekende, te verzeekeren. Doch hierdoor werdt hetgeen nog in handen was wel bewaert, maer scheen naauwelijks genoegh, om voortaan te leven. En wat raedt als men die mogt verteeren? Hier was goede raedt dier, enz.*

Men ziet dus, welk vertrouwen VONDEL in deze dochter had; een vertrouwen dat zij niet te leur stelde. Ruim drie jaren voor zijn overlijden, hetwelk voorviel

op den 5 Februarij 1679, en dus in den hoogen ouderdom van 88 jaren, verloor hij dit zijn eenig, en hoog geliefd kind, ook het eenige waarop hij roem kon dragen, den steun, de sieraad, den troost van zijnen ouderdom, eene godvreezende dochter, die niets gespaard had, om hem op te passen en te verzorgen, en die, ook bij haar afsterven, nog ruim en edel daarvoor waakte, dat hij daarna geen gebrek lijden zou, blijkens deze gedenkwaardige aanteekening van BRANDT, bl. 86. *Zijne dochter ANNA VAN DEN VONDEL, vóór hem overleden, oordeelende, dat hij zich nooit bij 't leven zijner huisvrouw noch daarna met de huishoudinge hebbende bemoeit, in zijn hoogen ouderdom, niet bekwaam was, om zijn eigen man en meester van haar nalatenschap te zijn, hadt, bij uitersten wille, al hare middelen, en wat hij haer te voren in eigendom had opgedragen, vast gemaakt, en daarbij besproken, dat haar vader niet alleen de rente, maar ook, des noods, de hoofsom zou mogen verteeren; dat hij zich, in zijne gebrekkelijke jaaren, van twee dienstmaagden moght laten dienen, en dat men hem zou geven, wat hij begeerde. De last van dit uit te voeren werdt aan twee of dry vrienden betrouwt, en d' eene na zijn doodt tot erfgenaame gestelt, doch onder besprek, van hare goederen, na zijne aflijvigheid, volgens hare bijzondere maakingen, aan verscheidene bloedvrienden en vreemden, ook geestelijke personen, uit te deelen."* Zoo zorgde deze brave geestelijke dochter voor haren ouden en beroemden vader.

Zij werd, blijkens het begravenisboek der Nieuwe Kerk te *Amsterdam*, uit het huis van VONDEL, op den Singel, in het graf, waarin ook VONDEL daarna ter aarde werd besteld, begraven. — Hare asch ruste bij die van haren vader, in vrede en eere!

PL. IX. N°. 8.

*Ter gedachtenis van ADRIAAN SCHEPERS, Kannunik van
St. Marie te Utrecht, en Kapitein ter Zee, onder het
Admiraliteits-Collegie te Amsterdam.*

Voorzijde. Op eene prachtige, met kanon en ander wapentuig versierde, grafstede, ligt ADRIAAN SCHEPERS, in volle wapenrusting, met het hoofd steunende op eene zee-kroon; ter zijde van de grafstede staan twee troféen, waarvan de eene is zamengesteld uit een harnas of wapenrok, een helm, een vaandel, eenige pieken en ander oorlogstuig, en waarvan de andere bestaat uit eenen aardkloot, passer, regthoek en andere wiskundige gereedschappen. Beide deze troféen, gelijk mede de grafstede, rusten tegen eenen muur, in welks midden eene opening gelaten is, door welke men in het verschiert twee vloten of smaldeelen ziet, die tegen elkan- der ten strijde trekken, en boven eene van welke eene kleine halve maan verbeeld is, terwijl een klein leeuw- tje boven de andere is voorgesteld. Omhoog vliegt de Faam, welke op eene met de Nederlandsche vlag versierde, trompet blaast, eene tweede trompet in de regter hand houdt, en den roem en de deugden van den overledenen, en de treffelijkheid zijner daden, aan de wereld verkondigt. Onder aan den penning, op het benedenste gedeelte der grafstede, staan op een lint of wimpel de navolgende woorden:

GEBOREN DEN 19 VAN WINTERMAAND 1634, GESTORVEN DEN 18 VAN
BLOEIMAAND 1683.

Keerzijde. Onder het gekroonde wapenschild van ADRIAAN SCHEPERS, zijnde een zoogenaamd sprekend wapen, als bestaande uit *drie schepen* dat is *schaapen*, en hetwelk door twee kindertjes of geniussen, die op hoornen blazen, vastgehouden wordt, leest men op een uitgespreid kleed het navolgende:

DE OPRECHTHEID, LIEFDE, EN TROUW, WE UIT SCHEPERS SCHITT'REN ZAGEN,
ALS UIT DEN INBORST VAN DIT ALDERMINN'LYCKST VEE,
MAAR, WIE VERBEELD DE MOED, ERVARENTHEID TER ZEE,
EN AND'RE DEUGDEN, DAER TWEE WAERELDEN VAN WAGEN?

TER EEWIGER GEDACHTENISSE
VAN DEN MANHAFTEN GESTR. ENGEN HEERE
ADRIAAN SCHEPERS
KANONNIK VAN ST. MARIE TOT UITRECHT
ORDINARIS KAPITEIN TER ZEE ONDER D'AD-
MIRALITEIT TOT AMSTERDAM.

Deze Penning, waarvan ons niet meer dan één exemplaar bekend is, hetwelk voor het Koninklijk Kabinet van Penningen, in den jare 1828, op de verkooping van wijlen den Heer DUBOIS te *Antwerpen*, gekocht werd, heeft ons geene mindere nasporingen gekost dan die van den Ridder Baronnet JOAN SPEELMAN EN MARGARETHA BOGAERTS, voorkomende in het Eerste Deel, Pl V, N°. 1 en 2 en andere dergelijke. Welke moeite toch door ons werd aangewend, hebben wij omtrent ADRIAAN SCHEPERS evenmin bij onze Geschiedschrijvers iets bepaald gevonden, als omtrent beide genoemde personen. Ook onze pogingen tot het verkrijgen van inlichtingen, bij de Heeren A. VAN DER DOES EN J. M. C. VAN UTENHOVE VAN HEEMSTEDÉ, beide van moederszijde van het geslacht der SCHEPERS afstammende, waren vruchteloos; en, hetgeen vooral

opmerkelijk is, zijn naam werd op geene der veelvuldige lijsten van 's Lands Zee-magt aangetroffen, welke in het Leven van DE RUYTER en TROMP, en in de Rijks Archiven bewaard zijn gebleven.

Zoo wij niet volkomen overtuigd waren geweest van de echtheid des Pen-nings, en bijaldien het niet blijkbaar ware geweest, dat dezelve *gelijktijdig* was vervaardigd, (waarvoor ten bewijze strekt de gedenkpenning van het jaar 1681 op den Hoogleeraar BOCKELMANN, voorkomende bij VAN LOON, Deel III, bl. 297, welke kennelijk door denzelfden graveur en ten eenenmale in denzelfden smaak en stijl als onze penning is gemaakt, en die met veranderingen van geschrift genoegzaam dezelfde keerzijde heeft); wij zouden haast overgehield hebben tot het denkbeeld, of ook eenige vergissing in den naam van ADRIAAN ware geslopen, en of ook daarmede een ander lid van zijn geslacht, bijv. de Luit.-Admiraal WILLEM BASTIAENSZE SCHEPERS kon bedoeld zijn. Doch, behalve dat niets deze vooronderstelling billijkte, dat er ook geene overeenstemming was tusschen het sterfjaar van den genoemden Luitenant-Admiraal en de dagteekening des doods, op onzen Penning voorkomende, zoo werd van ADRIAAN op den Penning in te veel bijzonderheden gesproken, om aan het bestaan van zijn persoon te twijfelen. Wij besloten dus ons onderzoek voort te zetten, en eindelijk gelukte het ons, uit de Archiven der voormalige Admiraliteit van *Amsterdam*, thans in het Ministerie van Marine te 's *Gravenhage* berustende, de verzekering te bekomen, dat ADRIAAN SCHEPERS waarlijk bestaan had, dat hij in der daad, gelijk op onzen Penning vermeld werd, Ordinaris Kapitein onder de Admiraliteit van *Amsterdam* is geweest, en dat hij wezenlijk in Bloei-maand des jaars 1683 is overleden.

Deze berigten zijn wel niet zeer uitvoerig, en laten omtrent zijne bedrijven, waarvan onze Penning zegt, *dat twee werelden van wagen*, veel te wenschen

over; doch dezelve zijn echter voldoende, om, met hetgeen wij uit onzen Penning leeren, en van elders omtrent het geslacht SCHEPERS en vooral omtrent den Luitenant-Admiraal van dien naam weten, het een en ander betrekkelijk ADRIAAN te zeggen.

Het geslacht van SCHEPERS schijnt uit *Rotterdam* afkomstig, en wordt niet vermeld dan na de eerste helft der zeventiende eeuw. Degeen, die zich uit hetzelfde het eerst eenen naam maakte, was WILLEM BASTIAENSZE SCHEPERS, of, gelijk hij gewoonlijk genaamd werd en zich ook schreef, WILLEM BASTIAENSZE. Deze was in den jare 1672 met den rang van Vice-Admiraal van *Holland* en *West-Vriesland*, bij de Admiraliteit van de Maze, bekleed (*Bijv. en Aanm.* op WAGENAAR, Dl. XIV, bl. 61); doch, of hij alleen door ouderdom in rang of opklimming tot dien aanzienlijken post gekomen was, dan wel door zijne dappere daden, is eenigzins onzeker. De omstandigheid, dat hij bij geene der vloten en bloedige gevechten, welke sedert het uitbreken van den eersten Engelschen oorlog in zee gezonden en geleverd waren, voorkomt, schijnt voor het eerste te pleiten. Intusschen blijkt het, dat hij een bekwaam zeeman was, en aan begunstiging en voortrekking boven anderen schijnt niet te denken te zijn, daar hij geenszins tot één dier aanzienlijke geslachten behoorde, welke in deze jaren door hunnen invloed sommige hunner bloedverwanten en vrienden in voordeelige betrekkingen wisten te plaatsen. Zijn geslacht schijnt tot den burger- of misschien wel tot den middelstand behoord te hebben, ja, wat meer is, de naam zijns vaders is niet met volle zekerheid bekend, en volgens overleveringen, want stellige berigten ontbreken, zou deze te *Rotterdam* een klein ambtje hebben bediend. Hoe dit zij: het staat vast, dat bij de gewigtige omwenteling des jaars 1672, WILLEM BASTIAENSZE SCHEPERS den rang van Vice-Admiraal bezat, dat hij door zijne ijverige toegenegenheid tot het Huis van *Oranje* veel toebragt tot het bewerken dier omwenteling in de

stad. zijner geboorte, en dat hij aan deze omwenteling zijne verdere verheffing gedeeltelijk heeft te danken gehad. Want kort na deze gebeurtenis, werd hij door Prins WILLEM III, bij wien hij, door hetgeen hij ter zijner verheffing gedaan had, in blakende gunst was gekomen, tot Luitenant-Admiraal van *Holland* bij de Admiraliteit van het Noorderkwartier benoemd, met welke hoedanigheid hij tot op den 25 Februarij des jaars 1678 bekleed bleef, toen hij door denzelfden Vorst tot Luitenant-Admiraal bij het collegie der Admiraliteit van *Amsterdam* bevorderd werd, voor welk collegie hij, als zoodanig, den eed op den 2 April aflegde. (*Commissieboek der Admiraliteit van Amsterdam van het jaar 1655 tot 1690*). Deze laatste bevordering geschiedde, nadat in het vorige jaar de Lt.-Admiraal COENELIS TROMP tot Lt.-Admiraal Generaal der *Vereenigde Nederlanden* was verheven, in wiens plaats SCHEPERS thans bij de Admiraliteit van *Amsterdam* als Lt.-Admiraal optrad. Doch deze zijne bevordering geschiedde ook ter belooning van de gewigtige diensten, welke hij in de laatste jaren aan het Vaderland had bewezen. In den jare 1674 had hij met een schip van 80 stukken, aan het hoofd van een smaldeel, den togt onder TROMP bijgewoond naar de eilanden *Bel-Isle* en *Narmoutiers* en zich vervolgens met dien vlootvoogd naar *Cadix* begeven; bij welke gelegenheid onze Lt.-Admiraal zich behoorlijk van zijnen pligt kweet. In 1677 werd hij met denzelfden vlootvoogd naar het Noorden gezonden, om aan de Deenen, die in eenen bloedigen oorlog tegen de Zweden gewikkeld waren, krachtdadigen bijstand te bieden. Naauwelijks was hij in de *Sont* aangekomen, of er vertoonden zich drie vijandelijke schepen, welke SCHEPERS met de zijnen moedig aanviel en spoedig vermeersterde. Vervolgens woonde hij den aanslag op het eiland *Rugen* bij, en hielp hetzelfde innemen. (*Leven van TROMP*, bl. 488 en onderscheiden oorspronkelijke brieven van den Luitenant-Admiraal WILLEM BASTIAENSZEE SCHEPERS). Voor deze daden

was het, dat Prins WILLEM III hem tot Luitenant-Admiraal bij de Admiraliteit van *Amsterdam* verhief. Het vertrouwen, hetwelk in zijnen moed en zijne bekwaamheden gesteld werd nam tevens zoodanig toe, dat, toen in den jare 1683 wederom eene aanzienlijke vloot naar het Noorden gezonden werd, aan hem het opperbevel over dezelve werd opgedragen. Deze togt was intusschen niet zoo gelukkig als de vorige; want na eenen geruimen tijd voor onze kusten gekruist te hebben, kreeg hij in de maand October bevel, naar de *Sont*, ditmaal ter ondersteuning van de Zweden, te stevenen, doch hij werd, reeds bij het uitloopen, door eenen zwaren storm overvallen, welke aan onderscheidene schepen schade toebrengt. (*Originele Brief van WILLEM BASTIAENSZE SCHEPERS aan den Raadpensionaris van Holland*). Zijn verblijf in *Zweden*, waar hij wegens het ver gevorderde jaargetijde niets van aanbelang had kunnen verrigten, was zeer kortstondig, en hij keerde reeds in November van hetzelfde jaar naar het Vaderland weder. Op dezen terugtogt werd het grootste gedeelte zijner scheepsmagt op onze kusten zoo geweldig door eenen hevigen storm geteisterd, dat zeven of acht oorlogschepen van 50 tot 80 stukken, waarvan sommige met man en muis, te gronde gingen. Onze Lt.-Admiraal had intusschen het geluk behouden binnen te komen. Sedert dat jaar tot aan den jare 1688 schijnt SCHEPERS aan land te zijn gebleven; doch alstoen vergezelde hij Prins WILLEM op deszelfs vermaarden togt naar *Engeland*. Onze Lt.-Admiraal was bij deze gelegenheid met geen bepaald gezag in de vloot bekleed, maar hij scheepte zich, nevens den Vice-Admiraal, Graaf VAN STIRUM, in hetzelfde oorlogschip, waarop de Prins, die steeds veel vertrouwen in hem stelde, zich bevond, en zal zeer waarschijnlijk den Vorst bij deze gewigtige onderneming met raad en daad hebben bijgestaan.

Deze togt schijnt de laatste geweest te zijn, welke door den Lt.-Admiraal

SCHEPERS werd bijgewoond; men leest althans niet, dat hij deel genomen heeft aan de krijgsverrigtingen, welke uit den oorlog voortsproten, die kort na de troonsbeklimming van Koning WILLEM tusschen ons gemeenebest en *Frankrijk* uitbarstte. Hij zette zich neder in zijne geboortestad *Rotterdam*, waar hij medewerkte tot het behoud der rust en orde, en waar hij, zoo veel in zijn vermogen was, den bloei des handels hielp bevorderen. Hij overleed in den jare 1704 in genoemde stad, en werd met eene aan zijnen rang overeenkomstige plegtigheid in de Kralingsche Kapel der Groote Kerk aldaar begraven.

Men zie, behalve de boven aangehaalde bescheiden, over dezen Lt.-Admiraal, WAGENAAR, Dl. XIV, bl. 76, 194, 443. Dl. XV, bl. 127, 426. Dl. XVI, bl. 113. *Het Leven van* C. TROMP, bl. 460, 472 en 488. De *Hollandsche Mercurius* op de jaren 1677, 1683 en 1688. KOK, *Vaderl. Woordenb.* op *Schepers*; en over zijne begravenis, het eerste deel van de nieuwe en uitmuntende *Beschrijving van Rotterdam*, door VAN RIJN, bl. 287 en *Bijdragen* bl. 89, waar een uitvoerig verhaal dier plegtigheid gevonden wordt.

Wij zijn in deze bijzonderheden omtrent den Lt.-Admiraal WILLEM BASTIAENSZE SCHEPERS getreden, deels omdat het leven van dien vlootvoogd weinig bekend is, maar ook deels en wel voornamelijk, omdat wij daardoor in de gelegenheid geraakten om te spreken over het geslacht, waartoe onze ADRIAEN SCHEPERS, buiten twijfel onzes oordeels, ook behoorde, en over eenen man, die, volgens onze meening, naauw aan hem verwant was, en door wien het geslacht der SCHEPERS voornamelijk in aanzien is gekomen. Thans gaan wij tot ADRIAAN zelven over.

In welke betrekking ADRIAAN SCHEPERS tot den Lt.-Admiraal van dien naam gestaan heeft, is, door het gemis van echte bescheiden, niet met zekerheid te bepalen; doch te oordeelen naar de schrijfwijz van den naam, die volkomen dezelfde

is, en naar het wapen, hetwelk beiden voerden (*), schijnen wij te mogen vaststellen, dat zij zeker tot hetzelfde geslacht hebben behoord en dat zij bloedverwanten waren. Het geboortjaar van den Lt. Admiraal is niet bekend, doch daar hij in den jare 1672 reeds met het Vice-Admiraalschap bekleed was, zal hij toen ten minste den ouderdom van 30 of liever 40 jaren bereikt hebben. Onze ADRIAAN zag in den jare 1634 voor het eerst het levenslicht, zoodat hij in den jare 1672 *acht en dertig* jaren oud was. Beide mannen kunnen derhalve niet veel van elkander in jaren verschild hebben, waaruit wij meenen te mogen vermoeden, dat zij broeders of volle neven zullen geweest zijn.

Wanneer ADRIAAN, en in welken rang hij voor het eerst in 's lands dienst getreden is, is onbekend; doch hoogst denkelijk zal hij, gelijk de meeste onzer zee-

(*) Deze wapens komen daarin met elkander overeen, dat dat van ADRIAAN uit drie *schapen* bestaat, en dat van den Lt.-Admiraal als surtout ook een *schaap*, doch met een vaandel of standaard versierd, voert. Wij moeten er evenwel bijvoegen, dat de overige gedeelten van het wapen van den Lt.-Admiraal geheel verschillen van dat van ADRIAAN, als zijnde zamengesteld in het eerste en vierde kwartier uit eenen klimmenden leeuw op een goud veld, en in het tweede en derde uit eene kroon, welke met drie pijlen is doorstoken. Of deze kwartieren alle tot het eigenlijk wapen des Lt.-Admiraals behooren, dan of het tweede en derde het geslacht zijner echtgenooten aanduiden, is onzeker. Evenmin durven wij bepalen, of de leeuw het oorspronkelijke familiewapen van den Lt.-Admiraal geweest zij. Wij weten uit de geslachtswapens van PIET HEIN, M. H. TROMP, DE EVERTSEN, DE RUYTER en meer andere onzer zeehelden, dat de wapenschilden van personen, die uit lageren stand afkomstig waren en daarna door hunne daden tot hoog aanzien stegen, in die dagen dikwerf veranderd en vermeerderd werden, en dat, gelijk bij dat van DE RUYTER, het oorspronkelijke of eerst aangenomen wapen, bij die verandering of vermeerdering, slechts een klein gedeelte bleef uitmaken van het later aangenomen of verkregen wapen. Wij vermoeden, dat dit ook het geval bij den Lt.-Admiraal SCHEPERS zal geweest zijn, en dat het *schaap*, hetwelk nu alleen als surtout voorkomt, zijn oorspronkelijk wapen zal geweest zijn, of liever, dat hij, even als ADRIAAN, drie schapen zal hebben gevoerd.

lieden van die dagen, van jongs af aan, en, gelijk men zegt, van onder af, zijn begonnen. Daarna zal hij tot Schipper, vervolgens tot Luitenant, daarop tot Kommandeur en eindelijk tot Extraordinaris Kapitein, of Scheepsbevelhebber in buitengewone, dat is, niet in vaste, maar tijdelijke dienst, zijn verheven. Hiervan wordt wel niets uitdrukkelijk gemeld, doch deze was de gewone loopbaan van alle Zee-Officieren te dien tijde. Eerst in den jare 1678, en wel op den 24 September, werd hij tot Ordinaris of gewoon Kapitein benoemd, wanneer hij door Prins WILLEM III in deze hoedanigheid aangesteld werd, en in die betrekking op den 19 October daaraanvolgende voor het Collegie der Admiraliteit van *Amsterdam* den eed aflegde. (*Commissieboek dier Admiraliteit van 1655—1690.*)

Wij hebben reeds gezegd, dat noch bij de Geschiedschrijvers, noch in eenige andere bescheiden iets nopens de daden van ADRIAAN SCHEPERS vermeld wordt. Hierdoor zijn wij buiten staat deswege eenige meerdere bijzonderheden mede te deelen dan onze penning leert; maar deze zijn nog al opmerkelijk, en het is almede het onzekere en duistere, dat over zijne verrigtingen overblijft, hetwelk ons ook bijzonder tot de uitgave van dezen Penning heeft aangemoedigd, om aldus andere, en der zaak meer kundige beoefenaars der Geschied-, Penning- en Geslachtkunde uit te lokken, hunne aandacht op het geslacht der SCHEPERS, en bepaaldelijk op den persoon van onzen ADRIAAN, te vestigen.

De Penning roemt zijne *opregtheid, liefde en trouw*, welke vergeleken worden met de hoedanigheden, die de schapen, welke in zijn wapenschild voorkomen, zoo voordeelig onderscheiden. Hierdoor leeren wij, dat ADRIAAN SCHEPERS een man was, die treffelijke deugden bezat, en dat hij in zich vereenigde al dat goede en aanminnelijke, hetgeen den mensch doet achten, eerbiedigen en liefhebben. Maar het waren deze hoedanigheden niet alleen, waardoor hij zich onderscheidde; hij

was ook in het bezit van die eigenschappen, zonder welke een zeeman nimmer kan uitmunten. Hij bezat *moed* en *ervarenheid* in zijn vak, en had bovendien andere uitnemende hoedanigheden, waarvan *twee werelden gewaagden*. Twee werelddeelen waren getuigen van zijne dapperheid, bekwaamheid en andere treffelijke eigenschappen. Hij moet dus eene daad of daden hebben bedreven, waarbij hij blijken had gegeven van dien moed, die ervarenheid en van die geroemde hoedanigheden. Doch welke waren die daden? De Penning zegt het niet uitdrukkelijk, en alle andere berigten zwijgen er van. Maar juist, dat deze Penning met zulk een weidsch opschrift ter zijner eere vervaardigd is, strekt dit niet ten bewijze, dat hij iets buitengewoons moet hebben verrigt? Immers gedenkstukken van dezen aard en met zoodanigen lof prijkende, werden nimmer in *Nederland* geslagen voor mannen, die weinig of niets hadden gedaan, of zich niet, op eene of andere wijze, hadden verdienstelijk gemaakt. Wij zeiden, dat de Penning niet uitdrukkelijk gewaagt van zijne daden; dezelve geeft echter eenen wenk, die ten minste tot gissingen aanleiding geeft. Dien wenk vinden wij in de afbeelding der beide vloten of smaldeelen op de voorzijde, en in de daarbij gevoegde *halve maan* en *leeuw*. Deze afbeelding schijnt een gevecht voor te stellen hetwelk ADRIAAN SCHEPERS heeft bijgevoond, en waarin hij, hetzij als bevelhebber over een Nederlandsch smaldeel, hetzij als gewoon Kapitein, door moed en dapperheid zal hebben uitgemunt. Maar wanneer en waar dat gevecht is geleverd, kan, bij gemis van een bijschrift en van andere berigten, niet bepaald worden; dit alleen schijnen wij uit de bijgevoegde halve maan en den leeuw te mogen opmaken, dat dit gevecht door onzen SCHEPERS en zijne togtgenooten, die op den Penning door den *Leeuw*, het wapen van het *Nederlandsche* Gemeenebest, worden aangeduid, geleverd is tegen de Turksche of liever Algerijnsche, Tunetaansche of Tripolitaansche roovers, wier vloot of smal-

deel wordt aangewezen door het gewone onderscheidend kenmerk der Turken, *de halve maan*. Veelvuldig waren, gelijk men weet, in den leeftijd van SCHEPERS, de gevechten der Nederlandsche zeelieden tegen de Barbarijsche roovers, die de *Middellandsche Zee* en den *Oceaan*, niet slechts met enkele schepen, maar somwijlen ook met hunne smaldeelen, onveilig maakten. Hoogstwaarschijnlijk is het een dier gevechten, tegen een Algerijnsch, Tunetaansch of Tripoleesch smaldeel, in de *Middellandsche Zee* geleverd, hetwelk op onzen Penning vertoond wordt, en waarin ADRIAAN SCHEPERS die blijken van moed en ervarenheid gaf, van welke de keerzijde des Pennings melding maakt, en waarvan gezegd wordt, dat *twee werelden*, zoo wel *Europa* als de bewoners der noordelijke Afrikaansche kust, *van waagden*.

Overigens schijnen wij uit den titel van *Kanonnik van St. Marie tot Utrecht*, welke aan ADRIAAN SCHEPERS op den Penning gegeven wordt, te mogen besluiten, dat hij bij zijne tijdgenooten in aanzien, en dat hij van eigendommen niet ontbloot was. Gemeenlijk toch werd dit Kannunnikschap bezeten door lieden van zekeren rang en stand, en om hetzelfde te verkrijgen moest men min of meer bemiddeld zijn.

Dit is alles wat wij met eenigen grond van ADRIAAN SCHEPERS kunnen zeggen. Alleen zijn wij nog in staat hier bij te voegen, dat hij, volgens onzen Penning, op den 18 van Bloemaand des jaars 1683, en dus in den ouderdom van ruim 48 jaren, overleed. Hij stierf, niet te *Amsterdam*, waar wij op de begraafenis-registers niets daarvan hebben kunnen vinden, maar toch niet ver van die stad, hetgeen wij daaruit oordeelen te kunnen vaststellen, omdat zijn dood reeds den volgenden dag aan het Collegie der Amiraliteit van *Amsterdam*, waaronder hij toen nog den rang van Ordinaris Kapitein bekleedde, werd aangekon-

digd. Ter vervulling van zijne plaats werd nog dienzelfden dag overgegaan tot het doen eener voordragt van twee personen aan Prins WILLEM III, die uit dezelve tot gewoon Kapitein aanstelde ABRAHAM FERDINANDUS VAN ZEYL. (*Commissieboek der Admiraliteit van Amsterdam 1655—1690*).

PL. X. N°. 1.

*Op den dood van BARTHA WIRTZ, dochter van den Veld-
maarschalk PAULUS WIRTZ.*

Voorzijde. Het gekroonde geslachtswapen van WIRTZ.

Rondom:

BARTHA WIRTZ, OVERLEDEN 16 JULI 1680, OUT 8 JAREN 10 M.AANDEN
22 D.AGEN.

Keerzijde.

BEGEEFT MY RYCKDOM, STAAT EN JEUCHT
GODS LIEFDE MAAKT MYN HERT VERHEUCHT
MYN DOOD KAN VADERS ROEM NIET HINDREN :
ZYN OORLOCHSDADEN ZYN ZYN KINDREN.

De beide laatste regels deden ons terstond vermoeden, dat dezelve van één onzer beste dichters van dien tijd, welligt van GERARD BRANDT zijn moesten, en inderdaad vonden wij dezelve nagenoeg en beter in de *Poezy van GERARD BRANDT*, Dl. III, bl. 333. Het geheel luidt aldaar dus :

O P D E L I J K P E N N I N G

V A N

B A R T H A W I R T Z ,

OVERLEDEN 1680.

Helt Wirtz liet Bartha na.

Zij volgt hem al te dra ;

Maar 't kan zijn roem niet hindren.

Zijn daden zijn zijn kindren.

Hoeveel krachtiger, zinrijker en dichterlijker dit is, dan hetgene op den Penning, daarnaar gevolgd of daarvan overgenomen, staat, gevoelt ieder. Men zal welligt gemeend hebben, dat meerdere uitbreiding en geestelijker inhoud beter pas gaf op eenen lijkenpenning, waarop de brave en ongeveinsde Christen-Leeraar G. BRANDT, op verzoek van den vervaardiger of verwanten welligt, een kernvol bijschrift maakte, dat bijna onverbeterlijk van zin en kracht mogt heeten. Uit beide opschriften te zamen schijnt te blijken, dat BARTHA het eenig kind was, dat de beroemde PAULUS WIRTZ naliet; dat zij, rijk en hoog van staat, haren vader slechts korten tijd overleefde. Laat ons zien, hoe dit door de geschiedenis en andere bescheiden meer of min wordt bevestigd.

PAULUS WIRTZ overleed den 21 Maart 1676, en dus zijne dochter ruim drie jaren na hem. Zij is in het statelijk graf van haren vader te *Amsterdam*, in de Oude Kerk begraven, blijkens het begravenisboek dier kerk, waarin men vindt aangeeteekend, dat het lijk van BARTHA WIRTZ, komende van de *Keizersgracht bij de Leligracht*, op den 23 Julij 1680 aldaar is ter aarde besteld.

PAULUS WIRTZ, niet WIRTS of WURTZ, was, zoo men een nog onuitgegeven stuk gelooven moet, de zoon van eenen ossenkooper, KLAAS, of volgens anderen mede

PAUL genaamd, en van CATHARINA BINIUS, die zes kinderen nalieten, waarvan hij de jongste was. Hij was dus van geene aanzienlijke geboorte, en, gelijk ons uit de Prent van ROMEIN DE HOOGHE, ook op zijne begrafenis, onder het portret, bleek, toen hij stierf, 65 jaren oud. Zijne geboorteplaats was het steedje *Husum* in het Holsteinsche. Nadat hij zich in Zweedsche dienst, bij den Poolschen oorlog, eenen beroemden naam verworven had, ging hij in dienst der Algemeene Staten dezer Landen over. De Heer van WIJN, of wie zijner medearbeiders aan de *Bijvoegsels voor de Vaderlandsche Geschiedenis* van WAGENAAR bij het XIV Deel, bl. 2 dit heeft aangeteekend, zegt: » De Staten hadden hem, die nog in de kracht » van het leven was, met den roem van één der kundigste Generaals van *Europa* te » zijn, uit Zweedsche dienst in die van het Gemeenebest geroepen.” In 1668 droeg men hem de hoogste, bij het ontbreken van eenen Kapitein-Generaal, bestaande waardigheid, die van Veldmaarschalk van de Legers van den Staat, op, hetgeen geenszins de goedkeuring van sommigen wegdroeg. De vermaarde JOAN MAURITS VAN NASSAU kreeg wel met WIRTZ gelijken, ja eenigzins verhevener, rang, doch, gelijk AITZEMA, Dl. XIV, bl. 138 getuigt, *het dessein was Prins MAURITS wel den rang te geven, maar het bewind aan WIRTZ. Het niet teekenen van den brief, dien WIRTZ overzond ter aanneming en dankzegging, zijne gering afkomst, zijn ongehuwde staat, dat hij van eene andere religie (*) was, hierop viel veel te zeggen*, volgens AITZEMA, bl. 140. Doch de edele JOAN MAURITS toonde ook hier zijnen grootmoedigen aard; WIRTZ werd bij zijne aankomst hartelijk ontvangen, heerlijk onthaald, en AITZEMA, bl. 207, teekent aan, dat WURTZ *zich vertoonde in alle conversatie heel civiel ende modeste, zijnde een oud gerenomeert officier*,

(*) Zie LE CLERQ, *Hist. des Provinces Unies*, Dl. II, pag. 243. Hij ging, zegt deze, niet naar de kerk bij Lutherschen of Gereformeerden, en men hield hem daarom voor een Sociniaan.

en die door *experientie in de wereld wist te verkeeren*, men seyde hij hadde veel geleert, maer nogh niet alles, zijnde de *practijke van leven ende gouverneren niet overal aleens*. Dit laatste bleek ook korten tijd daarna, toen hij als *Chef onder superintendentie van Gedeputeerden te velde gekozen*, voor *Gedeputeerden en den Prins van Oranje*, op den *Hartenberg de revue hield*; 't ging zegt AITZEMA (bl. 810) *kennelijk wel toe*. De Heer WURTZ is seer *actyf geweest*, maer *telkens een onervaren of plomp officier rencontrerende*, hadde, op de *Duytse maniere*, wel een *vloek ende de duyvel te passe ghekomen*. Hoe dit zij; sedert zijne aanstelling was hij bij de voornaamste *krijgsbedrijven*, vooral die van 1672 tot 1674, tegenwoordig, en geheel of mede aan het hoofd. Alle schrijvers stemmen daarin overeen, dat hij zijne bevordering en roem grootendeels aan zich zelve alleen verplicht was, zoodat, in het opschrift op zijne prachtige zerk in de Oude Kerk, in het Noordwestelijk gedeelte, of het zoogezegde Hamburger koor, waar de Oosterlingen of Duitschers bijzonder plegen begraven te worden en dat luidt:

Fortunae et Martis soboles Equitumque Magister

WIRTZIUS, invictus Regibus, hic situs est.

dat is:

De Zoon der Fortuin en van Mars, de Overste der Ruitery WIRTZ, door geen Koningen overwonnen, ligt hier.

Het woord *Fortuin*, in den zin van Geluk buiten eigen toedoen genomen, als niet zeer gepast moet geoordeeld worden.

Onder de voormelde regels staat

Vivat post funera major.

Dat hij na zijnen dood nog luisterrijker leve!

en nog lager:

Major ab occasu postquam praeluxit ubique

Hij is bij zijnen ondergang, na zijne stralen alomme verspreid te hebben, nog grooter.

Men las voor weinige jaren aldaar nog op een wapenbord met hetzelfde wapen als op dezen onzen Penning, maar met twee wapenherauten, zijn kling, ijzeren handschoenen, sporen en krijgsrok voorzien.

Grafschrift van PAULUS WIRTZ, Baron van Omholm enz.

De Veldheer WIRTZ, weleer der Staten oog en hand,
 De luister, roem en schrik van Christen-Generalen,
 Die door zijn krijgsfortuin stuit Frankrijks zegepralen;
 Wiens arm, in Zweedschen dienst, de Polen overmant,
 Ligt hier, den Elv' ten trots, tot Amstels eer, begraven:
 Dus leeft die Duitsche Mars, gezien bij scepter-staven.

Het is geteekend BARTHOLOMEUS ABBA, *Regtsgeleerde*, 24 *Wijnmaand* 1679, den dag der begraafing, die met groote staatsie, ruim drie jaren na zijn overlijden, en onder het geleide der Amsterdamsche Wethouderschap en andere aanzienlijke personagiën, op de prent van ROMEIN DE HOOGE aangewezen, plaats had. Deze grafstede is thans met planken, om dezelve niet te zeer te beschadigen, overdekt. Het gedenkteeken of wapenbord, afgebeeld bij COMMELIN, *Beschrijv. van Amsterdam*, Dl. I, bl. 423 en ook vermeld bij WAGENAAR, *Besch. van Amsterdam*, Dl. VII, n°. 354 en anderen, is kort na den jare 1795 vernield of weggenomen. Het hangt ten minste niet meer boven de grafstede. De begrafenis is beschreven bij HALMA, *Tooneel of Woordenboek der Vereenigde Nederl.* op WIRTZ. Wij vonden ergens aangeteekend, dat dit begraven *honderd duizend gulden* zou gekost hebben. Dit zal wel wat vergroot zijn. Zeker was het allerprachtigst.

De vermaarde plaatsnijder **ROMEIN DE HOOGHE** heeft er in prent eene zeer naauwkeurige afbeelding, met het portret van **WIRTZ**, van gegeven, waaronder een Latijnsch onderschrift, luidende:

Heroi magno **PAULO WIRTS**, Libero Dynastae Omholmensi.

Belgii foederati Archistratego vigilantissimo,

quem

Labor improbus, Fortitudo eximia

Prudentia incomparabilis,

Gloria gestis suis coævâ,

Ubique fere Terrarum

Per omnes militiae gradus

Supra Fortunam

Evexere

Cum invitae huic terrenae quieti

Coelestem anteponeret

Communi fato obiit

Aet. LXV.

De Patria sua bene merito

Debitas Grates

Aere suo quas potuit

Persolvit

ROMANUS DE HOOGHE.

dat is:

***ROMEIN DE HOOGHE** heeft op dit zijn koper, naar vermogen, welverdiende erken-
tenis betuigd aan hem, die omtrent het vaderland zich wel verdienstelijk heeft ge-*

maakt, te weten, den grooten Held PAULUS WIRTZ, Baron van Omholm, den zeer wakkeren *Veldmaarschalk der Vereenigde Nederlanden*, toen hij de hemelsche rust boven de aardsche verkoos, en in het 65^e jaar zijns levens den gewonen tol aan de Natuur betaalde. Een onvermoeide arbeid, uitnemende dapperheid, onvergelykelijke voorzigtigheid (of wijsheid); een roem, evenredig aan zijne groote daden, hebben hem bijna overal, langs al de krijgsgraden, boven de Fortuin verheven.

De ijverige Heer GERRIT LAMBERTS te *Amsterdam*, bewaart in zijne belangrijke verzameling van plaatselijke oude gedenkwaardige stukken deze prent, het oorspronkelijke uitnoodigingsbriefje ter begrafenis, onderscheidene portretten en eene handteekening van WIRTZ, alsmede eene oude belangrijke *Amsterdamsche Courant* van 4 Mei 1669, waarin van WIRTZ en zijnen prachtigen Meijenwimpel enz. in 's *Gravenhage* melding wordt gemaakt. In het graf- en bijzonder in het lofschrift van ROMEIN DE HOOGHE, en vooral in de woorden *invitae terrenae quieti, aardsche rust tegen wil en dank*, ligt, zoo wij meenen, veel. Dat hij, bij zijne aanstelling, reeds lieden tegen zich had, hebben wij gezien; dat hij in 1674, zoo het heette, om bijzondere zaken, zich naar *Hamburg* begaf, en van daar met eenen zeer beleefden brief zijn ontslag verzocht, hetwelk hem dadelijk even beleefd gegeven wierd, is bekend. Men vindt brief en antwoord in de *Tweejarige Geschiedenissen*, bl. 174—176, maar niet zoo zeer dat zulks uit zekeren wrevel, en na onaangenaamheden plaats vond. Dit echter zegt WICQUEFORT, en, na en met hem VAN WIJN, bij wien men de plaats vindt aangewezen, als hij schrijft, dat » WIRTZ eenigzins trotsch geworden was, door de » vroegere gewoonte van geene andere Regering, dan die van Vorsten te gehoor- » zamen; dat hij met verdriet en tegenzin nederzag op de onkunde van het groote » deel der Nederlandsche krijgs-officieren, die hem geen genoegzamen eerbied be- » toonden. Hij vond zich niet wel met de Leden van den Staat, die hij niet gaarne

»zag dat hem bij alle gelegenheid in rang voorgingen. Hij viel over het een en »ander den Staten klagtig, en daar alles niet uitviel naar zijn genoegen, meent men, »hij zou reeds vroeger 's Lands dienst voor die eener andere Mogendheid ver- »laten hebben, zoo zijn geldelijke staat dit had toegelaten, en," voegt VAN WIJN er daarna bij: »op 10 Januarij 1672 werden de jaargelden van de Veldmaarschalken, »op voorstel van *Holland*, van *f*12000 tot *f*20000 vermeerderd." (*Zie Bijvoegsels voormeld*). Zeker deed WIRTZ den Lande veel nut en voordeel. Hetgeen bij zijn grafzerk staat:

Pugnando restituit rem.

Door zijn strijden herstelde hij de zaken,

is geenszins bezijden de waarheid. De Heer VAN WIJN teekent ook aan bij het zeggen van WAGENAAR, Dl. XIV, bl. 4, reg. 10 v. o.: »*dat het den Staat ontbrak aan »ervaren Krijgsbevelhebbers*: dat dit wel in het algemeen waar was, maar dat men »bijzonder aan de twee Veldmaarschalken Prinse JOAN MAURITS VAN NASSAU EN PAULUS »WIRTZ, Baron van *Omholm* den lof van ervaarheid niet kon weigeren." Wat er bij den overgang van den *Rijn* gebeurde in 1672 is bekend. WAGENAAR zegt: Dl. XIV, bl. 33. »CONDÉ zich over den stroom hebbende laten zetten, viel op »eene hoop Staatsche ruiters, onder den Generaal WIRTZ, en raakte er mede in »een hevig gevecht, waarin hij gekwest werdt en te kort geschoten zou hebben, »ware hij niet bijgesprongen door GUICHE. WIRTZ nam toen de wijk." De Prins van *Oranje* en WIRTZ verlieten *Arnhem* om het Sticht en vooral *Holland* te dekken. Wie kent echter de spottende verzen van BOILEAU niet, uit de *Epitre IV au Roi*, of *Le Passage du Rhin*, 12 Juin 1672?

Du fleuve ainsi dompté la deroute éclatante
 A WURTZ jusqu'en son camp va porter l'épouvante :
 WURTZ... ah! quel nom, Grand Roi, quel Hector que se WURTZ!
 Sans ce terrible nom, mal né pour les oreilles,
 Que j'aillois a tes yeux etaler de merveilles! —
 Bientot..... Mais WURTZ s'oppose à l'ardeur qui m'anime.
 Finissons, il est tems : aussi-bien si la rime
 Alloit mal-à-propos m'engager dans Arnheim.

Wat ook de Franschen zeggen of doen mogten, men zag uit alle zijne volgende daden, dat WIRTZ een man van kunde, moed en beleid was. Hij bragt ter bevordering van den Prins van Oranje tot Kapitein-Generaal, volgens VAN WIJN, ook veel toe; doch WIRTZ werd benijd, zegt AITZEMA, bl. 721, en voegt er bij: *'t is natuerlijk, dat die in 't licht der sonne wandelen, altoos eene schaduwe hebben; syne beneyders seyden al wat zy kosten om hem smart te maken; dat is de gemeene loop des waerelds; die zynen vyand niet en kan hindren syn fortuin, practisseert tegen syn eere door de tonge.* Dat het hoogste en erfelijk gezag aan Prins WILLEM den Derde opgedragen, dat de vrede met Keulen en Munster, dat het aftrekken der Franschen, de diensten van dezen vreemdeling min noodzakelijk maakten, is natuurlijk. Dat men alhier jegens betoonde diensten van vreemdelingen niet altijd dankbaar was, is ook wel eens gezegd. Dat het afscheid nemen van WIRTZ gedwongen was, of ten minste bij zekere partij, en welligt niet ten onregte, daarvoor gehouden werd, blijkt duidelijk uit het volgende grafschrift van G. BRANDT op hem, (Dl. III, bl. 189).

Hier rust held WIRTZ, die met een Duitsche trouw te landt
 Gelijk DE RUYTER t' zee, vocht voor het Vaderlandt,
 Dees Vrijburg van den staat stond vaster dan zijn muuren;
 Daar hij de wacht hield kon geen vijandts leger duuren;
 Maar wat was 't loon voor al zijn dienst en dapperheit?
 Zijn afscheid, en 't berouw, dat op zijn grafsteen schreit.

Maar, om tot zijne dochter BARTHA terug te keeren, zoo het al niet uitgemaakt is, dat BARTHA buiten echt geteeld is, zeker is het dat hare moeder was JOANNA of JANNEKE VAN DER PLANCKEN, die in geschriften tegen haar, nu eens *Gouvernante* dan weder *Concubine* genoemd werd. WIRTZ maakte op den dag van zijn overlijden, of, volgens anderen, hem werd afgedwongen, toen hij zonder kracht en genoegzaam buiten verstand was, op dien dag, te *Hamburg*, een Testament, bij hetwelk JOANNA VAN DER PLANCKEN tot zijne eenige erfgename werd benoemd. Zij had dadelijk veel moeite ter aanvaarding der nalatenschap, en stierf in of omtrent den jare 1678, nalatende en stellende tot erfgename deze hare dochter BARTHA, door PAUL WIRTZ bij haar verwekt. Na den dood van WIRTZ, spoedig door dien van JOANNA VAN DER PLANCKEN, en die weder door dien van hare dochter BARTHA gevolgd, is er, zonder ophouden, proces gevoerd, en gedurende meer dan anderhalve eeuw lang bij het Amsterdamsche Stadsbestuur, de Ministers en Consuls in 's *Hage*, te *Berlijn*, *Weenen* enz. een lastig aanzoek, met veel schrijvens en wederschrijvens, geweest, hetwelk nog niet ophoudt, over de nalatenschap van PAULUS WIRTZ, zijnde de laatste aanvraag op den huidigen dag zelfs dat wij dit schrijven aan het Stadsbestuur van *Amsterdam* ingekomen. Over het regt tot dezelve zijn de Keizer van *Oostenrijk*, de Koning van *Pruissen* en andere Vorsten gemoeid geweest. Er

zijn in *Duitschland* en hier gedrukte stukjes over in het licht gekomen. Een groote misslag zat bijzonder daarin, dat men steeds de nalatenschap en goederen, ter Weeskamer en in de Wisselbank te *Amsterdam* berust hebbende, en daarna behoorlijk afgegeven, deed voorkomen als die van WIRTZ, terwijl zij eigenlijk waren die van JOANNA VAN DER PLANCKEN, aan welker betrekkingen, na den dood van BARTHA, die dan ook bij Keizerlijk vonnis zijn verbleven.

De *Rijkdom*, waarvan het versje op den Penning spreekt, was zoo groot niet als men welligt meent. Het bedrag der geheele nalatenschap toch bedroeg bij de afgifte ruim *vijftig duizend* gulden. Aan proces- en begraveniskosten enz. zal dus niet weinig te kosten gelegd en te leur zijn gegaan.

Doch wij meenen ons genoeg bij dezen Penning, ons uit *Zaandam*, door de goedheid van onzen ijverigen vriend GERRIT VAN ORDEN verstrekt, te hebben opgehouden. Wil men verder over PAULUS WIRTZ nazien, men raadplege de door ons aangehaalde schrijvers, AITZEMA, *het Ontroerd Nederland, de Tweejarige Geschiedenis*; COMMELIN, WAGENAAR, *Vaderlandsche Geschiedenis en Beschrijving van Amsterdam*; VAN WIJN, WICQUEFORT, alsmede J. KOK, *Vaderlandsch Woordenboek*, en vooral HALMA op WIRTZ (*). Er heerscht eene bijzondere verscheidenheid en onzekerheid, bij vele tegenstrijdige opgaven en stukken omtrent de geboorte, het overlijden, de betrekkingen enz. van dezen, ten beste van onzen Staat loffelijk gediend hebbenden, Veldmaarschalk. Men houde het ons ook daarom ten goede, dat wij over hem en het zijne, bij deze gelegenheid, wat uitvoeriger gesproken hebben. Dit moge mede getuigen van onze ongedwongene behandeling en lust om anderen, doch vooral, bij onderzoek, ons zelve, leerzaam bezig te houden.

(*) Wij hebben vergeefs gezocht naar een boekje in 12°. *Leven en bedrijf van den Heer PAULUS WIRTZ.*

PL. X. N°. 2.

Ter gedachtenis aan den overtocht van WILLEM III, Prins van Oranje-Nassau, Stadhouder van de meeste der Vereenigde Gewesten, naar Engeland, en van het herstel der Vrijheid in Kerk en Staat, in genoemd Koningrijk, in den jare 1688.

Voorzijde. De gekroonde Nederlandsche leeuw, in fiere gestalte, houdende in den regterklaauw een met een oranjekrans versierd zwaard, en in den linker den Nederlandschen pijlbundel. Zijn regterpoot rust op den bijbel, met den linker vertrappt hij eene slang, beteekenende, dat hij strijdt tot handhaving van Gods heilig woord, en tot vernieling van het adderen gebroedsel, hetwelk deszelfs zuivere verkondiging zocht tegen te gaan. Naast den leeuw ligt op den voorgrond eene, met een handschrift prijkende, doch nu omvergeworpen pilaar, vermoedelijk het zinnebeeld van de, door den overtocht des Prinsen in *Engeland* omvergeworpen, Roomsche-Katholieke eeredienst, vergelijk den Penning bij VAN LOON, Dl. III, bl 331, op welken de Hervormde Godsdienst, in de gedaante van eene omvergesmeten of verbroken pilaar, de Roomsche Katholieke eeredienst daarentegen als eene stevig staande pilaar worden voorgesteld, bij gelegenheid van het herroepen van het Edict van *Nantes* in 1685 (*).

(*) Op de keerzijde van eenen Penning, met het beeld van JACOBUS II, van 1689, heeft men ook eene pilaar, door den bliksem in stukken geslagen. Zie VAN LOON, Dl. III, bl. 396, maar daar is de kolom meer algemeen het zinnebeeld van magt.

Op den tweeden grond ziet men de Nederlandsche vloot, naar *Engeland* overstekende, en in het verschiet de kusten van *Engeland* en de stad TORBAY, door haren naam aangewezen, zijnde de plaats der aankomst van den Prins en van de Nederlandsche hulpvloot. En opdat het niet twijfelachtig moge zijn, dat deze Penning op de gebeurtenissen in den jare 1688, in *Engeland* voorgevallen, betrekking heeft, zoo leest men nog in het midden van denzelfden BRITANNIA.

Om den rand:

IN TVITIONEM RELIG.IONIS PROTESTANTUM.

TOT BESCHERMING VAN DE GODSDIENST DER PROTESTANTEN,

De *Keerzijde* stelt geene afbeelding voor; maar men leest op dezelve het navolgende opschrift:

DE LEEUW NU DOOR DEN PRINS GEREDT,
ORANGIE HIER ZYN MAGT BY SET,
DIE OVER ZEE IN TORBAY LAND
EN (IN) EXON EERST SYN STANDDAAR PLANT',
EN RVKT SO VOORT NA LONDON HEEN,
HERSTELT DE CHARTERS VAN 'T GEMEEN:
DE GODSDIENST TOT SYN OVDE PRAGT,
TEN SPYT DES VYANDS WORDT HERBRAGT.

1688.

De zin van dit opschrift is zoo duidelijk, dat het wel niet noodig zal zijn daarbij iets ter verklaring bij te voegen. Wij willen dus nog alleen zeggen, dat de voorzijde van dezen Penning ook voorkomt op eenen anderen Penning, bij dezelfde gelegenheid geslagen, zie VAN LOON, *Ned. Hist. Penn.*, Dl. III, bl. 380, n°. 2, en op eenen tweeden, ter gedachtenis van de krooning van Koning WILLEM III en zijne

gemalinne, MARIA, bij denzelfden schrijver, Dl. III, bl. 412, n°. 4. Daar het de plaats toeliet, hebben wij denzelven hier weder medegedeeld, terwijl de keerzijde, die niet wel op zich zelve, zonder voorzijde staan zou, op geen en tot hiertoe uitgegeven Penning wordt gevonden, zoodat dezelve geheel, als een echt Nederlandsch voortbrengsel, niet onbelangrijk is, als zijnde eene bijdrage tot de overige Penningen ter gedachtenis van den overtocht van Prins WILLEM III door VAN LOON bekend gemaakt.

PL. X. N°. 3.

Ter eere van WILLEM III, Koning van Groot-Brittannie.

Voorzijde. Het met eenen laurierentak prijken de hoofd van Koning WILLEM III, naar de linkerzijde gewend.

Rondom:

THE GLORIOUS AND IMMORTAL MEMORY 1690.

dat is

DE ROEMRIJKE EN ONSTERFELIJKE HERINNERING 1690.

Tegenzijde. Het met den leeuw en den eenhoorn versierde wapen van Groot-Brittannie, met het gewone omschrift van:

HONY SOIT QUI MAL Y PENSE

dat is

KWAAD OVER HEN DIE ER ERG VAN DENKT;

lager:

DIEU ET MON DROIT

dat is

GOD EN MIJN REGT.

Onder den naam des makers

MOSSOP.

Rondom:

KING AND CONSTITUTION.

DE KONING EN DE GRONDWET.

Over het *Hony soit qui mal y pense* behoeven wij niets te zeggen, het *Dieu et mon Droit* vindt men op meer Penningen van Engelsche Vorsten, b. v. op eene Penningplaat van Koningin ELIZABETH, voor het XXI Deel van KÖHLERS *Munzbel.* en, gelijk hier, met het wapen en *Hony soit* enz., op eenen penning van haar bij SNELLING, *Englisch Medals.*, Lond. 1776, Pl. VI, N°. 2, en op een van KAREL II, Pl. XX, N°. 6, en op een van GEORGE II, bij KÖHLER, Dl. XXII, bl. 225.

Gelijk uit de beschrijving blijkt, is het niet duidelijk, voor welke gelegenheid deze penning is vervaardigd, daar er niets op verbeeld of aangewezen wordt, hetwelk tot het denken aan eenige bepaalde daad of zaak aanleiding geeft. Wij zijn daarom van oordeel, dat deze penning, gelijk zoo vele, ook ter eere van andere Vorsten, geslagen is ter algemeene *herinnering* aan de *roemrijke* en de *onsterfelijke* bedrijven van WILLEM III, en aan zijne groote verdiensten jegens *Groot-Brittannie*, hetwelk hij door zijn beleid en zijne dapperheid van het juk des Pausdoms en de staatkundige overheersching had bevrijd. Wil men echter dezen Penning tot eenige gebeurtenis brengen, zoo levert de geschiedenis van het jaar, waarin dezelve geslagen is, daartoe ruime gelegenheid in de gewigtige zegepraal, door Koning

WILLEM in 1690 in *Ierland* bij de *Boyne* bevochten, en in de onderwerping van dat land, als eene vrucht dier overwinning. Dit aannemende, is onze Penning vervaardigd ter vereeuwiging van de roemrijke bedrijven van den Vorst in *Ierland*, waardoor zijn naam *onsterfelijk* werd, zijn *Koningschap* eenen nieuwen luister bekwam en de *grondwet* meer en meer werd bevestigd. Dezelve is, gelijk men ziet, in *Engeland* vervaardigd, was ons onbekend en wij deelden dien te liever mede, daar wij hem nergens vonden afgebeeld. Het zou ons echter niet verwonderen, dat men denzelfen in één of ander Engelsch Penningwerk vond. Men ziet aan den ring, dat dezelve ter eere des Konings is gedragen.

PL. X. N°. 4.

Feestviering van de Geldersche Munt.

Voorzijde. Twee Vrouwen als met elkander in gesprek. De eene is in een zedig gewaad gehuld. De andere houdt de eene hand opgeheven en schijnt voor hare zaak als te pleiten; met de andere houdt zij eene spies;

achter de eerste leest men:

PROBITAS

DEUGDELIJKHEID.

achter de tweede

VIGILANTIA

WAKKERHEID.

Rondom:

ET BENE CONVENIVNT ET IN VNA SEDE MORANTVR.
 ZIJ PASSEN WEL TE ZAMEN EN HOUDEN OP ÉÈNE
 PLAATS VERBLIJF.

Deze regel is eene omzetting van die van OVIDIUS, *Metam. Lib. II*, v. 846,
 waar van JUPITER, zich in eenen stier veranderende, gezegd wordt:

Non bene conveniunt, nec in una sede morantur
 Majestas et amor.

Onder aan:

CVDI CVR.AVIT PRAEF.ECTUS MON.ETAE CICIOLXXXX.
 DE MUNTMEESTER HEEFT DEZE LATEN SLAAN IN 1690.

Op de *Keerzijde* ziet men de *Geregtigheid*, houdende in de eene hand eene
 weegschaal, zijnde de andere gewapend met eene lange speer.

Rondom:

SACRA ORD.INUM DVC.ATUS GELR.IAE ET COM.ITATUS ZUTPH.ANIAE MONETA.
 GEWIJDE OF PLEGTIGE MUNT VAN DE STATEN VAN HET HER-
 TOGDOM GELDER EN HET GRAAFSCHAP ZUTPHEN.

Daaronder de naam van den vervaardiger:

D. KOENE.

In ons vorig Deel, toen wij den Penning bij de aanvaarding van het Munt-
 meesterschap van *Gelderland* door HENDRIK CRAMER, mededeelden (zie bl. 34 en 35,
 Plaat II, N°. 8) merkten wij aan, dat dergelijke Muntpenningen, hetzij bij de
 aanvaarding der bedieningen van Muntmeesters, hetzij bij het doen van Rekenin-
 gen, hetzij bij het onderzoeken of nazien en *handhaven* van de Munt, of bij het
 openen van de kist, geenszins ongemeen waren, en bragten voorbeelden uit het
Vervolg van VAN LOONS Penningwerk als anderzins bij.

Het lust ons thans, de zaak der Geldersche Munt wat dieper in te zien, om na te sporen, waartoe de nu door ons medegedeelde Muntpenning wel kan gebracht worden.

In 1282 gaf Keizer RUDOLF aan Graaf REINALD VAN NASSAU het regt, om te *Arnhem* te munten. Naderhand werd dit uitgestrekt tot *Roermond* of *Harderwijk* door ADOLF VAN NASSAU. Dien ten gevolge werd de Geldersche Munt in het jaar 1379 naar *Harderwijk* verlegd. MAXIMILIAAN, als voogd over PHILIPS *den Schoone*, vaardigde den 14 December 1489 eene meer bepaalde verordening op het muntwezen uit, ten einde te zorgen, dat de Landzaat niet buitenslands behoefde te laten munten, en stelde vast, dat er vijf Munthuizen, één voor *Brand*, één voor *Gelderland*, één voor *Vlaanderen*, één voor *Holland* en één voor *Henegouwen*, zouden worden geopend, waaronder dus ook die te *Harderwijk*, waar destijds de Landschapsmunt van *Gelderland* als bij uitsluiting gevestigd was.

Stelt men nu, dat kort na het uitgevaardigd besluit, en dus in 1490, de op nieuw ingestelde of liever bevestigde Munt van *Gelderland* te *Harderwijk* werd ingewijd, zoo hebben wij hier welligt een *plegtigen* of *Feest-penning*, *Sacra Moneta*, op het *tweede Eeuwgetij*.

Het is echter eene loutere gissing; wil men eene andere en welligt betere? welaan :

De Heer DIRK GROEBE, die zich door zijne Prijsverhandeling bij de Brusselsche Akademie, over de *Geschiedenis van het Nederlandsche Muntwezen*, naar welker uitgave men teregt vurig verlangt, en door andere losse stukjes, in dit vak eenen naam heeft verworven, en die zich steeds hulpvaardig toont, ons met raad en daad, gelijk in dit geval, bij te staan, waarvoor wij hem mits dezen dank be-

tuigen, merkt aan, bij den aanvang zijner *Bijdragen tot de kennis der Muntzaken in de Vereenigde Nederlanden*, (vroeger in onderscheidene *Letterboden* voorkomende, en daarna tot enkele geschenk-exemplaren bijeengevoegd), dat de zaak der Munten in de Nederlandsche Provinciën, tijdens de Gendsche bevrediging in November 1576, in een' zeer verwarden toestand verkeerde; dat bij de Unie van *Utrecht* in Februarij 1579 wel bepaald werd, dat de Provinciën *Gelderland*, *Holland*, *Zeeland*, *Utrecht* en de *Vriessche Ommelanden* zich met den anderen zouden verstaan omtrent het stuk der Munte naar zulke ordonnantiën, als men daarop met den eersten maken zou, de welke de één zonder de ander niet zou mogen veranderen, doch dat echter de algemeenheid achter bleef, ook blijkens de klagt van Prins WILLEM in de Algemeene Staten te *Antwerpen*, op den 27 November 1579.

Het is zoo, en wat de *Gendsche Bevrediging*, en de *Unie van Utrecht* ook van *gemeyne raade* of *Staaten*, *generale voet*, *eenvoudigheid*, *conformereren* en *niet veranderen* spraken, de Provinciën meenden, dat zij aan zich hadden het *regaal* der Munte in al zijn uitgestrektheid, en de Steden zelve, welke Rijksmunten hadden, zijn niet als bij wege van uitkoop te bewegen geweest, om hare Rijksmunten te sluiten, of dezelve te doen volgen de orders van de Generaliteit, gelijk men zulks vermeld vindt in de *Staatkundige Schriften* van Mr. S. VAN SLINGELANDT, Dl. II, bl. 181. Zeker is het, dat de Provinciën zich omtrent den koers van het geld en de ordonnantie onderling moesten verstaan. Dit geschiedde niet. Reeds in het laatst der 16^e eeuw zien wij, hoe LEYCESTER aan deze ongeregeldheid poogde perk en paal te stellen, gelijk, onder anderen, uit het merkwaardig plakaat van 1586 blijkt, toen ook de Geldersche Munt uitsluitend, met kleine uitzondering somwijlen, te *Harderwijk* werd en bleef gevestigd.

In de zeventiende eeuw was het Muntwezen wel beter over het geheel en algemeener geregeld, maar altijd bleef nog een goed en vast algemeen stelsel of Generaliteitsmunt, boven dat der provinciën geldig, ontbreken. De gewestelijke Munthuizen volgden niet genoeg bepaalde algemeene voorschriften, vooral niet wat de goede gehalte der munten betrof.

De klagten en bezwaren over het verval der Generaliteitsmunt in de laatste helft der zeventiende eeuw waren zoo menigvuldig en groot, dat niet slechts de Algemeene Staten, maar zelfs ook die van sommige Provinciën elkander aanklaagden: dat men naar eigen *geliefte* handelde, en dat er *algemeene* maatregelen moesten genomen worden tot *redres*.

De Staten van *Holland* waren in 1689 de eerste, die zich onderwierpen aan dit dringend verlangen, om toch den ongeregelde muntslag op lossen provincialen voet te doen ophouden; doch de overigen stoorden zich hier weinig aan, en de aanschrijvingen der Algemeene Staten van 27 Julij en 29 Augustus 1689 werden mingeacht, zoodat de last, en die herhaald, om de stempels der ongepermitteerde geldspeciën op te halen, geen gevolg hadden. De Raden van *Gelderland* en *Zutphen* schreven dien ten gevolge in Mei 1691, dat zij in den beginne van 1690 niet hadden nagelaten, eerst te voldoen aan de gegevene voorschriften, maar dat zij ronduit moesten verklaren in een verzoek, den 21 April 1690 hun bij vernieuwing gedaan, niet te kunnen treden, dewijl zij zagen, dat anderen toch voortgingen op den ouden voet; dat zij dus dan eerst zouden voldoen, wanneer bij al de provinciën een vast Reglement op de Muntzaken zou beraamd, vastgesteld en nageleefd worden.

Naar onze gedachte doelt de door ons medegedeelde Penning op dit krachtig, moedig en ernstig besluit in 1690; *eerlijkheid, deugdelijkheid, regtvaardigheid*,

ja die moest en zou men voorstaan, maar ook *waakzaam* moest men zijn en blijven, dat de belangen van het Hertogdom *Gelder* en het Graafschap *Zutphen* ten dezen niet werden verkort. Zulke goede eigenschappen als het *eerlijk* en *deugdelijk* opvolgen van algemeene voorschriften, steunende op *regtvaardigheid*, moesten met *waakzaamheid* en toezigt op redelijk eigen regt en belang gepaard gaan. Bij *deugdelijkheid* voegde *wakkerheid*; *beiden pasten bij elkander* en moesten *vast verblijf* op *Gelderlands Munthuis* hebben en houden. *Regtvaardigheid*, behoorlijk *gewapend*, moest omtrent *Muntplaatsen* als *hoofddeugd* geëerbiedigd worden, maar dan ook *allen gelijkelyk beschermen* en met *effene schalen* allen het hunne deugdelijk *toewegen*; zoolang dit niet geschiedde, bleef men ter goeder trouw bij zijne handeling *waakzaam*, om zich zijn regt door anderen niet te laten ontnemen.

Op deze wijze zoude ook deze Muntpenning aan het *handhaven* van het *regt* der Geldersche munt door *deugdelijkheid* en *wakkerheid* zijn toegewijd.

PL. X. N°. 5.

Ter eere van JOHANNES COLERUS.

Voorzijde. Het borstbeeld van JOHANNES COLERUS, naar de regterzijde gekeerd, in geestelijk gewaad met mantel, bef en kalot.

Rondom:

JOHANNES COLERUS A.UGSBURGENSIS CONFESSIO^{NIS} AMSTELÆDAMI NUNC
HAG.Æ PAST.OR

JOHANNES COLERUS, LEERAAR VAN DE AUGSBURGSCHÉ GELOOFS-
BELIJDENIS TE AMSTERDAM, NU TE 's GRAVENHAGE.

Keerzijde. Een Oranjeboom in een bloem- of boomtobbe, waarop het wapen van 's *Gravenhage*, in het verschiet de stad *Amsterdam*;

Rondom:

QUOQUE TRANSPLANTATA VIREBIT.
OOK OVERGEPLANT ZAL HIJ BLOEIJEN.

Beneden:

1693.

Buiten twijfel is deze Penning geslagen, bij gelegenheid dat JOHANNES COLERUS in den jare 1693 het leeraarsambt der Luthersche gemeente te *Amsterdam*, met dat van 's *Gravenhage* verwisselde. Denkelijk is dezelve vervaardigd als een blijk van liefderijke genegenheid en tot aandenken, voor en door hen die met innig leedwezen en beklag zijn vertrek zagen, waarvan in de aantekeningen bij den kerkenraad te *Amsterdam* sporen te vinden zijn.

JOHANNES COLERUS was geboortig van *Dusseldorp*. In 1678 werd hij beroepen tot Leeraar der Lutherschen te *Weesp* en in 1679 te *Amsterdam*. Dezelfde geest van overdrijving, die destijds de Gereformeerden eenen BALTHASAR BEKKER deden vervolgen en verwijderen, openbaarde zich ook bij de Lutherschen aldaar, van welke vervolging de brave COLERUS een afkeer had.

Hij verzette zich toch in den Kerkenraad der Luthersche gemeente te *Amsterdam* tegen de vervolging en verwijdering van LAURENS LANGE of LAURENTIUS DE LANGE, Leeraar der Lutherschen te *Leyden*, daarna naar *Alkmaar* beroepen en in *Gouda* overleden. Uit een werkje door JOH. COLERUS uitgegeven en getiteld: *Eere-gedachtenis van den Eerw. godzaligen en Welgel. Heer D^o L. DE LANGE, overleden te*

Gouda 1697 en in 's *Gravenhage* in dat jaar uitgegeven, blijkt het ten duidelijkste, dat JOHANNES COLERUS, over deze zaak oneenigheid in den kerkenraad te *Amsterdam* gekregen hebbende, en het kwaad, den Leeraar DE LANGE aangedaan, niet duldende, naar 's *Hage* vertrok. COLERUS zegt toch in het gedicht of *Eere-Gedachtenis*:

't Was niet genoeg voor deeze Heeren (*).

Deez Man (†) door 't strenge raadsbesluit

Uit huis, uit kerk en stad (§) te keeren

ô Neen, hij moest het land ook uit,

Zoo God die boosheid niet belet had,

En hun godlozen raad verzet had.

Want als de groote God der Goden,

Die nooit zijn kinderen begeeft,

Maar hunne toevlugt is in noden,

Naar Alkmaar hem beroepen heeft,

Zoo zoekt men zijn beroep te staken,

Hem onberoepelijk te maken.

Dit was ô *Amsterdam*! de reden,

Dat ik als Leeraar u verliet,

Wijl ik die onregtvaardigheden,

En Pauschap kon verdragen niet:

Men wilde mij geen reden geven

Van 't kwaad aan dezen Man bedreven.

Na met zulke en dergelijke onaangenaamheden te hebben gekampt te *Am-*

(*) Kerkenraad der Luthersche gemeente te *Amsterdam*.

(†) DE LANGE.

(§) *Leyden*, waar hij Predikant was.

sterdam, verliet COLERUS in het jaar waarin onze Penning is vervaardigd die stad, en vertrok naar 's *Gravenhage*, na te vergeefs, ook nog na zijne beroeping derwaarts, de bestaande zwarigheden te hebben willen uit den weg ruimen. Het is der moeite waard te zien, hoe zijne intrede in de protocollen of het notulenboek der Luthersche kerk in 's *Hage* staat aangeteekend: »als gehouden in presentie van soo groote confluentie van menschen, als op eenmaal oyt in de kercke »gesien was; met groote contentement en applaussement.”

Dat COLERUS ook eenigzins onrustig was, zou men welligt daaruit kunnen opmaken, dat, niet lang na zijne intrede in 's *Hage*, ook aldaar misverstand tusschen de Predikanten rees. Misschien echter was die tweespalt aangestookt door die van *Amsterdam*, want het *consistorie* aldaar, zulks vernemende, poogde daaruit stof te ontleenen, om op nieuw de plaats gehad hebbende onaangenaamheden met COLERUS aldaar op te halen, doch, toen men zulks in 's *Hage* bemerkte, werd tot aller genoegen aldaar eene verzoening gesloten, waarvan aan onzen COLERUS een schriftelijk bewijs werd gegeven.

Hoe beroemd hij elders, hoe bemind hij bij de gemeente in 's *Hage*, en van welke edelaardige gevoelens hij doordrongen was, blijkt daaruit, dat hij in Feb. 1696 van den Vorst van *Oost-Vriesland* eene beroeping als *Superintendent* te *Aurich* erlangende, men hem eene jaarlijksche verhooging van tractement aanbood, doch dat hij die van de hand wees, zeggende: »uit liefde tot de gemeente, en niet om geld, »bij haar te willen blijven.” Met eene zeer geringe bijdrage tot de huishuur, die iets meer bedroeg dan de hem daartoe gegunde som, of wanneer hij bij zijn overlijden onmondige kinderen naliet, met deze iets toe te leggen, zoude men hem echter dienst kunnen doen. Uit zulke trekken, alsmede uit het weigeren van een hem in 1707 aangeboden *emeritaat*, leert men 's mans edelmoedig karakter kennen. Hij

overleed in het zoo even genoemde jaar, denklijk in de maand September of daaromtrent, nademaal in October eene nieuwe beroeping geschiedde. Men vindt deze bijzonderheden, behalve in het gemelde *Protocol*, bij J. H. MANNÉ, *Aanmerkingen over het werk der Reformatie, ook in de Nederlanden*, en bij A. PAAUW, *Europa's Lutherdom*.

Daar in het naamregister der Luthersche ledematen van 1694 en 1695 in 's Hage voorkomen de namen van ANNA SOPHIA EN MARIA COLERUS, en het uit het bovenvermelde blijkt, dat COLERUS kinderen had, zijn deze naar alle waarschijnlijkheid dochters van hem geweest. Hij schijnt een jonger broeder of neef (ten zij deze wellicht zijn zoon was) JOHANNES CHRISTOPHORUS COLERUS, mede te *Dusseldorp* geboren, gehad te hebben. Van hem heeft men *Eva's Predikstoel, Lijkrede op D^s. WEHARD ENZ.* Deze was van 1702 tot 1704 Luthersch Predikant te *Monnickendam*, en van dien tijd tot zijn dood omtrent den jare 1720 te *Zaandam*, uit wiens nalatenschap, zoo wij gissen, deze onze Penning, uit die plaats afkomstig, bewaard is gebleven.

Door het zinnebeeld van *den Oranjeboom*, steeds groen, wordt de *Standvastigheid* van den Leeraar aangeduid. Zijne prediking was en bleef dezelfde, hetzij in het vorstelijk 's *Gravenhage*, *thans* op den *voorgond* en waar hij nu bloeide, het zij in het *verwijderd Amsterdam*, waar hij *onlangs* stond; schoon *verplant* en verzet, zou de boom, (dat is zijne bekwaamheid), loof, schaduw, geur en kracht geven; geen tijd, geene vervolging, geene onaangenaamheden konden dien *groei* en *bloei* ten beste der Evangelische Luthersche kerk verhinderen.

Wanneer wij het werkje, door JOHANNES COLERUS in 's Hage uitgegeven en getiteld: *Autentieke stukken en redenen waarom ik het beroep in 's Gravenhage heb aangenomen*, hadden mogen kennen, zouden wij, zeker nog beter en meer

ontwikkeld over dezen, niet genoeg gekenden, Leeraar hebben uitgeweid: thans zij het genoeg tot staving van zijnen naam en roem te vermelden, dat hij de volgende geschriften, behalve het reeds genoemde, heeft in het licht gegeven, als:

I. *Zionis Maria Stuart fidelissima nutrix* 1695.

Van deze lijkrede, die COLERUS op uitdrukkelijke uitnoodiging van den kerkenraad gehouden had, leverde Dr. E. EYBEN in hetzelfde jaar in 's Hage eene Nederduitsche vertaling.

II. *De waerachtige verrijzenis van JEZU CHRISTI uit den dooden, tegen B. DE SPINOZA en zijne aanhangers, verdedigt in de Christelijke Luthersche Gemeente van 's Gravenhage op den H. Paaschdag 1704. Benevens eene naauwkeurige Levensbeschrijving van den beruchten Wijsgeer, zoo uit zijn nagelaten Schriften als mondeling verhaal van nog in 't leven zijnde geloofwaardige Personen, zamengesteld door JOHANNES COLERUS, Hoogduitsch Predikant van voorn. gemeente. Amsterdam 1705.*

Men schijnt hieruit te mogen opmaken, dat de Hoogduitsche taal de gewone van zijne predikdienst geweest is.

Dit werkje tegen en over SPINOZA is zeer geacht, in het Fransch en Hoogduitsch vertaald, en word vermeld en geroemd van de vermaardste schrijvers als J. A. FABRICIUS, *Delectus argumentorum et syllabus scriptorum qui veritatem religionis Christianae asseruerunt* p. 360 en 704, verwijzende verder op de *Hist. des Ouvrages des Savans* van 1705, p. 549 enz., *History of the works of the Learned*, 1705, p. 521, *Nouvelles de la Rep. des Lettres* 1706, T. II, pag. 68 etc. JÖCHER in zijn *Gelehrt Lexic.* telt twintig COLERUSSEN, en vermeldt onzen JOHANNES niet. ADELUNG, die dit werk vervolgt, voegt hem echter daarbij, en spreekt van het werk over SPINOZA en van onderscheidene Hollandsche en Duitsche predikatiën en twistchriften. Men vindt ook het *Leven van SPINOZA door COLERUS* aangehaald in het *supplement* op BAYLE, tijdgenoot

van COLERUS. GUNDLING, *Historie der Gelehrtheit* p. 4938, en STOLLIUS, *Introductio in Historiam litterariam, edente*, C. H. LANGIO p. 514, spreken ook met lof van dat werk, en roemen de waarheidliefde van COLERUS. De Hoogleraar B. NIEUWHOFF, *over het Spinosisme*, noemt het de eerste bron waaruit hij zijn werk geput heeft. De Hoogleraar J. NIEUWENHUIS te *Leyden* zegt van hem, dat hij een getrouw en onpartijdig Levensbeschrijver van SPINOZA was, niettegenstaande hij van diens stelsel een grooten afkeer had. Men verwarre niet dezen JOHANNES COLERUS met eenen vroegeren, van wien FREHERUS, in zijn *Theatrum Vir. erud. Tom. II, pag. 1090* gewag maakt. Het is bijzonder, dat SAXE, NICERON, KOK en vele andere dergelijken van onzen COLERUS geen melding maken. Zijn naam, lotgevallen en verdiensten meenden wij, als weinig bekend, eenigzins in het licht te moeten stellen, en hiertoe heeft ons gelegenheid gegeven deze Penning en de vriendschappelijke medewerking van mannen als J. HERINGA EZ., J. SCHELTEMA, G. VAN ORDEN, BODELL NYENHUIS, SCHULTZ JACOBI, J. W. HOLTROP en anderen, die ons gaarne en vriendschappelijk bijstaan.

PL. X. N°. 6.

Ter eere van BALTHAZAR BEKKER.

Voorzijde. Het borstbeeld van den Leeraar BALTHAZAR BEKKER, met bef en mantel, bloodshoofds en naar de linkerzijde gekeerd.

Rondom:

BALTHASAR BEKKER S.ACRÆ THEOLOGIAE DOCTOR VERBI DIVINI MINISTER
AMST.ÆLODAMENSIS NATUS METSLAVIERI FRISIORUM MDCXXXIV.

**BALTHAZAR BEKKER, LEERAAR IN DE HEILIGE GODGELEERDHEID
TE AMSTERDAM, GEBOREN TE METSLAWIER IN FRIESLAND 1634.**

Ouder aan de naam des makers

J. BOSKAM.

Keerzijde. De Waarheid of ware Godsdienst, kenbaar aan haar eenvoudigen zedig gewaad, met een vuur of vlam op het voorhoofd ten blijke van haren ijver, rust met hare regterhand op een opengeslagen boek met zeven bondzegels, verbeeldende Gods heilig woord of den Bijbel, liggende op een Altaar, waartegen de Kring der eeuwigheid, inhoudende den Driehoek der Heilige Drieëenheid, met het Alziend-Oog, is afgebeeld. De Waarheid houdt in de linkerhand haren Spiegel omhoog geheven tegen over een wegvliegend Gedrogt, verbeeldende den Duivel of boozen Geest, en tegen een met ontzetting neerknielenden en zich verwijderenden Zot, kennelijk aan zijne muts met bellen, en in een monniken gewaad.

Om den rand:

QVI FACILE CREDIT FACILE DECIPITVR.
DIE LIGT GELOOFT WORDT LIGT BEDROGEN.

PL. X. N°. 7.

Spotpenning op de Tegenstanders van BALTHAZAR BEKKER.

Voorzijde. Men ziet een Ezel, wiens geheele lijf bezet is met menschengezichten, en wiens toom en dek met bellen voorzien zijn. Deze ezel verbeeldt de eenvoudige Gemeente, het domme en dwaze gemeen. Op den ezel zit een Geestelijke, kennelijk aan hoed, bef en mantel. In zijne regterhand houdt hij een standaard, waarop het afbeeldsel van den Satan. Uit den mond des geestelijken ruiters gaat als in een ademstraal het woord:

DIABOLUS.

DE DUIVEL.

waarop uit den mond des Ezels als antwoordende komen de woorden:

ITA DOMINE QUICQUID DOCES.

ZOO IS HET HEER LEERAAR WAT GIJ LEERT!

Op het dek des Ezels, achter den Ruiter staan op het oorspronkelijke, doch zijn door den teekenaar verzuimd over te nemen, de woorden:

IMPERIUM ECCLESIASTICUM

KERKELIJKE MAGT.

De Ruiter zit lui en achteloos. De Ezel gaat een sukkelgang en echter onder aan den Penning staat:

SIC ITUR AD ASTRA.

ZOO GAAT MEN TEN HEMEL.

Op de *Keerzijde* ziet men eene Kerk, waarvoor eene Spin in het midden van een uitgespannen en van alle kanten vastgemaakt Web, waarin onderscheidene vliegjes zijn blijven hangen, gevangen, en gedood.

Rondom leest men:

NON AQUILIS LEVE TEXIT OPUS.

ZIJ HEEFT HET LIGTE WERK VOOR GEEN ARENDEN GEWEVEN.

Men vindt deze keerzijde ook bij VAN LOON, Dl. III, bl. 333, n°. 3, op eenen spotpenning geslagen bij gelegenheid van het intrekken van het Edict van *Nantes*, door *LODEWIJK den veertienden*, waarover straks nader.

Wij hebben gemeend de beide Penningen N°. VI en VII bij elkander te moeten voegen, omdat zij één en hetzelfde onderwerp betreffen, en in zekeren opzigte lotgenooten geweest zijn. Beiden waren dusverre uiterst zeldzaam. Van

beide kende men vroeger slechts één exemplaar in het lood, en van N°. VII bezitten thans het Koninklijk Kabinet van Penningen en de eerste uitgever, zoo verre wij weten, de eenige exemplaren in het zilver. Beide Penningen zijn bij VAN LOON niet beschreven, én maken met de vijf bij dezen schrijver, Dl. IV, bl. 115 voorkomende, nu een belangrijk geheel uit. De Utrechtsche munt, thans den stempel van N°. VI bezittende, heeft aan het algemeen inderdaad onlangs eene dienst bewezen met dien Penning nu uit te geven en dus meer algemeen te maken. Deze stempel werd in 1829, bij gelegenheid der veiling te 's *Gravenhage* van de verzameling nagelaten door den Generaal-muntmeester R. VAN OLDEN, met andere voor 's Konings Penningkabinet gekocht, en daarna, op aanzoek van den Administrateur voor kunsten en wetenschappen, door den tweeden uitgever, aan 's Rijks-munt te *Utrecht* afgestaan, waar thans in navolging van andere landen en plaatsen, eene algemeene bewaarplaats van oude muntstempels gevestigd is, eene prijzenswaardige instelling te laat hier te lande ingevoerd.

De vervaardiger van N°. VI is een allerkundigst Nederlandsch stempelsnijder JOHANNES BOSKAM. Om slechts eenige proeven van zijn werk bij te brengen, zie men onder andere de meesterlijke Penningen op den Rijswijkschen Vrede, bij VAN LOON, Dl. IV, bl. 206, n°. I—IV, zoo ons gebleken is, alle van hem vervaardigd, en die van *Amsterdam*, bij diezelfde gelegenheid, ook als Doos gebezigd, bl. 213, dien op WILLEM III, op den *slag bij Neerwinde*, bl. 81, n°. 1, vooral ook dien op M. MOLINOS, afgebeeld in het *Mus. Mazzuchell.* Tab. 130, n°. 5, en bij KÖHLER, *Munzb.* Th. II, p. 337, om niet te spreken van dien op IDA BLOK, door ons in dit ons werk, Pl. XI, N°. 4, en van AGNETA BLOK, door onzen vriend M. VAN DOORNINCK in het eerste stukje van zijne *Gedenkpenningen en Munten uit de Penningkas van een Liefhebber der hedendaagsche Penningkunde te Deventer*, medegedeeld.

Beide Penningen, hier door ons uitgegeven, zijn, volgens onze nasporingen, tijdens de onlusten met BALTHAZAR BEKKER, over zijne *Betoverde Waereld* vervaardigd, doch, of destijds verboden, of uit vrees buiten uitgaaf gebleven. N°. VI de eenige op BEKKER met den naam des vervaardigers welligt daarom; de andere N°. VII omdat die al te vinnig, spottend en voor de geestelijkheid van dien tijd al te beledigend was. Dat de Medailles tot lof van BEKKER en ter beschimping zijner tegenstanders vervaardigd, veel hebben toegebracht, om, als blijvende stukken, levendige belangstelling en gevoel te verwekken, spreekt en van zelve, en wordt bevestigd door den kundigen schrijver, naderhand bevonden den Heer JACOBUS SCHELTEMA te zijn, *over het leven, de leer en lotgevallen van BALTHAZAR BEKKER*, voorkomende in drie verhandelingen vervaardigd in 1794 en uitgegeven in de *Letteroefeningen* van het jaar 1804, bl. 41.

Dat er van de beide door ons medegedeelde Penningen, zoo er al geen meerdere exemplaren vroeger bestaan hebben, dan toch de wetenschap deswegens zeker bestond, blijkt uit onderscheidene schrijvers, waarom het des te meer te verwonderen is, dat VAN LOON van geen' van beide gewag maakt. BAYLE in een' brief van 11 Nov. 1692, p. 472 en 473, NICERON in zijn berigt over BEKKER, *Memoires des Hommes Illustr.* Tom. XXXI, pag. 193 en 194, de *Miscelanea Lipsiensia*, Vol I, pag. 361, KÖHLER, *Munzb.*, Th. VIII, pag. 365 en volg., *Museum Mazzuch.* Tom. II, pag. 176 en 177, CHAUFEPIÉ, *Nouv. Dict. Hist. et Critiq.* pag. 201, *not. R.*, alsmede een zeer geestig geschreven schimpschrift: *De zegevierende Duivel spokende op of omtrent den Berg PARNAS*, spreken er allen van, en dit is dan ook wel de meest vaste grond, dat wij N°. VII tot BEKKERS geschiedenis brengen.

Het is hier geenszins noodig of de plaats, en zou ons ook te lang ophouden, om over

BEKKERS lotgevallen, verdiensten, schriften en invloed van dezelve, in het breede uit te weiden; dezelve zijn genoegzaam bekend. Onder de aangehaalde schrijvers heeft de Heer SCHELTEMA in zijne voortreffelijke *drie Verhandelingen over BEKKER*, in de *Letteroefeningen* hier boven vermeld (waarmede men vergelijke het *Voorberigt van het eerste Stukje van het tweede Deel van zijn Mengelwerk*, bl. 5 en 6 en *achter den titel van het tweede Stukje van het derde Deel*, en Dl. IV, bl. 180—185); de Heer CHAUFÉPIÉ in zijne *Dictionnaire*, p. 193—201, *Niceron Mem.* T. II, pag. 177—198, zulks gedaan, doch nergens vindt men dit uitvoeriger dan in het *Woordenboek van* LUCIUS op BEKKER, p. 225—251. Men voege hierbij *Levens van vermaarde Mannen en Vrouwen*, Dl. III, bl. 285—307; HOOGSTRATEN en VAN NIDEK, *Woordenb.* op BEKKER, bl. 145—147. Kok, *Vaderl. Woordenb.* en J. A. DE CHALMOT, *Biogr. Woordenb.* op het woord BRUCKER, *Hist. Crit. Philos.*, Tom. V, pag. 712—721. Men zie verder SAXII *Onom.*, Tom. V, pag. 173 en 174 en de daar alsmede bij CHALMOT en anderen aangehaalde schrijvers.

De beeldspraak op de beide Penningen is zoo duidelijk, en de geschiedenis van BEKKER zoo algemeen bekend, en anders bij de opgemelde schrijvers zoo uitvoerig en wel ontwikkeld te lezen, dat wij daaromtrent alhier niets meer behoeven te zeggen.

Bevallig was, men ziet het, BEKKERS uiterlijk aanzien niet. Wij kennen slechts een geleerde, hem in grootte en wanstaltigheid van neus overtreffende, den geleerden Bibliothekaris van COSMUS III, Groothertog van *Toscanen*, ANTONIO MAGLIABECHIUS, zie *Mus. Mazzuchel.* Tom. II, Tab. CLVIII. De Heer DE LA MONNOYE (zie *Menagiana*, Tom. III, p. 486, Edit. *Amst.* 1716.) maakte daarom op BEKKER dit bijchrift:

» Oui, par toi de Satan la puissance est bridée,
 » Mais tu n'as cependant pas encore assez fait;
 » Pour nous ôter du Diable entierement l'idée,
 » BEKKER! — supprime ton Portrait! (*)

(*) Men vindt bij LUCIUS en andere eene Nederduitsche vertaling hiervan, ook bij LANGENDIJK,

» Doch zoo ongunstig bij hem de Natuur, ten aanzien van het uiterlijke was, zoo
 » veel te meer had hij van hare gaven,» (zegt de schrijver van zijn Leven *Lev. v.*
» verni. Mann. en Vrouw., Dl. III, bl. 305 en 306), ten opzichte van zijne ver-
 » standelijke hoedanigheden ontvangen. De naam van schrander, geleerd, weet-
 » gierig en arbeidzaam kan hem niet onthouden worden. Schoon in zijn prediken
 » van geen uitwendige gaven bedeed, was hij echter, door zijne ongemeene vlug-
 » heid, bijkans altoos in staat tot het waarnemen eener predikbeurt. Van aard
 » boertig en schertzende, stak zulks in zijne schriften door. Hij had eene diepe
 » menschenkennis, was openhartig, nederig, vol standvastigheid van geest. Hij was
 » moedig in gevaar en lijden. In zijne laatste en langdurige ziekte, de pleuris, gaf hij er
 » vele blijken van. Zijn borstbeen aangestoken zijnde, moest hij eene zware kunst-
 » bewerking ondergaan; met wonderbare standvastigheid stond hij de uitsnijding
 » door, en roemde dat hij konde zeggen: zijn eigen hart gezien te hebben.» Hij
 was gewoonlijk des zomers te *Jelsum* in *Friesland*, op eene fraaije hofstede
Hinnema-Staate, maar destijds te *Amsterdam*. Hij verzocht de gewone openlijke
 voorbidding in de Nederlandsche Hervormde kerken, doch dit werd hem, volgens
 den Heer SCHELTEMA (bl. 45), geweigerd; en voegt die kundige schrijver er bij: »Hij
 » bad echter voor zijne vijanden.» — » Zijn zoon JOHANNES HENRICUS, toen student,
 » vatte de pen op om de troostrijke gesprekken en stichtelijke vermaningen van zijnen
 » stervenden vader, zijne hartelijke beden en blijken van liefde en vergeeflijkheid je-
 » gens zijne vijanden, en het hartroerend maar mannelijk afscheid van zijne dier-

Gedichten, Dl. III, bl. 444, drie *Bijschriften op de Afbeelding van Dr. BALTHAZAR BEKKER*, nage-
 noeg in denzelfden zin. Wij halen korthedshalve het laatste aan, luidende:

Had Balthazar geleefd in 't kluis bij Sint Anthoonie
 Daar quam geen spook omtrent uit schrik voor zulken troonie.

»baarste vrienden in geschrifte te bewaren. Deze gaf dit stuk, hetwelk eene
 »eerste plaats verdient onder de leerzame huisboeken van deugdlievende huisge-
 »zinnen, in het licht, onder den titel van *Sterfbed van Doctor BALTHAZAR BEKKER*.
 »Hierdoor werd de laster de mond gestopt, en zijne nagedachtenis bij vele zwakken,
 »die hem in zijn leven miskend hadden, in zegening en hoogachting hersteld." BEK-
 »KER was geboren 20 Maart 1634 en overleed 11 Julij 1693.

Men zegt dat het Stadsbestuur van *Amsterdam* hem, ook na zijn ontslag, tot zijn dood toe, zijne jaarwedde als leeraar liet behouden, en dat hij, van dienstbetoon en kerkgemeenschap bij de *Nederduitsche Hervormden* uitgesloten, in de *Waal-sche* kerk ten Avondmaal werd toegelaten. Zijne schriften kan men aangehaald vinden in de door ons hierboven vermelde werken. Het is bijzonder, dat men slechts bij den Hoogduitschen KÖHLER, *Muntzb.* Dl. VIII, bl. 365—367, de meeste Nederduitsche gedichtjes op hem vervaardigd, vindt aangehaald.

En hiermede zouden wij van BEKKER en deze penningen afstappen, zoo wij niet met die onpartijdigheid, waarvan wij ons steeds doordrongen gevoelen, moesten melden, dat, hoezeer wij den medegedeelden penning N°. 7 voor op BEKKER geslagen houden, de zaak niet geheel buiten twijfel is, en de vraag rijst: heeft deze Penning, even als de zoo zeer gelijkende bij VAN LOON hierboven gemeld, niet moeten dienen tot een spotpenning wegens het herroepen van het Edict van *Nantes*? De keerzijde is volkomen gelijk, en, zoo de kerk der Sarbonne op de eene is, is dezelfde ook op de andere; wat heeft deze kerk regstreeks gemeen met BEKKER? doch niet alleen de keerzijde, op de voorzijde van dien bij VAN LOON heeft men ook eenen geestelijken op eenen ezel gezeten. Beide zijn van denzelfden medailleur, van denzelfden tijd; geeft de geestelijke, geeft het *ita domine* niet als zicht- en hoorbaar de Roomsche kerk te kennen? zien niet al de menschenhoofden

meer op de vele slagtoffers in *Frankrijk* dan in de meer persoonlijke vervolging van BEKKER? Wij ontkennen deze zwaarigheden niet, maar vragen op onze beurt: Kan niet VAN LOON verkeerdelijk den penning, door hem medegedeeld en op het geval met BEKKER bedoeld, tot dat van *Frankrijk* gebragt hebben? Werd niet de vervolging door andere Kerkhoofden van de meer vrije godgeleerden en leeraars toen algemeen als die van een Pausdom, als die van Roomsche geestelijken, gegispt? Men vergelijkte hetgeen wij zoo even van JOH. COLERUS schreven, maar bovenal bijna de alle gelijktijdig met onzen Penning uitgekomen, door ons aangehaalde werkjes van schrijvers, mannen van naam hierboven gemeld, die, even als latere, gelijk de Heer SCHELTENA stellig bl. 42, niet in het minst betwijfelen het doel des Pennings op BEKKER. Wij blijven dus bij ons gevoelen, gaarne de waarlijk niet onredelijk, en niet ligt te verwerpene, ja nog niet geheel opgehevene zwaarigheid en twijfel van anderen, mogen die er nog zijn, eerbiedigende.

PL. X. N°. 8.

*Ter eere van WILLEM MOMMA, Predikant en Hoogleeraar
te Middelburg.*

Voorzijde. De beeldtenis van WILLEM MOMMA, versierd met mantel en bef.

Rondom:

WILHELMUS MOMMA ECCLESIAE MIDDELBURGENSIS SACRAE THEOLOGIAE

DOCTOR ET PROFESSOR.

d. i.

*WILLEM MOMMA, PREDIKANT EN HOOGLEERAAR DER HEILIGE
GODGELEERDHEID BIJ DE MIDDELBURGSCH Kerk.*

Op de *Keerzijde* leest men het volgende opschrift:

II CORINTHEN I VERS XIII. WANT WIJ EN SCHRIJVEN U GEENE ANDERE
DINGEN DAN DIE GHI KENNET OFTE OOCK ERKENNET, ENDE ICK HOPE,
DAT GHI SE OOCK TOT DEN EYNDE TOE ERKENNEN SULT ENZ.

En daaronder *Vers* XIV, XV, beteekenende, dat tot dit opschrift ook behooren vers veertien en vijftien van het aangehaalde hoofdstuk uit den brief van PAULUS aan de CORINTHERS, doch welker plaatsing op den Penning door gebrek aan ruimte verhinderd werd. Deze verzen, welke, met het vermelde, toepasselijk zijn op den toestand, waarin MOMMA zich bevond, toen deze Penning ter zijner eere geslagen werd, luiden als volgt:

V. XIV. GELIJKERWIJS GIJ OOK TEN DEELE ONS ERKEND HEBT, DAT WIJ UW ROEM
ZIJN, GELIJK GIJ OOK DE ONZE ZIJT IN DEN DAG DES HEEREN JEZUS.

V. XV. ENDE OP DIT BETROUWEN WILDE IK TE VOREN TOT U KOMEN, OPDAT GIJ
EENE TWEEDE GENADE ZOUTD HEBBEN. (of gelijk de vertaling van den Hoog-
leeraar VAN DER PALM luidt: OM U EEN DUBBEL BEWIJS MIJNER GENEGENHEID
TE GEVEN.)

WILLEM MOMMA werd in den jare 1642 te *Hamburg*, doch zoo het schijnt van Hollandsche ouders, geboren. Van zijne vroege jeugd is niets tot onze kennis gekomen, evenmin als omtrent zijne ouders of verdere bloedverwanten. De roem, welke de Leidsche Hoogeschool bezat, riep hem weldra naar deze landen, ter beoefening van de Godgeleerdheid, waaraan hij zich wenschte toe te wijden. Hier hoorde hij de lessen van den beroemden Hoogleeraar JOHANNES KOCK, meer bekend onder den naam van COCCEJUS, wien hij als landgenoot en uitmuntend geleerde eene hartelijke genegenheid schijnt te hebben toegedragen. Zeker is het, dat hij in den jare 1662 onder denzelven eenige stellingen verdedigde, *betreffende den*

Staat der Kerk onder de drieërlei huishouding, dat is, onder den toestand der Kerk gedurende de verbonden, welke God met ADAM, MOZES en CHRISTUS had aangegaan tot redding van het mensdóm. (*Geschiedenis der Nederl. Hervormde Kerk* door YPEY en DERMOUT, Dl. II, bl. 476 en 469 en 470), welke stellingen, en waarschijnlijk te dien tijde en ook later, zelfs na zijnen dood, zijn uitgegeven onder den titel van *Praelectiones Theologicae de œconomia temporum testamentaria triplici*. De gehechtheid aan COCCEJUS en het volgen van zijne leer, hadden daarna op het lot van MOMMA eenen gewigtigen invloed, gelijk wij zien zullen.

Na het volbrengen van zijne studiën keerde MOMMA naar *Duitschland* weder, waar hij weldra tot Leeraar bij de Hervormde Kerk te *Lubeck* beroepen werd. Hoe vele jaren hij in die betrekking heeft doorgebracht, valt niet wel te bepalen, doch dit weten wij, dat hij van *Lubeck* als Predikant en Hoogleeraar in de Godgeleerdheid naar *Ham*, in het graafschap *Marck*, beroepen werd, en dat hij dit beroep aannam. Hier bleef hij tot het jaar 1676, toen hem dezelfde waardigheden te *Middelburg*, hoofdplaats der provincie *Zeeland*, werden aangeboden.

Terwijl dit aanbod aan MOMMA van wege de regering der stad *Middelburg* gedaan werd, en reeds eenige jaren vroeger, was *Nederland* in twee godsdienstige partijen verdeeld, de *Coccejanen* en *Voetianen*. De eerste ontleende haren naam van den hier boven vermelden Leidschen Hoogleeraar COCCEJUS; aan het hoofd der tweede stond GJSBERTUS VOETIUS, Hoogleeraar te *Utrecht*. Het is hier de plaats niet, en wij voelen daartoe ook weinig opgewektheid, om ons te verdiepen in deze kerkelijk twisten, van welke, na verloop eener eeuw nog sporen waren overgebleven, die echter nu ophouden, en welke wij hartelijk wenschen, dat door geene nieuwe geschillen mogen vervangen worden. Het zij genoeg voor ons doel, dat de staatkunde, gelijk maar al te dikwerf het geval is, in deze twisten zich ook mengde;

dat vele der aanzienlijken, die een stadhouderloos bestuur waren toegedaan, de zijde van COCCEJUS kozen, doch dat het meerendeel der Predikanten, en de groote menigte, gelijk over het algemeen allen, die eene stadhouderlijke regering voor het welzijn en de rust van den Staat noodzakelijk achtten, aanklevers van VOETIUS waren.

Zoo als deze verdeeldheid het geheele Vaderland beroerde, werd *Middelburg* daardoor ook in beweging gezet, en was het beroep van MOMMA naar die stad, daarvan een uitvloeisel. In geene provincie en in geene stad was te dezen tijde de Coccejaansche partij bij de geestelijken meer gehaat, dan in *Zeeland* en te *Middelburg*, en zij stelden, bijzonder in genoemde stad, alles in het werk tot verdediging van de Voetiaansche denkwijze en ter uitdrijving van alle Leeraren, die de gevoelens van COCCEJUS voorstonden. Intusschen was het getal der Coccejanen te *Middelburg*, niettegenstaande al deze pogingen, allengs aangegroeid, en wel voornamelijk door middel van één der Predikanten aldaar, JOHANNES VAN DER WAEIJEN geheeten, een' ijverig voorstander van de leer van COCCEJUS, en die onder de aanzienlijke ingezetenen der stad grooten aanhang bezat. De invloed van dezen man, en de toegenegenheid, welke vele voorname lieden aan het Coccejaansche stelsel toedroegen, bewogen in den jare 1676 het zoogenaamde *Collegium Qualificatum*, zamengesteld uit afgevaardigden der stedelijke regering en den kerkenraad, die grootendeels de leer van COCCEJUS waren toegedaan, en van hetwelk de Predikant VAN DER WAEIJEN voorzitter was, om, toen het beroep van eenen nieuwen leeraar moest gedaan worden, het oog op WILLEM MOMMA te werpen, die, en door de lessen, welke hij van COCCEJUS had genoten, en door de stellingen, welke hij onder dien Hoogleeraar had verdedigd, en door zijn uitgegeven geschrift, bekend stond als een ijverig aankleever dier partij.

Dit beroep gaf tot heilige twisten aanleiding. De Classis van *Walcheren* wei-

gerde hetzelfde goed te keuren, en besloot tevens van deze hare weigering kennis te geven aan den Stadhouder, van wiens medewerking zij zich meende te kunnen verzekerd houden, zoo omdat de Voetianen in het algemeen bij denzelven gewoonlijk bescherming vonden, als omdat hij, vóór het doen van het beroep, de Classis vermaand had, zorg te dragen geenen Predikant te verkiezen, van wien men vreezen mogt, dat hij schadelijke en kerkberoerende nieuwigheden leeren zou. Doch het *Collegium Qualificatum* berustte in deze weigering niet. Hetzelfde wendde zich tot de regering der stad, met verzoek, dat zij het genoemde Collegie in haar gezag mogt handhaven. Aan dit verzoek werd gereedelijk voldaan. De regering verklaarde, dat zij de weigering der Classis, als op geene voldoende gronden steunende, van geene waarde beschouwde; dat zij het gedane beroep goedkeurde, dat zij het Collegium magtigde, om den beroepen Predikant MOMMA te doen overkomen, en dat haar bovendien goedgeacht had, aan genoemden MOMMA, behalve het predikambt, den post van Hoogleeraar in de Godgeleerdheid en in de Hebreeuwsche en Grieksche talen op te dragen.

Met deze volmagt voorzien vertrokken eenige afgevaardigden uit het *Collegium Qualificatum* naar de stad *Ham*, om MOMMA te bewegen tot het vragen van zijn ontslag uit de betrekkingen, welke hij aldaar vervulde, en om met hen naar *Middelburg* te verreizen. Doch naauwelijks was zulks ter ooren van den Stadhouder gekomen, of hij schreef, op den 15 Mei des jaars 1676, uit het leger bij *Valenciennes*, eenen brief aan MOMMA en aan de regering der stad *Middelburg*, waarbij hij beiden, ter voorkoming van verdere verwijdering, gelastte, de zaak te laten zoo als zij nu was, tot tijd en wijlen hij deswege nader onderrigt zou zijn en daarover zou beschikt hebben. Dan, niettegenstaande dit schrijven des Stadhouders, hetwelk nog door andere brieven gevolgd werd, waarin de Prins op scherpen toon de regering

van *Middelburg* vermaande van haar opzet af te zien, bleef deze bij haar eenmaal genomen besluit, gesterkt door het deel, hetwelk de burger-krijgsraad der stad aan deze zaak had genomen. De Classis van hare zijde wendde zich tot de Staten van het Gewest, welke eenparig, met uitzondering alleen van de Middelburgsche leden, van oordeel waren, dat dit netelig geschil niet dan op kerkelijke wijs, dat is, door eene Sijnode kon uitgemaakt worden. Dan de regering van *Middelburg* en het *Collegium Qualificatum*, voorzienende de gevolgen van zoodanig eenen maatregel, wezen zulks van de hand, en maakten de noodige aanstalten, om MOMMA, die inmiddels het predik- en hooglerambt te *Ham* had nedergelegd, en te *Middelburg* was aangekomen, in de heilige dienst te doen bevestigen. Hierop wendde de Classis, die, daar de krijgsraad thans ook in het geschil betrokken was, zich niet meer te *Middelburg* veilig achtte en naar *Vlissingen* geweken was, eene laatste poging aan. Zij noodigde eenige leden der *Middelburgsche* regering en ook MOMMA zelfden uit, om voor haar te verschijnen, ten einde, ware het mogelijk, den twist in het minnelijke bij te leggen. Maar, gelijk bij de hevige spanning der gemoe-deren te verwachten was, liepen deze onderhandelingen vruchteloos af. De *Middelburgsche* regering, vreezende voor oproer, dewijl de ingezetenen van dag tot dag zich meer met deze aangelegenheid begonnen te bemoeijen, besloot dus voortgang aan het beroep te geven, zoodat de bevestiging van MOMMA op den 19 Julij plaats vond, en hij, op denzelfden dag, zijn dienstwerk, onder eenen geweldigen toeloop van aanzienelijken en geringen aanvaardde.

Waarschijnlijk hadden sommigen zich geveleid, dat de zaak hiermede zou ten einde loopen, doch het was er verre af; want de driften waren te zeer in beweging geraakt. Zoodra de Prins kennis had bekomen van de bevestiging van MOMMA, schreef hij eenen brief aan de Classis van *Walcheren*, waarbij hij zijn uiterst

misnoegen daarover betuigde, noemende die bevestiging » eene zake van zeer zwaer » en schadelijke consequentie, strekkende tot traversering van alle kerkelijke orde, » krenking en vilipendie van het gezag hem wettig opgedragen, » en waarbij hij de Classis gelastte, om tegen MOMMA en tegen al diegenen, die tot zijne bevestiging de hand hadden geleend, » op kerkelijke wijs en bij kerkelijke censuren te procederen, behoudens en onverminderd die procedures, die hij, Stadhouder, zou verstaan, dat de burgerlijke en wereldlijke regter bevoegd zou zijn te voeren. » De Classis, met dezen brief gewapend, dagvaarde het *Collegium Qualificatum*; doch de *Middelburgsche* regering verbood aan de leden van hetzelfde zich voor de Classis te stellen. Hierop gaf de Classis gevolg aan de zaak. De Predikant VAN DER WAAIJEN, die zoo veel tot het beroep van MOMMA had toegebracht, werd van het ambt van Scriba der Classis ontzet, en hem verboden in de Classis zitting te nemen; de Predikant DE MEY, die MOMMA bevestigd had, werd mede der Classis ontzegd, in zijne bediening van Leeraar geschorst, en hem verboden tot de tafel des Nachtsmaals te naderen; twee Diakenen werden insgelijks voorloopig afgezet. Aan MOMMA zelven schreef de Classis eenen brief, waarbij zij verklaarde, dat zij hem thans voor geen anderen konde erkennen als waarvoor zij hem in eenen vroegeren brief gezegd hadden te zullen houden, bijaldien hij het beroep aannam, te weten: » voor eenen huurling, die door de rechte deur van CHRISTUS schaapstal niet ingekomen was. »

In dezen staat bleef het geschil, totdat de Stadhouder, na het eindigen van den veldtogt, in het laatst van November 1676, besloot, zich in persoon naar *Middelburg* te begeven, ten einde de bewegingen, welke deze zaak nog bij voortdrijving veroorzaakte, door beslissende maatregelen te doen ophouden. Weinige dagen na 's Prinsen aankomst, werd aan MOMMA van wege de Staten van *Zeeland* en den Stadhouder het prediken verboden en hem hiervan schriftelijk kennis gegeven.

Vervolgens werden de punten van geschil breedvoerig bij de vergadering der Staten onderzocht en overwogen, en, in weerwil der stad *Middelburg* en onder krachtige tegenspraak van dezelve, de Stadhouder gemagtigd, de leden der regering van *Middelburg* en van het *Collegium Qualificatum*, die het meest tot het beroep en de bevestiging van MOMMA hadden toegebracht, van hunne ambten en betrekkingen te verlaten, en alle overige personen, die daaraan deel mogten hebben genomen, zoodanig te straffen, als dezelve mogten bevonden worden te verdienen. Te gelijk echter werd aan het *Collegium Qualificatum* vergund, om, wanneer hetzelve zich bezwaard mogt achten over de redenen, door de Classis van *Walcheren* omtrent het beroep en de bevestiging van MOMMA bijgebracht, zich tot de Provinciale Sijnode te wenden, welke, in dat geval, door de Staten zou worden bijeengeroepen; gelijk de Staten dan ook werkelijk den dag, na het nemen van bovengenoemd besluit, zulk eene Sijnode bijeenriepen. Of die Sijnode inderdaad bijeengekomen zij, en of de zaak van MOMMA aldaar op nieuw behandeld zij geworden, is ons niet gebleken. Wij meenen intusschen redenen te hebben daaraan te twijfelen, zoowel om den spoedig gevolgden dood van MOMMA, als uit hoofde van het afzetten der meeste voor de zaak van MOMMA geijverd hebbende leden van het *Collegium Qualificatum*. De Prins maakte weldra, nog gedurende zijn verblijf te *Middelburg*, gebruik van de magt, hem door de Staten verleend, veranderde de stedelijke regering, deed onderscheiden leden van het *Collegium Qualificatum* door anderen vervangen, zette tien Kapiteinen, en even zoo veel Luitenants en Vaandrighs der Schutterij af, ont- nam nog aan andere personen hunne bedieningen, en verbande den Predikant van DER WAALJEN uit *Middelburg* en de gausche provincie *Zeeland*; terwijl hij de Classis, de nieuwe Wethouderschap, en het veranderde *Collegium Qualificatum* magtigde tot het beroepen van eenen nieuwen Leeraar, in plaats van den verbannen van DER

WAALJEN. Wat MOMMA betreft; aan dezen werd, volgens sommigen, een eervol ontslag verleend; volgens anderen, en hetgeen ons het waarschijnlijkst voorkomt, werd zijn beroep als niet gedaan aangemerkt, en hij dus beschouwd als nimmer beroepen te zijn.

Na deze inlichtingen, zal het wel niet moeilijk zijn te verklaren, bij welke gelegenheid onze Penning, ofschoon geen jaartal op denzelfden gevonden wordt, geslagen is, noch ook welke deszelfs beteekenis is. Deze Penning is te midden der boven vermelde treurige kerkgeschillen vervaardigd. Het blijkt toch uit den Penning zelven, dat hij gemaakt is, nadat MOMMA de stad *Ham* verlaten, en het beroep te *Middelburg* aangenomen had. De woorden van de Keerzijde, en vooral het omschrift van de Voorzijde, wijzen zulks aan, waar hij den titel voert van *Middelburgschen Predikant en Hoogleeraar*.

Het staat dus vast, dat onze Penning geslagen is, nadat MOMMA tot beide gemelde betrekkingen reeds beroepen was. Maar bij welke gelegenheid werd hij vervaardigd? Wij meenen te mogen aannemen, dat dezelve, in de eerste plaats, een bewijs van hulde, achting en liefde is zijner voorstanders en vrienden, die door op dezen Penning zijne beeldtenis te doen plaatsen, hem een blijk hunner toegenegenheid hebben willen geven. Doch, in de tweede plaats, is dezelve meer bepaald gemaakt ter gedachtenis van zijne bevestiging en intrede, en het komt ons niet onwaarschijnlijk voor, dat de woorden op de Keerzijde voorkomende en aangehaald, die zijn, welke hij bij zijne intrede tot onderwerp zijner leerrede zal gebezigd hebben. Hij spreekt toch in dezelve, als het ware, de Middelburgsche gemeente toe, legt daarbij getuigenis van zijne gevoelens af, en ontvouwt de redenen, waarom hij tot haar gekomen is. Hij betuigt daarbij, dat hij de leden dier kerk geene andere zaken leert en leeren zal, dan die zij reeds ken-

nen en voor waarheid houden, en welke hij hoopt, dat zij altijd zullen gelooven; in andere woorden: dat hij hun niets dan de zuivere bijbelleer, welke reeds onder hen bestond, bij hen bekend en door hen aangenomen was, verkondigt en verkondigen zal, en die hij, zoo hij hoopt, onder hen zal bevestigen. Gij hebt ook, dus vervolgt hij, ten deele ons erkend, dat wij uw roem zijn, gelijk gij ook de onze zijt in den dag des Heeren JESUS. Een gedeelte uwer gemeente heeft ook erkend, dat wij niets dan die zuivere bijbelleer verkondigen en zullen verkondigen, en dat gij daarom vertrouwen in mij stelt en u in mij verheugt, gelijk ik ook doen zal in den dag des oordeels. En daarom, zegt hij verder met de woorden des Apostels PAULUS, was het, dat ik wenschte tot u te komen en ook gekomen ben, opdat ik u daarmede een dubbel bewijs mijner genegenheid, mijner liefde tot u zou mogen geven.

De Penning is dus, naar onze denkbeelden, aan de eene zijde, een gedenkteeken, vervaardigd ter eere van MOMMA, den man, die door velen hooggeacht en begunstigd werd, maar die ook bij velen tegenstand vond, en wiens beroep en komst te *Middelburg* tot zoo zware geschillen aanleiding gaven; maar, aan den anderen kant, bevat dezelve eene verdediging van dien Leeraar, wegens de zuiverheid zijner gevoelens, en een bewijs van zijne genegenheid tot die leden der gemeente van *Middelburg*, welke hem achting en liefde toedroegen.

De Geschiedenis vermeldt niet, hoe MOMMA zich onder al deze geschillen, waartoe hij, zonder het te willen, aanleiding had gegeven, gedragen hebbe; doch juist dit stilzwijgen schijnt voor MOMMA te pleiten, daar, indien hij met al die heftigheid ware te werk gegaan, welke vele leeraren bij deze twisten hadden aan den dag gelegd, zijne zegevierende tegenstanders zulks ongetwijfeld zouden hebben uitgebazuind. De woorden, welke hij op onzen penning bezigt, hetzij hij al dan niet van dezelve

bij zijne intrede gebruik gemaakt hebbe, leeren ook in hem den gematigden, liefderijken Christen-Leeraar kennen. Bovendien vindt men vermeld, dat hij zeer vredelievend was, en dat hij zoowel door zijne vijanden als door zijne vrienden beklagd werd, overmits alle daarin overeenstemden, dat hij buiten en tegen zijnen wil in de geschillen was ingewikkeld. Maar hetgeen vooral ten voordeele van MOMMA spreekt, is, dat Prins WILLEM III, dezelfde die MOMMA uit zijne ambtsbetrekkingen had doen ontzetten, hem daarna uit eigene inkomsten een jaargeld toelagde, ja wat meer is, hem tot den post van Hoogleeraar te *Duisburg* bestemde, hetgeen echter door den vroegtijdigen dood van MOMMA geen gevolg had.

Na zijne afzetting, begaf MOMMA zich naar *Delft*, waar hij eerst zijnen intrek nam bij zijnen vriend, den Predikant WILLEM ANSLAAR, den schoonzoon van COCCIJUS, en daarna eene eigene woning betrok. Hier leefde hij als een stil en vergeten burger, het grootste gedeelte van zijnen tijd aan zijne geliefkoosde studiën toewijdende. Slechts weinige maanden bragt hij aldaar door; want, terwijl hij op zekeren dag, zich bezig hield met het onderzoeken voor, en het zamenstellen van een geschrift over de gevoelens der Heidensche wijsgeeren nopens het eeuwige leven, werd hij onverwacht door eene hevige ongesteldheid aangetast, welke eerst hoop op herstelling scheen te geven, doch die plotseling zoodanig toenam, dat hij weinige dagen daarna, op den 10 September des jaars 1677, in zijn bed dood werd gevonden. De oorzaak dezer ongesteldheid werd door sommigen aan te groote letterkundige inspanningen toegeschreven, doch, volgens hetgeen MOMMA zelf vier dagen vòór zijn overlijden aan één zijner vrienden schreef, moest die oorzaak veeleer gezocht worden, »in de veelvuldige smaadheden, droefenissen en vervolgingen, hem aangedaan.»

De godvruchtigheid, zedigheid en uitstekende geleerdheid van WILLEM MOMMA

worden zeer geroemd. Voor het laatste heeft hij, behalve in de reeds vermelde *Praelectiones*, nog bewijzen gelaten in zijne *Meditationes in Epistolas Pauli ad Romanos et Galatos*; in zijne *Meditationes in Catechesin Heidelbergensem*, en in zijne *Dissertatio de adventu Schilo*, ex Genes. XLIX v. 10. Hoeveel had men nog niet kunnen verwachten van dezen man, wanneer hij in rust zijne dagen had mogen doorbrengen, en eenen langeren loopbaan had mogen wandelen! Doch, zat van onrust en nedergedrukt door het verdriet, werd hij in zijn vijfendertigste jaar reeds weggenomen.

Men zie, onder anderen, over hem en hetgeen omtrent hem te *Middelburg* is voorgevallen den *Hollandschen Mercurius* van de jaren 1676 en 1677, WAGENAAR, *Vaderl. Geschiedenis*, Dl. XIV, bl. 446 en volgende; VAN KAMPEN, *Gesch. der Nederl. Letterk.*, Dl. II, bl. 7; KOKS *Woordenboek* op het woord *Momma*; BASNAGE, *Annales des Provinces Unies* op het jaar 1676; YPEY EN DERMOUT, *Geschiedenis der Nederlandsche Hervormde Kerk*, Dl. II, bl. 509 en volgende; H. WITTE, *Diarium Biographicum ad Sept.* 1677; SAXII *Onom. Litter. Tom. V*, p. 184; KÖNIGII *Bibl. vet. et nov.*, *Gros en Universel Lexicon aller Wissenschaften und Künsten*, op het woord, 1677.

PL. XI. N°. 2.

Ter gedachtenis van DAVID VAN REIGERSBERGH.

Het gekroonde wapen der Familie van VAN REIGERSBERGH, boven aan het opschrift:

NOS QUOQUE FLORUIMUS, SED FLOS FUIT ILLE CADUCUS.

d. i.

*OOK WIJ HEBBEN GEBLOEID, MAAR DIE BLOEI WAS VERGANKLIJK
VOORBIJGAANDE OF VAN KORTEN DUUR.*

Onder aan:

DAVID VAN REIGERSBERGH NATUS MEDIOBURGI V KALENDIS SEPTEMBRIS MDCLXIX,
DENATUS FRANEQUERAE IV KALENDIS FEBRUARII CIDIQCXC.

d. i.

DAVID VAN REIGERSBERGH, GEBOREN TE MIDDELBURG DEN 28 AUGUSTUS 1669, OVERLEDEN TE FRANEKER DEN 29 JANUARIJ 1690.

Het Nederlandsche geslacht van REIGERSBERGEN of van VAN REIGERSBERGH, gelijk het zich al vroeg schreef, is afkomstig uit een oud adelijk Beijersch huis van dien naam, waarvan de leden van den oudsten tak zich noemden Graven van *Plain en Reigersbergh*, en die van den jongeren tak *Baronnen van Reigersbergh*. Nog in het midden der vorige eeuw bestonden er in *Duitschland* Graven en Baronnen van dien naam, welke met aanzienlijke eereambten bekleed waren, en welligt worden dezelve nog aldaar gevonden.

Één of meerdere leden van dat Duitsche geslacht zetteden zich te *Cortgene*, eene stad op het Zeeuwsche eiland *Noord-Beveland*, neder; doch, wanneer en bij welke gelegenheid zulks geschied zij, is niet met zekerheid te bepalen. SMALLE-

GANGE, in zijne *Chronijk van Zeeland*, bl. 61 zegt: dat de verhuizing uit *Duitschland* geschied is ten gevolge van hevige geschillen, welke tusschen de broeders VAN WERNER OF BERNARD VAN REIGERSBERGH en zekere Augustijnsche Kannunniken over het bezit van eenige goederen zou ontstaan zijn; doch wanneer die WERNER OF BERNARD geleefd hebbe, en op welken tijd de verhuizing van een gedeelte van het geslacht van REIGERSBERGH uit *Beijeren* daarop gevolgd is, wordt door hem niet opgegeven, zoodat men deswege niets bepaalds uit dat verhaal kan opmaken. De eerste van dat geslacht, die in *Zeeland* voorkomt, is JAN JANSZON REIGERSBERGH van *Cortgene*, die in het midden der zestiende eeuw leefde, en alstoen te *Vere* woonde, hebbende hij of zijne voorouders de stad *Cortgene*, welker naam hij bij zijnen familienaam voegde, tot aanduiding, dat hij en zijn geslacht aldaar eigenlijk te huis behoorden, verlaten uit hoofde van de herhaalde watervloeden, waardoor die stad was geteisterd geworden. Deze JAN JANSZON VAN REIGERSBERGH is de schrijver der bekende *Chronijk van Zeeland*, die hij, met privilegie van Keizer KAREL V, in den jare 1551 uitgaf, en welke hij opdroeg aan Heer MAXIMILIAAN van *Bourgondië*, Ridder van het *Gulden Vlies*, Heer van *Beveren*, *Vere*, *Vlissingen*, *Duiveland*, *Brouwershaven* enz., Admiraal en Generaal Kapitein van de Zee, Stadhouder van *Holland*, *Zeeland*, *West-Vriesland* en de steden van *Utrecht*. Daar REIGERSBERGH zich in deze kronijk, welke eerst, in 1634, te *Middelburg* herdrukt en met bijvoegsels vermeerderd werd, en later, in 1644, zeer uitgebreid en verbeterd, door den Hoogleeraar BOXHORN is uitgegeven, van de Nederduitsche taal be dient, welke hem blijkt, tijdens de uitgave van dit werk, zeer gemeenzaam geweest te zijn, zoo mag men daaruit opmaken, dat hij niet alleen reeds een geruimen tijd in deze landen had doorgebracht vóór hij die kronijk schreef, maar schijnt men zelfs, uit het gemis van Germanismen in dezelve, te mogen vermoeden

den, dat hij niet de eerste van zijn geslacht zal geweest zijn, die uit *Duitschland* naar *Zeeland* verhuisd is. Het is uit dien hoofde, dat men schijnt te mogen vaststellen, dat eenige leden der familie van REIGERSBERGH reeds eenen geruimen tijd vóór de helft der zestiende eeuw zich in *Zeeland* nedergezet hebben. Wie weet, of de naauwe betrekkingen, welke tusschen deze gewesten en *Duitschland*, onder het bewind van den Roomsch-Koning, naderhand Keizer, MAXIMILIAAN, bestonden, geene aanleiding gegeven hebben aan eenen tak van dat geslacht, om zijn voormalig vaderland, gelijk meer andere, te verlaten, en zich in *Zeeland* te vestigen, daartoe bewogen, behalve uit hoofde van de bovengemelde geschillen, aangenomen dat dezelve wezenlijk bestaan hebben, door de groote gunstbewijzen, welke door den evengenoemden Vorst aan zijne Duitsche landgenooten, in deze gewesten, uitgedeeld werden. Doch hoe dit zij; JAN JANSZOOM REIGERSBERGH is de eerste van dit geslacht, die met zekerheid in *Zeeland* bekend is, en het is daarom, dat hij gemeenlijk voor den stamvader der REIGERSBERGHEN in die provincie gehouden wordt.

Deze JAN JANSZOOM REIGERSBERGH, die zich door zijne geleerdheid eenen regtmatigen roem verwierf, en over wien men meer bijzonder kan nazien P. DE LA RUE, *Geletterd Zeeland*, bl. 468 en verv., liet twee zonen na, waarvan de oudste, insgelijks JAN geheeten, Raad der stad *Vere*, een groot voorstander der Hervorming en eerste Ouderling in die stad was, stervende aldaar in den jare 1591, zoo als blijkt uit zijn grafschrift, aangehaald in de *Bijlage van het Tweehonderdjarig Jubelfeest der Nederlandsche Vrijheid*, door JOSUA VAN IPEREN, bl. 185, die echter verkeerdelijk meent, dat dit grafschrift ter eere van den vader van dezen JAN, den bovenvermelden kronijkschrijver, zou vervaardigd zijn. Zie S. DE WIND, *Bibliotheek der Nederlandsche Geschiedschrijvers*, I Dl., 1 Stuk, bl. 152, en ERMERINS, *Zeeuwsche Oudheden*, VI Dl., bl. 186. De jongste was PIETER genaamd, een man, die

insgelijks een zeer ijverig voorstander van de Kerkhervorming was, en die zich bovendien onderscheidde door moed en bekwaamheden, ja zeer gewigtige diensten aan het Vaderland bewees, gedurende den hagcheliijken kampstrijd tegen *Spanje*. Van hem wordt getuigd, dat hij, niet lang na het innemen van den *Briel*, de stad *Vere* hielp brengen onder de gehoorzaamheid van den Prins van *Oranje*; dat hij, om dat te bewerkstelligen, al zijne eigene zaken en trafijken, waarmede hij zich pleegde te generen, heeft laten varen, en dat hij, niet alleen zijne naarstigheid gedaan heeft om de gemeene zaak te bevorderen, maar ook zijn leven zoodanig gewaagd heeft, dat hij twee of drie malen in handen des vijands gevallen, doch telkens op eene verwonderlijke wijs verlost en ontkomen is; dat hij bovendien, eenen geruimen tijd, al de bootsgezellen van de schepen van oorlog, te *Vere*, in die dagen uitgerust, mitsgaders de daartoe benoodigde gelden bezorgd, en van andere steden verzocht heeft, waarbij zijn leven, uit hoofde van de ongeregeldheid der bootsgezellen menigwerf in gevaar geraakte; dat hij, in één woord, zich binnen de stad *Vere* zoo vroom, ridderlijk en eerlijk heeft gekweten, dat hij de voornaamste zou mogen genoemd worden van en onder degenen, die de gemeene zaak binnen genoemde stad hadden ondernomen te bevorderen. Deze brave en vaderlandslievende man, die veertienmalen met de burgermeesterlijke waardigheid in zijne vaderstad bekleed werd, stierf op den vijfden Julij 1602, nakatende uit zijn tweede huwelijk met MARIA NICOLAÏ, vier zonen en drie dochters. Deze zonen waren genaamd: JOHAN, JONAS, DAVID en NICOLAAS; de dochters: MARTHA, SUSANNA en MARIA. JOHAN, Heer van *Couwerve* en *Crabbendijke*, was met de waardigheid van Hoog-baljuw en Rentmeester-generaal van *Zeeland-beweste-Schelde* bekleed, en stierf in 1632; JONAS, die in den bloei zijner jaren overleed, wordt wegens zijne geleerdheid, voornamelijk in de Heilige Schrift, zeer

geroemd; DAVID was eerst Burgemeester van *Vere*, en daarna Rekenmeester en lid van de Admiraliteit in *Zeeland*; NICOLAAS was lid van den Hoogen Raad; MARTHA trad in huwelijk met Mr. JACOB CAMPE, een' man, die aanzienlijke posten bekleedde en zich bij het vaderland zeer verdienstelijk maakte; SUSANNA was de echtgenoot van Mr. ANTHONY BLANCKE, die in 1614 en 1615 de waardigheid van Burgemeester te *Vere* bekleedde; MARIA, eindelijk, was de beroemde echtgenoot van den onsterfelijken HUGO DE GROOT. De uitstekende hoedanigheden van deze laatste zijn te algemeen bekend, en ook nog voor weinige jaren door den eersten uitgever van deze bijdragen te zeer ontvouwd, om deswege hier ter plaatse in bijzonderheden te treden. Het zij genoeg te zeggen, dat deze uitmuntende vrouw den naam van het geslacht van REIGERSBERGH door hare trouw en deugden voor altijd vermaard heeft gemaakt; dat hare zuster SUSANNA gezegd wordt eene vrouw te zijn geweest, die insgelijks door de natuur met rijke verstandsvermogens begiftigd werd, en dat haar broeder NICOLAAS een vriend was van zijnen zwager DE GROOT, en door den Geschiedschrijver GERARD BRANDT geteld wordt onder de voornaamste dier gemeenzame vrienden van den Drossaard PIETER CORNELISZON HOOFT, van welke hij getuigt: dat zij mannen waren, die niet min doorluchtig door hun verstand dan door hunne ambten waren.

Wij zullen omtrent de nakomelingen van al deze leden van het geslacht van REIGERSBERGH in geene bijzonderheden treden, en ons alleen tot DAVID bepalen, ter wiens eere onze penning vervaardigd is. Deze was de kleinzoon van den Burgemeester van *Vere*, en Rekenmeester en lid der Zeeuwsche Admiraliteit, DAVID. Zijn vader was insgelijks DAVID geheeten, die in 1640 geboren werd, Heer van *Gapinge*, Schepen en Raad der Stad *Middelburg* en Bewindhebber der O. Ind. Compagnie, Kamer *Zeeland*, was; zijne moeder was CLARA VELTERS. Hij was de

oudste zoon van genoemden DAVID, Heer van *Gapinge*, en had nog twee broeders, waarvan de eerste CONSTANTIJN en de laatste PIETER genaamd, en van welke de een trouwde, doch kinderloos, en de ander ongehuwd overleed.

Maar wat weten wij nu verder van onzen DAVID VAN REIGERSBERGH? De Penning leert, dat hij op den 28 Augustus des jaars 1669 te *Middelburg* geboren werd, dat hij op den 28 Januarij des jaars 1690 overleden is; dat hij derhalve in den jeugdigen leeftijd van *één en twintig* jaren reeds gestorven is, zoodat de Penning te regt van hem getuigt: *dat hij (DAVID) ook gebloeid heeft, maar dat die bloei vergankelijk, voorbijgaande, in andere woorden, van korten duur was.*

Doch dit zou ook alles zijn, wat wij met zekerheid van onzen DAVID wisten, bijaldien de ijverige en kundige LA RUE, in de tweede uitgave van zijn *Geletterd Zeeland* ons nog niet eenige meerdere bijzonderheden nopens hem bewaard had. Deze schrijver verhaalt, dat DAVID op de Latijnsche school te *Gouda* in de oude talen onderwezen werd, en dat hij, van die school afscheid nemende, om naar het onderwijs der hoogere scholen bevorderd te worden, in den jare 1685 aldaar eene redevoering in dichtmaat in de Latijnsche taal heeft gehouden, tot opschrift voerende: *Laus Justitiae; carmine heroico* (de lof der Regtvaardigheid; heldendicht), welke redevoering hij zelf, schoon niet meer dan 15 jaren oud zijnde, had vervaardigd, gelijk blijkt uit den titel van dat stuk, hetwelk in hetzelfde jaar het licht zag, en door hem werd opgedragen aan zijnen oom, Mr. JOAN VAN REIGERSBERGH, lid der Admiraliteit van *Amsterdam*, een' man, die, gelijk van elders blijkt, door kunde en ijver uitmuntte, en in zijne veeljarige betrekking gewigtige diensten aan het Vaderland bewees.

Na het verlaten van de Latijnsche school, begaf DAVID zich naar de hoogeschool van *Franecker*, waar hij vlijtig de lessen van den beroemden PERIZONIUS, over de

geschiedenis en over het goed verstand der voornaamste Latijnsche schrijvers bijwoonde; waarna hij zich op de beoefening der Regtsgeleerdheid toelagde, onder de leiding van de niet minder vermaarde **ULRICUS HUBER** en **CORNELIS VAN ECK**. Ook hier muntte hij door naauwgezette pligtsbetrachting uit, en verwierf hij door zijne kunde en braaf gedrag zich de achting zijner leermeesters en medeleerlingen. Maar zijn ligchaam, dat van der jeugd af zwak was, en dat door herhaalde ziekten en kwalen gefolterd werd, was niet bestand tegen de gedurige oefeningen van zijnen wakkeren geest. Weinige maanden vóór dat hij tot Doctor in de Regtsgeleerdheid zou bevorderd worden, nam de borstkwaal, waaraan hij reeds vroeger veel geleden had, hand over hand toe, waarop eene groote verzwakking volgde, welke hem op den 28 Januarij des jaars 1690 in het graf sleepte; wordende hij diep betreurd door allen, die hem kenden, zoo wegens de edele hoedanigheden zijner ziel, als wegens de uitmuntende begaafdheden van zijn verstand. Na zijn overlijden gaf de bovenvermelde Hoogleeraar **PERIZONIUS** een programma uit, waarin de Akademische jongelingschap van *Franecker* wordt uitgenoodigd de begrafenis van onzen **DAVID** bij te wonen, en waarbij hij eene voor het geslacht van **REIGERSBERG** in het algemeen, en voor den afgestorven' in het bijzonder zeer vereerende lofspraak voegt; welk programma in de oorspronkelijke Latijnsche taal mede bij **LA RUE** te vinden is.

Het staat dus vast, dat **DAVID VAN REIGERSBERG** een in vele opzigten uitmuntend jongeling was, wiens nagedachtenis wel verdiende bewaard te blijven; doch de vraag blijft nog altijd over, waarom juist op hem, terwijl zoo vele andere voortreffelijke menschen in jeugdigen leeftijd sterven, een zoodanige penning vervaardigd is? De zaak is duister en niet ganschelijk uit te maken; wij zullen evenwel onze denkbeelden dienaangaande mededeelen, ofschoon die denkbeelden niets meer dan gissingen zijn.

De Penning, zoo als dezelve op Pl. XI voorgesteld wordt, doet slechts de voorzijde van denzelfden zien, en de keerzijde is weggelaten, omdat dezelve, voor zoo

verre de afbeelding betrof, niets nieuws of belangrijks bevatte, als alleen uit cijfers en letters bestaande. Wij moeten er echter hiervan spreken, zoo om onzen Penning volledig te doen kennen, als ook, en wel voornamelijk, dewijl dezelve misschien aanleiding kan geven om iets naders van DAVID VAN REIGERSBERGH te vernemen.

De keerzijde stelt voor een' ouden en nieuwen Almanak of kalendarium, welke gedurende twee eeuwen, namelijk gedurende de zeventiende en achttiende eeuw, bruikbaar, met de meeste beknoptheid zoodanig is ingerigt, dat daarin worden aangewezen de *cycli solares et lunares*, de *indictiones*, de *epacta*, de dagen der volle maan, de tijden van het invallen van het pascha enz., alles zeer ordelijk en net bewerkt! Bij het beschouwen van deze keerzijde, is bij ons de vraag gerezen: wat die oude en nieuwe Almanak, of, zoo de dezelve op den Penning genoemd wordt, dat *Kalendarium vetus et novum* beduidde? en het besluit is bij ons gemaakt, dat dezelve waarschijnlijk betrekking moest hebben tot den persoon, aan wiens nagedachtenis deze Penning gewijd is. Alstoen is bij ons het denkbeeld opgekomen: of DAVID VAN REIGERSBERGH ook de uitvinder of vervaardiger van het Kalendarium, dat zich op de keerzijde vertoont, kan geweest zijn, en of het daaraan is toe te schrijven, dat dit Kalendarium op de keerzijde des Pennings geplaatst is? wij hebben ons verder afgevraagd, of de uitvinding of het vervaardigen van dat Kalendarium ook aanleiding zou kunnen hebben gegeven, om dezen Penning ter eere van den te vroeg gestorven jongeling te maken? Het is ons onbekend, of er vóór DAVID VAN REIGERSBERGH hier te lande, met name in *Friesland*, waar hij gestorven is, diergelijke beknopte en zoo veel omvattende Almanakken of Kalendaria bestaan hebben. Opmerkelijk is het intusschen, dat hier niet alleen een *Kalendarium vetus*, maar ook *novum* voorkomt. Te zijnen tijd toch was in *Friesland* nog enkel de oude tijdrekening in gebruik. Misschien heeft REIGERSBERGH door

dit Kalendarium medegewerkt tot de invoering der nieuwe Gregoriaansche tijdrekening, welke tien jaren na zijnen dood in *Friesland* werd aangenomen, en heeft deze Penning moeten strekken om zijne verdiensten ook in dit opzicht voor de vergetelheid te bewaren. Hoe dit zij: wij bevelen ook deze bijzonderheid aan het onderzoek van deskundigen, en meenen in allen gevalle in de plaatsing van het Kalendarium op de keerzijde van onzen Penning een nieuw bewijs te vinden, dat DAVID VAN REIGERSBERGH een geleerde was, en meer bepaald, dat hij, zoo hij al niet de uitvinder of vervaardiger van het Kalendarium moge geweest zijn, de mathematische wetenschappen heeft beoefend, en dat deze Penning vervaardigd is om ter herinnering te strekken aan zijne groote vorderingen ook in dat vak, hetzij hij die wetenschap als student of uit liefhebberij beoefende en bevorderde.

Voor het overige kunnen wij hier nog bijvoegen, dat het geslacht van REIGERSBERGH in de vorige eeuw uitgestorven is. De laatste, welke den naam van dat geslacht, hetwelk door huwelijken aan vele der voornaamste Zeeuwsche, en ook aan onderscheiden aanzienlijke Hollandsche familiën verwant is geweest, gedragen heeft, was VROUWE MARIA VAN REIGERSBERGH, echtgenoot van Mr. JOHAN PIETER VAN DEN BRANDE, Ridder, Baronet, Schepen en Raad der stad *Middelburg*, door welke echtverbindtenis de geslachtsnaam VAN REIGERSBERGH nog heden ten dage door een van hare afstammelingen, den heer VAN REIGERSBERGH VERSLUIS, gedragen wordt.

Men raadplege over het geslacht van REIGERSBERGH en over de door ons vermelde Leden van hetzelfde: SMALLEGANGE, *Chronijk van Zeeland*, bl. 61; BRANDT, het *Leven van* HUGO DE GROOT, waar men vele bijzonderheden omtrent MARIA en NICOLAAS VAN REIGERSBERGH aantreft; LA RUE, *Staat- en Letterkundig Zeeland*, tweede uitgave; VAN IPEREN, *Tweehonderdjarig Jubelfeest*; en DE WIND, *Bibliotheek der Nederlandsche Geschiedschrijvers*, Dl. I. St. 1. bl. 152 en volgende. Verder hebben

wij nog gebruik gemaakt van een geschreven Extract-Genealogie van het genoemde geslacht, hetwelk ons tot opsporing der familiebetrekkingen van onzen DAVID van veel nut is geweest, en hetwelk met het oorspronkelijk Portret van MARIA VAN REIGERSBERGEN door MIEREVELT, berust bij den eersten uitgever van dit Werk.

PL. XI. N°. 3.

Ter eere van HENDRIK CASIMIR den Tweede, Prins van Nassau, Erf-Stadhouder en Kapitein-Generaal van Friesland, Groningen en Drenthe, Veldmaarschalk in dienst der Vereenigde Nederlanden.

Voorzijde. De beeldtenis van Vorst HENDRIK CASIMIR den Tweede naar de regterzijde gekeerd.

Rondom dezelve deze woorden:

HENRICUS CASIMIR PRINCEPS DE NASSAU, ETC.

d. i.

HENDRIK CASIMIR, PRINS VAN NASSAU ENZ.

Keerzijde. In het verschiet een ruitergevecht; op den voorgrond allerlei soorten van wapentuig, als: kanon, kogels, harnassen, trom, vaandels, trompet enz.; boven dezelve een met een zwaard gewapende arm, welke uit de wolken over de op den voorgrond liggende wapenen uitgestrekt is. Onder:

PRO PATRIA 1691.

d. i.

VOOR HET VADERLAND. 1691.

HENDRIK CASIMIR, tot wien deze Penning betrekking heeft, gezegd DE TWEEDE,

ter onderscheiding van zijnen oom, HENDRIK CASIMIR DEN EERSTE, vroeger Stadhouder van *Friesland*, en op den 6 Julij des jaars 1640 bij de bestorming van een fort, nabij *Hulst*, gesneuveld, werd geboren te 's *Gravenhage*, op den 28 Januarij, nieuwen stijl (*), des jaars 1657. Hij was de eenige zoon van WILLEM FREDERIK, Stadhouder en Kapitein-Generaal van *Friesland*, *Groningen* en *Drenthe*, en van ALBERTINA AGNES, dochter van FREDERIK HENDRIK, Prins van *Oranje*. Zijn vader, op den 21 October 1664, bij het laden van een pistool, dat onverwachts afging, omgekomen zijnde, werd hij reeds op den 12 November van datzelfde jaar, alhoewel hij nog slechts den ouderdom van zeven jaren bereikt had, tot Stadhouder van *Friesland* verkozen, in welke waardigheid hij op den 12 Julij 1672 plegtig werd bevestigd. Drie jaren daarna werd hij insgelijks tot Stadhouder van *Groningen* en *Drenthe* benoemd, wordende hem in datzelfde jaar 1675, op den 28 Februarij, het Erfstadhouderschap, zoo voor zich zelven, als voor alle zijne wettige mannelijke nakomelingen opgedragen. Intusschen nam hij de teugels van het gebied, uithoofde zijner jeugd, te dien tijde nog niet op, maar stond onder de voogdij zijner Moeder, eene Vorstin, die met vele treffelijke hoedanigheden begaafd was. Eerst in den jare 1679, of volgens sommigen in 1680, toen hij den ouderdom van 22 of 23 jaren had bereikt, aanvaardde hij het Bewind. In 1689 werd deze Vorst door de Staten Generaal tot Veldmaarschalk over de legers van den Staat verheven, en in 1693 werd hij als Groot Land-Kommandeur der Duitsche ridderorde binnen *Utrecht* gehuldigd.

Reeds zeer vroeg toog HENDRIK CASIMIR, naar het voorbeeld zijner doorluchtige

(*) VAN SVINDEREN en ook anderen zeggen, dat de Vorst op den 18 Januarij geboren is, doch dit is volgens den ouden stijl, welke te dezen tijde nog in *Friesland* in gebruik was. Zie over den Nieuwen Stijl en de moeilijkheden uit de lange gehechtheid van sommige Gewesten aan den Ouden ontstaan, de beide Verhandelingen van den Hoogl. J. W. DE GRANE, 1826 en 1835.

Vaderen, van wie zoo velen het leven voor het Vaderland gelaten hadden, de wapenen aan. Naauwelijks had hij den ouderdom van 15 jaren bereikt, of hij trok te velde, ter verdediging van den voorouderlijken grond in dat geduchte jaar 1672, toen het Vaderland van drie kanten door drie vijanden aangetast werd. Onder het geleide of in tegenwoordigheid van den dapperen Luitenant-Generaal HANS WILLEM, Baron van AYLVA, die zoo wel in die hoedanigheid, als in die van Luitenant-Admiraal van *Friesland*, gewigtige diensten aan het Vaderland bewees, woonde HENDRIK CASIMIR onderscheiden groote veldslagen, zoo als die van *Senef*, *Fleurij*, *Steenkerken* en *Landau*, en zeer vele andere gevechten, bij, in alle welke hij de onmiskenbaarste bewijzen van onverschrokken moed en uitstekend beleid aan den dag legde. En al deze dappere daden bedreef hij, niettegenstaande zijne gezondheid zeer zwak was, ten gevolge van eenen val op zijn 17 jaar, toen hij, met den degen in de vuist, in het hevigste van het gevecht, op den vijand indringende, met zijn paard in eene laagte stortte, waarvan hij sedert, bij de minste sterke beweging, eene bloedspuwing behield. Deze kwaal maakte vroegtijdig een einde aan zijn leven; want, in het begin des jaars 1696, op nieuw door dezelve aangetast, overleed hij den 25 Maart, slechts den ouderdom van 39 jaren bereikt hebbende. Zijn lijk werd binnen *Leeuwarden* in de voorouderlijke grafstede bijgezet.

Deze Vorst, die zeer ervaren was in de talen, geschiedenis en krijgskunst, en wiens schrandere, werkzame en zachte geaardheid zeer wordt geroemd, was op den 16 November 1683 te *Dessau* in het huwelijk getreden met AMELIA van *Anhalt*, dochter van JOHAN GEORGE II, Vorst van *Anhalt Dessau*, uit welke echtverbintenis zijn voortgesproten twee zonen en zeven dochters. De oudste dezer zonen, WILLEM GEORGE FRISO, overleed in jeugdigen leeftijd, de jongste JOHAN WILLEM FRISO, volgde zijnen Vader in deszelfs waardigheden op, doch overleed, gelijk deze, vroegtijdig,

verdrinkende bij de overvaart van den *Moerdijk*, in den ouderdom van 24 jaren, na, even als zijn Vader, door treffelijke daden zich de achting en liefde van velen te hebben verworven.

Het is duidelijk, uit de verbeelding, voorkomende op de keerzijde van onzen Penning, dat dit gedenkstuk dient tot vereeuwiging van eene der heldendaden, door Prins HENDRIK CASIMIR, en wel bepaaldelijk in den jare 1691 bedreven, gelijk mede tot dankbare erkenning van den bijstand, welke door den arm des Allerhoogste hem daarbij verleend werd. Blijkbaar is uit die afbeelding ook op te maken, dat deze Penning betrekking heeft tot een ruitergevecht, waarin de Vorst heeft uitgemunt. Doch welk gevecht wordt hiermede bedoeld? Volgens hetgeen de Geschiedenis meldt, kan zulks niet anders zijn, dan het gevecht dat op den 19 September, des genoemde jaars, bij *Leuze*, in *Henegouwen*, tusschen de achterhoede van het leger der Bondgenooten en het meerendeel der Fransche ruitery voorviel. Koning WILLEM, namelijk, het leger verlaten hebbende, brak de tijdelijke Opperbevelhebber, Prins van *Waldek*, met hetzelfde op, en nam den terugtogt aan, met voornemen, om zich te *Cambren*, tusschen de beek van *Leuze* en die van *Catoire* neder te slaan. Dan, toen een groot gedeelte der troepen eerstgemelde beek reeds over was, werd de achterhoede, uit ruitery bestaande, onverhoeds door achttien of twintig vijandelijke eskadrons, die door eenen zwaren mist begunstigd waren, overvallen, waarop een hevig gevecht ontstond, waarin de onzen, niet bestand tegen de overmagt, te kort schoten. Maar weldra kreeg de achterhoede eene aanmerkelijke versterking, onder anderen van de Friesche gardes van Prins HENDRIK CASIMIR, waardoor de onzen in staat werden gesteld wederom aanvallender wijs te werk te gaan, zoodat de Franschen eindelijk, na een bloedig gevecht en een aanzienlijk verlies van weêrszijde, besloten den aanval te staken en terug te trekken.

Ofschoon in de berigten aangaande dezen scherpen tijd, geene bijzondere melding gemaakt wordt van Prins HENDRIK CASIMIR, is het echter hoogstwaarschijnlijk, dat hij een ijverig deel zal genomen hebben aan dit gevecht, en aan het hoofd der troepen, welke onder zijn bevel stonden, zal hebben medegewerkt, om den aanslag des overmagtigen vijands, die zeer noodlottig voor het geheele leger had kunnen worden, te verijdelen. Wij houden het uit dien hoofde er voor, dat onze Penning, ter gedachtenis van zijne, bij deze gelegenheid betoonde, dapperheid, geslagen is, en tevens om uit te drukken, dat het voornamelijk door den hemelschen bijstand, hem in dit haghelijk gevaar verleend, is geweest, dat zijn arm gesterkt is geworden, om, gelijk hij reeds zoo dikwerf gedaan had, mannelijk voor het Vaderland te strijden.

Men zie de afbeelding en de levensbeschrijving van Prins HENDRIK CASIMIR, onder anderen, in het vrij zeldzame werk: *De Heeren Stadhouders van Vriesland, sedert den jare 800 enz.*, door JOHANNES VAN DEN BOSCH, Dl. I, fol. *Leeuwarden* 1770. *Holl. Mercurius*, a. 1679, bl. 121. WAGENAAR, *Vaderl. Hist.* Dl. XIII, bl. 98. Dl. XIV, bl. 367 en 453. Dl. XVI, bl. 50 en 315; en over het gevecht bij *Leuze*, SYLVIVS, *Hist. onzes Tijds*, bl. 32, bl. 135, en *Europische Mercurius*, a. 1691, bl. 174—184.

Wij eindigen onze toelichtingen met de opmerking, dat deze Penning zeldzaam schijnt te zijn; ons althans is van denzelven slechts één exemplaar bekend, hetwelk thans in het Koninklijk Kabinet van Penningen berust. Wij kunnen er nog bijvoegen, dat de Penningen van het Friesche Stambuis der Vorsten van *Nassau* tot aan Prins WILLEM IV in zeer klein getal zijn, en dat bepaaldelijk van HENDRIK CASIMIR slechts één enkele penning, buiten dezen, bekend is, te vinden bij VAN LOON, Dl. IV, bl. 169; zoodat uit dat oogpunt onze Penning als belangrijk mag worden aangemerkt.

Zie ook een andere penning, geslagen v. Leu. III. 176. 177.

PL. XI. N°. 4.

Op het afsterven van IDA BLOK.

Voorzijde. De beeldtenis van IDA BLOK, in een zedig gewaad, het hoofd gedekt met een fluweelen of zijden kap of haarmuts.

Rondom :

IDA BLOK GEBOREN XXVI JVLy 1632, GESTORVEN II JVLy 1693,

Keerzijde. Onder de zintekenen van den dood, een gevleugeld uurglas, doodshoofd en beenderen, leest men de volgende dichtregelen :

SIE T BEELD VAN IDA BLOK EEN VROUW
WIER DEUGD EN GEEST EN SCHRANDRE KENNIS
VER BOVEN T LOF VAN MONDT EN PEN IS
DIE MEENIG MAN BESCHAMEN SOU
HAD NIET DE DOODT DAER T AL VOOR BUKT
TE VROEG DIT VOORBEELDT WEGGERUKT.

J. D. S.

Wie deze J. D. S. geweest zij hebben wij niet kunnen ontdekken.

Verder heeft men eenig lofwerk en daaronder

J. BOSKAM FECIT.

Wij hebben met veel moeite naar bijzonderheden omtrent deze IDA BLOK gezocht, en anderen daarom gevraagd, en wat wij omtrent haar konden opsporen deelen wij gaarne mede; wij zullen tevens daarmede verbinden hetgeen wij omtrent hare meer bekende zuster AGNES vonden.

Men heeft twee gedichtjes van VONDEL op IDA betrekking hebbende. Zie zijne Poëzij, Dl. II, bl. 376 en 377. Een

Op den Gedenkpenning van Paris oordeel
aen IDA BLOK.

Paris oordeel leert op Ide,
Daer hy reukloos vonnis velt,
Dat men wulpsche wellust vliede,
Eer en wysheit hoger stelt
Dan een blik van minnevonken.
Troje is dus in d' asch verzonken.

Het andere, bl. 582.

Aen Juffrou IDA BLOK.

Jongkvrouw Ida, stil van aert
Slyt haer jaren ongepaert,
En wil ergens in een hoekje
Liever met het stomme boekje
Eenzaem spreken stil en vrij,
Dan zich onder slaverny
Van het huwelyk begeven.
Zy wint rust die zoo kan leven.

Hieruit blijkt, dat zij destijds ongehuwd was; zij bleef echter niet steeds ongetrouwd.

VONDEL maakte niet alleen gedichtjes op haar, maar verkeerde ook veel met haar, en ten hoogste belangrijk zijn omtrent haar en hare zuster de woorden van BRANDT in het *Leven van Vondel*, bl. 85:

» Hij hield ook groote vriendschap met zijn zwagers en zusters zoone HANS DE

» WOLFF, en zijn huisvrouw AGNES BLOK, een' groote liefhebster van alle nutte wetenschappen en edele kunsten; inzonderheid der poëzij, schilder-, teeken- en prentkunst, en *haar zuster IDA BLOK, die haar meeste tijdt in de boeken versleet.*»

Uit een en ander blijkt, dat IDA BLOK was eene vriendin van VONDEL en eene groote liefhebster van lezen; dat zij was van een stillen aard, op wijsheid of geleerdheid hoogen roem en eer stelde, en van wulpsche behaagzucht verre verwijderd. Schoon hare zuster, door verwantschap aan VONDEL naauwer verbonden, in zijn gemeenzaam verkeer natuurlijk meer deelde, en door veelvuldige liefhebberij, inzonderheid door kweekerij van vruchten en bloemen, hooger naam en roem verworven heeft, zoodat zij den eernaam van FLORA BATAVA verwierf, zal IDA van haren kant ook daarin gedeeld, en als eene verstandige en begaafde vrouw en liefhebbende zuster rijkelijk tot één en ander hebben bijgedragen.

Blijkens eene opgave ons verstrekt van wege den Oudheid- en Penningkundigen Heer J. BLIJDESTEIJN, te *Utrecht*, was, volgens familieaanteekeningen, haar vader AREND BLOK, hare moeder IDA RUTGERS. Zij had twee broeders, te weten: DIRK BLOK, gehuwd met AGNETA LEEUW, en ANTONIJ BLOK, gehuwd met BARBARA LEEUW, en twee zusters NELLEKE BLOK, gehuwd met DAVID DE NEUFVILLE, en AGNETA BLOK, eerst gehuwd met HANS DE WOLFF en daarna met SYBRAND DE FLINES. Welligt was CHRISTINE RUTGERS, gehuwd met MARTEN LOOTEN,

De oudste van haar Ouders kroost,

zie VONDEL Dl. I, bl. 743, eene zuster van IDA's moeder.

Men ziet hieruit, dat IDA en AGNES BLOK twee schoonzusters hadden, LEEUW genaamd, zeker vermaagschapt met DAVID LEEUW, gehuwd met KORNELIA HOOFT (Zie VONDEL's Poëzij, Dl. I, bl. 739), en JACOB LEEUW, getrouwd met CHRISTINE DE FLINES (als voren) Dl. I, bl. 770 en Dl. II, bl. 375); of DIRK BLOK kinderen had is ons niet ge-

bleken, zeker ANTONY. VONDEL maakte op den Lijkpenning van deszelfs dochter BARBARA een bijschrift; (zie alvorens bl. 375) men vindt ook een dergelijk bijschrift aan MARIA DE NEUFVILLE op een gedreven Penning (als boven bl. 376).

Blijkt reeds uit den Penning op het huwelijk van AGNES BLOK met JOAN DE WOLF, (als voren bl. 374) en den Gedenkpenning van 't Lam, door AGNES BLOK, aan eene andere AGNES vereert, (als voren bl. 376), dat de Penningliefhebberij niet gering was in dit geslacht, meerder blijkt dit uit de beide uitstekende Penningen op AGNES en IDA, waarvan de laatste nu door ons werd medegedeeld. De eerste is afgebeeld en met eenige aantekening over AGNES en op *het kweeken der Ananas in Holland door AGNETA BLOK, op haar hofstede Vijverhof, aan de Vecht bij Nieuwersluis* (*), begeleid, te vinden in het eerste stukje der *Gedenkpenningen en Munten uit de Penningkas van een' Liefhebber der hedendaagsche Penningkunde te Deventer* 1833. Wij hebben dat stukje te danken aan onzen vriend M. VAN DOORNINCK, Burgemeester en kundig Penningminnaar aldaar. Behalve het daar omtrent AGNES BLOK, de zuster van IDA, vermelde, en behalve het hierboven door ons medegedeelde, vinden wij nog twee gedichten van VONDEL op *haar verjaeren*, het een, (Poëzij Dl. II, bl. 98) toen zij *zeven en dertig* jaren oud was, en het ander (als voren bl. 99), toen zij *negen en dertig* jaren had vervuld. In het laatste vindt men de volgende regels:

Agnes staek nu 't onderzoeken
En gesprek met stomme boeken,
Teken bloemperk noch prieel,
Bezig potlood noch penseel,
Pen, noch int, noch waterverven:
't Is nu tyd de kunst te derven.

(*) Vergel. SCHELTEMA, Mengelw. Dl. IV, St. II, bl. 313, en KLAAS BRUINS, Lustplaats *Soelen*, bl. 222.

Zet boetseeren aen een zy,
Want uw vrolijk jaergety
Lydt geen kunstige oeffeningen. —

Uit dit vers blijken hare veelvuldige liefhebberij en bekwaamheid, en verder dat zij te *Emmerik* aan den *Rijn* was geboren, en wel op den 29 October. Haar eerste man was, gelijk wij zagen, HANS DE WOLFF, volle neef van VONDEL.

» Bij dien neef, die VONDEL in 't bestieren zijner middelen zeer behulpzaam was,
» en alles voor hem bezorghde, dien hij ook alle zijne huiszorgen en huisgeheimen
» openbaarde, plach hij, (zegt BRANDT,) alle weken des vrijdaghs middaghs ter maeltijt
» te gaan, wel veertien of vijftien jaaren lang; ook na zijn doot bij de Weduw,
» sedert hertrouwt, zoo lang als hij gaan kon, vindende in zijnen ouderdom ner-
» gens grooter vermaak dan in haar gezelschap en gesprek (*). Haar vereerde hij
» zijne Afbeelding die hem best geleek, door een kunstige hand geschilderd (†) en
» daarna nog eenige zijner vertalingen, als NAZOOS Heldinnebrieven, ettelijke Tafree-
» len van PHILOSTRATUS, ook vele Hollandsche spreekwijzen uit des Drossaart's

(*) Bij deze gelegenheid zou VONDEL dikwerf *Al te voldoende Nichtje* DE FLINES! gezegd hebben, hetgeen in eene algemeene spreekwijze, bij een bijkans al te gul onthaal, overging, gelijk onze kundige vrienden J. SCHELTEMA en G. VAN ORDEN ons hebben medegedeeld.

(†) Namelijk door PHILIP KONING die, volgens BRANDT, (bl. 89) hem, in zijn ouderdom, het best getroffen heeft. Deze Schilderij, thans in het bezit van den Dichter Mr. J. VAN LENNEP, heeft op de Keerzijde het Gedichtje, te vinden in de Poëzij, Dl. I, bl. 588:

Ick telde vijf en seventigh
Toen Koning mij dus levendig
Te voorschijn braght op zijn paneel, enz.

in 4°. formaat gedrukt; en lager een klein papiertje, waarop met een nette vrouwenhand geschreven staat. *Aan my Agneta Blok deze Schildery tot eene gedachtenis vereert en nog onder my bestaande*, 1701.

» HENDRIK DEN GROOTEN getoogen en andere Schriften, die zij onder hare papiere » schatten, t' zijner gedachtenisse bewaart." (Zie 's mans leven van VONDEL, bl. 85.) Men vindt ook een belangrijk gezegde van VONDEL aan deze zijne nicht, (als voren bl. 73). Uit dit alles reeds blijkt, welk eene belangrijke vrouw deze AGNES geweest is, en hoe VONDEL haar hoogschatte en beminde. VONDEL wijdde aan haar zijn gedichtje op het *St. Agnesfeest* (zie Dl. II, bl. 533) en bezong haar huwelijk met haren tweeden Echtgenoot SIJBRANT DE FLINES, in twee gedichten, (Dl. I, bl. 778 en 779) het eerste begint aldus:

Wat teelt onderlinge min?
 Twee gelyken, één van zin,
 In al wat men geestigh rekent.
 Beide in kloek vernuft uitsteekend.
 D'een schept zomwyl lust op 't lant,
 Daar zij bloemen zaeit en plant,
 Of de Bloemgodin helpt vieren,
 En het loofwerk op papieren
 Uitgesneden met de schaer
 Offert op 't huisaltaer.
 D'ander heeft zyn wit getroffen,
 Als hy net in zyde stoffen
 Loof en schoone bloemen weeft,
 Schooner dan de lente ons geeft.
 Wat kan zulk een huwlyk baeren,
 Daar die beide in echt vergaeren,
 Met een ryp en wys beleid,
 Anders dan genoegzaamheit?

In hoeverre de vermaarde JOHANNA KOERTËN, gemeenlijk KOERTEN BLOK genaamd als met ADRIAAN BLOK gehuwd, of de schilders BENJAMIN, DANIEL, EMANUEL, ADOLF en JACOB RUTGERS BLOK, (over wie men HOUBRAKEN, CHALMOT en andere kan nazien) van dit geslacht zijn, is moeilijk te bepalen; denkelijk zijn zij aan hetzelfde niet

vreemd, evenmin als MICHIEL BLOK, gehuwd met ALIDA ANSLO, (VONDEL Dl. I, bl. 752).

Opmerkenswaardig is ons voorgekomen, dat de vermaarde PIETER VLAAMING, Zoon van Mr. FLORISZ. WILLEMSZ. VLAAMING en CHRISTINE VAN BEEK, in 1689 geboren, in de *Dichtlieven- de Uitspanningen* van hem en J. B. WILLEKENS een uitvoerig *Gedicht vervaardigd*, gelijk hij zelf zegt: »*in 't eerste van zyn jeugd*," en getiteld: »*op Tafereelen geschilderd door BAREND GRAAT in een galdery aan de kunstminnende AGNES BLOK, myne Behoudmoeder* daarin zegt:

Aan u, myn Moeder, geeft myn veder
Met recht u Tafereelen weder.
Uw Schildery gaf myn gedicht
Zyn voorwerp; 't zy u opgedragen,
Zoo deze stoffe u kan behagen,
Vind ik my aan uw gunst verplicht.

Dan wij haasten ons ten einde. Volgens familieaanteekeningen zou IDA BLOK reeds eenigzins op gevorderden leeftijd gehuwd geweest zijn aan JACOB LAMMERS, van wien wij niets hebben kunnen opsporen.

Het zoude der moeite wel waardig zijn eens afzonderlijk meer uitgewerkt en nauwkeurig over dit belangrijk zusterenpaar, hare betrekkingen en verdiensten, vooral over AGNES, alom bekend en vereerd als de *Bataafsche Bloemgodes*, en van wier hand de eerste uitgever zelfs eenige belangrijke bloemteekeningen in zijne verzameling heeft, verder uit te wijden.

Beider Penningstempels, die nog in het kabinet der munt te *Utrecht* bewaard worden, zijn proefstukken van kunst des verwaarden Stempelsnijders ROSKAM, van wien wij vroeger spraken, en die daarna medailleur aan het Hof van Pruissen geworden is.

Wij betuigen ten slotte onzen dank aan allen die ons in onze nasporingen ten dezen zijn behulpzaam geweest.

PL. XI. N°. 5.

Op de waakzaamheid van Koning WILLEM III, voor de veiligheid der Vereenigde Nederlanden, bij gelegenheid van het sluiten van den Rijswijkschen Vrede, in 1697.

Voorzijde. Het gelauwerd borstbeeld van Koning WILLEM, naar de regterzijde gekeerd.

Rondom hetzelfde leest men:

GULIELMUS III, DEI GRATIA BRITANNIAE REX, RELIGIONIS
LIBERTATISQUE RESTITUTOR.

d. i.

*WILLEM III, DOOR GODS GENADE KONING VAN GROOT-BRITTANNIE,
HERSTELLER VAN DE GODSDIENST EN DE VRIJHEID.*

Keerzijde. Een gewapend Dragonder of Karabinier zit op eene trom, welke op een voetstuk geplaatst is, waarop men leest:

VIGILANTIA
PRINCIPIS
PRO
SECURITATE
PROVINCiarum.

M. D. C. XCVII.

d. i.

*DE WAAKZAAMHEID
VAN DEN VORST
VOOR
DE VEILIGHEID
DER GEWESTEN.*

1697.

Achterwaarts, aan de regterzijde van den Dragonder of Karabinier, ziet men in de verte de vesting *LUXEMBURG*, welke door de bijvoeging van haren naam wordt aangeduid. Meer voorwaarts, aan de beide kanten van het voetstuk, ziet men den Landbouw rustig uitoefenen door twee landlieden, waarvan de één zich bezig houdt met het beploegen der aarde, en de andere zaad uitstrooit. In het verschiep ziet men eenige manschappen, zoo het schijnt, krijgslieden te paard. Rondom den Penning leest men :

SOLA GERAT MILES QUIBUS ARMA COERCEAT ARMA.

d. i.

*DE KRIJGSMAN VOERE ALLEEN DIE WAPENEN, WAARMEDE
HIJ DE WAPENEN KAN BEDWINGEN.*

Het is min of meer onzeker, op welke gelegenheid deze Penning geslagen is. Aan een bepaald wapenfeit tegen *Luxemburg*, hetwelk in 1684 door de Franschen veroverd was, of in de omstreken van die vesting, kan niet gedacht worden, daar er in het jaar, waarin de Penning vervaardigd werd, weinig of niets door de beide legers verrigt werd, en er bepaaldelijk in de omstreken van *Luxemburg* niets van eenig aanbelang voorviel. Het kan evenwel zijn, dat deze Penning ter eere van Koning *WILLEM* vervaardigd is, uit dankbaarheid voor zijne *waakzaamheid*, waardoor hij de bewoners der omstreken van *Luxemburg* beveiligde tegen de uitvallen der Fransche bezetting; wanneer het omschrift zou beteekenen, dat hij de Franschen met hetzelfde wapen, de *waakzaamheid* namelijk, bestreed, in bedwang hield, waarmede zij zoo dikwerf gedurende dezen oorlog de landbewoners der nabijgelegen gewesten in onrust had gehouden.

Deze verklaring berust alleen op veronderstelling, daar er geene geschiedkun-

dige gronden bestaan, waardoor men haar kan bevestigen of tot zekerheid brengen. Liever zouden wij uit dien hoofde aan dezen Penning eene andere uitlegging geven.

Bij de onderhandelingen, welke den vrede van *Rijswijk* voorafgingen, kwam natuurlijk de teruggave van de gewichtige vesting *Luxemburg* ter sprake, op welke van deze zijde zeer werd aangedrongen, omdat men die stad als een der vaste bolwerken voor de veiligheid des lands tegen de magt van *Frankrijk* aanmerkte. Doch het kostte veel moeite Koning *LODEWIJK XIV*, die al het gewigt van het behoud dier vesting inzag, over te halen tot den afstand derzelve. Ten laatste bewilligde de Koning in dat punt en in vele andere, voornamelijk, nadat de Graaf van *Portland*, in naam van *WILLEM III*, en de Maarschalk *DE BOUFLERS*, in dien van *LODEWIJK*, in eene bijzondere onderhandeling omtrent de belangrijkste aangelegenheden, overeengekomen waren. Het komt ons niet onwaarschijnlijk voor, dat deze Penning tot die teruggave van *Luxemburg* betrekking heeft. Door de overgifte van deze vesting toch werd het Vaderland tegen eenen onverhoedschen inval der Franschen *beveiligd*; daardoor kon de landman rustig zijne akkers bebouwen; die rust hadden de landbewoners, hadden de Vereenigde Gewesten te danken aan de *waakzaamheid* of zorg van Koning *WILLEM*, die tot de teruggave van *Luxemburg* medewerkte; met het terug bekomen van die vesting hield men, door waakzaamheid, den Franschen Koning in bedwang, gelijk hij de Bondgenooten door onvermoeiden ijver steeds in onrust gehouden had.

Er kan evenwel nog eene derde uitlegging van dezen vrij duisteren Penning gegeven worden, en die mogelijk de eenige goede is. Ziet dezelve ook op de oprigting van eene nieuwe soort van Ruitery, welke reeds in het Fransche leger

aanwezig was; maar die tot dusverre in het leger van Koning WILLEM nog niet gevonden werd? Er is ons tot hiertoe niets voorgekomen, om dat gevoelen als stellig aan te nemen, doch er is nog al het één en ander dat daarvoor pleit, en wij durven dit niet onbelangrijke punt aanbevelen aan het onderzoek van den Hoogleeraar J. BOSSCHA, wanneer hij tot dit tijdsbestek met zijn verdienstelijk werk: *Heldendaden te Lande*, zal gekomen zijn. Men vindt bij LE PÈRE DANIEL, *Hist. de la Milice Française*, T. II, p. 340 en verv., en bij HOYER, *Geschichte der Kriegskunst*, T. II, h. 2. p. 106 opgeteekend: dat de Karabiniers, die vroeger bij het Fransche leger gevonden, doch daarna afgeschaft werden, in 1676 door LODEWIJK XIV op nieuw zijn opgericht, in 1691 tot ééne brigade vereenigd werden, en dat zij gewigtige diensten in dezen oorlog bewezen. Volgens de beschrijving, welke bij de genoemde schrijvers voorkomt, valt er naauwelijks aan te twijfelen, of de Ruiter, in onzen Penning op de trom gezeten, is een Karabinier. En daar men nu bij HOYER vermeld vindt, dat ook in den loop van dezen krijg, bij de overige legers geheele regementen Karabiniers opgericht werden, en de trom het gewone beeld van werving of nieuwe in dienst neming is, zoo zijn wij op het denkbeeld gekomen, of onze Penning daartoe betrekking kan hebben. Mogt dit waar zijn, dan valt de verklaring van den Penning niet moeilijk, en is zij zeer eenvoudig. De man op de trom stelt dan voor de nieuw opgerigte Karabiniers, van wie eenige manschappen in de verte gezien worden; deze *beveiligen* de omgelegen gewesten, waardoor de Landman in rust zijnen akker kan bebouwen; die veiligheid heeft men aan de *waakzaamheid* of zorg van Koning WILLEM, den oprigter van deze nieuwe soort van Ruitery te danken; deze nieuwe Ruitery eindelijk is het eenige wapen, waardoor men krachtdadig en met goed gevolg kan bedwingen datzelfde wapen in het Fransche leger. Maar vraagt men, waarom ziet men dan hier de ves-

ting *Luxemburg*? Wij erkennen het, dit schijnt eene zwaarigheid. Doch misschien hebben de Karabiniers in de omstreken dier vesting het eerst diensten bewezen en de uitvallen der Franschen krachtadig beteugeld.

Gelijk altijd, onderwerpen wij deze verschillende uitleggingen aan het verlicht oordeel onzer lezers, die uit de drie opgegeven verklaringen, welke wij aangeboden hebben, diegene kunnen kiezen, welke zij de beste achten, en misschien door nadere bewijzen een van deze gevoelens kunnen toelichten en staven.

Omtrent de onderhandelingen, welke den Rijswijkschen vrede voorafgingen, bepaaldelijk over die, betreffende *Luxemburg*, raadplege men het XVI Deel der *Vaderlandsche Historie* van WAGENAAR, in het 64^e Boek.

PL. XI. N°. 6.

Ter eere der stad Hoorn.

Voorzijde. De stad *Hoorn* van den zeekant te zien. In de haven liggen onderscheidene schepen. Van boven het wapen der stad, gedekt door een Lint, waarop
HOORN.

onder, het wapen van *West-Friesland*.

Keerzijde. Een Ridder of wel Sint JORIS of GEORGE te paard, den draak ter nedervellende.

Ter zijde eene opkomende zon uit zee.

Om den rand:

DOMAT. OMNIA. VIRTUS.

DE DEUGD OF DAPPERHEID TEMT OF BRENGT ALLES TEN ONDER.

Wij hebben bij geen der Ouden dit eind van een Hexameter gevonden, maar herinneren ons daarbij aan het zeggen van CLAUDIANUS in *Prob. et Olyb. Cons. v.* 39.

Virtutibus ille

Fortunam domuit.

Van alle Penningen, door ons uitgegeven of beschreven, heeft geene ons meerder zorg, moeite en briefwisseling verschaft dan deze, en dat nog wel met min gelukkig, ten minste geen beslist, gevolg. Dat dezelve de stad *Hoorn* betreft, ziet men, maar tot welken tijd en gebeurtenis die te brengen zij, hieromtrent waren en bleven wij in het onzekere. Verschillend ook waren de meeningen over den tijd van het vervaardigen des stempels, zoo zeer, dat sommige opklimmen tot het begin der zeventiende, en anderen afdaalden tot bijna de helft der achttiende eeuw.

Die het eerste of vroegste tijdperk vasthiielden, bragten den Penning tot den vermaarden JAN PIETERSZ. KOEN, *Gouverneur-Generaal van Indië*, en inderdaad er is iets dat daarvoor pleit. KOEN was te *Hoorn* in 1587 geboren, vertrok met het schip *Nieuw Hoorn* in 1607, als onderkoopman, naar de *Oost-Indiën*, en keerde met hetzelfde in 1611 te *Hoorn* terug. In 1612 naar de *Oost-Indiën* gezeild en tot *Raad van Indiën* en *Directeur-Generaal van den Koophandel* benoemd, volgde hij in 1617 REAEL op als *Gouverneur-Generaal*. Na het bedrijven van roemruchtige daden en het stichten van *Batavia*, keerde hij in 1623 ten zijnent terug, waar hij van wege de *Oost-Indische Maatschappij*, en vooral van wege het Noorder-Kwartier, Kamer *Hoorn*, met de *luisterrijkste geschenken, gulden keten, benevens eene Medaille met het opschrift zijner verrigtingen* werd vereerd. Te *Hoorn* bekleedde hij het ambt van *Bewindhebber der Oost-Indische Maatschappij, Kamer Hoorn* en stak in 1627 weder met het schip *Hoorn* in zee naar *Indiën*, waar hij overleed in 1629.

De stad, de schepen, het opschrift, de wapens van *West-Friesland* en *Hoorn*, het verslaan van den draak, het opschrift, welligt het woord *virtus* door *koenheid* te vertolken, begunstigen wel eenigzins dit gevoelen, tot wat deel van KOEN's leven men het dan ook moge te huis brengen; maar waarom, vraagt men dan met reden, niet den naam KOEN vermeld? Niet zonder grond mag men ook twijfelen, of het maaksel van den Penning het denkbeeld van zoo hoog eene opklimming van tijd wel toelaat. Om één en andere reden verwerpen wij dit gevoelen, hetwelk het eenige schijnt dat te *Hoorn* eenigen bijval vond.

Die dit in aanmerking nemen, en tevens ten dezen eene zeer gewigtige opmerking en ontdekking, waarvan straks nader, bijbrengen, houden den Penning vervaardigd omstreeks 1660, en wel in betrekking tot KAREL II, *Koning van Engeland*, geslagen; hetwelk verwondering kon verwekken, indien er niet in het Koninklijk Penningkabinet, in 's *Hage*, eene zilveren Medaille bestond, welke, volstrekt van dezelfde grootte, *volkomen dezelfde keerzijde* heeft, met *hetzelfde* opschrift *domat omnia virtus*, en aan de andere zijde voorstelt het borstbeeld van KAREL II, met het opschrift CAROLUS II, *D. G. Mag. Brit. Fr. et Hib. R.* Deze Penning is zeer zeldzaam en komt zelfs in het werk van THOMAS SNELLING van 1776 niet voor. De inval is dus natuurlijk: van waar deze gelijkheid van ééne zijde? Is welligt onze Penning ook ter eere van KAREL II, als *Ridder* van den *Kouzenband*, tijdens zijn ballingschap hier te lande geslagen? Is hij toen ook te *Hoorn* geweest? Als Koning in de Schutters Doele begroet? enz., maar geen geschied-plaats- of levensbeschrijving meldt iets dergelijks. Wel is het bijzonder, dat in hetzelfde Koninklijke Kabinet een Penning, liever Munt of Thaler, berust, waarop aan de eene zijde mede *Sint GEORGE den draak met een lans bevechtende*, en het opschrift *en honneur du tres noble ordre de la jairetiere*, en op de an-

dere, binnen een lauwerkrans, *du tres haut tres puissant et tres excellent Prince CHARLES II, par la grace de Dieu, Roy de la Grande Bretang. Franc et Irlande, Defenseur de la Foy* MDCLXXI.

Nu komen wij tot een derde gevoel, dat deze Penning is een eenvoudige verhoogde en buitengewone Schutters- of Doelepenning, wellicht bij eene bijzondere gelegenheid geslagen. Er waren, behalve eene overoude, waarvan de naam nog in de plaats den *Ouden Doele* genaamd, bewaard wordt, twee Doelen te *Hoorn*, de *Nieuwe* of *St. Sebastiaans*, en de *Oude* of *St. Joris Doele*; zij staan naast elkander. De eerste was voor de *jonge*, de laatste voor de *oude* Schutters. Boven den ingang van den *Ouden* of *St. Joris Doele*, in 1585 gebouwd, heeft men nog Sint GEORGE met den *Draak*. Niets is dus eenvoudiger dan den Penning tot dien Doele te huis te brengen. De oude *Stads Doele* of die van *St. Joris* wordt op den Penning dan aan de ééne zijde door de afbeelding van de *Stad*, en aan de andere zijde door het *teeken van den Ouden Doele* aangeduid. Wilden wij naar bepaalde gelegenheden zoeken. In 1654 had er een *Feest der Schutters* te *Hoorn* plaats. In 1667 werd te *Hoorn* het *sluiten van den Vrede* met *ongemeene vreugde-bedrijven*, gelijk gemeld wordt, gevierd. In 1685 kan het *Eeuwfeest van het bestaan van den Ouden Doele* gevierd zijn. De Schutterij te *Hoorn* was natuurlijk bij *onlusten* even als bij *feesten* op den voorgrond. Behalve in den jare 1618 bij het *omzetten der Regering*, en het *ontnemen der kerk aan de Remonstranten door Prins MAURITS in persoon, wanneer er, bij het uitzetten van den Remonstrantschen Leeraar SAPMA vrij wat oproer ontstond*, nadat bevorens eenige *schepen* met soldaten, zoo men meent door den Prins ter sluip vóór en in de stad gekomen, maar door de Magistraat waren afgewezen; was er in 1672, toen Prins WILLEM III tot Stadhouder van *Holland* gekozen

zijnde, den 21 September te *Hoorn* gekomen was, mede om de Regering te veranderen, daags te voren vrij wat onrust, oproer en plundering; onder anderen werd REINIER LANGEWAGEN van zijn vroedschaps-ambt verlaten, en op hem was het Prinsgezinde graauw fel gebeten, alzoo hij het *Eeuwig Edict* geteekend en beëdigd had; eene *razende hoop* slecht volk *viel op zijn huis aan*, dat *uitgeplunderd werd*, en omverre zou gehaald geworden zijn, indien niet de *Schutterij in het geweer gebragt was*, waardoor, alsmede door de komst des Prinsen, de woede gestuit werd. Op dit voorval, of welligt *ter belooning van het bedwingen van het als een draak woedende graauw door de oude Doeleschutters* kan deze Penning zeer wel vervaardigd zijn. Ook in het volgend jaar 1673 viel er eene merkelijke *opschudding te Hoorn* voor, tusschen de aldaar in bezetting liggende ruitery en matrozen. Daar het blijkt, dat Prins WILLEM III in 1683 ook *Hoorn* bezocht en aldaar *plegtstatig door de Schutters is ingehaald*, is het zeer wel mogelijk dat deze blijde inkomst en 's Prinsen *dapperheid* en het *temmen van het gedrocht van Dweepzucht* en Staatsonlusten door onzen Penning wordt te kennen gegeven.

Wil men nog iets anders, en den Penning later stellen? In het jaar 1720 werd te *Hoorn* een zoogenaamde *Compagnie van Navigatie en Commerce* opgericht, die dadelijk grooten opgang maakte. Beter echter komt nog het jaar 1721 in aanmerking, waarbij wij meer bepaald nu zullen stilstaan. Alsdan zou onze Penning betrekking hebben tot de *West-Friesche Munt te Hoorn*.

Op den 8 Augustus 1586 besloten de drie *West-Friesche* steden, *Hoorn*, *Enkhuizen* en *Medemblik* geld te doen munten, en de eerste Penningen werden te *Hoorn* gemunt, en bepaald, dat drie jaren lang die Stad in het bezit der Munt zou blijven, terwijl telken *drie* jaren de muntplaats tusschen haar, *Enkhuizen* en *Medemblik* zou verwisselen. Echter *Hoorn* bleef in het bezit tot de allereerste jaren van

de zeventiende eeuw; en ook later waren er die van *Hoorn* op uit, zoo lang mogelijk de Munt in hunne stad te houden, wordende het afwisselend verblijf der Munt in de voormelde steden naderhand op *zeven*, en eindelijk op *tien* achtervolgende jaren voor iedere stad bepaald. Het zij, volgens deskundigen te *Hoorn*, in den jare 1721 de eerste *tienjarige* vaststelling der West-Friesche Munt voor *Hoorn* heeft plaats gehad, hetzij zulks reeds vroeger was geschied, zeker is het, dat er een Penning bestaat, waarop aan de ééne zijde de Nederlandsche of liever West-Friesche maagd is afgebeeld met een vredetak, vrijheidshoed, hoorn van overvloed bij zich, wapentuig onder haar voet, en een boek of den bijbel in haar schoot, rustende met haar arm op een wapenschild, in welks midden het *wapen van West-Friesland*, boven aan *dat van Hoorn*, en onder dat van *Enkhuizen* en *Medemblik* is; om den rand: *Deus Fortitudo et Spes nostra* (*God is mijne sterkte en Hoop*), onder aan: *Vigilate Deo confidentes* (*waakt vertrouwende op God*). Op de Keerzijde heeft men boven aan het *wapen van Hoorn*, en beneden de *Afbeelding der Stad*, tusschen beide, dit opschrift: *Ordin (inum) Westfrisiae Mon(eta) secundum jura et privilegia Hornae 1586 denuo erecta, foedereq(ue) eorund(em) Ord(inum) 24 Jan(uarii) 1587 illic confirmata et continuata ad ann(um) 1602, dein multoties per Westfri(siae) Urbes ambulatoria juxta vices, hoc tempore pacifico, ad hanc eand(em) Civitatem pro spatio X annor(um) reversa, Coss(Consules) Horn(ani) cum antiq(uis) Insign(ibus) et Inscript(ionibus) c(udi)f(ecerunt) A(nno) 1721.*

Dat is:

De Munt der West-Friesche Staten naar regt en voorregten in 1586 eindelijk te Hoorn opgericht, en bij verdrag van dezelfde Staten, den 24 Januarij 1587 bevestigd, en verlengd tot den jare 1602, na door de steden van West-

Friesland, zoo dikwerf bij beurten, omgewandeld te hebben, in dezen vredes-tijd tot dezezelfde Stad, voor een tijd van tien jaren, teruggekeerd zijnde, hebben de Burgemeesteren van Hoorn dit met de oude teekens (of wapens?) en omschriften doen slaan in den jare 1721. Om den rand: Constantia et Virtute Libertas et Religio acquisitae et conservatae, dat is: door Standvastigheid en Deugd (of Dapperheid) zijn de Vrijheid en Godsdienst erlangd en bewaard. Wij vragen: zou de ééne Penning hier den ander niet ophelderen? Is het ten minste niet bijzonder opmerkelijk, dat de afbeelding der stad met de schepen er voor, juist in het klein op dat stuk, gelijk is aan die in het groot op onzen Penning, en dat ook op beide niet alleen het wapen van Hoorn, maar ook dat van West-Friesland voorkomen? Het is dus wel mogelijk, dat de volharding der stad in het nu voor tien jaren zich toeëigenen der West-Friesche Munt, als een Ridderlijke Deugd of Dapperheid alle zwaarigheid ten onder brengende, bij het nieuw Vrede- of morgenlicht uit zee opkomende, op deze gebeurtenis betrekking heeft; te meer daar het bekend is, dat vrij wat Penningen en Munten voorhanden zijn op de West-Friesche Munt; welke als het ware de middelen, bouwstoffen en kunstenaars in en bij zich zelve had tot soortgelijk werk. Wat den tijd der vervaardiging aangaat, ons althans komt het maaksel van den Penning wel voor te zweemen naar den tijd van het begin der achttiende eeuw. Omtrent dezen tijd nu had de stempelsnijder NICOLAAS CHEVALLIER uit Frankrijk herwaarts geweken en van wien wij breeder bij den Penning PL. XI. N°. 7, melding zullen maken, het aan elkander paren van oude voor- of keerzijden aan nieuwe, het gebruiken van oude stempels met weglating van namen der snijders als anderszins maar al te zeer bij de hand. Men kan zien uit de Voorrede voor LOHNER Med. Saml. Dl. III, hoe hij met die van SMELTING, bijzonder wegens WILLEM DEN III, leefde. Wie zegt, dat hij niet den

den stempel van dien van KAREL II, met die van WILLEM DEN III, uit *Engeland* gekregen heeft, en bij deze of andere gelegenheid dien ten zijnen nutte en gemakke gebruikt heeft. Het zou ook mogelijk kunnen zijn, dat hij of een zijner voorgangers, bij de onlusten in 1672 of 1673, of bij de komst van WILLEM III, te *Hoorn* in 1683, de oude tegenzijde van eenen Penning van KAREL II, min bekend hier te lande, maar wel in *Engeland*, ten zelfden einde gebruikt heeft.

Eindelijk teekenen wij nog ten overvloede op, dat het regt, om Schout en Schepenen te *Hoorn* te kiezen, een lang betwist punt geweest is, waarover vele oneenigheden zijn ontstaan. In 1667 en vroeger werden Schepenen door de Schouten benoemd; den 9 Februarij van het genoemde jaar verwierven Burgemeesteren van *Hoorn* Octrooi van de Staten van *Holland* en *West-Friesland* om Schepenen te kiezen. Terstond na de aanstelling van Prins WILLEM III en de verandering der Regering in 1672, werd het regt weder aan den Schout, die zelf zijne aanstelling van den Stadhouder had, gegeven. In 1701 vond deze Prins goed *zelf* de verkiezing te doen uit eene nominatie, die men moest overzenden. Het voorgeven of de oorzaak was, dat er bij de verkiezing te veel *oneenigheden* voorvielen. Na 's Prinsen dood in 1702, werden de Schepenen weder door den Schout gekozen, hetgeen duurde tot 1732. Den 24 Februarij 1733 namen de Burgemeesters een *eenparig* en, zoo men vermeld vindt, *moedig* besluit met de Vroedschap, om *zelve* de verkiezing van Schepenen te doen, en alle onaangenaamheid alzoo te doen ophouden, en dit hield later stand. Het is volgens eene losse gissing niet volstrekt onmogelijk, schoon wij voor ons aan dit gevoelen niet hechten, om den al te merkbaren laten tijd, dat onze Penning bij die laatste gelegenheid gemaakt of liever zaamgesteld zijn zou.

Men ziet, wij hebben geene moeite tot nasporing gespaard. Men kieze zelf of geve iets beters, dat wij met ruimte kiezen kunnen. Wij bevelen al het voormelde

aan ieders nadenken en aan hen die ons in de onderzoekingen ten dezen hebben bijgestaan. Wij bejammeren het, dat men te *Hoorn*, ondanks de meeste ons be-
toonde hulpvaardigheid, niets heeft kunnen vinden, dat ons in staat stelde beter
het eigenlijk doel, den tijd en de gelegenheid van den Penning op te geven en
alzo de zaak juister te bepalen. — Wil men echter meer stelligs ons gevoelen
weten: wij houden den Penning noch op *KOEN*, noch op den twist voor de benoe-
ming van Schepenen geslagen. Het denkbeeld van de Munt heeft naar ons inzien
veel aantrekkelijks, maar meest hellen wij over, om denzelfden te houden voor eenen
buitengewonen of verhoogden Schutters- of Doelepenning, welligt op eene der gele-
genheden, vroeger door ons vermeld, betrekkelijk.

PL. XI. N°. 7.

*Op den heldenmoed van WILLEM III, Koning van
Groot-Brittannie.*

Voorzijde. Het gelauwerde borstbeeld van Koning WILLEM, naar de regter-
zijde gekeerd.

Rondom:

GVILHELMUS III, REX MAGNAE BRITANNIAE.

dat is

WILLEM III, KONING VAN GROOT-BRITTANNIE.

Keerzijde. Eene Krijgstrofée, met het omschrift:

HEROITATE.

dat is

DOOR HELDHAFTIGHEID.

Dewijl het jaartal aan dezen Penning ontbreekt, en er volstrekt niets op voorkomt, waardoor men de gelegenheid, bij welke deze Penning vervaardigd is, kan onderkennen, zoo valt de verklaring zeer moeilijk, of is dezelve liever genoegzaam onmogelijk. Dit alleen kan van denzelfden gezegd worden, dat hij dient tot vereeuwiging van den *heldenmoed* van WILLEM III, waarvan die Vorst, gedurende dertig jaren, vele en schitterende bewijzen gaf, zoo in de onvermoeide bestrijding van de overmagt des Franschen Monarchs, als in de kloeke handhaving der Hervorming tegen de aanslagen der voorstanders van de Roomsche kerk.

De voorname redenen, waarom wij dezen Penning mededeelden, zijn daarin gelegen, omdat dezelve, voor zoo verre wij weten, nog niet is uitgegeven, en dus tot aanvulling dient van de reeks der Penningen van Koning WILLEM, en omdat er juist genoeg ruimte op PL. XI overschoot, om dit gedenkstuk op te nemen.

PL. XI. N°. 8.

Ter eere van de Koningen WILLEM III en LODEWIJK XIV.

Voorzijde. Het gelauwerd borstbeeld van Koning WILLEM, naar de regterzijde gekeerd en om hetzelfde:

WILHELMUS III, DEI GRATIA MAGNAE BRITANNIAE, FRANCIAE ET
HIBERNIAE REX.

Keerzijde. Het gelauwerd borstbeeld van Koning LODEWIJK XIV, naar de regterzijde gekeerd.

Rondom:

LVDOVICUS XIV DEI GRATIA MAGNAE FRANCIAE ET NAVARRAE REX CHRISTIANISSIMUS.

Twee Vorsten, die het grootste gedeelte van hun leven besteedden met zich onderling te beoorlogen, uit wie alle groote gebeurtenissen voortspuiten, en door wie dezelve werden uitgevoerd, op *één* Penning vereenigd te zien, is inderdaad geene onbelangrijke bijzonderheid. Aan de namen van beiden hecht zich toch de gansche geschiedenis van hunnen tijd; want het was vrij willekeurig van VOLTAIRE den leeftijd van LODEWIJK XIV met den naam van *Siècle de LOUIS XIV* te bestempelen, daar dezelve even goed den naam van de *Eeuw van Koning WILLEM* kon dragen, of liever dien van beide Vorsten gezamenlijk.

Even als omtrent den vorigen Penning, is het geheel onzeker, wanneer en bij welke gelegenheid deze Penning geslagen is, en het zou een vruchteloos werk zijn te beproeven, zulks te willen ophelderen. Wij vergenoegen ons dus alleen met te zeggen, dat dezelfde redenen, die ons bewogen den Penning onder N°. 7 in het licht te geven, ons hebben aangemoedigd, dezen mede te deelen.

PL. XII. N°. 1.

*Ter eere van WILLEM III, Prins van Oranje, en deszelfs
gemalin, MARIA, bij hunne verheffing tot Koning en
Koningin van Groot-Brittannië in 1689.*

Voorzijde. Het met eenen lauwerkrans versierde borstbeeld van Koning WILLEM naar de regterzijde gekeerd.

Rondom:

WILHELMUS III, DEI GRATIA ANGLIAE, SCOTIAE, FRANCIAE ET HIBERNIAE REX,
PRINCEPS AURASIAE.

d. i.

**WILLEM III, DOOR GODS GENADE KONING VAN ENGELAND,
SCHOTLAND, FRANKRIJK, EN IERLAND, PRINS VAN
ORANJE.**

Keerzijde. Het borstbeeld van Koningin MARIA, naar de linkerzijde gewend,
met het navolgende omschrift:

MARIA DEI GRATIA ANGLIAE, SCOTIAE, FRANCIAE ET HIBERNIAE REGINA.

d. i.

**MARIA, DOOR GODS GENADE, KONINGIN VAN ENGELAND, SCHOTLAND,
FRANKRIJK EN IERLAND.**

Rondom de dikte des Pennings staan deze woorden:

REX EST CONQUESTOR, REDDITQVE MARIA SALUTEM.

d. i.

DE KONING IS OVERWINNAAR, EN MARIA BRENGT HEIL AAN.

Ofschoon er op dezen Penning geen jaartal gevonden wordt en er ook geene dadelijke kenmerken op voorkomen aangaande de gelegenheid, bij welke dezelve geslagen is, zoo blijkt echter uit den inhoud van denzelven genoeg, op welken tijd en voor welke gebeurtenis dezelve vervaardigd is.

Vooreerst is het uit de titels van *Koning* en *Koningin*, welke WILLEM en MARIA dragen, zeker, dat de Penning is vervaardigd, nadat Koning JACOB was verdreven en WILLEM en MARIA tot Koning en Koningin verheven waren.

Ten tweede, vinden wij eene nadere bepaling des tijds in het woord *Conquestor* of *Overwinnaar*, hetwelk aan WILLEM wordt toegevoegd; waaruit blijkt, dat deze Penning geslagen is kort na zijne landing in *Engeland* en na de zegepraal, door hem op Koning JACOB behaald.

Ten derde, wijst de betuiging, dat MARIA heil aan Groot-Brittannië toebrengt, aan, dat de Penning is gemaakt ten tijde, toen het Rijk, ten gevolge der burgerlijke twisten in treurigen toestand had verkeerd, en dat nu aller hoop ter leeniging der rampen en ter terugkeering van voormalige welvaart, vervuld was door den nieuwen Koning en Koningin, waarvan de eerste, door de wapenen, Engeland van het slavenjuk had bevrijd, en waarvan de laatste door hare uitstekende hoedanigheden, in staat bleek te zijn, om al het goede, dat zoo lang verloren was, terug te doen keeren.

Daar nu WILLEM en MARIA eerst bij hunne krooning in 1689 den titel van *Koning* en *Koningin* aannamen; op dien tijd, als kort na zijne overkomst uit *Nederland* invallende, hem bij uitstek de titel van *Overwinnaar* kon toegevoegd worden, en de betuiging, dat MARIA het *welzijn* des rijks deed terugkeeren, in die dagen bijzonder te pas komt, meenen wij, zonder aan de geschiedkundige waarheid eenig geweld aan te doen, vast te kunnen stellen, dat deze Penning is geslagen in het jaar 1689, en wel bij gelegenheid der verheffing van WILLEM en MARIA tot Koning en Koningin van Groot-Brittannië. Dit besluit meenen wij te veiliger te mogen opmaken, uithoofde der toevoeging van den titel van *Prins van Oranje*, achter de overige titels van Koning WILLEM. Meermalen komt de benaming van *Stadhouder van Nederland* nog op de Penningen van WILLEM III voor, ook sedert zijne verheffing tot Koning; maar, indien wij ons niet bedriegen, wordt de titel van *Prins van Oranje* daarop niet meer gevonden. Terwijl hierdoor onze Penning iets zeldzaams oplevert, zoo schijnt deze bijzonderheid een nieuw bewijs aan te bieden voor ons gevoelen, dat deze Penning bij gelegenheid der verheffing van WILLEM en MARIA tot Koning en Koningin geslagen is, kort nadat WILLEM zijne gewone benaming van *Prins van Oranje* met die van *Koning* verwisseld had, zoo-

dat dit gedenkstuk, als het ware, is aan te merken, als een overgang van den eenen tot den anderen titel.

Eindelijk, de vergelijking met andere Penningen, geslagen bij de verheffing of Krooning van WILLEM en MARIA tot Koning en Koningin, maken het genoegzaam zeker, dat deze Penning in 1689, en wel bij die gelegenheid, is vervaardigd. Men vergelijke de Gedenkstukken, voorkomende in VAN LOON, Dl. III, bl. 407 en vervolgens, en men zal zien, dat op dien tijd en bij die gelegenheid een aantal Gedenkpenningen is geslagen, welke wel min of meer van dezen verschillen, doch overigens volkomen hetzelfde voorstellen.

PL. XII. N°. 2.

*Op het overlijden van Koningin MARIA, gemalin van
WILLEM III, Koning van Groot-Brittannië.*

Voorzijde. Het borstbeeld der Koningin, naar de regterzijde gekeerd.

Rondom:

MARIA II DEI GRATIA MAGNAE BRITANNIAE, FRANCIAE ET HIBERNIAE REGINA.

d. i.

*MARIA II, DOOR GODS GENADE, KONINGIN VAN GROOT-BRITTANNIE,
FRANKRIJK EN IERLAND.*

Keerzijde. Een prachtig praalgraf, omhangen met een Koninklijken mantel. Op het praalgraf ziet men de Godsdienst voorgesteld in de gedaante eener zittende Vrouw, in treurgewaad, leunende met den regterarm op den Bijbel, en in de linkerhand eene brandende kaars houdende; aan hare regterzijde zit een treurende Genius, die eene omgekeerde toorts in handen heeft; aan hare linkerzijde is een

andere Genius, zittende op den aardbol, en met eene trompet den lof der doorluchtige afgestorvene aan de wereld verkondigende.

Onder aan staan deze woorden:

NATA 10 FEBRUARIJ 1662, CORONATA 11 APRILIS 1689, MORTUA
29 DECEMBRIS 1694.

d. i.

GEBOREN DEN 10 FEBRUARIJ 1662, GEKROOND DEN 11 APRIL 1689,
OVERLEDEN DEN 29 DECEMBER 1694.

Na hetgeen VAN LOON, *Nederl. Hist. Penn.* Dl. IV, bl. 120—132, bij de verklaring der overige Penningen op het overlijden van Koningin MARIA, aangaande die gebeurtenis en omtrent haren lof gezegd heeft, zal het wel niet noodig zijn, dat wij daaromtrent in eenige bijzonderheden treden, of iets meer tot verklaring van dezen Penning, welke overigens zeer gemakkelijk is, er bijvoegen. Wij zullen alleen zeggen, dat deze Penning zeer fraai en door den beroemden Medailleur I. DACIER wiens eerste letters I. D. onder den arm van het borstbeeld gesteld zijn, vervaardigd is, en strekken kan tot aanvulling van de door VAN LOON medegedeelde Penningen.

PL. XII. N°. 3.

*Op het overlijden van WILLEM III, Koning van Groot-Brittannië
en Stadhouder van het Gemeenebest der Vereenigde
Nederlanden.*

Voorzijde. Het met eenen lauwerkrans versierde borstbeeld van Koning WILLEM, naar de regterzijde gekeerd.

Rondom :

GULIELMUS III DEI GRATIA MAGNAE BRITANNIAE, FRANCIAE ET HIBERNIAE REX.

d. i.

*WILLEM III, DOOR GODS GENADE, KONING VAN GROOT-BRITTANNIE,
FRANKRIJK EN IERLAND.*

Keerzijde. Op een, met eene kroon en lauwertakken, versierd altaar, zit de *Eeuwigheid*, voorgesteld onder de gedaante van eenen op den wereldbol zittenden Genius, houdende in de regterhand een rad, als zinnebeeld der Eeuwigheid, en in de linkerhand eene trompet, van welke eene wimpel of vlag afhangt, op welke het woord *AETERNITAS*, d. i. *EEUWIGHEID*, staat te lezen. Aan de regterzijde des altaars zit Groot-Britannië, in de gedaante eener Vrouw, welke voorzien met een helm, leunt op het wapenschild van dat rijk, en met de regterhand een lauriertak opheft, terwijl aan hare voeten allerlei wapentuig ligt. Zij ziet op naar de Eeuwigheid, om, als het ware, aan dezelve te verkondigen de roemrijke daden des gestorven Monarchs, zoo op het krijgsveld als in de raadzaal. Aan de linkerzijde zit Hercules, omhangen met de huid van den door hem verslagen Nemeïschen Leeuw, onder het beeld van welken held der oudheid, Koning *WILLEM* op andere Penningen gedurende zijn leven meermalen wordt voorgesteld; zie, onder anderen *VAN LOON*, Dl. III, bl. 502. Ook deze heft het hoofd naar de Eeuwigheid op, en schijnt aan dezelve de roemrijke wapenfeiten van Koning *WILLEM* te verkondigen.

Onder aan leest men de woorden:

NATUS NOVEMBRI 1650, CORONATUS 11 APRILIS 1689, MORTUUS 8 MARTII 1702.

d. i.

*GEBOREN IN NOVEMBER 1650, GEKROOND 11 APRILIS 1689, OVERLEDEN
DEN 8 MAART 1702.*

Evenmin als de vorige, behoeft deze Penning eenige nadere verklaring, daar uit den inhoud duidelijk blijkt, ter wiens eere en bij welke gelegenheid dezelve door den beroemden Kunstenaar DACIER vervaardigd is. Opmerking verdient het intusschen, hoe veel kleiner het getal der Penningen is, welke op het overlijden van Koning WILLEM, dan op zijne verheffing of het overlijden van zijne gemalin geslagen is. Is dit daaraan toe te schrijven, dat 's Vorsten gedurig verblijf in Engeland de liefde der ingezetenen van deze gewesten, waar het meerendeel der ter zijner eere vervaardigde Penningen geslagen is, omtrent zijn' persoon had verkoeld, of dat hij zich weinig bemind had weten te maken in zijn nieuw koninkrijk? Wij weten het niet; doch zeker intusschen is het, dat zijne nagedachtenis wel verdiend had door fraaijer Penningen bewaard te zijn geweest, dan er voorkomen bij VAN LOON, Dl. IV, bl. 283—287. Hoe men toch over WILLEM III denke, ieder zal moeten bekennen, dat hij een groot man was, aan wien *Europa* in het algemeen en *Nederland* in het bijzonder veel verplicht geweest is.

PL. XII. N°. 4.

Ter eere van WILLEM MUYS.

De *Voorzijde* heeft het volgende met zwier van letteren ingesneden Schrift:

WILLEM MUYS GEBOREN DEN 7 MARTII 1634. OUD BURGERM^a. VAN
WAGENINGEN, ARNHEMS BURGER HOPMAN, STADS RENT-
MEESTER EN SERVYSMEESTER, HOSTAGIER IN DEN
JAAR 1674, STIERF DEN 30 MARTII 1699.

Beneden dit geschrift heeft men een' Engel, den lauwerkrans der overwinning houdende boven het hoofd van een op eene mat of kleed uitgestrekt liggend lijk.

De *Keerzijde* heeft gelijksoortige als op de Voorzijde letters en zwier van trekken. Boven en onder leest men het volgende rijm:

BESCHOUT HIER ARNHEMS BURGERIJ
 U HOOFT-MAN IN ZIJN LAATSTE STRIJDE
 DIE U SOO VAAK HIELP UIT DE LIJ,
 OF VAN GEVREESDE RAMPEN VRIJDE,
 DIE IN EEN HOGE NOOT NIET WEEK
 HOUD IN SIJN DOOD DESELVE STREEK.
 DIE IN DEN HEERE STERVT
 VOOR 'T AARDS DEN HEMEL ERVT.

WILLEM MUYS, was gelijk men uit het schrift op den Penning zien kan, een belangrijk persoon. Na eerst de Burgemeesterlijke waardigheid te *Wageningen* bekleed, en zich te *Arnhem* gevestigd te hebben, kwam hij in laatstgemelde plaats in groot aanzien, en werd Stads-Rentmeester. Bij de Brandschatting, die de Franschen in 1674, bij het verlaten der Stad, vorderden, en toen men de zeer aanmerkelijke somme gelds, welke zij voor de bevrijding der Stad van brand en plundering geëischt hadden, hun niet dadelijk kon toetellen, werd hij als Gijzelaar, hetwelk op den penning *Ostagier* heet, medegenomen. Dit wegvoeren van *Ostagiers* of *Gijzelaars* van *Arnhem* geschiedde bij een verdrag. Het is bijzonder, dat men nu eens hem Nys noemt (zie *het Ontroerd Nederland*, Dl. III, bl. 141 en den *Merkurius* van dien tijd,) dan weder den *Rentmeester* MYS. (Men vergelijk *Vervolg van AITZEMA door SYLVIVS*, Dl. III, Boek 10, bl. 46 aan het einde en L. VAN DEN BOS, *Tooneel des Oorlogs in de Nederlanden*, Dl. IV, bl. 215.) Die met hem als Gijzelaars ten hunne huizen werden uitgehaald, worden vermeld geweest te zijn: de Zoon van den Burgemeester BRIENEN, die van

ADRIAAN HANEBERS en van den Raadsheer HEL, verder EVERT KELKEN of KELFKE, JAN DE VOOGT, FARERES, JAN RIBBIUS, JAN KRAYEVANGER en DE GOUWENAER.

Het fraai gelegen en boomrijk buitenverblijf *de Sterrenberg*, bijna een vierendeel uurs van *Arnhem* aan den Amsterdamschen weg gelegen, is grootendeels aan MUYS zijn aanleg verschuldigd. Onze WILLEM MUYS kocht daartoe in 1671, 1672 en 1679 onderscheidene stukken lands, en in 1684 gaf de Magistraat der stad hem nog dertig morgen, grenzende aan het door hem aangekochte, ten geschenke voor de menigvuldige diensten die hij der stad had bewezen, daar hij de stedelijke geldmiddelen aanmerkelijk had verbeterd, en zelfs aanzienlijke sommen aan de stad had voorgesloten. De lustplaats *de Sterrenberg*, op dien grond aangelegd, behoorde later aan den Heer G. UMBROVE, Inspecteur der tollén in *Nederland*. Thans is dezelve, zoo wij meenen, het eigendom van den Heer FABER VAN RIEMSDIJK. Bij het overlijden van WILLEM MUYS vereerde dezelfde Magistraat aan zijne weduwe den gedenkpenning, thans door ons in het licht gegeven, en bereids afgeprent, toen wij dien vonden door onzen vriend, den kundigen minnaar van Penningen en Oudheden, M. VAN DOORNINCK wel niet openbaar uitgegeven, maar medegedeeld in zijn werkje te *Deventer* gedrukt: *Gedenkpenningen en Munten uit de Penningkas van een liefhebber der hedendaagsche Penningkunde*, bl. 18 en 19. Zie verder NYHOFF, *Wandelingen in Gelderland, Arnhem*, 1820, bl. 72.

PL. XII. N°. 5.

*Ter gedachtenis van den Godgeleerde JACOB VERSCHOOR, het
hoofd eener godsdienstige secte, naar hem Verschooris-
ten genaamd.*

Voorzijde. De beeldtenis van genoemden VERSCHOOR blootshoofd, in geestelijk
gewaad, met bef en mantel omhangen, naar de linkerzijde gekeerd.

Rondom leest men:

JACOB VERSCHOOR VLISSINGA-ZEELANDUS AETATIS 52 A° 1700.

d. i.

*JACOB VERSCHOOR, GEBOORTIG VAN VLISSINGEN IN ZEELAND,
IN ZIJNEN OUDERDOM VAN 52 JAREN, A°. 1700.*

Keerzijde. Een staande leeuw, die eene slang, welke zich om zijn ligchaam
geslingerd heeft, met zijne voorpooten verstikt of dooddrukt.

Rondom leest men:

FORTITER ET PRUDENTER

d. i.

STERK EN VOORZIGTIG.

En om deze woorden, in den buitenrand des Pennings:

SATISFACTIONIS CHRISTI ASSERTOR.

d. i.

*DE VERDEDIGER OF HANDHAVER VAN DE VOLDOENING
VAN CHRISTUS.*

Bovendien wordt op de dikte des Pennings van sommige exemplaren, doch
niet van het onze, nog het navolgende gevonden:

MORS TUA, VITA MIHI, SEMPER CELEBRANDE REDEMPTOR.

d. i.

UW DOOD IS MIJN LEVEN, ALTIJD TE PRIJZEN VERLOSSER.

Zie P. DE LA RUE, *Geletterd Zeeland* in voc.

JACOB VERSCHOOR, tot wiens gedachtenis deze penning geslagen is, werd, zoo als dit gedenkstuk zelf leert en ook uit andere berigten blijkt, te *Vlissingen* geboren. Zijn juiste geboortetijd is onbekend, evenzeer als wie zijne ouders waren; ook weet men geene omstandigheden van zijne jeugd. Alleen vindt men aange- teekend, dat hij zich aan de hoogeschool te *Leiden* in de godgeleerdheid heeft geoefend onder den hoogleeraar FRANCISCUS SPANHEIM den Zoon, die, naar men zegt, reeds vroeg, volgens zijn oordeel, schadelijke beginselen in den jongeling ont- dekte, en daarin der kerke geen gering nadeel voorspelde. Zijne studien volbragt hebbende keerde VERSCHOOR naar *Zeeland* terug, en bood zich in het jaar 1678 aan de Classis van *Walcheren* aan, om voor haar het gewoon examen of onder- zoek af te leggen. Hierin slaagde hij echter niet. Want de Classis, onderrigt dat VERSCHOOR verdacht werd onregtzinnige stellingen aan te hangen, vorderde eerst van hem, dat hij van deze zijne gevoelens afstand zou doen en dezelve schriftelijk zoude herroepen; en toen hij daaraan, na eenig dralen, voldeed, werd zijne verantwoording onvoldoende geacht en de toelating tot het onderzoek hem geweigerd. Hierop wendde hij zich tot de Classis van *Zuid-Beveland*; doch ook deze wees zijn verzoek om dezelfde redenen van de hand. Deze dubbele weige- ring verbitterde het gemoed van VERSCHOOR, die daarover zich op schamperen toon in brieven beklagde, hetgeen het gevolg had, dat hem het prediken ver- boden werd. Aldus hem de openbare kerkdienst ontzegd zijnde, begon VER- SCHOOR, tot verspreiding van zijne gevoelens, bijzondere Godsdienstoefeningen te

houden , en gaf hij, ter verdere voortplanting van zijne denkwijis, ook geschriften uit, welke nevens die van eenige zijner navolgers, één en dertig jaren na zijn overlijden bijeengezameld en in éénen Bundel werden uitgegeven, onder den titel van: *Verzameling der werkjes van J. VERSCHOOR en eenige zijner discipelen*. Hij hield zich meest op in het kasteel van *Westsouburg*, de voormalige lustplaats van den beroemden MARNIX VAN ST. ALDEGONDE, waar eene groote menigte mannen en vrouwen van verschillende standen en rangen, uit de nabijgelegen steden *Middelburg* en *Vlissingen* en andere omliggende plaatsen, te zamen vloeide, om hem te hooren, en waar door hem eene afzonderlijke Gemeente opgericht werd, welke zich noemde *de zuivere Gereformeerde Kerk*, en over welke, onder hem, het bestuur werd opgedragen aan zekeren THEOPHYLACTUS VAN SCHOOR, en de, wegens hare vreemde denkbeelden, in de kerkelijke Geschiedenis des Vaderlands niet onbekende MARGARETHA VAN DIJCK. Dit maakte zoo veel gerucht, dat de Classis van *Walcheren* het noodig achtte zich de zaak aan te trekken, waarom zij de hulp der Staten van *Zeeland* inriep tot beteugeling der schadelijke leerstellingen dezer nieuwe Gemeente, welke ook den naam van *Hebreëen* had aangenomen, omdat VERSCHOOR van al de leden, vrouwen zoo wel als mannen, vorderde, dat zij zich op het aanleeren en beoefenen der Hebreeuwsche taal zouden toelleggen. Op bevel dier Staten werd op den eersten van Lentemaand des jaars 1697, te *Middelburg* aan het huis van den Burgemeester STEVEN VOET, eene bijeenkomst of zoogenaamde *conferentie*, in tegenwoordigheid van vele aanzienlijken, gebouwen, welke zeven uren duurde, en waarin VERSCHOOR, ondersteund door de reeds genoemde MARGARETHA VAN DIJCK, zijne gevoelens blootlegde en verdedigde. Dezelve werden door twee Middelburgsche Predikanten, NICOLAAS SCHORER en JACOBUS FRUYTIER bestreden, en, naar men beweert, met zooveel kracht van redenen

wederlegd, dat VERSCHOOR en zijne medehelpster tot zwijgen zouden zijn gebragt. Hoe dit zij, de aanwezenden oordeelden het pleit voldongen, en het gerucht hiervan had zulk eene nadeelige uitwerking voor de nieuw gestichte Gemeente der Hebreëſen, welke zich inmiddels ook over de overige gewesten, doch met weinig gevolg, had verspreid, dat het getal van hare leden verminderde, en haren invloed meer en meer afnam. De dood van VERSCHOOR, welke drie jaren daarna volgde, deed haar geheel te gronde gaan.

Wij zullen ons hier niet bezig houden met de uiteenzetting der gevoelens van JACOB VERSCHOOR, zoowel omdat zulks hier de plaats niet is, als ook omdat dit met veel oordeel en naauwgezetheid gedaan is door de Heeren YPER en DERMOUT, in hunne *Geschiedenis der Nederlandsche Hervormde Kerk*, Dl. III, bl. 115—123. Wij zullen alleen zeggen, dat genoemde schrijvers van oordeel zijn, dat VERSCHOOR te onrecht beschuldigd is geworden van Spinozistische dwalingen; dat hij voornamelijk vreemde en overdrevene denkbeelden voedde omtrent de *schuldvoldoening* van den Zaligmaker en aangaande de *verkiezing*, ofschoon zijne leer, in den grond der zaak, niet afweek van die der Hervormde Kerk. Overigens komen allen daarin overeen, dat VERSCHOOR een geleerd man was, die zich niet vergenoegde met aan te nemen en blindelings te volgen, wat door anderen gedaan of geschreven was, maar die van meening was, dat men tot de bronnen zelve moest doordringen en daaruit zijne kennis moest putten. Van daar de vermaning aan zijne volgelingen om zich der Hebreeuwsche taal eigen te maken.

Na deze ophefdering is de verklaring van onzen Penning niet moeilijk. De-zelve is tot nagedachtenis of ter eere van JACOB VERSCHOOR, naar hem *Verschooris-ten* of ook wel *Hebreëſen* genaamd, vervaardigd bij gelegenheid van zijn over-

lijden, dat in den jare 1700 voorviel. Hij wordt op de keerzijde zinnebeeldig voorgesteld als een leeuw, die eene slang, welke hem omslingert, dooddrukt of verstikt, omdat hij, zoo als in het omschrift gezegd wordt, met *sterkte* en *voorzigtigheid*, of met *moed* en *beleid*, zijne vijanden, die hem in het naauw zochten te brengen en waarmede hij als het ware omringd was, bestreed, en, naar het oordeel zijner aanhangers, verplette. Hij wordt eindelijk in den rand des Pennings de *verdediger* of *handhaver van CHRISTUS voldoening* genoemd, dewijl het de leer der algeheele *schuldverzoening* van den Zaligmaker was, welke door JACOB VERSCHOOR voornamelijk gepredikt, verdedigd en tegen de overige Leeraren der Hervormde Kerk tot in het overdrevene vastgehouden en gehandhaafd werd. De uitboezeming, op de dikte des Pennings: *Uw dood is mijn leven, altijd te prijzen Verlosser!* heeft ook tot die leer betrekking.

Deze Penning is dus een gedenkstuk van die veelvuldige en zoo dikwerf herhaalde godsdienstige twisten, waardoor Kerk en Staat al te vaak verontrust werden, en die zelfs het Gemeenebest somwijlen op den rand des afgronds bragten; twisten, waarbij het eerste voorschrift der Christelijke Godsdienst, *de Liefde*, meest altijd uit het oog werd verloren, waarbij het somwijlen meer op woorden dan op de zaak zelve aankwam. Mogt het Vaderland verder voor zoodanige geschillen bewaard blijven, en een ieder bedenken, dat, *waar liefde woont, de Heer zijnen zegen gebiedt!*

Behalve in het aangehaalde werk van YPEY en DERMOUT, vindt men eene levensbeschrijving van JACOB VERSCHOOR bij LA RUE, *Geletterd Zeeland*, waarin ook onze Penning aangehaald en een latijnsch bij- of opschrift ter zijner eere gevonden wordt. Verder vindt men omtrent hem en zijne leer bijzonderheden in

het *Museum historico-philologico-theologicum Bremense*, Vol. II. bij MOSHEIM, *Kerkelijke Geschiedenis* Dl. IX. bl. 249, die zijn *nieuw zamenstel van Godgeleerdheid, als gesmeed uit een verkeerd en ongeschikt mengsel der stellingen van COCCIJUS en SPINOSA, buitensporig en goddeloos* durft noemen, en bij KOK, *Vaderl. Woordenboek*, op het woord: *Verschooristen*.

PL. XII. N°. 6.

Ter gedachtenis van MARIA CAMPHUYZEN.

Op de *Voorzijde* heeft men boven een doodshoofd en twee kruiselings liggende beenderen het volgende:

TER GEDAGTENIS VAN MARIA CAMPHUYSEN, DOCHTER VAN WIJLEN
DIRK RAFAËLZ. CAMPHUYSEN.

En op de *Tegenzijde* ten vervolge:

GEBOOREN TOT VLEUTEN DEN EERSTE MAY ANNO 1618. GESTORVEN
TOT AMSTERDAM DEN 29 MAART EN BEGRAAVEN DEN DERDE
APRIL ANNO 1700.

Dat het verzamelen van Penningen niet zelden ongekende bijzonderheden van groote en beroemde mannen aan het licht brengt, is eene waarheid, welke niet onbekend is, en waarvan de uitgevers van dit werk bijzonder ondervinding hebben. Ook deze medegedeelde Penning bewijst zulks.

In geene der uitgegevene Levensbeschrijvingen van, en berigten over den beroemden en nooit volprezenen DIRK RAFAELZ CAMPHUYSEN vonden wij eenige melding van deze dochter MARIA. Zij was, zoo wij ons niet bedriegen, het vierde kind

van hem en ANNA of ANNEKE ALENDORP, dochter van GOVERT ALENDORP. CAMPHUYZEN huwde met haar den 11^{den} April 1613. Het oudste kind was WERNER, te *Gorcum* geboren; het tweede ELIZABETH, en het derde RAFAEL, die beide te *Utrecht* het licht zagen; MARIA is, gelijk men ziet, op den eersten Mei 1618, in een voor CAMPHUYZEN gewigtig tijdstip, te *Vleuten*, een dorp in het Stichtsche, nabij *Utrecht*, geboren, waaraan CAMPHUYSEN door den Heer LEDENBERG een vast beroep als Leeraar bezorgd was. Zij ontving den naam MARIA, vermoedelijk naar hare vaderlijke Grootmoeder MARIA VAN MAASELJK, welkers vader HANS, een koopman te *Gorcum*, gezegd wordt om het geloof onthalt te zijn, en welke zelve onder de Doopsgezinden hoog geacht werd om haar godvruchtig leven. Wij hebben, ondanks alle moeite, geene meer bepaalde bijzonderheden dan op den Penning vermeld staan omtrent MARIA CAMPHUYSEN kunnen opsporen. Het is ons bijzonder merkwaardig voorgekomen, dat niet eene ingesneden penningplaat of gewone begravenispenning, zelfs niet een als b. v. die op de dochter van VONDEL door ons vermeld, maar een geheel afzonderlijke penning ter harer eere bij haar overlijden is vervaardigd. Zij moet dus iemand van eenig aanzien of ten minste van belangstelling geweest zijn, anders toch kwam zulks, oppervlakkig beschouwd, minder of geheel niet te pas. Zij overleed, gelijk men ziet, te *Amsterdam* den 29sten Maart 1700 in den ouderdom van 82 jaren, en werd aldaar den 3^{den} April, en gelijk ons bleek op het Kathuizerskerkhof, begraven. Hare woonplaats was in de Boomstraat. Zoude niet de reden van het vervaardigen van dezen Penning daarin gelegen zijn, dat de verdiensten van den, in zijn leven, ook bijzonder te *Vleuten*, zoo fel vervolgden Vader, als in de dochter, toen eerst erkend en vereerd werden bij onze vrome voorvaders, die destijds met de *Stichtelijke Rijmen* van CAMPHUYSEN veel ophadden, en de hooge waarde van hem en zijne werken inzagen? Ook zijne *Theologische*

Werken met Predikatiën en Brieven, om van zijne vertaalde *Psalmen* niet te spreken, zijn in het laatst der zeventiende eeuw uitgegeven. Hoe bemind CAMPHUYSEN te *Vleuten* was, daarvan vinden wij eene allermerkwaardigste bijzonderheid ons medegedeeld door den ijverigen naspoorder van onze letterkunde, den nu door ons diep betreurd JACOBUS SCHELTEMA, in zijn *Geschied- en Letterkundig Mengelwerk*, Dl. V. St. III. bl. 246—249. Dat hij ook te *Amsterdam* zeer bemind en gezien was, en aldaar gaarne verbleef, blijkt insgelijks daaruit, dat hij die stad liefst tot vast verblijf nam, en met vertalen als anderzins zich en de zijnen daar ophield. Ook aldaar werd omstreeks November 1619 een vijfde kind, hoe genaamd is ons niet gebleken, geboren. De gehechtheid van CAMPHUYSEN aan *Amsterdam*, en van de burgers dier stad aan hem, zullen dus wel den grond uitgemaakt hebben, om, toen zijne dochter MARIA aldaar overleed, dochter en vader tevens door eenen Penning te huldigen. Behalve dit vijfde kind vindt men nog spoor van een zesde, omstreeks 1624 geboren. In 1627 stierf CAMPHUYSEN in den ouderdom van 41 jaren, wanneer dus MARIA slechts den ouderdom van 8 of 9 jaren bereikt had.

CAMPHUYSEN's leven en werken zijn onzes oordeels allerbelangrijkst; geen wonder, dat velen over hem en zijne verdiensten hebben uitgeweid. De bron, waaruit voornamelijk is geput, is, met de werken zelve, 's mans *Levensbeschrijving*. De eerste uitgave is van 1683, men vindt haar later voor de *Theologische Werken* in 1699, en achter eene andere uitgave alsmede eene afzonderlijk uitgegeven door P. RABUS in datzelfde jaar. De kundige en waardige vereerder van CAMPHUYSEN, de grijze Hoogleeraar te *Franecker* J. W. DE CRANE, van wiens mededeelingen wij bij dezen betuigen een erkentelijk gebruik te hebben gemaakt, bezit twee afschriften van CAMPHUYSEN's leven, een in 1679, het andere zonder jaartal, waarin eenige

bijzonderheden elders niet te vinden, en dus nog niet algemeen gemaakt, vermeld staan, hebbende 't laatste het merkwaardig schrift op den omslag: *Het leven en sterven van DIRK RAFAELZ. CAMPHUYSEN, door BAREND JOOSTEN, beschreven uit de mond van CAMPHUYSENS eigen vrouw, wonende toen ter tijd hier tot Amsterdam op de Lindegracht*. Doch ook in de geschrevene Levensberigten komt niets van onze MARIA voor, zoodat, gelijk wij bereids gemeld hebben, zelfs van het bestaan van deze dochter van een' zoo verdienstelijken vader zonder dezen onzen Penning, in het bezit van den eersten uitgever, en van welken nimmer ons eene wedergade is voorgekomen, niets zoude bekend zijn.

Mogt het den kundigen en ijverigen DE CRANE nog gebeuren, uit zijnen rijken schat van nasporingen een geheel en nieuw licht over D. R. CAMPHUYSEN te doen opgaan, iets waartoe hij meer dan iemand de middelen en kunde bezit! Men zie intusschen over hem J. A. CHALMOT, *Biogr. Woordenboek*, Dl. V, bl. 340—345, op CAMPHUYSEN; J. KOK, *Vaderlandsch Woordenboek*, Dl. XXI, bl. 253—254, op KAMPHUYZEN; P. G. WITSEN GEYSBERG, *Biogr. Anth. en Crit. Woordenboek*, Dl. II, bl. 4—28, op CAMPHUYSEN: (dat dit de ware spelling van den naam is bewijst onze Penning en 's mans alzoo geteekende brieven.); R. K. KOOPMANS, *Redevoeringen en Verhandelingen*, Dl. II, bl. 119—188; *Levensbeschrijving van verm. Mann. en Vr.* Dl. II, bl. 161—173, J. SCHELTEMA, *Vaderl. Letteroef.* voor 1822, n°. 1, bl. 26, weder opgenomen in zijne *Mengelingen* VOORN.; P. J. B. C. VAN DER AA, *Vaderl. Letteroefen. Mengelw.* 1810 bl. 406; A. HOUBRAKEN, *Leven der Ned. Schild.* Dl. I, bl. 124; G. HOET, *Naaml. van Schild.* Dl. I. bl. 517; G. BRANDT, *Hist. der Reform.* Dl. III, bl. 394, 793, 795, 796 en 971. Men vindt voor de uitgave der *Stichtelijke Rijmen* van 1759 onderscheidene gedichten ter zijner eer van J. OUDAEN en anderen. Zie ook over hem bij vreem-

den als b. v. RAQUOT, *Mem.* Tom. XIV, p. 259—263; *Biograph. Univ.* op CAMP-HUYZEN: als een blijk van Fransche onnaauwkeurigheid kan strekken, dat men daar van hem zegt: *il s'abandonne trop à sa facilité*, terwijl de *stevige* dichttrant van onzen dichter ieder bekend is. MORERI verwijst van de C. op de K. en aldaar is niets te vinden. Zie verder SANDII, *Bibl. Antitritin.* p. 112—113, en anderen. Waarbij men voegen kan hetgeen de eerste uitgever dezes van hem gezegd heeft in zijne *Proeve eener Gesch. der Nederd. Dichtk.* Dl. I, bl. 149—152, 1° druk, en 2° druk Dl. II, bl. 144—147.

PL. XII. N°. 7.

Op het Kabinet of de kamer van Oudheden en Medailles te Utrecht opgerigt en bestuurd door NICOLAAS CHEVALIER.

Op de eene zijde, welke hier als *Voorzijde* staat, doch ons gebleken is elders als de *Tegenzijde* afgebeeld te zijn, ziet men, de gelauwerde Naarstigheid of Wakkerheid, kenbaar door den haan, die nevens haar staat, een oude pot of urne met Gedenkpenningen aan de Utrechtsche Pallas, die het gewestelijk wapen, waaronder de hoorn van overvloed, voor zich heeft, aanbieden. Achterwaarts iemand, die in den grond naar Oudheden zoekt; in het verschiet oude gebouwen, toren en ruïne.

Boven leest men:

DILIGENTIA VICTRIX TEMPORIS,

dat is:

DE NAARSTIGHEID OVERWINNAARSTER VAN DEN TIJD.

onder

EX AVCTORITATE ORDD. (ORDINUM) ET CIVITATIS TRAJECTI KALENDAS
MAJI MDCCCVII.

dat is:

**OP GEZAG EN LAST VAN DE STATEN EN DER STAD UTRECHT
DEN EERSTEN MEI 1707.**

Op de andere of *Keerzijde* ziet men *Saturnus*, gevleugeld als het beeld des Tijds, met zijne zeis de standbeelden en oude vazen vernielende; terzijde en in het verschiet oude tempels, eene grafnaald, welker top ternederstort en andere Oudheden.

Boven aan:

CVNCTA MIHI CEDVNT.

dat is:

ALLES DOET VOOR MIJ ONDER.

Onder aan:

ERIGENTE ET DIRIGENTE NICOLAO CHEVALIERO.

dit is:

OPGERIGT EN BESTIERD DOOR NICOLAS CHEVALIER.

Men ziet hieruit dat deze Penning op last der Provinciale Staten en der Stede van *Utrecht* is vervaardigd door CHEVALIER, die eene openbare kunstkamer destijds te *Utrecht* had, waarop deze penning doelt.

NICOLAS CHEVALIER was een der vlugtelingen, die bij het intrekken van het *Edict van Nantes* en het vervolgen der Gereformeerden in *Frankrijk*, omstreeks den jare 1685, herwaarts, en wel in de eerste plaats naar *Amsterdam*, week. Het bestuur dier Stad gaf aan hem, gelijk aan zoovele zijner lotgenooten, de

ruimste en edelmoedigste bescherming. CHEVALIER betuigde daarover openlijk de meeste erkentelijkheid, zoo door den roem van *Amsterdam* en haren handel in geschriften te verheffen, als door het ontwerpen, vervaardigen en bevorderen van kunstwerken en inzonderheid van Medailles. Hij was niet alleen stempelsnijder, maar ook boekverkooper, drukker, en kunstkooper. Men vindt van hem vermeld, dat reeds hij op de Pretekamer boven de beurs te *Amsterdam* kunstwerken vertoonde, en die verkocht. Men zie LE LONG, *Koophandel van Amsterdam*, Dl. II, bl. 88, en P. RABUS in zijne *Boekzaal van Nov. en Dec.* 1692. Deze laatste schijnt te twijfelen, of CHEVALIER ook een aangenomen en wel de ware naam van onzen stempelsnijder geweest zij, voor welken twijfel wij geene grondige redenen zien. In de opdracht van zeker werkje zegt hij *achttien jaren* te *Amsterdam* gewoond te hebben. Daar hij in een afzonderlijk geschrift den vermaarden Penning op den Rijswijkschen Vrede met de daarbij behoorende Doos of tweeden penning (zie van LOON, Dl. IV, bl. 213, 214) naauwkeurig beschreven heeft, zou men misschien kunnen twijfelen, of niet dit meesterstuk door hem, op order van de Amsterdamsche Regering, zoude vervaardigd zijn, gelijk ook de groote Penning op den Utrechtschen Vrede, waarop *Pallas* met het schild, en de kat (zie van LOON, Dl. IV, bl. 680 n°. 19.), waarvan de beschrijving in hetzelfde werkje voorkomt, en waarin de bijzonderheid wordt medegedeeld, dat dezelve vervaardigd is, naar het ontwerp van den Hoogleeraar PIETER BURMAN te *Utrecht*. Doch deze Penningen zijn niet van hem en men moet het er voor houden, dat hij wel de beschrijver, maar niet de vervaardiger dezer meesterstukken geweest is, te meer daar alles toont, dat hij, vol ophef, niet ongaarne den schijn aannam van zich den roem van anderen toe te eigenen. Eene groote medaille ter eere van *Amsterdam*, en eene kleinere, waarop een groot stak amber aldaar aangebragt, doch welke beide wij, behalve

in deze afbeeldingen, nooit gezien hebben, vindt men in hetzelfde werkje, genaamd: *Dissertation sur la Medaille, que les venerables Magistrats de la ville d'Amsterdam ont fait frapper au sujet de la paix conclue à Utrecht — avec une Dissertation d'une Medaille frappée a l'honneur de la Ville et du Magistrat d'Amsterdam, avec figures, par NICOLAS CHEVALIER à Utrecht. Chez L'auteur, Marchand Libraire, Imprimeur et Medailleur à l'enseigne d'Erasmus. 1715.*

Hieruit, gelijk ook uit onzen penning en andere werken, blijkt dat hij zich van *Amsterdam* naar *Utrecht* met der woon begaf. Hij had reeds te *Amsterdam* zich eenen naam; maar ook veel afgunst verworven, toen hij in 1692 zijn allerprachtigst en inderdaad zeer belangrijk werk in folio: *Histoire de Guillaume III, Roi d'Angleterre, Prince d'Orange* uitgevende, en met fraaije afbeeldingen en prenten van ROMIJN DE HOOGHE versierende, dadelijk in den aanhef van Koning WILLEM betuigde, dat deze geboren was *au milieu des troubles que l'esprit de defiance et de confusion avoit semé depuis BARNEVELT dans la Republique*. Dit namen JOACHIM OUDAEN en dergelijken hem, zoo het schijnt, kwalijk, maar nog euveler, en zeker met meerder regt, nam men hem toen en later kwalijk, dat hij hier vreemde praktijken, door het namaken, en andere bedrijven van kwade trouw in het penningvak invoerde, alsmede dat hij van alles, zelfs van de geringste zaken, grooten ophef maakte. Wij hebben bevorens bl. 175 reeds hiervan gesproken, en kunnen er nog bijvoegen, dat ANSELMUS BANDURIUS in zijne *Bibliotheca Nummaria*, door den vermaarden J. ALB. FABRICIUS in 1719 uitgegeven, en over onzen CHEVALIER afzonderlijk bl. 189 onder No. 170 handelende, geenszins eene loffelijke getuigenis van hem geeft. BANDURIUS haalt een werk van CHEVALIER aan: *Recherches curieuses d'Antiquités venues de l'Italie, de la Grèce,*

Egypte etc. qui l'on voit dans la Chambre des Raretez de la ville d'Utrecht, in 1709 te *Utrecht* uitgegeven, en waarloe onze Penning betrekking heeft. Reeds in 1694 gaf CHEVALIER te *Amsterdam* uit *Déscription sur une antique pièce de bronze, avec une Déscription de la Chambre des Raretez de l'Auteur*, en later in 1707 *Catalogus van alle de Rariteiten, welke te zien zijn op de Kamer der stad Utrecht*, in orde gebragt door N. CHEVALIER 1707 in 4to. Wij zagen ook eene uitgave der *Recherches* enz. van 1712. De Utrechtsche Hoogleeraar SAXE (*Onom. Litt. Tom. V, pag. 421—423*), die van dat werk melding maakt, betitelt hem met den naam van uitkramer, (*mango* en *ostentator*). Om een klein staaltje van zijnen winderigen aard te geven, behoeft men de kunstplaat voor het werk *Histoire de GUILLAUME III* enz., houdende eene afbeelding eener prachtige Kunstkast, maar in te zien, waaronder *inv. (enit) extrux (it) orn. (avit) NICOLAUS CHEVALIER, Olympiad. DCXVIII An. I. Ab. Urb. Cond. MMCCCCXXXIII. Sal. (utis) MDCXCL*. Men vergelijke de deuren enz. van dit Penningkabinet met onze Medaille, en men zal groote overeenkomst van uitdrukking ontmoeten. Zeker zal hij de gebreken van zijnen landaard ook in zijn vak wel niet gemist en herwaarts medegevoerd hebben. De door hem vervaardigde Medailles en uitgegeven Werken, hoe belangrijk ook, toonen in houding en stijl veelal dit gebrek, maar tevens blijkt uit alles, dat hij een goed kunstenaar was, en de lust tot dit gedeelte der edele kunsten uitnemend zoo te *Amsterdam* als te *Utrecht* opgewekt en bevorderd heeft. Toen hij de door ons medegedeelde Medaille op het ten toongesteld Kabinet boven de St. Jeronimus Kapel, thans de Remonstrantsche Kerk, te *Utrecht* vervaardigde, noemde hij zich zelve: *Medailliste, ou l'on trouve toutes les Medailles modernes à vendre*, en zijn Kabinet *La Chambre de Raretés*. In het Fransche werkje, waarin wij ook eene afbeelding van onzen penning vonden, is de pogchende, weidsche en met Latijn opgesmukte beschrijving van Kunstkamer en

Kas buitensporig. Dat deze Kunstkamer en onze Medaille op gezag van de Staten en der Stede van *Utrecht* opengesteld en vervaardigd zijn, hieraan is niet te twijfelen, wanneer men de Beschrijving en de Medaille gadeslaat. Dit werkje is opgedragen aan JAN WILLEM Paltsgraaf VAN DEN RHJN. De aanmoediging, die hij, een vreemdeling, van vele hooge personagien zoo binnen als buitenlands genoot, stak velen in het oog. Het kabinet te *Utrecht* moet toch belangrijk geweest zijn, dat de Staten der Provincie zelfs het als in hunne hooge en bijzondere bescherming genomen en, gelijk vroeger WILLEM DE III, die toch ook reden had hem genegen te zijn, den verzamelaar bevoorregt hebben. Zijne latere en voornaamste begunstigers waren MILAN DE VISCONTI, J. J. VAN MANSVELT, VAN THUYL VAN WILLAND, en vooral de Graaf TAVULLA, gezant van *Portugal* bij den Staat, die het Kabinet van CHEVALIER voor zich kocht en hem zelve in zijne dienst nam. Wijlen de Heer JACOBUS SCHELTEMA meende dat dit Kabinet, waarop *Utrecht* en later deze Graaf zoo veel prijs stelde, in 's *Gravenhage* bij eenen brand in het hotel van den Graaf op den kleinen Vijverberg was verloren gegaan, zoodat onze penning inderdaad eene belangrijke gedachtenis daarvan mag genoemd worden. Toen wij denzelven lieten afbeelden, kenden wij het laatstgemelde werkje van CHEVALIER, noch de afbeelding des pennings daarin, niet; later vonden wij onzen penning ook afgebeeld en naauwkeurig beschreven in het Neurenburgsche werk in folio, *Thesaurus Nummorum modernorum hujus seculi*, een allerbelangrijkst boek, houdende beschrijving en afbeeldingen van Penningen van 1700—1710. bl. 872 en 873. Vergelijk FABRICII *Hist. Antiq.* pag. 541, waar dit werk aan J. MELCHIOR KOERNLEIN en JOACHIM NEGELEIN wordt toegeschreven, en ook van CHEVALIER en zijn werk op WILLEM III, wordt gewag gemaakt. Men vindt de omschriften en afbeeldingen van onzen Penning in Hoogduitsche versjes daar overgebracht, hierop nederkomende:

Hoe veel verteren mag de scherpe zeis van Tijd,
 Onttrekt hem veel de vlijt der kloeke Nijverheid.

en

De schoonste stukken, sterkte en kracht,
 Vergaat en wijkt voor mijne magt.

CHEVALIER schijnt zijne verzameling van Oudheden voornamelijk uit *Kleefland* en *Nijmegen* te hebben bijeengebragt. De schrijver toch betuigt zelf op den titel in zijn werk *Recherches Curieuses*, dat de *Egyptische*, *Grieksche* en *Italiaansche* Oudheden gevonden zijn te *Nijmegen*, te *Santen*, op het *Kasteel van Wiltenburg* bij *Utrecht*, op het *Huis de Britten* bij *Leyden*, te *Tongeren* enz. SAXE noemt het teregt *vanus index* (een *ophefmakende aanwijzing*) en brengt nog een werk van CHEVALIER bij, *Relation des Campagnes*, L'An 1708 en 1709 *par Medailles*, te *Utrecht* in 1711 in 4to. uitgegeven. MORERI en de uitgevers der *Dictionaire Universelle* van 1810, maken slechts van de *Recherches* en de *Beschrijving der Oudheden van de Utrechtsche Kunstkamer* gewag. Onze vriend de kundige Heer J. J. BECKE bezit een werkje in 4to met een' geschreven titel: *Chronologische Penningen der voornaamste Vorsten in Europa*, waarin afbeeldsels van Penningen van Romeinsche, Oostersche, Westersche, Turksche, Duitsche, Zweedsche, en andere Vorsten, ook van eenige Geestelijken en Geleerden, alsmede van Akademische en andere Penningen, alle met gelijke groote randen of kringen en aanwijzingen, als op dien bij den dood van WILLEM den III, (zie VAN LOON, Dl. IV. bl. 283 N°. 1), aantoonende de voorgaande vorsten en tijden, Almanaks- en andere berekeningen; onder alle staat N. CHEVALIER *invenit* (*). Dat die op den dood van Koning WILLEM door CHEVALIER gemaakt

(*) Hiermede staat welligt in verband het werkje, dat later in 1740 te *Amsterdam* bij

en onder privilege uitgegeven is, blijkt uit het werk, den penning en VAN LOON. Ook de derde op *het Innemen van Namen* door Koning WILLEM, met den struisvogel (zie VAN LOON, Dl. IV, bl. 138, N°. 3) en die op den Utrechtschen Vrede bij VAN LOON, Dl. IV, bl. 661, N°. 2, en vroeger de zeer fraaije Penning op de Overwinningen van WILLEM III in 1693, Dl. III, bl. 74, zijn door onzen CHEVALIER onder privilege vervaardigd en uitgegeven. Het zesde Penningje bij VAN LOON op den *Rijswijkschen Vrede* met het beeld van WILLEM III, Dl. IV, bl. 192, en dat op *het Verblijf van FREDRIK den eersten Koning van Pruissen te's Gravenhage* in 1702. (VAN LOON, Dl. IV, bl. 801, N°. 1) zijn zeker van onzen stempelsnijder. Gelijk wij mede stellig daarvoor houden de drie Penningen op *de Utrechtsche Rijsschool* bij VAN LOON, Dl. VI, bl. 421; vergelijk het Neurenburgsche werk voorm. bl. 476). De Heer VAN LOON haalt aan den kant van zijn werk een hem bekend geschrift van onzen CHEVALIER, bij die gelegenheid vervaardigd, aan, getiteld: N. CHEVALIER *Description de l'Academie à monter à cheval*, en ontleent daaruit vele bijzonderheden.

Uit het bij den Heer BECKER in bezit zijnde genoemde werkje blijkt, dat CHEVALIER van tijdrekenkundige en zoogezegde Almanaksberekeningen een groot liefhebber was. Dit kan ook in andere opzigten blijken. Men zie den *Eeuwigdurenden Almanakspenning*, op den nieuwen en ouden stijl, door CHEVALIER vervaardigd, en door VAN LOON, Dl. I, bl. 207, bij de invoering van de Gregoriaansche Tijdrekening in 1582, opgenomen met de vermelding, *dat die op lateren tijd is toegepast*. Deze zal dan wel die medaille zijn, waarvan CHEVALIER zelve melding maakt in zijne *Lettre écrite à un ami d'Amsterdam sur la question, si l'An 1700 est le commencement* P. BASTIAANS uitkwam onder den titel van: N. CHEVALIER, XXXVI *Chronologische Tafels van Keizers, Koningen, enz.*

du XVIII Siècle avec un Almanac perpetuel frappé en Medaille. Amst. 1700 12°.

In hetzelfde Eerste Deel van VAN LOON vinden wij bij den Penning op het oprigten van een Standbeeld ter eere van ALVA binnen Antwerpen vermeld, dat de gedachtenis bewaard, of liever door NICOLAAS CHEVALIER in later' tijd vernieuwd is (zie Dl. I, bl. 137, bij het jaar 1571), waaruit buiten twijfel schijnt te blijken, dat deze Penning, hetzij dan ter goeder, hetzij ter kwader trouw, door onzen stempelsnijder is vervaardigd, en van dien aard zullen er dan wel meerder zijn.

Dat CHEVALIER een bekwaam werkmán en schrijver tevens was, is ons reeds gebleken. De beroemde OUDENDORP maakt van hem melding in zijne *Descriptio Legati Papenbroekii*, pag. 56. Eindelijk CHEVALIER is nog schrijver van een werkje: *Lijst of Vermelding der Plenipotentiarissen, op de Vredesonderhandelingen. Utrecht 1713, 8°.*

Welligt hebben wij naar het oordeel van velen reeds te lang bij N. CHEVALIER en zijne werken stil gestaan, en echter kunnen wij niet afzijn ten slotte, om hem des te beter te doen kennen, iets over te nemen uit een Duitsch werk van Z. C. VON UFFENBACH, te *Frankfort*, te *Leipzig* en *Ulm* in 1753 en 1754 uitgekomen, en getiteld: *Merkwaardige Reizen door Neder-Saxen, Holland en England*. Aldaar vindt men, Dl. III, bl. 696, 699 en 707, hoe de schrijver in Maart en April 1711 CHEVALIER en deszelfs kabinet te *Utrecht* bezocht. Hij betuigt het kabinet beter gevonden te hebben, dan hij verwacht had, daar men hem had wijs gemaakt, dat alles eigen fabriek of bedriegerij was; dat er wel vele kleinigheden en valsche stukken en weinig orde in waren, maar toch ook het één en ander nog al belangrijk. CHEVALIER was, volgens hem, een klein, mager mannetje, van een goede 50 jaren, een Fransche babbelaar, wien de bedriegerij de oogen uitkeek, en die er zoo goed inzát, als hij er armzalig uitzag; die gaarne wilde verkoopen, en zich hield, alsof hij niets kon

missen; voor alles ontzettend veel overvroeg, ook voor het onderwijs in het bronzen op de wijze der Ouden, het afgieten enz. Voor één exemplaar van zijn eigen werk: *Histoire Metallique de GUILLAUME III*, waarvoor zijn zoon verzekerde, dat vader nooit eenen duit beloening had genoten, vroeg CHEVALIER f 100, omdat de Heer Burgemeester van *Amsterdam* het middelste gedeelte van blad 24, bij 1672, over de handelingen van die stad met de Franschen, bestaande in achttien regels, met potlood gemarkeerd had, en met geweld van hem had willen hebben, dat hij die plaats veranderen, en het blad zou laten herdrukken; hij had er veel onaangenaamheid over gehad, en men had het werk willen laten verbeurd verklaren, maar hij had het onveranderd gelaten. Welligt staat dit voorval in verband met het vertrek van CHEVALIER van *Amsterdam* naar *Utrecht*. Op bladz. 650 schrijft von UFFENBACH omtrent eene medaille, gezien bij eene verzamelaarster te *Amsterdam*: *Der Betrüger CHEVALIER, wie sie ihn nennete, hätte diese Medaillie zwar nachgemacht, dergleichen sie uns auch wiese, und es ein Chevallartje nennete, indem er viele solche Münzen als ein CAVINUS oder Holländischer PADUANUS in modernen nachmachtet, und die Leute, so sich nicht wohl darauf verstehen, damit betrüget. Es ist also der Betrug in den modernen Medailliën, nicht nur mit Abgüssen, sondern auch mit falschen Stempeln gar gross.*

Wanneer CHEVALIER, die ongetwijfeld zijne verdiensten, en op de Penning- en Oudheidkunde alhier te lande veel invloed zal gehad hebben, gestorven zij, is ons niet gebleken. Bij het altijd belangrijk vraagstuk van het min of meer voordeel van den invloed der Fransche vlugtelingen herwaarts in dien tijd, ook op de Kunsten, is zijn werk van belang, en de eerste uitgever van dit werk verblijdt zich in het bezit te zijn van dezen zoo zeldzaam voorkomenden Penning op de Utrechtsche Kunstkamer.

PL. XII. N°. 8.

*Op het overlijden van HENDRIK VAN OLPHEN, Hervormd
Leeraar te Alkmaar.*

Wij wisten de eenige nog opene ruimte op deze laatste plaat niet beter aan te vullen, dan door mededeeling der keerzijde van dezen ingesneden Begravenispenning.

Op de *Voorzijde* heeft men op een veld, met volle halmen versierd, een doodshoofd en graflamp; tusschen beiden op een lint leest men:

SALIG SIJN DE DOODEN DIE IN DEN HEERE STERVEN,

En onder:

DE DOOT IS EEN INGANCK TEN LEVEN.

Op de *Keerzijde*:

TER GEDACHTENIS VAN DOMINUS HENRICUS VAN OLPHEN IN SIJN E. W. LEVEN PREDIKANT TOT ALCMAAR XXXIII JAREN, CURATOR VAN DE LATIJNSCHE SCHOOL ALDAAR XXIV JAER, DREI MAAL GEDEPUTEERDE DER EERWAARDE CHRISTELIJKE SIJNODE VAN NOORD HOLLAND, GEBORE DEN 14 NOV. 1648, GESTORVEN DEN 23 DECB. 1712.

Wij hebben weinig andere bijzonderheden van dezen Nederduitsch Hervormden Leeraar en Opziener der Latijnsche School te *Alkmaar* kunnen inwinnen, dan op den penning vermeld staan. Te *Leiden* in 1648 geboren, diende hij, denkelyk als Prediker, eerst bij het Gezantschap van den Staat in *Denemarken*, werd daarna Leeraar te *Wormerveer*, toen te *Weesp*, en eindelijk in 1679 te *Alkmaar*, waar hij in 1712 overleed in den ouderdom van 64 jaren, na 33 jaren aldaar het Predikambt, en 24 jaren het Curatorschap voormeld, te hebben waargenomen. Hij

schijnt er zeer geacht geweest te zijn. Zijne betrekkingen tot de Latijnsche School en dat hij driemaal tot de Noord-Hollandsche Sijnode gemagtigd werd, pleiten niet alleen voor zijne meer dan gewone kennis en achting, maar een treffend bewijs hiervan is de fraaije prent in zwarte kunst voorhanden, met het afbeeldsel van hem als een deftig Leeraar met mantel en bef, en een bijschrift van den vermaarden Dichter JOHANNES VOLLENHOVE.

Onder deze prent toch leest men :

HENRICUS VAN OLPHEN, LUG. BAT. ECCLESIASTES ALCMARIENSIS, SCHOLARUM CURATOR, ET SYNODI NOORDHOLLANDIAE SECUNDA VICE DEPUTATUS. AET; LVII. ANNO MDCCVI.

Dat is :

HENDRIK VAN OLPHEN, VAN LEIJDEN, KERKELIJK LEERAAR TE ALKMAAR, BESTUURDER DER SCHOLEN, VOOR DE TWEEDE MAAL GEMAGTIGDE OP HET SIJNODE VAN NOORD-HOLLAND, IN DEN OUDERDOM VAN 57 JAREN, IN 'T JAAR 1706.

Bleek hier VAN OLPHENS stem, in koper ook gesneden,
 Bij 't aanschijn kenbaar, zij ontvouwde ons wonderheden,
 Gelijk een kerkbazuin. Hij diende 't Vaderland
 In 't Deensch Gezantschap. Hij, des Hemels Vreêgezant,
 Trof *Wormerveer* in 't hart met kracht en klem van woorden,
 Bond *Wesep* aan zijn tong als met fluweele koorden.
 Gelukkig *Alckmaar*, dat den schat van 't heilverbond
 Ontdekt vindt ruim zoo lang door dezen Guldenmont.

J. VOLLENHOVE.

Men ziet, dat VOLLENHOVE dezen zijnen waardigen medeleeraar bij *CHRISOSTHOMUS* vergelijkt, hetgeen blijk geeft van deszelfs geleerdheid en welsprekendheid.

Wij zijn eenige mededeeling omtrent deze Prent verschuldigd aan onzen geachten Vriend den Heer A. VAN DER SCHOOR te *Alkmaar*.

NASCHRIFT.

I.

De lengte van tijd sinds het uitkomen van het Eerste Stuk, ja sinds het begin van dit Laatste, en de uitvoerigheid daarvan, nopen ons kort te zijn. Wij laten daarom onze tweede bedoeling, bij de Inleiding van het Eerste Deel aangewezen, het geven van onderscheidene berigten, belangrijke mededeelingen, beoordeelingen van werken, aankondigingen enz. omtrent personen en zaken, tot het vak der Penningen betrekking hebbende, nu achterwege, te meer, daar er, na die uitgave, een bepaald Magazijn of *Tijdschrift voor Munt- en Penningkunde* door de zorg van den ijverigen Heer P. O. VAN DER CHYS is in het licht gegeven. Zulk een Magazijn is uitnemend geschikt, om dit ons doel te bereiken. Onze veelvuldige andere pligten en betrekkingen, met de groote kosten der uitgevers voor het drukken, maken ons en hun, den verderen voortgang van dit Werk op deze wijze, onmogelijk. Wij houden echter aan ons, op deze of welke andere wijze ook, hetzij te zamen, hetzij afzonderlijk, bijdragen uit te geven. Ook de Fransche overzetting en uitgave moet om dezelfde reden achterwege blijven. Ten slotte betuigen wij, dat dit Werk door ons steeds tot eene uitspanning gerekend en geweest is, en de onderlinge arbeid, in liefde en volkomene overeenstemming, tot een groot en dierbaar toevoegsel gestrekt heeft van onze wederkeerige hartelijke vriend.

schap; terwijl wij allen, die ons hebben bijgestaan, medegedeeld of geholpen, mits deze welmeenend dank zeggen.

Wij bepalen ons dan in dit Naschrift bij weinige noodzakelijke verbeteringen en eenige bijvoegselen, die ons, bij het vlugtig doorloopen van dit ons Werk, zijn voorgekomen, of waarop wij door anderen zijn opmerkzaam gemaakt.

Wij zullen echter op geene drukfeilen, misstellingen, waarvan sommige trouwens reeds achter het Eerste Deel zijn aangewezen, den inschikkelijken lezer oplettend behoeven te maken. Wij voegen daarbij: in het Eerste Deel, bl. 66 reg. 3 *'s Hertogenbosch* voor *Bergen op Zoom*; en zouden liever *lama* voor *kemel* stellen aldaar, bl. 75 aan het einde. Andere kleinigheden ter opsporing en verschooning laten wij gaarne aan anderen over.

II.

EERSTE DEEL.

Bij Bladz. 31. In het Werk van N. CHEVALIER *Histoire Metallique de GUILLAUME III Roi*, komt nog voor bl. 52, een Penning, waarop de afbeeldingen van WILLEM den Eerste, PHILIPS WILLEM, MAURITS, FREDRIK HENDRIK, WILLEM den Tweede en WILLEM den Derde, rondom twee zaamgevoegde handen, met de zeven vereenigde bundel-pijlen. Deze Penning, eens door ons gezien, is allerfraaist van bewerking. Aan de Keerzijde heeft men eene vliegende Faam met twee bazuinen en boven op een Lint: *Lang leve de Prins van Oranje*. CHEVALIER stelt denzelfden bij den Vrede van *Nijmegen* in 1678. Vergelijk met de Keerzijde van LOON Dl. III, bl. 51, N°. 3.

III.

Op bl. 36 van het Eerste Deel, beloofden wij te zullen mededeelen de berigten omtrent GILLES HOOFTMAN, ons uit *Zeeland* toegezegd, waaraan wij op bl. 135 gedeeltelijk voldeden. Later zijn ons door den Heer RETHAAN MACARÉ, Ontvanger der Registratie te *Middelburg*, die nadere berigten toegezonden, waarvoor wij gaarne hem onzen openlijken dank betuigen. Daaruit blijkt, dat de Heer SCHELTEMA, gelijk hij zelf in eenen brief erkende, verkeerdelijk gemeend heeft, dat de persoon, ter wiens eere de door ons medegedeelde Penning geslagen is, den naam van EYCHELENBERG gezegd HOOFTMAN, gedragen heeft. Deze en onze HOOFTMAN waren ten eenemale verschillende personen, waarvan de eerste van Duitschen, Grafelijken oorsprong was, terwijl de laatste, onze GILLES, in GOTTFRIED's *Kronijk*, vervolgd door S. DE VRIES, DL III, B. I, bl. 508, gezegd wordt geweest te zijn een arm persoon, die met eenige kramerij door het land heeft geloopt en zich later te *Antwerpen* nederzette, waar hij koophandel begon te drijven, en dien meer en meer uitbreidde, zoodat hij bij zijnen dood eenen rijkdom van over de tien tonnen gouds naliet. Hij werd geboren in het jaar 1521, was een treffelijk koopman te *Antwerpen*, die de zaak der vrijheid met raad en daad ondersteunde, en aan den Zeeuwschen Admiraal EWOUT PIETERSZE WORST, op behendige wijs, volk, krijgs-, levens-behoefden, wapenen enz. toezond. Hij is driemaal gehuwd geweest, uit welke echtverbindtenissen vele kinderen zijn geboren, die aanzienlijke betrekkingen gesloten hebben. Den 19 Januarij 1581 overleed onze GILLES HOOFTMAN te *Antwerpen*, in den ouderdom van 60 jaren, na eene ziekte van eenige weken, »liggende,» zoo als in een familieboekje geschreven staat, »met gevouwen handen, tot dat den adem uitging, den Heere aanroepende, lovende en dankende

»tot den laatsten oogenblik toe, met alzoo schoone verstande, als ooit van menschen gezien is.»

De door ons medegedeelde Penning is één jaar vóór het overlijden van GILLES HOOFTMAN geslagen, zeer waarschijnlijk bij gelegenheid der oprigting van eene Kamer of Collegie, om de regten en voorregten der Nederlandsche kooplieden bij de vreemde Mogendheden te beschermen en voor te staan; welk Collegie te *Antwerpen* schijnt daargesteld te zijn door de kooplieden, welke te dien tijde op *Engeland* handelden, »om de hand te houden aan de Contracten en Entrecoursen van ouds tusschen dit en andere landen bestaande,» vermits er uit hoofde van de beroerten en oorlogen weinig bescherming der Overheid kon verkregen worden. Hiertoe werd op den 9 Junij 1580 door de hooge Overheid van *Nederland* Octrooi verleend (Zie VAN METEREN B. X, p. m. 188 vo.), dat daarna meermalen bevestigd werd, doch welke nuttige inrigting met de inneming der stad *Antwerpen* in den jare 1585 te niet ging. Zeer vermoedelijk is GILLES HOOFTMAN tot een der hoofdlieden of voorstanders van dat Collegie verkoren geworden, en zal deze Penning bij die gelegenheid, op zijnen last, of liever op dien van anderen ter zijner eere, zijn geslagen, om de hoop uit te drukken, dat de Nederlandsche handel en zeevaart, en in het bijzonder die van *Antwerpen*, welke tot dus verre door allerlei gevaren (waarvan de donkere wolken en kogels het zinnebeeld zijn) bedreigd werden, nu, als voorheen, zouden bloeijen. Wij willen hierbij nog doen opmerken, dat de woorden voorkomende op de Keerzijde van den Penning: HA LOF SY MIN GOT, het monogramma is van den naam van GYLIS HOOFTMAN.

IV.

Bl. 69. Hoe gaarne wij ook eene, eens op goede gronden aangenomene stelling volhouden, zoo opregt zijn wij ook in de erkenning onzer dwaling, wanneer wij betere inlichtingen ontvangen. Bij N°. I, Pl. VI van het Eerste Deel gaven wij, met redenen omkleed, onze meening te kennen, dat de medegedeelde Penning was een Hollandsche Spotpenning op de Engelsche Kerkonlusten onder JACOBUS den Tweeden. De vergelijking met andere Penningen op dat onderwerp bij VAN LOON, de teekenen der Bisschoppelijke en Roomsche Kerk, de brief met zeven zegels, niet onjuist passende op het verzoekschrift en het vertoog van den Aartsbisschop en de zes Bisschoppen, hetwelk zulke gewigtige gevolgen had, de zeven sterren, de gebefde uil op het vorstelijk kussen, met de teekenen van schrijflust omhangen, en van die zijner magt of geweld voor zich, en vooral de woorden: »*Wat baate kaars en bril*” enz., ook in een der blaauwboekjes tegen JACOBUS den Tweeden en het brengen van Roomschen in de Regering voorkomende, dit alles moest ons als van zelve tot de geuite meening brengen. En echter zal men bij eene aandachtige lezing zien, hoe schoorvoetend en huiverig wij tot het besluit van ons gevoelen gekomen zijn, en hoe volmondig wij, ondanks alle aangewende moeite, erkenden geen licht te zien in de beteekenis der letters S. H. M. L. W. N. en D.

De tweede uitgever van dit werk ontving door den Heer RETHAAN MACARÉ te *Middelburg* en van den Heer M. J. VAN VISVLIET, student te *Leijden*, betere en nadere inlichtingen, vooral ook daarom belangrijk, omdat daarin als de sleutel gegeven wordt ter kennis en beteekenis van de zoo even gemelde letters. Dan, laat ons de eigene opgaaf, ons zoo vriendelijk medegedeeld, hier laten volgen.

» Over de MEDAILLE, voorkomende in de Bijdragen tot de Penningkunde, Pl. VI, n°. 1.

» Nevens een zilveren exemplaar van dezen Penning, welke berustende is geweest (wel denkelijk van den tijd af, dat dezelve is geslagen) bij eene aanzienlijke familie te Middelburg, zijn gevonden twee verklaringen, waarvan de ééne gedrukt is, en de andere geschreven met eene letter van het einde der zeventiende of het begin der achttiende eeuw, in rijm.

» In de gedrukte verklaring wil men deze Medaille beschouwd hebben, als *tegen de Roomsch-Catholijke Geestelijkheid gerigt, tegen over de leer van JOH^s. CALVIN*. Deze uitlegging komt mij echter voor, dat met meerdere waarschijnlijkheid kan worden toegeschreven aan eenen voorstander van de Voetiaansche gevoelens, om, zoo mogelijk, de beschimping der Medaille af te wenden.

» In de berijmde verklaring wordt vrij duidelijk, en, naar mijn inzien, zonder tegenspraak, aangewezen, dat de Penning zijn aanwezen aan de *Coccejaansche en Voetiaansche geschillen* verschuldigd is, en waarschijnlijk is geslagen geworden omstreeks het jaar 1682, nadat de Classis van *Zevenwouden*, door derzelver handelingen, omtrent den Predikant VAN GIFFEN, het bewijs geleverd had, dat dezelve als het middelpunt der Voetiaansche gevoelens kon worden aangemerkt; de letters, welke op de zegels gezien worden, zouden alsdan de vóórletters zijn van de volgende personen. Te weten:

S. FREDERIK VAN SPANHEIM, Hoogleeraar in de Godgeleerdheid te *Leiden*, overleden 1701.

H. ANTONIUS HULSIUS (dient HUSIUS, zoo als in het gedicht), Hoogleeraar in de Godgeleerdheid te *Leiden*, overleden 1685.

M. JOHANNES MARCK of VAN DER MARCK, Hoogleeraar te *Utrecht*.

L. MELCHIOR LETDEKKER, Hoogleeraar te *Utrecht*, overleden 1721.

W. HERMANUS WITSIUS (niet WITTIUS, zoo als in het gedicht), Hoogleeraar te *Utrecht*, overleden 1708.

M. PETRUS VAN MASTRICHT, Hoogleeraar te *Utrecht*, opvolger van VOETIUS, overleden 1706.

D... DA...T... volgens het gedicht, is mij dit tot heden onbekend gebleven, welligt uit hoofde eener verkeerde spelling (*);

»allen mannen, die zich in die geschillen hebben doen kennen, en omtrent welke nadere berigten te vinden zijn in het IIIe. Deel van het Werk van IPEY EN DERMOUT, *Geschiedenis van de Hervormde Christelijke Kerk in Nederland*, en in het *Vaderlandsch Woordenboek* van J. KOK, met uitzondering echter van den laatsten, die onzeker is.

»In de uitlegging, die in het Werk van de Heeren DE VRIES EN DE JONGE voorkomt, waarbij die Heeren zich veel moeite gegeven hebben, wordt de letter van het zesde zegel gezegd eene N te zijn; op het exemplaar der medaille, thans voor mij liggende, is het evenwel duidelijk eene M.

»Het komt mij voor, dat door het gedicht de Medaille genoegzaam is opgehelderd, en dat men kan aannemen, dat dezelve geslagen is, tusschen de jaren 1682 en 1685, wanneer HULSIUS is overleden.

MACARÉ.

(*) Het Handschrift is hier in den op één na laatsten regel zeer onduidelijk en door midden gescheurd.

Volgt afschrift van eene gedrukte Uitlegging van den *Tekel*.

» Den Uil vertoont de Roomse Geestelycken: die hoe dikwils men haar het waare en heldere licht voorstelt, en wat soort van klaare brillen men deselve op de neus plandt nog eeven blind blyven; het kleine Befje bedied hare uiterlyke seedigheid of geveinstheid: den inktpot haar dollen schryfsugt; het kussen met het swaard daar onder haar staatsugt en geweld. Aan de andere syde de geheele Paapse Kraam, als Myter en Staf, gulden Legende, Bulle en Brieven en verdere beuselingen gewoogen werdende teegen J. CALVYN, is door Godes seegen (*Tekel*) te licht bevonden.

» Maar de Heere Cocceanen, die alles soo weten door, en in te sien, passen deese Medaalje (dog heel onregt en contrary ons oogmerk) op haar partyen, de Heeren Voetiaanen, en bysonder teegen de Seevenwoudse Classis broeders, siende den Uil voor haar Secretaris aan om syn int-pots wil, die met syn kleen Befje en staatigheid de geheele Cocceaanse wereld zoekt te suiveren, maar selfs, schoon hem het klaare licht, en suivere verklaaringen werden voorgesteld nog eeven blind blyft in 't geestelyke, maar in 't wereldlyke, soo Politik dat hy sig van 't Kusse, en 't sweerd seer wel teegen syn Cocceaanse Broeders, weet te dienen. *Seeland en Leyden getuige. &c.* Op de andere syde siet gy, volgens de Cocceaanse uitlegging, eenen J. COCCERUS in een Evenaar gelegd, al de Voetiaanse schriften, met de goede saake en goude trouwe van Seevenwouden, schoon daar seeven oordeelen, als seegels van geleerde Mannen aanhangen (als of 't maar een deel knollen waaren) ophaalen, 't welk met het woord *Tekel* werd te kennen gegeven.

Leest voor D. S. S. de sotte schrijvers.

Volgt afschrift van eene oude geschrevene uitlegging van dezelfde Medaille,
in rijm.

OP DE SYDE VAN DEN PENNINGK DAAR DEN UYL OP STAAT.

Den kerk-uyt met syn toebehoor
Inwoonder van het hooge choor
Op 't kussen van gebiet geseten
Verbeelt (dien d'uyt-legh lust te weten)
Het rot der fyne fimelaers;
Dien 't sterlicht, nooh de helle kaers
Van Wijs-geers, of van God-galeerden:
Noyt van haar duyternis bekeerden:
Schoon dat de Cristalyne bril,
Soo uyl neef d'oogen op'nen wil,
Hem daed'lyck doet syn dwalingh mercken.
Hier tegen roert hy stagh syn vleroken,
En toont syn schryf-sught door den pot,
Dien sulk een scheld- en schryf-sieck rot
Gereet heeft als op syd' gehangen
Om alles trouwloos aan te vangen;
Dat schoon papier en druck onweert
Sy nog doen gelden door het sweert:
't Wyl 't kleyne befje styf gesteven
Haer veyncery toont naer het leven;
Doch wat men nylen doet 't is wint
Den uyl die blyft nog even blint.

OP DE ANDERE SYDE VAN DEN PENNINGK.

Den evenaer verbeelt de Waerheyt
 De helse strael van licht en klaerheyt
 Die op Cocceji wercken daelt
 Toont dat haar's Hemels gunst bestraelt,
 Dus siet men boecken segel-bullen
 Met Bisschops-staf, en Myter-prullen
 Om hoogh in d'and're schael geraeckt
 Terwyl 't getal geen swaarheyt maeckt.
 Den Staf en Myter, die voor desen
 Het doel en ooghwit pleegh te wesen
 Van Gysbert Swart-rocks snood gebroet,
 Dat korts noch heeft vergeefs gevroet,
 Die ryst die schynt het op te geven,
 Schoon dat foljanten reets volschreven
 Van scholastiken swynen-draf
 Hem stutten, want het is maer kaf,
 Daar 't Classis van de Sevenwouden,
 Terwijl 's haar goede trouw mistrouden,
 Verzoeken 't sevensegel-stut
 Doch even als de rest onnut:
 Want Spanheim, Mulsius, Leydecker
 (Wie wenscht doch een van allen gecker
 Met Wettens, Marck, Da..t..., Maastricht,
 Sy selfs mee TEKEL, dat 's te licht.

De Heer VISVLIET voegt er in een afzonderlijken brief bij, dat de zeven zegels ook gevonden worden op den Penning bij het overlijden van JOHANNES COCCEJUS, VAN LOON Dl. III, bl. 30, n°. 2; en dat de Spotpenningen op den dood van SERVETUS, bij VAN MIERIS, Dl. III, bl. 341, n°. 1 en 2, mede een uil met een bril en dergelijk opschrift als onze Penning hebben.

Wij hebben hier niet meer te zeggen, dan dat wij ons vereenigen met het door den Heer MACARÉ geopenbaarde gevoelen, en aan hem en den Heer VISVLIET erkentelijkheid te betuigen voor de gegevene inlichting en mededeeling, ons verder bij hen en anderen aanbevelende, tot meerdere teregtwijzingen.

V.

BL. 93. Wij zouden het *Beknopt Verslag*, op deze en daarop volgende bladzijden gegeven, kunnen uitbreiden en vervolgen, doch dat werk laten wij thans, om de in den aanhef van dit Naschrift opgegeven reden, achterwege; alleen merken wij aan, dat zoo ver wij weten, er geen bijzondere belangrijke veilingen in ons Vaderland, na de aldaar vermelde, hebben plaats gehad. Wij rekenen toch onder dezelve en herinneren daaraan met een enkel woord, die van den Heeren RUBENKONING, JACOBUS KONING, EN BOELE VAN HINSBEEK, omdat wij hen onder de verzamelaars te *Amsterdam* hebben opgegeven. In de opgave der Penningverzamelaars zijn eenige drukfeilen of misstellingen ingeslopen, als P. VAN DER SCHOOR moet zijn A. VAN DER SCHOOR, M. VAN DOORNINK moet zijn M. VAN DOORNINCK. Deze laatste verplicht het vak der Penningkunde zeer door zijne *Gedenkpenningen en Munten uit de Penningkas van een liefhebber der hedendaagsche Penningkunde te Deventer*, waarvan nu drie stukjes gedrukt onder zijne vrienden zijn omgedeeled.

Men heeft ons de vraag gedaan, waarom wij geene melding hadden gemaakt van de belangrijke Penning-verzameling van wijlen den Heer PIETER TEYLER VAN DER HULST te *Haarlem*. Wij hadden dezelve nooit gezien en hebben dusverre dat geluk nog niet genoten. Volgens ingewonnen berigt hebben Directeuren wel eene verzameling van Medailles gevonden, maar is er omtrent derzelver bewaring en bezigtiging door den Overledene eene bijzondere beschikking gemaakt, die ten gevolge heeft gehad, dat die Medailles tot op dit oogenblik getrouw zijn bewaard en ook in het vervolg bewaard zullen worden, maar tevens, dat Directeuren besloten hebben die verzameling te laten, gelijk zij is, zonder dezelve op eenigerhande wijze aan te vullen of te vermeerderen. Wij veroorloven ons liefst geene aanmerking op deze bijzondere mededeeling.

Het overlijden van den Hoogleeraar RUDOLPHI te *Berlijn*, van den Graaf VAN RENESSE BREYDBACH te *Elderen* bij *Tongeren* en van den Baron d'AMPACH te *Naumburg* bij *Leipzig* en anderen, heeft zich ook hier doen gevoelen. Het eerste Kabinet, eenig in zijne soort door eene zeer talrijke en meest volledige reeks van Penningen op *bijzondere personen*, is door het Koninklijk Pruissisch Penningkabinet te *Berlijn* aangekocht, de beide andere, zeer uitgestrekt en belangrijke Munten en Medailles bevattende, worden of zijn in het openbaar geveild. Vooral is de dood van den in zoo veel opzigten verdienstelijken RUDOLPHI, op den 29 November 1832, in den ouderdom van 61 jaren, van wiens belangrijke *Index* wij bladz. 125 en vervolgens een afzonderlijk verslag gaven, diep te betreuren. Mogt het Z. M. den Koning van *Pruissen* behagen, het uitnemend begonnen en zoo ver gevorderde werk van dezen ijverigen Verzamelaar te doen vervolgen, voltoojen en uitgeven.

VI.

Bij de opgave der Nederlandsche Munten, onder de regering van **LODEWIJK NAPOLEON** geslagen, voorkomende in het Eerste Deel, bl. 116 en verv., moeten nog gevoegd worden:

A°. 1808.

Een koperen Duit, met het opschrift, op de *Voorzijde*: **JAVA 1808. Keerzijde** L. N. in drukletters.

A°. 1810.

Een dergelijke Duit, met het opschrift:

JAVA 1810.

en op de *Keerzijde* L. N. in trekletters door elkander gevlochten.

Dito met dezelfde *Voorzijde*, en op de *Keerzijde* L. N. in drukletters.

Een Halve Stuiver, met dezelfde *Voorzijde* als de voorgaande, en op de *Keerzijde*: L. N. in trekletters, door elkander gevlochten, met $\frac{1}{2}$ St. aan weerszijde.

A°. 1811.

Een Halve Stuiver van denzelfden stempel als laatstgenoemde, maar met het jaartal van 1811.

Een Duit, met het opschrift **JAVA 1811. Keerzijde** L. N. in trekletters door elkander gevlochten.

Verder meenen wij te moeten zeggen, dat op bl. 118 verkeerdelijk onder N°. 17 is opgegeven, dat de *Keerzijde* van den Rijksdaalder het opschrift draagt van I. R.; dit moet R. D^a. zijn. Ook bestaat er twijfel, of er wel een Tienstui-

versstuk van LODEWIJK NAPOLEON des jaars 1808 gevonden wordt. De overige opgaven zijn goed. Wij achten het niet ongepast, bij deze nadere mededeeling omtrent de Munten van LODEWIJK NAPOLEON te voegen eene optelling der Munten, welke, in de jaren der Fransche heerschappij, op bevel en met de beeldtenis van Keizer NAPOLEON, te *Utrecht* geslagen zijn. Deze zijn, voor zoo verre zij ons bekend zijn, de navolgende:

A°. 1812 *Vijf Frankstuk* van NAPOLEON,

met het onderscheidend kenteeken van den haring en den scheepsmast en den wimpel, zinnebeelden van den vroegeren bloei des Vaderlands, door Visscherij en Zeevaart. Deze zinnebeelden werden door den Vaderlandslievenden Muntmeester GIDEON JAN LANGERAK DU MARCHIE SERVAAS gekozen, om daarmede, in die ongelukkige dagen, zoo veel mogelijk, nog de gedachtenis te bewaren van Neêrlands vroegere welvaart.

A°. 1812 *Twee Frankstuk* dito.

—— *Een Frank.*

—— *Een Halve Frank.*

A°. 1813 *Gouden Twintig Frankstuk*, met dezelfde zinnebeelden.

—— *Vijf Frankstuk.*

—— *Twee Frankstuk.*

—— *Een Frank.*

—— *Een Halve Frank.*

VII.

TWEEDE DEEL.

Op bl. 58 en vervolgens beschreven wij den Begrafenispenning ter nagedachtenis van HENDRICK VOLLENHOVE, Kapitein ter Zee, onder de Admiraliteit van *Amsterdam*, en zeiden bij die gelegenheid, dat ons niets met zekerheid omtrent zijn geslacht was voorgekomen, en dat hij waarschijnlijk aan eene ziekte overleden is. Omtrent zijn geslacht blijkt niets naders, doch wij hebben in de *Notulen der Admiraliteit van Amsterdam*, van 6 April 1663, gevonden, dat hem verlof gegeven werd zijnen Vader te bezoeken, welke te *IJzendijke* in *Staats-Vlaanderen* woonde. Voorts zijn wij bevestigd in het gevoelen, dat hij aan eene ziekte overleed. In 1669 liet de Admiraliteit van *Amsterdam* een Smaldeel van vier oorlogschepen uitrusten en droeg het gebied over hetzelfde aan onzen VOLLENHOVE op, ten einde met hetzelfde naar de Middellandsche Zee te zoeken, om aldaar afbreuk te doen aan de roovers der Barbarijsche Kust, die den Nederlandschen handel en zeevaart sedert eenige jaren zeer benadeelden. Dan, terwijl deze schepen werden gereed gemaakt, werd VOLLENHOVE door eene hevige ziekte aangetast, welke hem op den 28 September in het graf sleepte. In zijne plaats werd tot Bevelhebber benoemd de Kapitein DIRCK SCHEY, Vader van den toenmaligen Luitenant, later Vice-Admiraal, GILLIS SCHEY, twee zeer dappere mannen, die aan het Vaderland gewigtige diensten hebben bewezen.

VIII.

Bl. 87 en vervolgens. Wij hebben nog vele, doch vruchteloze pogingen

gedaan, om iets naders te vernemen omtrent het geslacht en de daden van den Kapitein ADRIAAN SCHEPERS, wiens belangrijke Penning op bl. 87 en verv. beschreven wordt. Wij zouden dus hierop niet terugkomen, indien er bij ons, zoo uit hoofde van het verschil der wapens, als om andere redenen, geen gegronde twijfel gerezen ware, of de bedoelde Kapitein wel, gelijk wij vermoedden, een bloedverwant geweest zij van den Lt.-Admiraal WILLEM BASTIAENSSE SCHEPERS. Wij bevelen dit punt aan het onderzoek van de beoefenaren der Geschied- en Penningkunde aan. Omtrent voornoemden Lt.-Admiraal kunnen wij nog zeggen, dat zijn naam eigenlijk WILLEM BASTIAENSSE was; dat hij eerst Koopman of Reeder te *Rotterdam*, en waarschijnlijk van daar den bijnaam van SCHEPERS, Schepenmaker of Reeder heeft ontleend; en dat het genoegzaam zeker is, dat hij vóór zijne verheffing tot Lt.-Admiraal nimmer ter Zee had gediend. Die verheffing schijnt voornamelijk te moeten worden toegeschreven aan de groote gunst, waarin hij bij Prins WILLEM III stond, tot wiens verheffing, in 1672, hij zeer veel toebragt. Overigens was hij een zeer vermogend, kundig en moedig man, die het vertrouwen van den Prins niet onwaardig schijnt geweest te zijn.

IX.

Bl. 98 en vervolgens, vergeleken met bl. 66 en 67. Aan het einde van bl. 108 in eene aantekening zeiden wij, dat wij vergeefs gezocht hadden naar een boekje in 12°. *Leven en Bedrijf van den Heere PAULUS WIRTS*. Thans zijn wij hetzelfde uit de boekerij van den Heer VAN WIJN magtig geworden. De titel daarvan is *'T Leven en Bedryf van d'Heer PAULUS WIRTS, Vryheer van Ornholm, eerst Luytenant Generael van syn Kon. Maj. van Sweden en Gouverneur van*

Crakouw, daarna Veltmaerschalk van syn Koninklyke Maj. van Denemarken en Noorwegen, Gouverneur van Holsteyn en laetstelyck Velt-Maarschalck ten dienste deser Vereenighde Nederlande. In 's Gravenhage by PIETER HAAGEN, Boeckverkooper op de Hoogstraet in de Paeuw 1681. Uit de voorrede blijkt, dat de Schrijver de berigten heeft van iemand, »die sulks zoo uit de autentyke »aanteekeningen van een des Veltmaerschalcks geheimste en beste vrienden, en »als uyt de mond des Maerschalcks zelven” had. Behalven het reeds gemelde van hetgeen hem hier en in vreemde dienst wedervoer, blijkt uit dit Werkje, dat hij tegen den zin zijner ouders in dienst trad; op verzoek van dezelve daaruit ontslagen, ter studie zich bevljigtigde; eerst klerk was bij een' Advokaat te *Gottorf*, daarna bij de Jesuitische Priesters te *Weenen* besteed werd; van daar met den Deenschen Ambassadeur naar *Madrid* ging, waar hij in tweegevecht zijne tegenpartij ontzielde, en met moeite door de vlugt ontkwam; dat hij met behulp van een' vriend in Keizerlijke dienst trad, en tot Luitenant te paard, en verder, door goed gedrag, hooger werd bevorderd. In Zweedsche dienst overgegaan, bevorderde hij het huwelijk tusschen den Koning van *Zweden* en de Princesse van *Gottorf*. Hij bedwong *Bremen* als Generaal-Majoor; bevocht in 1655 de Polen; werd eerst Luitenant-Generaal bij de *Zweden*, daarna bij de *Deenen* Veldmaerschalk. Het is der moeite waard de lotgevallen van dezen krijgsman, waarover dit Werkje zeer uitvoerig is, in andere Landen na te gaan. Over de dienst in dezen Lande is hetzelfde kort (zij duurde van 1666 tot 1674); daarin worden zijn gedrag en beleid binnen *Gorcum* en zijne beveiliging van *Zeeland* zeer geprezen. Er wordt in erkend, dat deze held door nijd aan het Vaderland is ontrukkt. Het gedrag van JOHANNA VAN DER PLANCKEN, die eerst huismeid, daarna gouvernante en concubine was, en zich zelve tot erfgename deed stellen, wordt zeer gelaakt, met vermelding,

dat zij kort daarna tot *Altena* in het kraambedde (zoo men wil) is komen te overlijden, terwijl haar *dochterken* (zegt de Schrijver) onlangs overleed te *Amsterdam*. Verder heeft men de beschrijving van de bekende begrafenis van WIRTZ in de Oude Kerk te *Amsterdam*, *alwaar*, zegt hij ten slotte, *zijn lichaam wel is rustende, maer de disputeren over het testament en zijn naerlatenschap nog veelvuldig voortgaen, doch dese sullen oock ten laetsten, even als het leven van den Veltmaerschallck, bekomen hun EINDE*. De Schrijver vermoedde niet, dat, meer dan één-en-één halve eeuw daarna, men nog niet stellig kon zeggen, dat zij geëindigd waren.

X.

Bl. 118 en vervolgens. Eenigen tijd na het afdrucken der beschrijving van den Penning op JOHANNES COLERUS, bl. 118, ontvingen wij van den Weleerwaarden Heer J. C. SCHULTZ JACOBI, Predikant bij de Luthersche Gemeente te *Culenburg*, aan wien wij reeds vroegere berigten omtrent dien geleerde verschuldigd waren, de onderstaande meer uitvoerige en naauwkeurige levensbeschrijving van COLERUS, door hem uit gedrukte stukken en andere bescheiden opgezameld, welke ons zoo belangrijk voorkwam, dat wij gemeend hebben, dezelve niet te mogen terughouden. Dezelve luidt aldus:

»JOHANNES COLERUS, eigenlijk KÖHLER, Zoon van JOHAN NICOLAS KÖHLER, hoogvorstelijk Nieuwburgsch Borduurwerker, en MARIA LAUFSATZ, werd den 3^{den} Januarij 1647 te *Dusseldorp* geboren. Zijn 10de Jaar bereikt hebbende, werd hij naar *Solingen* ter schole besteld. Twee jaren later toog hij naar *Dordmund*, waar hij tot in 1665 de lessen aan het Gymnasium bijwoonde. Vervolgens bezocht hij de Hoogescholen

van *Giessen*, *Worms* en *Straatsburg*; keerde in 1570 naar de ouderlijke woning terug; en aanvaardde in 1571 eene openlijke bediening, wordende toen te *Mühlheim* beroepen als Hofprediker bij den Graaf VAN FALCKENSTEINBRUCK. In deze betrekking bleef hij tot 1678, toen hij bij de Luthersche Gemeente te *Weesp* werd beroepen. Spoedig maakte hij zich hier zoo gunstig bekend, dat hem reeds het volgende jaar het predikamt in de Hoogduische taal te *Amsterdam* werd opgedragen. Door zijnen ijver en zijn karakter verwierf hij zich hier veel vrienden; en dat ook verder naar buiten zijn invloed gunstig werkte, bleek onder anderen daaruit, dat in 1683 vooral door zijne bemoeijingen, in vereeniging met die van den Haagschen predikant SPITSIUS, de noodlottige twisten, die sedert eenige jaren de Luthersche Gemeente te *Haarlem* geschokt hadden, bijgelegd en de gemoederen bevredigd werden. Eenige jaren later kwam hij zelf echter in onaangenaamheden, die hem het leven vergalden. De Classicale vergadering, die hem in 1681 had toegejuicht, toen hij voorstelde: dat er, ten einde geen en aanstoot aan andersdenkenden te geven, niets door eenig Luthersch predikant, onder de Classis behorende, of eenig ander lid derzelve, in *controversiis* zou behooren te worden uitgegeven, zonder voorafgaand onderzoek en bewijs van goedkeuring door eenige daartoe gevolmagtigden van het hooger kerkbestuur: sloot de ooren voor zijnen eisch, om rekenschap wegens de afzetting van zekeren predikant te *Leyden*, LAURENTIUS DE LANGE, wien het Stedelijk Bestuur tegen was; en zijn aanhouden daarop wakte hem menigen vijand. Geen wonder dan ook, dat hij, na eenige vergeefsche pogingen tot bevrediging, gaarne het beroep naar 's *Gravenhage* aannam, dat hem in 1693 werd opgedragen. Met dat al behield hij te *Amsterdam* nog zoo vele vrienden, dat, wanneer hij soms te *Zaandam* voor zijnen Neef J. C. COLERUS, den kansel beklom, velen alsdan opzettelijk te scheep derwaarts togen, en het menigmaal scheen, gelijk gezegd zijn Neef

zich uitdrukte in zijn Lijkdicht, onder den titel van *de Luthersche Gemeente tot Zaandam in den Rouw over enz.*, als of de *Amstel* aan de *Zaan* was gehuisvest."

Ook te 's *Hage* rees niet lang daarna, uit misverstand, eenig geschil. Doch gelukkig werd dit spoedig vereffend, en de Kerkeraad, vernemende hoe het consistorie te *Amsterdam* uit het voorgevallene stof ontleende om van nieuws de daar plaats gehad hebbende omstandigheden op te halen en hem als iemand van een hevig karakter uit te krijten, gaf hem uit eigene beweging een schriftelijk getuigenis van de tot aller genoegen geslotene verzoening.

Zijn naam en invloed bleven niet binnen de enge grenzen der Vereenigde Gewesten besloten. Voordeelig stond hij vooral bekend bij, en hij hield eenen uitgebreiden briefwissel met, vele geleerden in *Duitschland*, *Zweden* en *Denemarken*. De Vorst van *Oostvriesland*, CHRISTIAN EBERHART, achtte hem in 1696 den post van Superintendent te *Aurich* waardig; doch hij sloeg dit vereerend bewijs van vertrouwen af, en bleef bij zijne gemeente. Hem gelukte het, in 1706, nadat reeds 20 jaren lang vruchteloze pogingen daartoe waren aangewend, met zijne Ambtgenooten vos, van *Amsterdam*, VAN SONTEN, van *Rotterdam*, en BOS van *Bodegraven*, van den Hertog van *Wurtemberg* een zeker *stipendium* te verwerven voor twee Hollandsche Studenten, waarbij hun verleend werd kosteloos onderrigt en onderhoud aan de Universiteit te *Tübingen*. Ook van deze zijde werkte dus zijn invloed, en mag hij als een man beschouwd worden, waaraan de Nederlandsche Luthersche Kerk veel verplichting heeft gehad.

Toen zijne jaren begonnen te klimmen, en zijne krachten hem niet meer toelieten, om met zijnen vorigen ijver te arbeiden, wenschte de Kerkeraad zijner gemeente hem eene vereerende rust toe. Doch zijn werkzame geest kon de gedachte daaraan niet verdragen; en, in de hoop van uit zijne krankheid te herstellen, wees hij dit

aanbod van de hand. Die hoop werd echter verijld, en hij stierf op Dingsdag den 19^{den} Julij 1707, in den leeftijd van 61 jaren, 5 maanden en 16 dagen, betreurd als een man van uitgebreide taalkennis, grondige geleerdheid, ijverige beroepsvervulling, en erkende braafheid, wiens redenen steeds diepen ingang hadden gevonden. Zijne gade verloor in hem eenen trouwen echtgenoot, met wien zij steeds in de grootste overeenstemming geleefd had; zijne kinderen eenen teederhartigen vader, en zijn neef J. C. COLERUS den vaderlijken vriend, wien hij zijn geluk en het ambt dank weet, dat ook hij mogt bekleeden.

Den 23sten Julij werd hij in de kerk te *Rijswijk*, in zijn gekocht erfgraf, ter aarde besteld. Zijn broederlijke vriend en ambtgenoot, JOHANNES SPITSIUS, hield over hem eene lijkrede, naar aanleiding van Psalm 71 vs. 17 en 18, welke woorden de overledene daartoe op zijn sterfbed zelf had uitgekozen. Ook de Hoornsche Predikant, EVERWIJN SWIDDE, gedacht hem in eene opzettelijke rede over II Korinth. 5 vs. 8. Zijne vrienden en ambtsbroeders, H. VOS, J. W. VAN SONTEN, zijn meergemelde Neef, en andere, vervaardigden Lijkdichten, die door den druk werden gemeen gemaakt.

COLERUS was tweemaal gehuwd geweest; de eerstemaal, van 1671 tot 1687, met MARGARETHA ALBERTI, die hem twee Dochters schonk, ANNA SOPHIA, gehuwd met zekeren Heer ENCHOU, en MARIA, beide bij zijnen dood nog in leven; de tweede maal, in 1688, met CATHARINA BARBARA KALKBRENNER. De drie Kinderen uit dezen laatsten echt stierven in jeugdigen leeftijd.

Behalve het Werkje, over en tegen SPINOZA, reeds in de Beschrijving van den Penning vermeld, ziet van hem het licht:

- 1°. Wonderen van Gods Heiligdom, (zijnde een Tweetal Leerredenen, over Jerem. 1, vs. 7, waarmede hij zijne intrede deed in 's *Hage*,) in Nederduitsehe vertaling uitgegeven door Dr. E. ELZEN, 's *Hage*, bij C. V. DIJK, 1693.

- 2°. Authentique stukken en redenen, waarom ik het beroep in 's *Gravenhage* heb aangenomen; 's *Hage*, bij C. VAN DIJK.
- 3°. ZIONIS MARIA STUART fidelissima Nutrix, d. i.: Zions getrouwste Zoogvrrouwe MARIA STUART. Ter Gedachtenisse enz. In Nederd. vert. uitgeg. door D^r. E. EIJZEN; 's *Hage*, bij N. WILT, 1695, 4to. (Deze Lijkrede had hij gehouden op uitdrukkelijke uitnoodiging des Kerkeraads van de Haagsche Gemeente, die veel aan deze Vorstin had te danken gehad.)
- 4°. Eere-gedachtenis van den Eerw. Godzaligen en Welgel. Heer D^o. L. DE LANGE, overleden te *Gouda*, 1697; 's *Hage*, bij C. VAN DIJK, 1697.

Ook was hij de steller van de

- 5°. Verantwoordinge van onze (de Haagsche Luthersche) Gemeente teegens de onregtmaatige Amsterdamse proceduren aengaende de uytsluytinge uyt de Fraterniteit. Van dit stukje, op last des Kerkeraads geschreven, werden (13 November 1696) evenwel slechts enkele gedrukte exemplaren aan de Gemeenten, en eenige hooge voorstanderen van dezelve toegezonden.

Wij kunnen hier nog bijvoegen, dat er een Werkje bestaat, tot titel dragende: » *Eer- en gedachtenis Colümne, opgeregt ter geheugenisse over het salige afsterven van den Wel-Eerw. Hooggel. en Geëerde Heer, JOHANNES COLERUS, in syn leven enz. — opgeregt uyt plicht en genegentheyd — — — van JOHANNES SPITSIUS, Medeleeraar enz.* » 's *Gravenhage* bij C. VAN DIJK, 1707, in 4to., waar achter gevoegd is: » *Kort verhaal van des overledenen Levensloop,* » slechts eene enkele bladzijde groot. Het vermoeden, dat hij gewoonlijk in het Hoogduitsch predikte, wordt uit één en ander, zoo het schijnt, tot zekerheid gebragt. Hij bezigde ook die taal in het maken van verzen, zoo als blijkt uit een vier regelig Hoogduitsch Gedicht, onder het door B. VELTHUISEN in koper gebragte Portret van zijnen vriend,

HENRICUS VOS. Naar dat vers te oordeelen muntte echter COLERUS in de Dichtkunst niet uit." Dusverre de Heer SCHULTZ JACOBI.

Eindelijk melden wij, dat de ijverige Heer GERRIT LAMBERTS, te *Amsterdam*, in zijne allerbelangrijkste Verzameling, of Atlas, onder de afbeeldingen der Luthersche Predikanten van *Amsterdam*, een zeldzaam Portret van COLERUS, in zwarte kunst, bezit. Hij is aldaar afgebeeld zittende met calot, mantel en bef, in zijn boekvertrek, houdende de linkerhand op een zijner Werken, en wijzende met de regter op den Bijbel volgens LUTHER; onder leest men:

»D^o. JOHANNES COLERUS Dusseldorpio Montensis, Illustr. Comitum IN FALCKENSTEIN Pastor Aulicus per septennium, post per novem menses in Wesop., nunc per ix annos Aug. Conf. addictae Ecclesiae Amstelodamensis Pastor aetatis 41½, Ministerii 17 ann.»

(De Leeraar JOHANNES COLERUS van *Dusseldorp* in *Bergsland*, Hofprediker van den Doorluchtigen Graaf VAN FALCKENSTEIN gedurende zeven jaren, daarna gedurende negen maanden Leeraar te *Weesp*, nu Leeraar in de Gemeente toegedaan de Augburgsche Gebofsbelijdenis gedurende negen jaren, in het jaar zijns levens 41½, van zijne dienst 17.)

Was 't ijver, wijsheit, deugd en 't doorgeleert verstand,
 Als 't wezen, hier te zien van dezen Predikant;
 Dan, mogt men zeggen, scheen COLERUS hier te leven,
 Maar dit was nog te min, al kon de kunst het geven;
 Als op den Predikstoel syn stem hy hooren laat
 En dooden ryzen doet, en rotzen neder slaat,
 Dan prent hy zelf zig reght in 't hert van die hem hooren.
 Wie dus syn beelt begeert, die moet hem zien door d'ooren.

J. V. DUISBERG,

J. VOORHOUT pinxit.

J. GOLB fecit.

Gedrukt met privilegie bij J. DE RAM, op den Dam.

Deze Prent met privilegie uitgegeven, en het bijschrift van den Dichter, zigtbaar gevolgd naar het beroemde van VONDEL op CORNELIS ANSLO (*Poëzij*, Dl. I, bl. 578), bewijzen toch 's mans bijzondere welsprekendheid en algemeene beroemdheid.

XI.

Bl. 124—132. Daar wij, bij gelegenheid der vermelding van twee Penningen, zoo breedvoerig over BEKKER hebben uitgeweid, kunnen wij niet nalaten te melden, dat, zoo blijkens de Heeren YPEY en DERMOUT (Aant. 598 van het IIe Deel der *Gesch. der Nederl. Herv. Kerk*), den Heer LE JEUNE, (*Bouwstoffen voor de Nederlandsche Letterkunde*), en ons medegedeelde Handschriften, hij waarlijk ons gebleken is van eenigen dichterlijken aanleg niet misdeeld geweest te zijn. De *Opdracht* zijner *Betoverde Wereld*, aan syne *Echtgenoot* TRONK FULLANIA; het *Grafschrift* op haar; het *Bijschrift* op JOHANNA KOERBEN BLOK; op den *Plaatsnijder en Dichter* NOREL; op den *Hoogleeraar* GERBRAND VAN LEEUWEN; en dat op den *Leeraar* DOMINICUS GOLZIUS; om niet van zijne *Berymde Cathegismus voor kleine Kindertjes* te spreken, geven waarlijk blijken van eenig dichtvermogen.

Dat een LAURENS BAKE tegen de *Betoverde Waereld* en de *Berymde Opdracht* uitvare, terwijl MARIA POLLIUS (*Boekzaal*, Junij 1737, bl. 712) het tegen hem voor haren Oudoom BEKKER, in een schimpdicht, opneemt; dat de niet onvermaarde G. BIDLOO (*Poëzij*, bl. 272) in zijne *Christelijke Kerk* BEKKER een' *Sociniaan*, *Arriaan*, *Spinosist*, een *ijdelen Waterbel*; *vervreemd van Gods genade en zeegen*, een *gepronkte Speelpop van de Hel*, noeme; wij stellen daartegen het krachtig en scherp versje van JACOB LUTKEMAN, *Poëzij*, bl. 327, genaamd: *De verdreven Duivel*:

Toen BEKKERS pen welêer den Duivel stout verdreef,
 En 't Orthodoxe volk daartegen morde en schreef,
 Riep Satan: »Met wat drift verweert mij dorp en stad;
 »k Wist niet, dat ik op de aard nog zoo veel vrienden had!»

En laten hierbij het gevoelen, zoo over het doel des Pennings, als over onze meer of min juiste opgaven omtrent BEKKER, gaarne aan anderen over.

XII.

Bl. 132 en volgende. Uit een oorspronkelijk Leven van WILLEM MOMMA, voorkomende in de *Vitae Theologorum, eruditione et scriptis insignium, collectae et editae cum praefatione* JO. GEORGH JOACHIMI, *Francof.* 1707, is ons nog het één en ander omtrent hem gebleken.

De vader van MOMMA, te *Stolberg* in het Guliksche geboren, ook WILLEM genaamd, was een voornaam Koopman te *Hamburg*. Zijne moeder was ANNA BOISOT, welke KAREL EN LODEWIJK BOISOT, mannen van naam en dapperheid in onze Geschiedenis, onder hare verwanten telde. Onze MOMMA werd geboren op den 9^{den} October 1642. Van jongs af werd hij, wegens zijn' goeden aanleg, voor de godgeleerde studiën bestemd. Hij werd eerst op de school te *Bremen*, daarna te *Hamburg* besteld, leerde aldaar het Hebreeuwsch onder EZARDUS, en kwam op zijn 16^e jaar als Student te *Leyden*, waar hij het onderwijs van ABRAHAM HEIDANUS, JOANNES HOORNBECK, en inzonderheid van COCCEJUS, die hem als zoon beminde, genoot. Bijzonder oefende hij zich in het Oostersch, en had eenigen tijd het onderwijs van zekeren Amsterdamschen Rabbijn. Hij verloor zijn' vader toen hij ruim 20 jaren oud was. In 1666 te *Leyden* tot de predikdienst bevorderd, was zijne eerste stand-

plaats *Lubeck*, waar hij zeven jaren werkzaam was, totdat hij door de Lutherschen van daar verstooten werd, en de geheele Gereformeerde Kerk aldaar te niet ging. In 1674 te *Hamburg* tot Leeraar en Hoogleeraar in de Godgeleerdheid verkozen, hield hij aldaar eene uitgegevene Leerrede: *de Jesu Christo Domino et Salvatore*. Wij hebben uitvoerig genoeg gemeld, wat er wegens zijn beroep te *Middelburg* voorviel; nog naauwkeuriger vindt men dit in het voormelde Leven. Zijn gedrag in dezen aldaar ontwikkeld, is treffend en lofwaardig. Zijn sterven was dat van een waar Godgeleerden en vroom Christen. Zijne gelatenheid, zijne gesprekken, en vooral de Brief aan den Heer GUALTHERUS BODAEN, te *Amsterdam*, Leeraar der Hervormden, waarin hij zijne ziekte, de oorzaken daarvan en gemoedsgesteldtenis beschrijft, zijn eene lofspraak zijner edele gevoelens, werkzaamheid en berusting in Gods wijs bestel.

Ten slotte melden wij, dat wij nog bij G. BRANDT, *Poëzij*, Dl. III, bl. 196 en 197, onder de Graftschriften het volgende vonden:

Voor

D^o. WILHELMUS MOMMA,

Weleer Doctor en Professor der Heilige Theologie, ex-predikant te Middelburg.

De twist die Christus rok, zijn kerk, aan flarden rijt,
 Had Momma lang belaagt, belastert en benijt:
 Hem, die den vijant zocht te winnen en t'omermen,
 Kon geen onnozelheit, noch zachte deugt beschermen.
 Men hielt hem uit den dienst: hij zuchte, zweeg en leedt;
 Zijn ziel beval hij God, die alles ziet en weet.
 Nu dekt en blust deez' zerk één van de leste vonken,
 Die op den kandelaar der liefde en vrede blonken.

REGISTER

VAN DE

OP-, OM- EN ONDERSCHRIFTEN

DER

PENNINGEN.

	Pl. N ^o .	Blz.
Aeternitas	xii. 3.	184.
Amat. Victoria. Cyram	vii. 3.	12.
<i>Amsterdamse Camer</i> 1632	viii. 2.	34.
Antonius Muys anno suae aet. xxxxi.	vii. 7.	25.
Avdaces Fortvna Jyvat	vii. 5.	18.
<i>Bartha. Wirtz, overl. 16 Juli 1680,</i> <i>out 8 Jaren, 10 M. 22 D.</i>	x. 1.	98.
<i>Begeeft mij rijckdom staat en jeught, enz.</i> x. 1. 98.		
B. Bekker, S. T. D. V. D. M. Amst. Nat.		
Metslav. Fris. mdcxxiv.	x. 6.	124.
<i>Beschout hier Arnhems Burgerij, enz.</i> xii. 4. 186.		
<i>Brabantsche Camer A^o. 1629</i>	viii. 1.	34.
Britannia	x. 2.	110.
Cambray 1581.	vii. 8.	27.
Carolo Aemilio Primogenito Frid. Wil-		
helmi Brandenburgici S. R. Imp.		
Electoris Filio per S. Baptismum		
Christianae Ecclesiae Solemniter in-		
serto Joanne Huydecoper Equite,		
Marseveniae Dynasta, Amsteldam.		
Reip. Cos. et tunc civitatis nomine		

	Pl. N ^o .	Blz.
Susceptoris munus obeunte x Maj		
ad cld.lvc.lv. Coss. ad rei memo-		
riam monumentum hoc F. C.	viii. 3.	37.
Cvdi cvr. Praef. Mon. cldclxxx.	x. 4.	114.
Cuncta mihi cedunt.	xii. 7.	198.
David van Reigersbergh natus Mediob.		
v. Kal. Sept. mdcclxix. denatus		
Franeq. iv. Kal. Feb. cldlxc.	xi. 2.	144.
<i>De Doot is een inganck ten leven.</i>	xii. 8.	207.
<i>De Doot is een inganck ten leven.</i>	ix. 7.	83.
<i>De Leeuw nu door den Prins geredt, enz.</i>		
1688.	x. 2.	110.
<i>Den 22 Junij 1672 sijn de Franse in</i>		
<i>Utrecht gekoomen, den 23 November</i>		
<i>1673 hebben de Franse Utrecht ver-</i>		
<i>laten.</i>	viii. 6.	58.
<i>Den ouden Willem, Vorst van Nassov, en Oranjen,</i>		
<i>Die was der Staaten arm, en geesselroe van Spanjen.</i>		
	vii. 6.	19.
<i>De oprechtheid, liefde, en trouw, we uit Schepers</i>		
<i>schriftren sagen, enz.</i>	ix. 8.	88.

	Pl. N ^o . Blz.		Pl. N ^o . Blz.
<i>De Ziverheit der Leli</i>		<i>Gedenckt te sterven.</i>	ix. 1. 56.
<i>Blinkt Schoon in 't Evangeli.</i>	xi. 7. 84.	<i>Groningen Belegert den 9 July, verlaten</i>	
<i>Diabolus.</i>	x. 7. 126.	<i>den 17 Augusti 1672.</i>	ix. 4. 74.
<i>Dieu et mon droit.</i>	x. 8. 112.	<i>Groningen constant.</i>	ix. 5. 76.
<i>Diligentia victrix temporis.</i>	xii. 7. 197.	<i>Guilh. iii. Rex. M. Br.</i>	xi. 7. 177.
<i>Dit zijn de Vaderen, en Burgemeesters, daar</i>		<i>Guliel. iii. D. G. Britann. R. Relig.</i>	
<i>Dit vrije volk op rust, in vree, en kriegsgevaar.</i>		<i>Libertatisq. Restitut.</i>	xi. 5. 165.
	vii. 6. 19.	<i>Gulielmus. iii. D. G. M. Br. Fr. et.</i>	
<i>Doen de viandt had' in handen, enz.</i> ix. 5. 75.		<i>Hib. Rex.</i>	xii. 3. 134.
<i>Domat. omnia. Virtus.</i>	xi. 6. 169.	<i>Gii die als vrienden mis gedragen hebt ter aarden,</i>	
<i>Jun. 1667. Door order van haer E.</i>		<i>Wilt uoor uw laatste dienst dit mitter eer aanvaarden.</i>	
<i>Hoogh. Mog. onder 't beleyt van den</i>			ix. 1. 60.
<i>Heer Mich. A. d. Ruyter L. Ad. Ge-</i>		<i>Henr. Casimir. Pr. De Nassau. etc.</i>	xi. 3. 153.
<i>nerael syn besprongen op de Rivier</i>		<i>Henricvs Comes de Nassov.</i>	vii. 1. 3.
<i>van Chattam d. Coninckx Oorloogh-</i>		<i>Heroitate.</i>	xi. 7. 177.
<i>schepen en die verbrant en geson-</i>		<i>Hierstryckt het Britsch gewelt voor Nederlandt de vlag,</i>	
<i>ken.</i>	viii. 4. 53.	<i>De zee heeft noit gewaoght van zulk een zwaeren slag.</i>	
<i>Door Rabenhaut syn wysen Raet, enz.</i> ix. 3. 68.			ix. 1. 59.
<i>Erigente et dirigente Nicol. Chevaliero.</i> xii. 7. 198.		<i>Hony soit qui mal y pense.</i>	x. 3. 111.
<i>Et bene conveniunt et in vna sede</i>		<i>Hoorn.</i>	xi. 6. 169.
<i>morantvr.</i>	x. 4. 114.	<i>Ida Blok. gebooren xxvi. Ivl. 1632.</i>	
<i>Ex auct. ordd. et civ. Traj. kal. Mai.</i>		<i>gestorven ii Ivl. 1693.</i>	xi. 4. 158.
<i>MDCCCVII</i>	xii. 7. 198.	<i>In Christo vita. 1597.</i>	vii. 9. 28.
<i>Fortiter et Prvdenter.</i>	xii. 5. 188.	<i>In tuitionem Relig. Protes.</i>	x. 2. 110.
<i>Fortitudo Mea Devs.</i>	vii. 5. 18.	<i>Ita Domine! quicquid doces.</i>	x. 7. 126.
<i>G. D. N. P.</i>	vii. 4. 14.	<i>Jakob Verschoor Vlissinga-Zeelandus</i>	
<i>Geb. den 19 van Winterm. 1634 Gest.</i>		<i>Aetatis 52 A^o. 1700.</i>	xii. 5. 188.
<i>den 18 van Bloeim. 1683.</i>	ix. 6. 87.	<i>Jan. de. Widt. en Cornelis. de. Widt.</i> viii. 4. 54.	
<i>Gebooren tot Fleuten den eerste May</i>		<i>Johannes Colerus. Amstel. nunc. Hag.</i>	
<i>anno 1618 gestorven tot Amsterdam</i>		<i>Past.</i>	x. 5. 118.
<i>den 29 Maart en begraven den derde</i>		<i>Jure et tempore 1672.</i>	ix. 3. 68.
<i>April anno 1700.</i>	xii. 6. 193.	<i>Jvstice maintiendra. 1568.</i>	vii. 4. 14.

Pl. N ^o . Blz.	Pl. N ^o . Blz.
King et Constitution. x. 3. 112.	P. V. A. F. viii. 4. 52.
L'Orange flevrira. vii. 4. 14.	Qui facile credit facile decipitur. . . x. 6. 125.
Ludovic. xiv. D. 5. M. Fr. et Nav. Rex.	Quoque transplantata virebit. 1693. x. 5. 119.
Chr. xi. 8. 178.	Rex est conqvestor redditque Maria
Ludovicus Perez, Aet. LXVI. . . . vii. 9. 28.	salvtem. xii. 1. 180.
Luxembvrg. xi. 5. 166.	Sacra Ord. Dvc. Gelr. et. Com. Zvtpb.
Maria D. G. Ang. Sco. Fr. et Hib. Regina. xii. 1. 180.	moneta. x. 4. 114.
Maria. ii. D. G. Mag. Br. Fr. et Hib. Regina. xii. 2. 182.	<i>Salick syn de dooden die in den Heere sterven,</i>
Matthias D. G. Archi. Avst. D. Bvrg.	<i>Want sy rusten van haren arbeyt. . . xi. 7. 83.</i>
Co. Ty. vii. 3. 11.	<i>Salig syn de dooden die in den Heere sterven.</i>
<i>Michiel Adr. De Ruyter. R. L. Adm.</i>	xii. 8. 207.
<i>v. Holl. en Westv. Etc. . . . viii. 4. 52.</i>	Satisfactionis Christi assertor. . . xii. 5. 188.
Mors tua vita mihi, semper celebrande	Sic itur ad astra. x. 7. 126.
Redemptor. xii. 5. 189.	<i>Sie't. beeld van Ida Blok, een vrouw.</i>
<i>M. Papenbroeck. viii. 2. 34.</i>	enz. xi. 4. 158.
<i>Myn lichaem, dat nu rust, sal wederom verrysen,</i>	Sola. gerat. miles. qvibvs. arma. coer-
<i>En, met myn siel vereent, myn Heylant eeuwigh prysen.</i>	ceat. arma. xi. 5. 166.
ix. 7. 83.	<i>Ter eeren en gedachtenis soo wilt dit aenvaerden,</i>
Nata. 10. Febr. 1662 Cor. ii. apr. 1689.	<i>Omdat ghy myn dus deughdelyck hebt gebracht ter</i>
Mort. 29 Dec. 1694. xii. 2. 183.	<i>Aerden. ix. 7. 83.</i>
Nat. Nov. 1650. Coronat. ii apr. 1689.	<i>Ter Eewiger gedachtenisse van den</i>
Mort. 8 Mart. 1702. xii. 3. 184.	<i>Manhaften gestr. Heere Adriaan</i>
Non aquilis leve texit opus. x. 7. 126.	<i>Schepers Kanon. van St. Marie tot</i>
Nos. qvoqve. florvimvs. sed. flos. fvit.	<i>Utrecht ord. Kapit. ter Zee, onder</i>
ille. cadvevs. xi. 2. 144.	<i>d'Admiralit. tot Amsterd. . . ix. 8. 88.</i>
<i>Ons. Hert. En. Hant. Is. Voor. Het.</i>	<i>Ter Gedachtenisse van Anna van den</i>
<i>Lant. 1674. ix. 6. 79.</i>	<i>Vondel gestorven den 2^{en} en begra-</i>
<i>Op en onderganck der Grooten vertoont</i>	<i>ven den 6^{en} van Wintermaent 1675. ix. 7. 83.</i>
<i>den 20. Augusti. 1672. viii. 5. 55.</i>	<i>Ter Gedachtenisse van den manhaftige</i>
Patriaegue Patrique. vii. 10. 32.	<i>Capiteyn Hendrick Vollenhove, In</i>
Probitas. x. 4. 113.	<i>den Heere gerust Anno 1669 den</i>
Pro Patria 1691. xi. 6. 153.	<i>28 September out synde 39 Jaar. ix. 1. 59.</i>

IV REGISTER VAN DE OP-, OM- EN ONDERSCHRIFTEN DER PENNINGEN.

	Pl. N ^o . Blz.		Pl. N ^o . Blz.
<i>Ter Gedachtenis van Maria Camphuy-</i>		<i>Want wy en schryven u geene andere</i>	
<i>sen, dochter van wijlen Dirk Raphaelsz</i>		<i>dingen, dan die ghy kennet, ofte</i>	
<i>Camphuysen.</i>	xii. 6. 193.	<i>oock erkennet ende ick hope dat ghy</i>	
<i>Ter gedagtenis van D'Henr. van Ol-</i>		<i>se oock tot den eynde toe erkennen</i>	
<i>phen, in zijn E. W. Leven Predi-</i>		<i>sult enz.</i>	xi. 1. 133.
<i>kant tot Almaar xxxiii Jaren, Cu-</i>		<i>Wilh. iii. D. G. Aug. Sco. Fr. et Hi.</i>	
<i>rator van de Latyns. School aldaar</i>		<i>Rex. Pr. Avr.</i>	xii. 1. 179.
<i>xxiv Jaer, Dreimaal Gedeput. des</i>		<i>Wilhelmus iii. D. G. Princ. Avr. Nas. xi. 6. 79.</i>	
<i>E. Christ. Sijn. van N. Holl. gebore</i>		<i>Willem Muys, geboren den 7 Martii 1634</i>	
<i>den 14 Nov. 1648 Gestorve den 23</i>		<i>oud Burgermr. van Wageningen,</i>	
<i>Dech. mdccxii.</i>	xii. 8. 207.	<i>Arnhems Burger Hopman, Stads</i>	
<i>The glorious and immortal memory</i>		<i>Rentmeester en Servys-Meester, Hos-</i>	
<i>1690.</i>	x. 3. 111.	<i>tagier in den Jaar 1674, stierf den</i>	
<i>Torbay.</i>	x. 2. 110.	<i>30 Martii 1699.</i>	xii. 4. 185.
<i>Utrecht.</i>	viii. 6. 58.	<i>Witte Levender.</i>	viii. 1. 33.
<i>Vigilantia</i>	x. 4. 113.	<i>W. Momma Eccles. Midd. S. Theol.</i>	
<i>Vigilantia Principis pro securitate</i>		<i>Doct. et Prof.</i>	xi. 1. 132.
<i>Provinciarum. mdccxvii. . . .</i>	xi. 5. 165.	<i>Z. O.</i>	vii. 1. 3.

BLADWIJZER

DER

VOORNAAMSTE ZAKEN

IN DIT

TWEEDE DEEL.

	Bladz.		Bladz.
Abeele, (Pieter van) Penningdrijver.....	25.	Bekker, (Balthazar) Gedenkpenning ter zijner eere..	124.
Afstand door Keizer Karel V ten behoeve van Philips II	9.	" dezelfde, op nieuw te Utrecht gemunt en uitgegeven.....	127.
Akademie of Schouwburg te Amsterdam.....	35.	" Spotpenning op zijne tegenstan- ders.....	125.
Almanakspenning van N. Chevalier, Medailleur...	204.	" Bijzonderheden hem betreffende.	129.
" van D. van Reigersbergh.....	151.	" nadere bijzonderheden medege- deeld.....	232.
Amerongen, Betrekking van dit geslacht tot de Brabandsche Rederijkerskamer.....	34.	Begrafenispenning ter eere van Hendrik Vollenhove, Kapitein ter Zee.....	58.
Ampach, (Baron d') te Naunburg, Penningverza- melaar, overleden	220.	" bij het Overlijden van Anna van den Vondel.....	83.
Amsterdam, Gedenkpenning op haar Burgmees- terlijk Bestuur, na den dood van Prins Willem II	19.	Bernhardt, Bisschop van Munster, belegert Gro- ningen.....	77.
" Rederijkerskamer of Akademie aldaar, in 1632	35.	Bicker, (Cornelis) Burgemeester van Amsterdam..	24.
" haar Peterschap over Karel Aemilius van Brandenburg en andere Vorsten.	37.	Blok, (Ida) Penning op haar Afsterven.....	158.
Amsterdamsche Kompagniën bezetten Breda in 1674.	79.	" (Agnes) hare Zuster	159.
Antwerpen; oprigting eener Kamer tot bescheer- ming van den Nederl. Koophandel aldaar	212.	" Levensbijzonderheden van beide en van haar geslacht.....	159.
Banckers, (Adriaen) Luitenant-Admir. van Zee- land, genoemd.....	66.	Boommen Beerent, bijnaam van den Bisschop van Munster.....	77.
Bastiaensze. Zie Schepers.		Boskam, (Johannes) Stempelsnijder.....	127.
		Brabandsche Kamer der Rederijkers te Amster- dam.....	34, 36.

	Bladz.		Bladz.
Brandenburg (de Keurvorst van) in betrekking tot het Huis van Oranje en tot Amsterdam.....	37.	Colerus, (Johannes) nadere mededeeling omtrent denzelve.....	226.
Breda, Rekenkamer aldaar, en vreugde over de we- derkomst van Prins Willem I in het Va- derland.....	15.	Collegium Qualificatum, met betrekking tot de Kerkelijke Onlusten te Middelburg.....	136.
» door Amsterdamsche Kompagniën Stads- soldaten bezet,	79.	Corver, (Nicolaes) Burgem. van Amsterdam, in 1650,	24.
Burgemeesterlijk bestuur van Amsterdam, in 1650, Gedenkpenning daarop vervaardigd.....	19.	Coster, (H.) zijne betrekking tot de Amsterdam- sche Rederijkerskamer.....	36.
Camphuijzen, (Maria) Penning ter harer gedach- tenis.....	193.	Doelen en Doelen- of Schutterspenning van Hoorn.	172.
» Bijzonderheden omtrent haar leven en haren vader Dirk Raphaëls Camphuijzen	195.	Doorninck, (M. van) te Deventer, Beschrijving van Gedenkpenningen en Munten, uit de Penningkas van eenen Liefhebber enz.	219.
Casimir, (Hendrik) de Tweede Prins van Nassau, Penning ter zijner eere.....	153.	Edict van Nantes, (Herroeping van het) en over de betrekking daartoe van eenen Gedenkpenning..	131.
» zijne afkomst, geschiedenis en dapperheid	154.	Engeland. Zie Wiilem III.	
Chattam, Gedenkpenning op de overwinning al- daar behaald onder den Luitenant Admiraal de Ruijter	52.	Eychenberg. Zie Hoofstman.	
Chevalier, (Nicolaas). Penning op deszelfs Kabinet of Kamer van Oudheden te Utrecht, zijn leven en bedrijf.....	197.	Feestviering der Munt van Gelderland.....	113.
Chijs, (P. O. van der) te Leyden, Tijdschrift voor Munt- en Penningkunde.....	209.	Filips II, Koning, Gedenkpenning ter zijner eere.....	9.
Coccejansen en Voetianen, Gedenkpenning wegens hunne geschillen nader verklaard....	214.	Franschen (Intogt der) binnen Utrecht.....	57.
» oneenigheden over hen te Middelburg	135.	Frederik Hendrik, Prins van Oranje. Penningplaat ter zijner eere.....	32.
Cocq, (Dr. Frans Banning) Ridder, Burgem. van Amsterdam in 1650	24.	Fredrik Wilhelm, Keurvorst van Brandenburg, in betrekking tot Amsterdam.....	57.
Colerus (Johannes) Gedenkpenning ter zijner eere	118.	Friesche Stadhuis. Penningen, op de Vorsten uit hetzelve, geslagen.....	157.
» Bijzonderheden omtrent zijn leven, geslacht en werken ...	119.	Galen, (van) Begrafenis van	23.
		Gedenkpenningen van de Vorsten van Oranje uit het Friesche Stadhuis	157.
		» en Munten uit de Penningkas van een' Liefhebber te Deven- ter.....	219.

DER VOORNAAMSTE ZAKEN.

vii

	Bladz.		Bladz.
Gelderland, (Gedenkpenning op de Feestviering der Munt van).....	113.	Holij. (Van) Zie Muijs.	
„ Regt van deszelfs Munt.....	116.	Hooftman. (Gilles) Nadere bijzonderheden hem betreffende medegedeeld.....	211.
Generaliteitsmunt, bijzonderheden daaromtrent...	116.	Hoorn, Penning ter eere dier Stad.....	169.
Genootschap (Teyler's) te Haarlem; Penningverzameling van hetzelfde.....	220.	„ Schutters-Doelen aldaar.....	172.
Getalmerken op Penningen, uitdrukkende het jaar der eeuw of van den ouderdom der daarop afgebeelde Personen.....	5.	„ Onlusten door Willem III gestild.....	173.
Groebe, (D.) te Amsterdam, Prijsverhandeling over de geschiedenis van het Nederl. Muntwezen.....	115.	„ Compagnie van Navigatie en Commerce, aldaar opgericht.....	173.
„ Bijdragen tot de kennis der Muntzaken in de Vereenigde Nederlanden	116.	„ in betrekking tot de Westfriesche Munt..	174.
Groningen, Noodmunt mede ter gedachtenis van de Inneming van Koeverden.....	68.	„ Twist wegens de benoeming van Schout en Schepenen.....	176.
„ ter herinnering aan het Beleg.....	74.	Huijdecoper, (Joan) Heer van Maarseveen, Burgemeester van Amsterdam. Gedenkpenning wegens zijn Gezantschap in Brandenburg...	37.
„ „ „ en van de Inneming van Koeverden.....	75.	„ Bijzonderheden omtrent denzelven,	44.
„ andere Noodmunten dezer Stad genoemd.....	78.	Ierland, roemrijke bedrijven van Willem III aldaar	113.
Harderwijk, Muntplaats van Gelderland.....	115.	<i>In liefde bloeiende</i> , Rederijkerskamer te Amsterdam	35.
Hebreën of Verschoristen. Zie Verschoor.		Intogt der Franschen binnen Utrecht en het verlaten dier Stad.....	57.
Heldenmoed van Koning Willem III, Gedenkpenning deswege.....	177.	Jacob II, Koning van Engeland. Penning op de Kerkonlusten onder deszelfs Regering, anders verklaard.....	213.
Hendrik II, Graaf van Nassau, Gedenkpenning ter zijner eer.....	3.	Kabinet of Kamer van Oudheden, van N. Chevalier, te Utrecht.....	197.
„ Bijzonderheden omtrent zijn leven en bedrijf.....	4.	Kalendarium vetus et novum, oude en nieuwe Almanak.....	151.
Herroeping van het Edict van Nantes met betrekking tot eenen Gedenkpenning.....	131.	Kamer. Zie Rederijkerskamer.	
Herstel der vrijheid in Kerk en Staat in Engeland, door Koning Willem III.....	109.	Kamerijk, (Noodmunt van).....	27.
„ van Willem I en zijn Geslacht in vorigen luister	15.	Karabiniers, nieuwe oprigting dezer Ruitery door Koning Willem III.....	168.

	Bladz.		Bladz.
Karel Aemilius van Brandenburg, Peterschap van Amsterdam over dezen Vorst.....	37.	Maria, Gedenkpenning op haar overlijden.....	182.
Karel II, Koning van Engeland, zeldzame Penning op denzelven, alhier geslagen.....	171.	Matthias, Aartshertog, Landvoogd der Nederlanden, Gedenkpenning op zijne waakzaamheid	11.
» met betrekking tot eenen Penning der Stad Hoorn.....	171.	» zijn leven en krijgsbedrijf.....	13.
Karel V, (Keizer) Penningplaat ter zijner eere...	9.	Maximiliaan, (Keizer) Verordening wegens het Muntwezen.....	115.
Kerkonlusten te Middelburg.....	125.	Medicis, (Maria de) Koninginne-Moeder van Frankrijk, hare intrede te Amsterdam.....	22.
» tusschen de Coccejansen en Voetianen	214.	Middelburg, Kerkelijke twisten aldaar ontstaan en gedempt.....	134.
» in Engeland, Gedenkpenning deswegens, anders verklaard.....	213.	Momma, (Willem) Predikant en Hoogleraar te Middelburg, Gedenkpenning ter zijner eere.....	132.
Koen, (Jan Pieter) Gouverneur-Generaal van Indië, in betrekking tot de Stad Hoorn.....	170.	» Bijzonderheden omtrent zijn leven en de kerkelijke twisten te Middelburg.....	134-143.
Koelvorden, ter gedachtenis der Inname dier Stad en van het Beleg van Groningen....	68.	» nadere mededeeling.....	233.
» Noodmunt ter herinnering, als boven.	75.	Moord van Johan en Cornelis de Witt, en Penningen daarop geslagen.....	55.
Köhler, (Johan) Zie Colerus.		Munster (de Bisschop van) belegert Groningen....	78.
Koning, (Jacobus en Floris) te Amsterdam.....	67, 219.	Munstersche Vrede; over de mogelijke betrekking van eenen Gedenkpenning op denzelven.....	23.
Leening door Amsterdam aan Willem II.....	43.	Munt van Gelderland, Gedenkpenning op de viering van haar Eeuwgetijde.....	113.
Legpenning der Nederlanders op het herstel van Willem I en zijn Geslacht in vorigen luister...	14.	» (Westfriesche) te Hoorn.....	173.
Legpenningen op last van Willem I en andere Edellieden geslagen.....	15.	» » Penningen op dezelve geslagen	174.
Levenderbloem, (de Witte), Brabandsche Rederijkerskamer.....	33.	Munten onder de Regering van Lodewijk Napoleon, hier te lande geslagen, alsmede die met de beeltenis van Keizer Napoleon, nader opgegeven....	221.
Lodewijk XIV, Penning ter eere van denzelven en van Willem III.....	178.	Muntstempels, (Bewaarplaats van oude) te Utrecht gevestigd.....	127.
Lodewijk Napoleon, Nederl. Munten onder zijne Regering geslagen, nader opgegeven.....	221.	Muntwezen, (Geschiedenis van het Nederl.) en Bijdragen daartoe, door D. Groebe, te Amsterdam	115.
Luxenburg, teruggave dezer Vesting aan Lodewijk XIV.....	166.	Muijs, (Antonij) van Holij, Penningplaat ter zijner eere.....	25.
Maria, Koningin van Groot-Brittannië en Willem III, Gedenkpenning op hunne verheffing.....	180.		

DER VOORNAAMSTE ZAKEN.

IX

Bladz.	Bladz.
Muijs, (Antonij) van Holij, bijzonderheden nopens zijn Geslacht..... 25.	Oranje, (Het Huis van Nassau-). Verwachting der Nederlanden op het herstel van hetzelfde in vorigen luister..... 182.
Muijs, (Willem), Penning op zijn Overlijden..... 185.	» (Philips Willem, Prins van). Zie Philips Willem.
» bijzonderheden omtrent denzelfden 186.	Overtocht van Willem III naar Engeland en zijne landing bij Torbay 109.
Napoleon, Nederlandsche Munten onder zijne Re- gering geslagen en met zijne beelden voorzien 222.	Overwinning te St. Quentin. 9.
Nassau, (Oranje-) Hoop op bijstand en het herstel van dit Stamhuis in vorigen luister 16.	Papenbroeck, betrekking van dit Geslacht tot de Amsterdamsche Rederijkerskamer, in het jaar 1674 36.
Nederlanden, (Matthias, Landvoogd der) zijne waakzaamheid..... 11.	Penning-Magazijn van den Heer P. O. van der Chijs, te Leyden..... 209.
» (Verwachting der) op de hulp van Willem I en het herstel van zijn Geslacht in vorigen luister..... 14.	Penningverzamelaars, onderscheidene genoemd ... 219.
Nienburg, (Barthout van der)..... 311.	Penningverzamelingen in het openbaar verkocht .. 219.
Noodmunt van Groningen en ter gedachtenis der Inname van Koevorden 68.	Perez, (Ludovicus) Penning ter zijner gedach- tenis..... 28.
» ter herinnering aan het Beleg..... 74.	» Bijzonderheden omtrent zijn Geslacht..... 28.
» ter herinnering aan het Beleg en op Inname van Koevorden..... 75.	Peterschap van Amsterdam over Karel Aemilius van Brandenburg ... 38.
» opgave van meerdere dergelijke 78.	» over andere Vorsten. 50.
» van Kamerijk 27.	Philips Willem, Prins van Oranje, nadere mede- deeling omtrent eenen Gedenkpenning ter zij- ner eere..... 210.
» van Zierikzee..... 18.	Quentin, (St.) Overwinning aldaar behaald..... 9.
Olden, (R. van) Generaal Muntmeester te Utrecht; Stempels uit deszelfs Penningkabinet, aangekocht door het Rijk..... 127.	Raadhuis van Amsterdam, (Zittingneming in het nieuw gebouwde) door Burgemeesteren 24,39.
Olphen, (Hendrik van) Hervormd Leeraar te Alk- maar, Gedenkpenning op zijn Overlijden..... 207.	Rederijkerskamer, de Witte Levenderbloem, te Amsterdam, vereenigd met de Akademie..... 35.
» bijzonderheden omtrent denzelfden..... 208.	» In Liefde Bloeiende..... 34.
	Regaal der Munt van de Nederl. Provinciën 116.

	Bladz.		Bladz.
Reigersbergh, (David van) Penning ter zijner gedachtenis	144.	Schouwburg of Akademie te Amsterdam	36.
„ Bijzonderheden omtrent zijn Geslacht	144.	Schutters- of Doelenpenning van Hoorn	172.
„ Bijzonderheden van zijn leven	148.	Spotpenning op de Coccejaansche en Voetiaansche Geschillen	213.
„ Ontwerper misschien van een Kalendarium Novum	151.	„ op de tegenstanders van Balthazar Bekker	125.
Rekenkamer te Breda, met betrekking tot Willem I	15.	„ wegens de herroeping van het Edict van Nantes	131.
„ van andere Nederlandsche Edelen ...	15.	„ op de Engelsche Kerkonlusten, anders verklaard	213.
Renesse Breijdbach (Graaf van) te Elderen, Penningverzamelaar, overleden	220.	Stadhuis of Raadhuis te Amsterdam, (Nieuw) zittingneming van Burgemeesteren	39.
Rudolphi, (C. A.) Penningverzamelaar te Berlijn, overleden	220.	Stempels (Oude Munt-) te Utrecht bewaard	127.
Ruiterij, onder den naam van Karabiniers, op nieuw aangesteld door Willem III	168.	„ zamenvoeging van verschillende door N. Chevalier	175.
Ruijter, (Michiel Adriaensz. de) Luitenant-Admiraal van Holland, Gedenkpenning ter zijner eere ...	52.	Teyler's Genootschap te Haarlem, deszelfs Penningverzameling	220.
Rijswijksche Vrede; waakzaamheid van Willem III voor de veiligheid der Nederlanden bij het sluiten van denzelven	165.	Thijnen, (Meindert van der) Verdiensten ten opzichte der Inname van Koevorden, zijn Dagboek, enz.	69.
Schepers, (Willem Bastiaensze) Luitenant-Admiraal van Holland, bijzonderheden omtrent zijn Geslacht en leven	90.	Toegangspenning tot de Rederijkerskamer de Witte Levenderbloem	33.
Schepers, (Adriaan) Kanunnik van St. Marie te Utrecht en Kapitein ter Zee, Gedenkpenning ter zijner eere	87.	„ tot de Amsterdamsche Kamer of Akademie	34.
„ Levensbijzonderheden en veranderingen	93.	Tulp, (Nicolaas) Burgemeester van Amsterdam	42.
„ Familiewapen	94.	Utrecht, (A. Schepers, Kanunnik van St. Marie te)	97.
„ Nadere mededeeling omtrent denzelven	223.	„ (Intogt der Franschen binnen) en hun vertrek	57.
		„ Kabinet of Kamer van Oudheden aldaar van N. Chevalier	199.
		„ Bewaarplaats van oude Muntstempels aldaar	127.

	Bladz.		Bladz.
Verschoor, (Jacob) Hoofd 'eener' secte, naar hem <i>Verschooristen</i> genaamd, en Gedenkpenning ter zijner gedachtenis.....	188.	Willem II, Gedenkpenning op zijn overlijden in betrekking tot Amsterdam.....	23.
Voetianen. Zie Coccejanen.		» zijne betrekking tot het Huis van Brân- denburg.....	38.
Vollenhove, (Hendrick) Kapitein ter Zee, Begrafenis- penning ter zijner gedachtenis	58.	Willem III, Gedenkpenning wegens het doen bezet- ten van Breda door Amsterdamsche Compagniën Stadsoldaten.....	80.
» nader mededeeling omtrent denzelven.....	223.	» in betrekking tot Adriaen en Willem Bastiaenze Schepers.....	91.
Vondel (Joost van den) en zijne Kinderen.....	85.	» Gedenkpenning wegens zijnen overtocht naar Engeland en het herstel der vrij- heid in Kerk en Staat.....	109.
» (Anna van den) Begrafenispenning ter harer eere.....	83.	» andere Gedenkpenning ter zijner eere..	111.
» bijzonderheden omtrent de- zelve.....	84.	» Gedenkpenning op zijne waakzaamheid voor de veiligheid der Vereenigde Ne- derlanden, bij het sluiten van den Rijswijkschen Vrede.....	165.
Waakzaamheid van den Aarts Hertog Matthias van Oostenrijk, Landvoogd der Neder- landen.....	11.	» stillen der kerkel. twisten te Middelburg	138.
» van Willem III voor de veiligheid der Vereenigde Nederlanden, bij het sluiten van den Rijswijkschen Vrede	165.	» stillen der Staatsonlusten te Hoorn....	173.
Wapen van het Geslacht van Schepers en van andere Zeehelden.....	94, 224.	» Gedenkpenning op zijnen Heldenmoed	177.
Waveren, (Anthonij Oetgens van) Burgemeester van Amsterdam, in 1650.....	24.	» en Lodewijk XIV, Gedenkpenning ter hunner eere.....	178.
Westfriesche Munt te Hoorn.....	173.	» en Maria, Gedenkpenning op hunne verheffing als Koning en Koningin van Groot-Britannië.....	179.
Willem I, Legpenning op de hoop van zijnen bij- stand en het herstel van hem en zijn Geslacht in voormaligen luister.....	14.	» Gedenkpenning op zijn overlijden.....	183.
» zijne betrekking tot de Rekenkamer te Breda.....	15.	Wirtz, (Bartha) Dochter van den Veldmaarschalk; Gedenkpenning op haar overlijden	98.
» zijne betrekking tot eene Noodmunt van Zierikzee.....	18.	» Levensbijzonderheden.....	107.
» Gedenkpenning ter zijner gedachtenis en van het Burgemeesterlijk bestuur van Amsterdam.....	19, 23.	Wirtz, (Paulus) Veldmaarschalk der Vereenigde Nederlanden, Penningplaat ver- moedelijk op hem betrekkelijk...	66.
		» Bijzonderheden omtrent zijn Le- ven, Geslacht, Begrafenis en de Processen over zijne nalatenschap	107.

	Bladz.		Bladz.
Wirtz, (Paulus) nadere mededeeling omtrent een zeker Werkje over hem geschreven	224.	Witte Levender, (De), Rederijkerskamer te Am- sterdam.....	33,36.
Witt, (Johan en Cornelis de) Gedenkpenning op hun- nen Moord.....	54.	Zierikzee, (Noodmunt van).....	18.
» volledige reeks van Ge- denkpenningen daarop vervaardigd.....	57.	Zuidelijke Gewesten. Strekking van dit Penning- werk, na den afval van dezelve.....	1.

REGISTER
 VAN DIT
P E N N I N G W E R K
 EN DER
P E N N I N G E N
 DAARIN BESCHREVEN.

Eerste Deel.

	Bladz.		Bladz.
INLEIDING	1.	Pl. II. N ^o . 2 en 3. Noodmunten van <i>Woerden</i> , . .	27.
Pl. I. N ^o . 1. Ter eere van Graaf <i>Johan van Nassau</i> ,	7.	» » » 4. Eene papieren Leydsche Noodmunt,	ald.
» » » 2. Afbeeldsel van Graaf <i>Philips van Oostenrijk</i> ,	8.	» » » 4. Ter eere van <i>Marten Harperts. Tromp</i> ,	29.
» » » 3. Ter eere van Aartshertog <i>Ernest van Oostenrijk</i> ,	9.	» » » 6. Noodmunt van <i>Zieriksee</i> , . .	30.
» » » 4. Op de Nederlandsche Beroerten van 1560—1566,	10.	» » » 7. Ter eere van <i>Philips Willem, van Oranje</i> ,	31.
» » » 5. Op den toestand van <i>Amsterdam</i> in 1574,	16.	» » » 8. Op de aanvaarding van het Muntmeesterschap van <i>Gelderland</i> , door <i>Hendrik Cramer</i> ,	34.
» » » 6. Ter eere van den Landvoogd den Graaf van <i>Fuentes</i> ,	23.	Pl. III. N ^o . 1. Ter eere van <i>Gillis Hooftman</i> , . .	35.
Pl. II. N ^o . 1. Op de magt van <i>Philips II</i> en ter aanduiding der gemoedsgesteldheid van sommige Nederlanders in 1576,	24.	» » » 2. Penningje bij het overlijden van Prins <i>Maurits van Oranje</i> , . .	36.
		» » » 3. Ter eere van de Landvoogdes <i>Margaretha van Oostenrijk</i> en ter vereeniging der verdeelde gemoederen, . .	37.

	Bladz.		Bladz.
Pl. III. N ^o . 4. Ter eere van <i>Simon Stevin</i> , . . .	40.	Pl. V. N ^o . 4. Ter eere van Prins <i>Maurits van Oranje</i> , bij het Ontzet van <i>Bergen op Zoom</i> ,	65.
» » » 5. Ter gedachtenis van den Admiraal <i>Pieter Pieterszoon Hein</i> , . . .	41.	» » » 5. Op het geven van den gewijden Standaard tegen de Turken, door den Kardinaal <i>van Granvelle</i> aan Don <i>Jan van Oostenrijk</i> ,	66.
» » » 6. Ter eere van den Boekdrukker <i>Abraham Elzevier</i> ,	42.	» » » 6. Op de Inneming van <i>Koeverden</i> en ter gedachtenis van de Belegering van <i>Groningen</i> , in den jare 1672,	67.
» » » 7. Ter eere van den Hoogleeraar <i>Philippus Matthæus</i> ,	43.	Pl. VI. N ^o . 1. Hollandsche Spotpenning op de Engelsche Kerkonlusten onder <i>Jakobus II.</i> (Zie nader Deel II. bl. 213.)	69.
» » » 8. Noodmunt van <i>Ypre</i> , in <i>Vlaanderen</i> ,	45.	» » » 2. Gedenkpenning van de Stad <i>Antwerpen</i> , ter eere van <i>Fredrik Perrenot</i> , Baron van <i>Reinaix</i> , Heer van <i>Champagny</i> , tot uitdrukking van hare hoop op betere tijden,	75.
» » » 9. Noodmunt van <i>Gulik</i> ,	ald.	» » » 3. Toegangspenning van <i>Gerrit Brandt</i> tot de Amsterdamsche Rederijderskamer de Witte Levenderbloem,	79.
Pl. IV. N ^o . 1. Noodmunt van <i>Kampen</i> ,	46.	» » » 4. Ter eere van <i>Joannes Lutma</i> den Ouden,	82.
» » » 2. Ter eere van den Plaatsnijder <i>Pieter Schenck</i> ,	47.	» » » 5. Op het Huwelijk van den Aarts hertog <i>Albertus</i> , met de Aarts hertogin <i>Isabella Clara Eugenia</i> , en het aanvaarden van het Be-	
» » » 3. Belegering van <i>Naarden</i> door Prins <i>Willem III</i> ,	50.		
» » » 4. Op de bescherming der drie Rijken: <i>Engeland</i> , <i>Schotland</i> en <i>Ierland</i> , door Koning <i>Willem III</i> , en op de handhaving van het gezag van dien Vorst door die Rijken en door <i>Nederland</i> , derzelver Bondgenoot,	51.		
» » » 5. 6 en 7. Noodmunten van <i>Gulik</i> 1610.	55.		
Pl. V. N ^o . 1. Ter nagedachtenis van den Ridder Baronet <i>Joän Speelman</i> ,	55.		
» » » 2. Ter eere van <i>Margareta Boogaerts</i> ,	58.		
» » » 3. Ter uitdrukking van de gevoelens, welke den Aarts hertog <i>Matthias</i> bezielde in de moeilijke omstandigheden, waarin <i>Nederland</i> verkeerde,	62.		

	Bladz.		Bladz.
stuur der Nederlandsche Gewes-		II. Maatregelen ter bevordering van het	
ten,	84.	Stempelsnijden, na den jare 1813 hier	
Pl. VI. N°. 6. Ten betooge van het nut en de		te Lande genomen,	108.
noodzakelijkheid eener goede		III. Bevordering van beschaving onder de	
verstandhouding tusschen de		Israëlieten, ook door Eerepennin-	
Overijsselsche steden <i>Zwolle</i> ,		gen,	113.
<i>Deventer</i> en <i>Kampen</i> , hangende		IV. Maatregel ter bewaring van een stel	
de verschillen tusschen <i>Overijssel</i>		oude koperen Munten, bij de verwis-	
en <i>Vriesland</i> , over het bezetten		seling der Munten,	115.
der steden <i>Koeverden</i> en <i>Hasselt</i> ,		V. Nederlandsche Munten onder de Re-	
in den jare 1592,	85.	gering van <i>Lodewijk Napoleon</i> ge-	
» » » 7. Ter eere van <i>Michiel Adriaenz.</i>		slagen,	116.
<i>de Ruyter</i> ,	89.	VI. Nieuw uitgekomen Vervolg op het Pen-	
» » » 8. Noodmuut van <i>Kamerryk</i> , van		ningwerk van <i>van Loon</i> ,	120.
1581,	90.	VII. Handleiding en Bijdragen door den	
» » » 9. Noodmunt van <i>Kamerryk</i> , van		Heer <i>G. van Orden</i> uitgegeven,	122.
1695,	91.	VIII. Index van Penningen op beroemde Ge-	
		nees-, Heel- en Natuurkundigen, door	
		<i>C. A. Rudolphi</i> , te <i>Berlijn</i> ,	125.
BIJDRAGEN TOT DE PENNINGKUNDE.		IX. Iets over <i>K. Lanting</i> , Drijver in het	
1. Beknopt Verslag aangaande eenige, in		zilver van Afbeeldingen van beroemde	
de laatste jaren gehouden, openbare		Vaderlandsche Mannen,	129.
veilingen van Penningen en Munten,		X. Korte Bijdragen en Naschrift,	132.
voornamelijk te <i>Amsterdam</i> ,	93.		

Tweede Deel.

	Bladz.		Bladz.
INLEIDING,	1.	Pl. VII. N°. 3. Ter eere der waakzaamheid van	
Pl. VII. N°. 1. Ter eere van <i>Hendrik II</i> , Graaf		den Aartshertog <i>Matthias</i> ,	11.
van <i>Nassau</i> ,	3.	» » » 4. Legpenning, om uit te drukken	
» » » 2. Ter eere van Keizer <i>Karel V</i>		de hoop der Nederlanders op	
en Koning <i>Filips II</i> ,	9.	redding door hemelschen bij-	

	Bladz.		Bladz.
stand en door middel van Prins <i>Willem I</i> en deszelfs Ge- slacht; alsmede op het herstel van dien Vorst en zijne aan- verwanten in derzelver voor- maligen luister,	14.	Admiraal van <i>Holland</i> en <i>West- Vriesland</i> , wegens de door hem behaalde luisterrijke overwin- ning, in den jare 1667, op de Rivier de <i>Theems</i> , bij <i>Chattam</i> , 52.	
Pl. VII. N°. 5. Noodmunt van <i>Zierikzee</i> , . .	18.	Pl. VIII. N°. 5. Op den Moord der Gebroeders <i>Johan</i> en <i>Cornelis de Witt</i> , op den 20 Augustus 1672, . .	54.
» » » 6. Ter nagedachtenis van Prins <i>Willem I</i> en het Burgemeester- lijk Bestuur van <i>Amsterdam</i> . . .	19.	» » » 6. Ter gedachtenis van den intogt der Franschen te <i>Utrecht</i> , in den jare 1672, en van het ver- laten dier stad door dezelve, . .	57.
» » » 7. Penningplaat ter eere van <i>An- tony Muys van Holy</i> , . . .	25.	Pl. IX N°. 1. Begrafenispenning, ter nage- dachtenis van <i>Hendrick Vollen- hove</i> , Kapitein ter Zee, on- der de Admiraliteit van <i>Am- sterdam</i> ,	58.
» » » 8. Noodmunt van <i>Kameryk</i> , . .	27.	» » » 2. Ter eere van den Veldmaar- schalk <i>Paulus Wirtz</i> , . .	66.
» » » 9. Ter eere van <i>Ludovicus Perez</i> , . .	28.	» » » 3. Noodmunt van <i>Groningen</i> en ter gedachtenis aan de Inne- ming van <i>Koeverden</i> , in den jare 1672,	68.
» » » 10. Ter eere van <i>Fredrik Hendrik</i> , Prins van <i>Oranje</i> ,	32.	» » » 4. Noodmunt ter herinnering aan het Beleg en de Verlossing van <i>Groningen</i> , in den jare 1672, . .	74.
Pl. VIII. N°. 1. Toegangspenning tot de Rede- rijkerskamer de Witte Leven- derbloem,	33.	» » » 5. Noodmunt ter herinnering aan het Beleg en de Verlossing van <i>Groningen</i> en aan de Inne- ming van <i>Koeverden</i> , in den jare 1672,	75.
» » » 2. Toegangspenning tot de Am- sterdamsche Kamer,	34.	» » » 6. Op het uittrekken van twaalf	
» » » 3. Op het Gezantschap van <i>Joan Huydecoper</i> , Heer van <i>Maar- seeen</i> , namens de Stad <i>Am- sterdam</i> , aan <i>Fredrik Wilhelm</i> , Keurvorst van <i>Brandenburg</i> , bij gelegenheid, dat de Stad <i>Amsterdam</i> het Peterschap had aangenomen over den Zoon van den Vorst <i>Karel Aemilius</i> , . .	37.		
» » » 4. Ter eere van <i>Michiel Adriaens- soon de Ruyter</i> , Luitenant-			

	Bladz.		Bladz.
kompagniën Amsterdamsche		Pl. xi. N ^o . 2. Ter gedachtenis van <i>David van</i>	
Stadssoldaten, ter bezetting van		<i>Reigersbergh</i> ,	144.
<i>Breda</i> , in den jare 1674,	79.	» » » 3. Ter eere van <i>Hendrik Casimir II</i> ,	
Pl. ix. N ^o . 7. Op het Overlijden van <i>Anna</i>		Prins van <i>Nassau</i> , Erfstad-	
<i>van den Vondel</i> ,	83.	houder en Kapitein-Generaal	
» » » 8. Ter gedachtenis van <i>Adriaan</i>		van <i>Friesland</i> , <i>Groningen</i> en	
<i>Schepers</i> , Kanunnik van St.		<i>Drenthe</i> , Veldmaarschalk in	
Marie te <i>Utrecht</i> en Kapitein ter		dienst der Vereenigde Neder-	
Zee, onder het Admiraliteits-		landen,	153.
collegie te <i>Amsterdam</i> ,	87.	» » » 4. Op het Afsterven van <i>Ida Blok</i> , 158.	
Pl. x. N ^o . 1. Op den Dood van <i>Bartha Wirtz</i> ,		» » » 5. Op de waakzaamheid van Ko-	
dochter van den Veldmaar-		ning <i>Willem III</i> voor de vei-	
schalk <i>Paulus Wirtz</i> ,	98.	ligheid der Vereenigde Neder-	
» » » 2. Ter gedachtenis aan den Over-		landen, bij gelegenheid van het	
togt van <i>Willem III</i> , Prins van		sluiten van den Rijswijkschen	
<i>Oranje-Nassau</i> , Stadhouder van		vrede in 1697,	165.
de meeste der vereenigde Ge-		» » » 6. Ter eere der stad <i>Hoorn</i> ,	169.
westen, naar <i>Engeland</i> , en van		» » » 7. Op den Heldenmoed van <i>Wil-</i>	
het herstel der vrijheid in Kerk		<i>lem III</i> , Koning van <i>Groot-</i>	
en Staat in genoemd Koning-		<i>Britannië</i> ,	177.
rijk, in den jare 1688,	109.	» » » 8. Ter eere van de Koningen <i>Wil-</i>	
» » » 3. Ter eere van <i>Willem III</i> , Ko-		<i>lem III</i> en <i>Lodewijk XIV</i> ,	178.
ning van <i>Groot-Britannië</i> ,	111.	Pl. xii. N ^o . 1. Ter eere van <i>Willem III</i> , Prins	
» » » 4. Feestviering van de Geldersche		van <i>Oranje</i> , en deszelfs Gema-	
Munt,	113.	lin, <i>Maria</i> , bij hunne verhef-	
» » » 5. Ter eere van <i>Johannes Colerus</i> , 118.		ting tot Koning en Koningin	
» » » 6. Ter eere van <i>Balthazar Bekker</i> , 124.		van <i>Groot-Britannië</i> in 1689, 179.	
» » » 7. Spotpenning op de Tegenstan-		» » » 2. Op het Overlijden van Koningin	
ders van <i>Balthazar Bekker</i> ,	125.	<i>Maria</i> , Gemalin van <i>Willem III</i> ,	
Pl. xi. N ^o . 1. Ter eere van <i>Willem Momma</i> ,		Koning van <i>Groot-Britannië</i> , 182.	
Predikant en Hoogleeraar te		» » » 3. Op het Overlijden van <i>Wil-</i>	
<i>Middelburg</i> ,	132.	<i>lem III</i> , Koning van <i>Groot-</i>	

	Bladz.		Bladz.
<i>Britannië</i> en Stadhouder van het Gemeenebest der Vereenigde Nederlanden,	183.	iv. Bl. 69; Wegens dien op de Kerkonlus- ten, Pl. vi. N ^o . 1, anders en nader toe- gelicht.	213.
Pl. xii. N ^o . 4. Ter eere van <i>Willem Muijs</i> ,	185.	v. Bl. 93, Wegens de Penningveilingen en Penningverzamelaars,	219.
» » » 5. Ter gedachtenis van den God- geleerde <i>Jacob Verschoor</i> , Hoofd eener godsdienstige Secte, naar hem <i>Verschooristen</i> genaamd, 189.		vi. Bl. 116; Nadere opgave wegens de Ne- derlandsche Munten onder de Regering van <i>Lodewijk Napoleon</i> , en met de beeldtenis van Keizer <i>Napoleon</i> , hier te lande geslagen,	221.
» » » 6. Ter gedachtenis van <i>Maria</i> <i>Camphuijzen</i> ,	193.		
» » » 7. Op het Kabinet of de Kamer van Oudheden en Medailles te <i>Utrecht</i> opgericht, en bestuurd door <i>Nicolaas Chevalier</i> ,	197.		
» » » 8. Op het Overlijden van <i>Hendrik</i> <i>van Olphen</i> , Hervormd Leeraar te <i>Alkmaar</i> ,	207.		
i. Naschrift,	209.		
VERBETERINGEN EN BIJVOEGSELS.		<i>Tweede Deel.</i>	
<i>Eerste Deel.</i>		vii. Bl. 58; Nadere opgave wegens <i>Hendrik</i> <i>Vollenhove</i> , Kapitein ter Zee,	223.
ii. Bl. 31, Wegens den Penning ter eere van <i>Philips Willem</i> , Prins van <i>Oranje</i> , 210.		viii. Bl. 87 en verv.; Wegens den Penning ter eere van <i>Adriaen Schepers</i> ,	223.
iii. Bl. 36; Wegens dien ter eere van <i>Gilles</i> <i>Hoofman</i> ,	211.	ix. Bl. 98 en verv.; Nadere mededeelingen wegens den Veldmaarschalk <i>Paulus</i> <i>Wirtz</i> ,	224.
		x. Bl. 128 en verv.; Als boven, betreffende <i>Johannes Colerus</i> ,	226.
		xi. Bl. 124—132, Als boven, betreffende <i>Balthazar Bekker</i> ,	232.
		xii. Bl. 132 en verv.; Als boven, omtrent <i>Willem Momma</i> ,	233.

3.

*Carolo Amiljo
primogenito Frid. Wilhelmi
Brandenburgici S. R. Imp. Electoris filio
per S. Baptismum Christianæ Ecclesiæ
Solemniter inserto Ioanne Huydecoper
equite, Marsevenia Dynasta, Amsteldam
reip. Cos. et tunc civitatis nomine
Susceptoris nummus obviante x May
aº C13. 13 C. LV. Coss. ad rei memo-
riam monumentum hoc
F. C.*

1.

2.

4.

5.

6.

*den 22 Junij 1672 sijn de
Fransen in Utrecht -
gehooren den 23 morantse
1672 hebben de Franse -
Utrecht - verlaten*

3.

Door Rubenhand zyn wyse Ruel
Cn door Cibergens Seld den Dard
Iner Sickingen van Grode Noord
Glinch Loscad en Grusle doel
Seldben Cwerden met Kien Mo
doppren en uirul der cragt
Seld wolk den Bischof dapper
Spjten groningen op Soogs
verhoit

8.

Deen de Vrandt had in handen
Sied en en gehele lapt en
Wier de omtrenten ook belidit
door By. Cohn en manster beid
Door vtelkommen en granat
Sy vernielden huf en straler
moer der Borgers te of gmoel
schen door de zyn devoot
van maerl Guly ridgen dagen
Sy tot August. schijf leger
So t beleeg hiet kelen niet
I verlaten doen wey stekheit
op December lundelich war is
leer verloont de muntel clau
Wier door Gromen gen gromen
veroveret C. O. O. O. O. O.
Groningen Constant

1.

4.

6.

7.

5.

2.

3.

